



KONGL.
VITTERHETS
HISTORIE
och
ANTIQUITETS
ACADEMIENS
HANDLINGAR.

SJETTE DELEN.

STOCKHOLM,
TRYCKTE HOS JOH. PERR LINDB,
MDCCC.

INNEHÅLL.

Afhandling om Astronomiens nytta i Historien af Herr D. MELANDERHJELM.	Pag. 1.
Berättelse om Nunne-Klostret vid Aspenäs af Herr ANDERS SCHÖNBERG.	- - - - 28.
Förfök att uplysa Konung ÄLFREDS Geographiska Beskrifning öfver den Europeiska Norden, af Herr HENRIC GABRIEL PORTHAN.	- - - - - 37.
Tal, rörande Dikterne, hållet vid Kongl. Academiens allmänna Sammankomst, den 8 Jan. 1783, af Herr JACOB von ENGESTRÖM.	107.
Secreterarens Svar.	- - - - - 147.
Utdrag af Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Academiens Dagbok, den 20 Martii 1791.	- - - - - 149.
Förslag till Minnespenningar öfver namnkunnige Män af Konung CARL XI:s tidhvarf af Herr CARL BIRGER RUTSTRÖM.	- - 153.
Tal på Kongl. Academiens Högtidsdag den 24 Julii 1791, af Herr ELIS SCHRÖDERHEIM.	155.
Utdrag af Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Academiens Dagbok, den 27 Martii 1792.	- - - - - 181.
Critisk Afhandling om Province Lagarnes ålder, och hvad anledning de gifva till närmare kännedom af Nationens tillstånd, af Herr FALE BURMAN.	- - - - - 186.
Carmen in victoriam Helsingburgensem 1710, Afstore JOHANNE LUNDBLAD.	- - - - 308.
Förslag till Inscription öfver Archiatern CARL von LINNÉS Minnesvård, samt till Skådepenningar öfver namnkunnige Män i Kon. CARL XI:s tid, af Herr GUNNAR BACKMAN.	318.
Tal	

Tal, hållne den 7 Junii 1792, då Akademien hade företräde först hos Hans Kongl. Höghet Hertigen af Södermanland och sedan hos Konungen, af Herr NILS v. ROSENSTEIN.	320.
Tal på Kongl. Academiens Högtidsdag, den 21 Julii 1792, af Herr NILS v. ROSENSTEIN.	326.
Inträdes-Tal om de vackra Konsternas Odling hos Grekerna och deras Fortplantning till andra Folkslag, af Herr AND. WILDE.	341.
Secreterarens Svar. - - - - -	408.
Inträdes-Tal af Herr LARS v. ENGSTRÖM.	410.
Svar af Herr NILS von ROSENSTEIN. - - -	416.
Lefvernes-Beskrifning öfver framlidne Hans Excellence Riks-Rådet m. m. Herr Grefve CARL VILHFLM von DÜBEN, af Herr JACOB von ENGSTRÖM. - - - - -	418.
Lefvernes-Beskrifning öfver framlidne Presidenten i Konungens och Rikets Hof-Rätt i Åbo, Friherre AXEL GABRIEL LEJONHUFVUD, af Friherre SHERING ROSENHANE. - - - - -	436.
Lefvernes-Beskrifning öfver Framlidne Kammar-Rådet Herr ANDERS af BOTIN, af Herr CARL JOHAN STRAND. - - - - -	453.
Förslag till Inscriptioner och Minnes-Penningar, hvilka af Kongl. Akademien blifvit uppgifna År 1792. - - - - -	470.
Förslag till Inscriptioner och Minnes-Penningar, hvilka af Kongl. Akademien blifvit gillade och jämkade År 1792. - - -	473.

Afhandling

Om

Astronomiens Nyttä i Historien

Af

D. MELANDERHIELM.

Alla händelser, hvilka utgöra ämnen för Historien, blifva i synnerhet derigenom intressante, at man med noghet känner stället, der de hafva tildragit sig, och tiden på hvilken de timat. Det förra leder til en angelägen kännedom af alla de omständigheter och samband med de antecknade händelser, som kunna bero af det locale med angränsande länder och orter, samt huruvida de hafva större eller mindre inflytelse på det som beskrifves, utom dels det nöje dels den tilfyllstgörelse en läsare hafver deraf at känna stället, der den eller den märkvärdiga händelsen förelupit. Det senare har i anseende til andra samtida händelser, och huruvida man kan med noghet bestämma denna samtidighet, samma angelägenhet som det förra. Man letar ofta nog efter, och igenfinner uti föregående händelser orsaker til efterföljande, då tiden på hvilken de inträffat kan med noghet bestämmas, och då man deraf finner den relation, som händelserne i anseende dertil kunna hafva til hvarandra, så äro dessa kunskaper de, hvilka skola vägleda en historie-

VI DEL. A skrif-

skrifvare at sammanbinda orsaker och deras verkningar, samt leda all den pragmatiska nytta af sit historiska arbete, som kan gagna och uplysa med exempel. Derigenom at få väl stället som tiden, der ock då händelser timat, utmärkas med all möjlig noghet, kunna äfven historiska systemer formeras, då samma händelser deremot, utan at vara til dessa tvänne hufvudsakliga omständigheter utstakade, ikulle ikläda sig samma art och skapnad som våra gamla sager. Det är af desse grunder som Geographien och Chronologien ockfå erhållit namn af Historiens tvänne ögon.

Under det uplysta tidhvarf, hvari vi nu lefva, är man vid beskrifvandet af händelser och historiers författande af Riken och deras öden i anseende til styrfel, krig och andra omständigheter, mindre forgfällig at på et astronomiskt sätt utmärka dessa länders rätta belägenhet, och visa märkvärdiga orters geographiska ställen inom de samma. Af en slags vana at ofta höra talas om bekanta länder, såsom ock af någon instruction i Geographien efter geographiska chartor om dessa länders belägenhet, tror man sig känna densamma, utan at nyttja dessa chartor til en nogare kunskaps inhämtande om deras rätta situation på jordklotet. Alla känna, til exempel, at Frankrike, England, Tyskland ligga i Europa, och dessa länders historieskrifvare äro fällan forgfällige om något närmare utmärkande af deras geographiska belägenhet, än at alenast nämna dem med sina namn. Mången kan vara väl bevärdad i Historien, men vet ändå icke om Frankrike

rike ligger öfver eller väster om Tyfkland, England norr eller söder om Frankrike, och känner ändå mindre, hvilka fördelar de på ett eller annat sätt kunna hafva utaf en sådan deras belägenhet. De som informera, äro i vissa kunskaper äfven få olärde som deras elever, och uppgifva desse, såsom väl kunnige i Geographien, då de kunna utpeka det eller det landet och stället på chartan, men förstå icke att nyttja de uplysningar som den meddelar, att igenom bestämmande af longitud och latitud utmärka rätt belägenheten af det i fråga varande stället. De som gifva mera obekante länders historier äro likväl gärna i denne del upmärksammare, och uttaka förut de sanningar rätt situation i anseende till dessa omständigheter, innan de gå längre med deras historiers meddelande.

Det är tiden, som förändrar och ombyter allt. Revolutioner af Stater, länder, och deras öden bortgöma och skola efter flera seclers förlopp utplåna deras namn och kändedom af deras rätt belägenheter, så framt icke samtida scribenter äro sorgfällige att utmärka dessa på ett rätt geographiskt sätt. Helt andra namn hade mäktadeln af Europeiska länder före 20 secler sedan än denne tid, och om icke några kännmärken af desamma blifvit af de auctorer uppgifna, hvilka blifvit bevarade intill nuvarande tid, hvaraf man kunnat någorlunda sluta till deras rätt belägenhet, och veta att det land, som nu har det eller det namnet, före 2000 år sedan kallades annorlunda, skulle man vara i fullkomlig okunnighet om dessa uti forntiden omtalade

länder, och icke känna de ställen, der de händelser förelupit, hvilka af den tidens auctorer beskrifvas. Men om dessa historieskrifvare varit nog kunnige i den delen af astronomiska vetenskapen, som lärar at bestämma et ställes longitud i anseende til en annan bekant och med sådane kännemärken utstakad ort, at en efterverld derom icke kunde misstaga sig, tillika med dess latitud, eller ock fökt sådane uplysningar af deras samtida Astronomer til at dermed rikta sina historiska böcker, hade man icke heller stadnat uti sådane ovifsheter om åtskillige orter, hvilka i forntidens historier omtalas, och icke saknat det ljus, som i denne för historien så angelägna del behöfves.

Det äro få fecler förlidna, sedan Europa, hvilket ändå äfven den tiden borde anses at vara det mäst uplysta af de öfrige verldsdelarne, icke dess mindre var fördjupat uti nästan fullkomligt barbari. Fordna tiders kunskaper, så väl i vetenskaper som konster, voro så godt som utplånade, intil det at några lyckliga snillen tid efter annan började upgräfva dem utur de ifrån förödelsen bevarade auctorer. Andra efterkommande och ännu lyckligare snillen hafva sedermera, tid efter annan, mer och mer ökat dessa utur sin linda upletade kunskaper med nya och nya upptäckter. Derigenom hafva vetenskaper och konster ändtligen hunnit upstå til den höjd, hvarifrån de nu lyfa. Man torde likväl icke göra denna vår jords inbyggare för flera tusen år sedan fullkomlig rättvisa, då man ville endast tillägga dem de kunskaper, hvilka vi kunnat igen-

igenleta uti de få auctorer, som blifvit bevarade intil denne tid och kommit til vår kunskap, och hvilka tillika i anseende til hvälfningar som tilldragit sig långt före deras tid, varit okunnige om sin forntids art, skick och insigter, och därför få mycket mindre kunnat meddela dessa uplysningar. Man har ingen rättighet at tilegna det mänskliga snillet, i vår tid, hvarken större styrka eller verksamhet, än det kunnat hafva före många secler sedan. Flera af de upptäckter, hvarmed nu varande tidhvarf prunkar, torde hafva varit af de fordne jordens inbyggare väl kända, fastän ingen af dessa gamle och til vår kunskap komne auctorer derom lemnat någon uplysning. I det tal jag vid Præsidiij nedläggande uti Kongl. Vetenskaps Akademien höll om *Angelägenheten af Astronomiska Observationers beständiga fortsättande*, anmärkte jag den af Chaldeerne kända 600 åra perioden, efter hvilken Sol och Måne böra komma i samma inbördes ställning, som de hade vid denna periods början, såsom den, hvilken förutsatte mycken grundlig kunskap i Astronomien, inän den kunnat upptäckas, hvarvid tillika märktes, at bestämmandet af denna period bevisade, det Astronomien bordt vara med framgång odlad långt före den epok, som utfättes för fyndafloden. Derföre at flera kunskaper, som dessa fordne jordens inbyggare haft, icke kommit til vår kännedom, böra vi icke neka dem desamma.

Den omtalade höjd, hvartil vetenskaper för det närvarande hafva fligit, synes förebåda en deras tillstundande culmination. Det är med na-

turens vanliga lopp enligt at gå tillbaka igen, då man hunnit til det högsta. Utan at åberopa häruti alla de skäl och anledningar dertil, som en ibland våra svenske lärdaste och vittaste män redan för fyratio år sedan trodde sig finna, at deraf förutspå et uti Europa på nytt blifvande Barbari, kan vara tillräckligt vid detta tillfälle at göra den anmärkning, huru och i stället för at detta och det föregående seclets lärde arbetat uppå vetenskapernes beständiga tillväxt, den smaken finnes tilväxa mer och mer, äfven taga öfverhand, at vilja hållas för lärd, utan at det kostar möda och arbete. Manöker loford genom tillämpning til de praktiska vetenskaperne, och då detta inträffar på dem, som fordra en grundlig theorie, är man icke mon om at skaffa sig densamma, emedan den fordrar arbete och tid. Åtskilliga under nu varande tidhvarf och icke längesedan utkomne böcker, äfven i den fysiska astronomien, såsom ock i andra fysikens delar, och hvilka icke röja annat än en oformlig okunnighet och en mängd af absurditeter, samt äro långt ifrån at hålla prof, då de underkastas matematiska granskningar, hvilka likväl utgöra den rätta profsten af all fysik, hafva dock vunnit en fort burskap och okunnighetens loford. Detta är et förebud dertil, at efterkommande som lämpa sig til de matematiska och fysiska vetenskaperne, men smittade af osmak för möda och slit, skola fladna vid at knapt förstå de skrifter, som denne tid äro utarbetade i de samma, och at deras efterkommande blifva ännu mindre kunnige. Sådane torde äfven utfligterne vara hvad andra litteraturens grenar angår. Detta alt synes

fynes hota med et framdeles blifvande vetenskapernes förfall och altfå tillkommande Barbari uti Europa. Böcker, som innehålla vetenskapernes skatter, skola under en sådan epok glömas, förgätas, förstöras. Då et sådant okunnighetens tidhvarf får framlöpa några secler, torde ändtligen den då varande verldens aspekter och skick tillåta det, som bör följa enligt förändringslagarne, at snillen födas, som äro skickliga at upleta utur öfverlefvorne af denne tids upptäckter i vetenskaperne det, som skal lägga grund til deras uplifvande å nyo. Sådane omskiften ifrån uplysta til okunnighets tidhvarf, och tillbaka igen, torde hafva varit flera, och efter vår tid äfven blifva. At derföre kunna lemna efterkommande de uplysningar, som äro nödiga at igenkänna de länder och ställen, som finnas omtalade i desse tiders historiska eller andra böcker, hvilka kunna komma til efterverldens kunskap, och då deras namn hunnet under sådane seclers lopp glömas och ombytas, vore altfå nyttigt, at uti alla historiska arbeten, som utkomma, på et rätt geographiskt fätt i anseende til longitud och latitud utmärka de samma. Vid sådane omskiften, som den all ting förödande tiden förorsakar, skola icke våra efterkommande då kunna mistaga sig om de uti denne tids historiska böcker omtalade länder.

Hade de af forntidens häfdatecknare, hvilka kommit til vår kännedom, på et sådant fätt utmärkt belägenheterne af de länder, som uti deras skrifter nämnas, torde en del af de upptäckter, hvilka inom de trenne nyss förflutna secler

blifvit gjorde, af få kallade nya länder, icke blifvit på det fätt anfedde, utan deremot af och genom et fådant utmärkande ifrån deffa forntider kände. Efter den bekrifning, fom Plato uti Timæus gifver uppå den af fig få kallade Infula Atlantis, i synnerhet i anfeende til deffs florlek, synes den famma icke kunna lämpas til något annat land än det, fom uti det fenare tidhvarfvet blifvit upptäckt och kallat efter Americus Vesputius. Enligt åtskilliga ställen, få väl uti Plinius fom Cornelius Nepos, är mycken anledning at tro, det få väl Phœnicierne fom Carthaginenserne känt America, och dit anställt fina seglationer. Hade deffe seglare tillika vetat bestämma detta lands geographiska belägenhet, och förenämnde auctorer af dem derutinnan blifvit uplyste, och alltså kunnat i fina efterlemnade verk meddela efterverlden denna kunskap, hade icke heller detta land försvunnit utur åtminstone vår kännedom.

Sådane hvälfningar, fom äro bekrifna, hafva ockfå gärna de följder, at communication, seglation och handel imellan länder, fom äro til långa afstånd ifrån hvarandra, uphöra. Äfven fom den nyfs omtalade verldsdelen, med hvilken communication icke kan bibehållas utan genom en lång segling, har en eller flera gånger förut försvunnit utur minnet för inbygggarne uti de öfrige med hvarandra så godt fom sammanhängande verldsdelarne, skal det famma, utan en sådan Geographiens tillämpning och utfakning af deffs rätta belägenhet, ännu vidare kunna hända. I Salomos tid var Ophir, dit hans och Hiram

före-

förenade flottor feglade at hämta guld, känt til sin belägenhet. Denna kunskap tillika med sjelfva namnet har försvunnit, och lemnat rum til efterverldens åtskilliga gifsningar. Det hörer väl icke til närvarande ämne at ingå uti något utredande af de sanna, och underföka, hvilkendera kan vara den sannolikaste. Jag vil likväl nämna, det flera omständigheter föranlåta mig at tro, det detta Ophir är Peru uti födra America, och det utan afseende uppå det, som anföres af åtskillige, at Ophir varit det samma som Ön Cejion, af andre Ön Sumatra, och af återigen andre at det är Sofala och det deruti belägna berget Fura, som är mycket rikt på guld. Det skäl, som anföres emot den meningen, at Ophir skulle vara Peru, tages af de gamles okunnighet at segla öfver stora och okända haf, och brist på hjälpredor som äro nödiga. Men utom det som förut är anfördt, och hvaraf vi icke äro nog berättigade at döma om de äldres insigter i mångfaldiga ämnen, och än mindre at aldeles neka dem de samma, så är seglation ifrån röda hafvet til Peru en af dem, som fordra nog mindre kunskaper i navigation än många andra. På denna resa hafver man först at följa hela Asiens stränder intil det man kommer ut i stilla hafvet, då det icke är svårt at finna de passadvindar som skola föra et skepp til Peru, och än lättare at finna dem som skola föra det tillbaka igen. At seglation öfver stora haf uti dessa långt tillbaka aflägsna tidhvarf, och färdeles i stilla hafvet, varit känd, bestrykes äfven af det som Cook berättar uti sin resbeskrifning, at den öbyggare han förde med sig ifrån Otaheiti eller Taiti kun-

de tala med inbyggarna på nya Zeland, och at desse få långt ifrån hvarandra skilde öbyggare hade samma språk, hvilket icke sannolikt kunnat ske, utan at en colonie ifrån den ena af dessa öar hade många fecler förut peuplerat den andra, och samma språk derigenom blifvit bibehållit. Deraf kan slutas, at seglation imellan dessa öar, hvilka likväl äro til omkring 1000 svenska mil skilda ifrån hvarandra, varit i fordna tider bekant, fastän den kunskapen, at göra så långa sjörefor, sedermera och igenom tidernes omskiften försvunnit för båda dessa öars inbyggare, hvilka derigenom äfven förlorat konsten få väl at bygga skepp til sådane resor tjenlige, som at kunna föra de samma.

Deffa exempel visa de förändringar, som den förtärande tiden kan göra, äfven uti mänskliga kunskaper til deras förvandling och förödelse. Sådane omskiften ifrån uplysta til okunnighets tidhvarf, och ifrån dessa åter igen til uplysta, äro naturliga och enliga med de hvälfningar, som på många sätt kunna tima och äro möjliga ibland en myckenhet Nationer, som utgöra vår Jords inbyggare.

Några få astronomiska böcker innehålla taf-
lor på de nu för tiden under sina brukliga namn
mest bekanta orter uti den kända verlden, och
uti hvilka de samma äro bestämde til sin longitud
och latitud. Men dessa taf-
lor äro uträknade
egentligen til astronomiska behofver af observa-
tioners hållande och jemnförande. Til uplysning
för en efterverld, sedan en eller flera perioder
af

af den beskriarne arten föregådt, och sådane böcker kunna letas fram utur sina dolda gömor, men namn på orter imedlertid blifvit glömda och förändrade, vore alltså nyttigt för efterkommande secler, icke alenast at denne tids historie-skrifvare med tilhjelp af dessa astronomiska taflor utmärkte til sina rätta geographiska belägenheter de ställen, hvilka förekomma uti deras historier, utan ock at vissa exemplar af sådane astronomiska taflor, som utsätta nästan alla de förnämsta ställens longitud och latitud, bevarades ibland Rikens och Länders publike handlingar. Då et eller annat exemplar af dessa derigenom blifva bevarade ifrån förödelse til en efterverld, skola de icke alenast uplysa defs vettgirige i det, som rör deras forntids historie, utan ock i mycket, som angår så väl naturkunnigheten, som naturalhistorien.

De som författa aflägsna och mindre bekanta länders historie, böra i synnerhet vara sorgfällige at skaffa sig astronomernes uplysningar om desse orters geographiska belägenhet. Historien uti sin vidd tagen innebegriper också icke alenast det, som hör till et lands händelser af Regenter, deras bedrifter, krig, &c. utan tillika det, som fordras til det landets närmare kännedom i anseende til defs handel, producter, climat, och öfriga egenskaper af floder, deras lopp, regerande vindar, omskiften af vinter och sommar, med mera, til hvilkas rätta beskrifvande astronomen meddelar de förnämste principerne.

Alla, åtminstone alla hyfsade folkslag hafva varit sorgfälliga at erhålla någon viss regel, hvar-
 efter

efter de kunde räkna tiden och dess lopp. Efter de tillfällen, som hvar och ett af dessa kunnat hafva at härutinnan blifva biträdde af mera och mindre kunnige astronomer, hafva ockfå deras calendarier eller tideräkningar blifvit mera eller mindre fullkomliga, men alla hafva likväl astronomien til grundval, ehuru på åtskilliga sätt lämpad til detta ändamål. Man kan derföre i allmänhet säga, at alt det biträde, som Historien behöfver af tideräkningen, meddelas af Astronomien. Men då man vil ingå uti någon närmare tillämpning häraf til det förefatte ämnet, förekommer til en början den anmärkning at de, hvilka antingen skola författa forntidens folkslags historier, eller ock vid jemnförandet af märkvärdiga händelser bestämma epokerne af de samma, böra vara kunnige om deras års beräkningsfätt, och huru de skola reduceras til antingen andra eller våra år. De gamle Egyptierne, til exempel, räknade Solåret, hvilket hos dem kallades annus Nabonassareus, at bestå af 365 hela dagar utan någon tilläggning af timar, och då fyra år voro förlidna, icke heller af skottdagar. Derjemte tillade de hvarje månad 30 dagar, och lade på slutet af året til så många dagar som behöfves at utgöra antalet af 365. Då detta år jemnföres med det Julianiska finnes, at dess början hvar 4:de år går en dag tillbaka, och at denna början på en tid af 1460 år går igenom alla dagarne i det Julianiska året, innan det kommer tillbaka på samma civile dag af året, som det var i början af denna period. På en tid af 1460 Julianiska år bör man derföre räkna 1461 af dessa Egyptiska Nabonassareiska

fareiska år. Detta årets form varade hos Egyptierne, intil det at Egypten blef en Romersk provins, hvarefter de antogo det Julianiska året, men behöllo ändå antalet af 30 dagar för hvarje månad, och intercalerade hvart fjärde år en dag imellan den 28 och 29 Augusti. Detta fenare Egyptiernes år kallades sedan annus Aftiacus. Det Persiska eller det Yezdegirdiska året var det samma, som det beskripta Egyptiernes gamla Nabonassareiska år, och räckte detta deras fött at beräkna årets längd intil år 1070 af vår æra. Derefter begynte de räkna et fixerat solår, som alltid på samma dag af det civila året skulle taga sin början. Detta år kallades annus Gelaelus, och inträffar tämmeligen noga med vårt år. Dessa exempel äro tillräckliga at visa den en historieskrifvare åliggande angelägenheten, at göra sig noga underrättad om det folkslags fött at beräkna sina år, hvilkets historie han ärnar författa, emedan det är efter sina år som hvarje folkslag har anteknat de hos det samma timade händelser.

Nödvändigheten af en sådan kunskap, om färskilta beräkningsfött af årens början och längd hos de gamle, visar sig ännu mera genom bestämmandet af vissa æra, til hvilka historiska händelser skola hänföras. Af dessa är æra Nabonassari ibland de mest märkeliga, och i anseende til den visshet man kan hafva om den samma, uti gamla historien af färdeles inflytande. Men här uti visar sig åter igen Astronomiens nytta, emedan denna æras visshet styrkes igenom chronologiske astronomiske characterer. Denne epok hän-

ledes

ledes ifrån Nabonassar, som var den förste babyloniske Konung, och til den samma hänföres Ptolemæus uti Almagestum många astronomiska observationer, hvilka icke lemna något tvifvel öfrigt om dess visshet. Denna æra nämnes äfven ofta hos de gamle Grækerne, och bestyrkes ockfå af dem genom astronomiska observationer. Efter de af Ptolemæus anförda observationer, hvilka böra anses vara de pålitligaste, bör denna æra hänföras til det 3967:de året af Periodus Juliana, hvaraf följer, at den hade sin begynnelse 747 år före vår æra Christiana, sådan som den är antagen, hvilket i det följande kommer at utredas. Formen af det året, hvarefter æra Nabonassari räknas, är likväl den gamla egyptiska, hvilken årets form äfven Ptolemæus brukade uti Almagestum. Denna æra hålles vidare före at begynnas den 26 Februarii uti det Julianiska året.

Ibland forntidens mycket namnkunnige epoker räknas äfven Æra Olympiadum, som hänleder sin början af de uppå Peloponnesus och Pelops inrättade ludi Olympiaci, hvilka först af Hercules och sedan af Iphites återställades och firades hvarje femte år vid staden Pifa eller Olympias. Denne epok är derföre så mycket mera märkvärdig, som man om den samma kan vara försäkrad, och således om tiden af alla de historiska händelser, hvilka til dessa olympiska spelen och deras numer hänföras. Men denne Epoks visshet beror deraf, at den likaledes är med åtskillige chronologiske astronomiske characterer bestyrkt, och bestämd genom de sol- och mån-

mån-förmörkelser, hvilka af Thucydides anföras. Då nemligen denne forntidens scribent beskriver tvänne sol- och en mån-förmörkelse, hvilka tilldragit sig under det Peloponnesiska kriget, och utmärker de Olympiader, då dessa phœnomener blifvit sedda, och då igenom nu varande astronomiska taflor de tider calculeras, på hvilka dessa förmörkelser bordt inträffa, uphörer äfven all ovifshet om denne epoks begynnelse, emedan den bestyrkes igenom öfverensstämmelsen imellan Thucydidis intygande och den astronomiske calculn. Härigenom finnes det året, uppå hvilket de olympiske spelen börjades, falla in på det 777:de före vår æra, och derföre på det 3938:de året af Periodus Juliana.

Ibland de epoker, som leda sin visshet ifrån chronologiske astronomiske characterer kan äfven Epochæ urbis Romæ conditus räknas. Det hafva väl varit olika meningar om denne epoks början, ibland hvilka tvänne egentligen förtjenr at anmärkas. Den förra är Warros, som efter Plutarchus utfätter staden Roms byggande uppå det 3:e året af 6:e Olympiaden. Då den förste Olympiaden infaller på det 3938:de året af Periodus Juliana, skal det första året af denne epok således inträffa på det 3961:sta året af denna period; och då början af æra Olympiadum var vid ingången af sommarn, och det tillika antages at Rom funderades i April månad, skal det första Roms år vara uti det 3961:sta af Julianiska perioden. Den andra meningen är den, som hänförer Roms foundation til det 3962:a året af denna period, och hänledes af Fasti Capitolini, hvar-

hvaraf detta året skulle träffa in på det sista af 6:te Olympiaden. Men då de himmelska phænomenerne radföras, hvilka författarne af den Romerska Historien ofta hafva anmärkt vid händelser, som varit märkvärdiga, kunna äfven dessa händelfers epoker icke vara någon ovifshet underkastade. Saledes är ingen tvifvel derom, at icke den natten, uppå hvilken den af Sulpicius Gallus förutspagde månförmörkelien inträffade för Persei nederlag, inföll imellan den 21 och 22 Junii af det 4546:te året af Julianiske perioden. Detta år var derföre efter Warro det 586:te och efter Fasti Capitolini det 585:te efter Roms fundation.

Nytan af astronomiska undersökningar uti bestämmandet af visse epoker, til hvilka historiska händelser kunna hänföras, finnes ännu ytterligare vid utmärkandet af Æra Christiana, eller det året då Christus föddes. Den skiljagtighet, som varit imellan Chronologerne om denna æra, och huruledes Dionysius Exiguus velat draga den tillbaka et år före den af alla Christna folkslag antagne æra Christi vulgaris, är bekant, hvarigenom den skulle inträffa på 4712:e året af Julianiske perioden, i stället för det 4713:e. Denna Dionysii tankaöker äfven Petavius at bestyrka uti sin Doctrina Temporum. Men då man gifver akt på den månförmörkelse, som Josefhus uti Antiquitates Judaicæ omtalar, och hvilken följde efter Hærodis död, bör den samma hafva inträffat enligt astronomisk calcul natten imellan den 12 och 13 Mars uti det 4:de året före den nämnda æra vulgaris, så at den samma borde dragas tillbaka ännu åtminstone 3:ne år.

Det

Det anförda är nog tillräckligt at visa Aftronomiens nytta uti et rätt utmärkande af de förnämsta epoker, til hvilka få väl forntidens som senare tiders historiska händelser kunna hänföras, och at den gamla Chronologien tager sina fixerade punkter, hvarifrån epokerne leda sin början, af läran om sol- och månformörkelfer samt deras calcul, såsom ock at icke annat än mörker och ovisshet finnes uti de längre aflägsne tidhvarf, och sådane historiska händellers uprepande, hvilkas tid icke bestyrkes antingen genom sådane inträffade förmörkelfer, eller andra himelska phœnomener, hvilkas calcul kan göras efter de uplysningar, som astronomen meddelar. Hela den Chinesiska Chronologien och Historien grundar sig äfven på förmörkelfer, hvilka flere Missionairer, och i synnerhet Gaubil, hafva uträknat och funnit inträffa sådane, som de Chinesiske fasterna dem upgifvit.

På åtskilliga ställen i det föregående är den så kallade Periodus Juliana nämnd såsom den, til hvilken vissa epoker och historiska händelser hänföras. Astronomen meddelar äfven et rätt begrep om ursprunget til denna period. Den samma upkommer, då 3:ne uti tideräkningen antagne cykler, nämligen Solis, Lunæ och Indictionum, multipliceras med hvarandra. At utmärka, för alla Julianska år uti en beständig fortgång dagarne i hvarje vecka, och särdeles Söndagen, brukas de sju första bokstäfverne i alphabetet på det sätt, at deras ordning repeteras så ofta det ske kan hela året, vid dagarne i veckan och månaden. Den af dessa bokstäfver, som då in-

VI DEL. B faller

faller på Söndagen, kallas Söndags-bokstaf för det löpande året. Huru ombytet sker med dessa bokstäfvers placering hvar 4:de år, som är skottår, och huru förändringarne skola göras efter det Gregorianiska Calendarium, föreställes i läran om Chronologien. Deraf och då hvarje 4:de år är skottår, som hafver två söndags-bokstäfver, finnes alltså, at samma söndags-bokstäfver skola återkomma efter 28 års förlopp. Detta antal af 28 år är det som kallas *Cyclus Solis* eller Solcirkeln. Taflor som utmärka denna, och huru man efter dem skal kunna igenkänna Söndags-bokstafven, få väl uti Julianiska som Gregorianiska Calendarium, eller efter gamla och nya stilen, anföras uti läran om Chronologien.

Den andra Cykeln eller *Cyclus Lunæ* är en tid af 19 år. Den Atheniensiske Astronomen Meton upptäckte denne cykel, och pretenderade, at enligt den samme ny- och fullmånader skulle alltid återställas på samma dagar, som de voro under loppet af en föregående 19 åra period, och at på detta fått 235 lunationer skulle exakt utgöra 19 solår. Genom et nogare bestämmande så väl af Månens synodiska revolutions-tid, som af solåret, har man funnit at denna period af 19 år icke längre är gällande än $312\frac{1}{2}$, och at nymånaderne sedan flytta in uppå en annan dag, då en ny period begynnes som gället lika lång tid. Ehuru nogheten uti denna period icke sträckte sig längre, än at alenast utfatta ny- och fullmånader inom en dag, och ehuru senare tidens nogare observationer och calculer uti denna period

period hafva upptäckt den omtalade bristen, hvarigenom den är långt skild ifrån at vara beständig, var likväl en determination uti et ämne, som fordrade så mycken både jemnförelse af observationer och astronomisk calcul, i anseende til den tiden och det tillstånd hvori Astronomien då var, alltid af mycket värde och tillka af den nytta, at den likväl för et tidhvarf af trenne secler kunde utflaka ny- och fullmånadsdagarne, samt efter Metons och hans samtidars tanke för all tid. Derföre vann också denna period då varande tids färdeles bifall, alt intil det at 19 numern blef kallad Numerus Aureus, det Gyllende Talet. Vid Reformation af Julianiska Calendarium, hvilken Påfven Gregorius anställde, voro de Mathematici, som til denna Calendarii förbättring sammankallades, äfven förfärlige at införa denna period, och at upptänka utvägar genom epacter, at med tilhjelp af samma period formerä et så kallat Calendarium Perpetuum, som för alla tider skulle gifva de dagar i året tillkänna, uppå hvilka Ny- och Fullmånader borde inträffa. De afvikningar, hvilka en ännu mera exakt determination af Solens och Månens rörelser skola förorsaka, höra icke til detta ämne. Ehuru uti Astronomiens nu varande tillstånd, och då alla månskiften med full hoghet kunna förutsäjas icke endast til dagar, utan ock til timar och minuter, man icke behöfver hjelp af sådana perioder, som skulle föra Solen och Månen efter vissa tider til samma relativa ställning, som i början af denna period, är ändå denne omtalade Cyclus Lunæ, sådan som den nu är i korrt het beskrifven, uti Chronologien

bibehållen, och utfättes alltid i Calendarierne, hvilket det löpande året är uti denne Cykel, eller hvilken gyllende bokstaf är emot det svarande.

Den 3:dje af de nämnde Cykler eller Cyclus Indictionum har icke någon relation til Astronomen, och är dels så väl uphof som nytta obekant. Men emedan den är i Chronologien antagen, hänföres den också til chronologiske characterer. Denne cykel innehåller en tid af 15 år, efter hvilkas lopp den anses at återigen begynnas.

Hvad dessa nu nämnde 3:ne Cykler vidare angår, kan också märkas, at den förste, eller Cyclus Solis, genom en gammal häfd, hvilkens orsak icke är bekant, anses at hafva sin begynnelse nio år före Christi födelse. Då derföre någon historisk händelse hänföres til denne cykel, såsom en character chronologicus, och til en viss cykel och år i den samma, bör också afseende hafvas på dessa nio år, då man vil reducera den tiden til vår æra. Om til exempel en sådan händelse utmärktes på det fätt, at den tildragit sig i 6:te året af den 11:te Solcirkeln, så multipliceras 28 med 10, hvartil lägges 6 då 286 upkommer. Derifrån drages 9, då 277 återstår. Denna händelse har altså timat år 277 uti vår æra. Cyclus Lunæ eller Måncirkeln anses at hafva sin begynnelse et år före Christi födelse, emedan nymanaden efter Julianiska Calendarium då inföll på den 1:sta Januarii. Då man derföre vil veta det år uti vår æra, til hvilket et gif-

vit år i denne cykel bör räknas, opereras på samma sätt som uti det anförda exemplet af Solcirkeln, at nämligen 19 fättes i stället för 28, och at et år drages ifrån i stället för 9. Vil man återigen veta, til hvilken Måncirkel och år i den samma et gifvit år uti vår æra bör hänfö-
 ras, få lägges 1 til det gifna året, och summan divideras med 19, då quoten utmärker antalet af de förlupne hela cykler, och resten det fökta året uti den löpande cykeln. På samma sätt, och då man vil hänföra et gifvit år uti vår æra til Solcirkeln, lägges 9 til det gifna året, summan divideras med 28, då quoten visar antalet af de hela förelupne Solcykler, och resten det fökta året uti den löpande cykeln. Likaledes anses *Cyclus Indictionum* at hafva sin början tre år före Christi födelse, utan at man känner orsaken til denna determination. Då denne cykel är en period af 15 år, finnes lätt af de anförda exempel, huru operation bör göras, då man vil reducera et i denne cykel gifvit år til vår æra, och tvärt om et i denna senare gifvit år til Indictions-cykeln.

Af desse 3:ne cykler hafva åtskilliga perioder, dels såsom chronologiske characterer, dels också til någon närmare rättelse i Mån-cyklen, blifvit af åtskillige auctorer föreställt. Af dessa är Calippi period om 76 år den första, men innehåller icke annat än Metons period fyra gånger tagen. På samma blef Calippi period quadruplerad af Hipparchus, hvaraf en period af 304 år upkom. Orsaken til denna Hipparchi-period var väl den, at denne ypperste af foräti-

dens Astronomer fann, at Metons cykel icke skulle vara gällande längre än 3:ne secler, och är skilnaden imellan 304 och $312\frac{1}{2}$ så liten, at det icke var underligt, om Hipparchus uti et ämne, som fordrar så mycken noggrannhet uti bestämmandet af Solens och Månens revolutions-tider, dervid mistagit sig på dessa $8\frac{1}{2}$ år.

Utan afseende på de förut nämnda ändamål med de omtalade cyklerna, i synnerhet de 2:ne förste, men til någon chronologisk nytta, hafva andre sökt upgifva perioder, som upkomma genom desse cyklers multiplication med hvarandra. Således föreställte Victorius eller Victorinus år 457 en period af 532 år, hvilken upkommer då Sol-cirkeln af 28 år multipliceras med Mån-cykeln af 19 år. Då 532 multipliceras med 15 eller Indiction-cykeln, upkommer 7980, hvilket tal utgör den så kallade Periodus Juliana, och är altså en product af de omtalade trenne cykler. Johan Scaliger föreställer denna period til at derigenom göra reductioner af årtalen uti en epok til årtalen uti en annan, emedan denne epok, såsom Scaliger sjelf kallar honom, skulle vara et receptaculum omnium epocharum.

Åtskilliga chronologiska problem, hvilka äro nyttiga och angelägna i Historien, propone-ras också i anseende til dessa perioder. Så vida den Victorinianska perioden är en product af Sol- och Mån-cyklerna, är klart at icke några år inom den samma kunna vara, som hafva samma så väl Sol- som Mån-cykel. På samma sätt skola icke några år gifvas inom Julianiska perioden,
som

som hafva samma Sol- Mån- och Indiction-cykel. Äfven är klart, om något år gifves uti den Victorinianska perioden, och det divideras med 28, at resten skal gifva Sol-cykeln för det året, och om det divideras med 19, at resten skal gifva samma års Mån-cykel. Likaledes, då något år föreställes uti Julianska perioden, och det divideras särskilt med 28, 19, och 15, är klart, at resterne som upkomma skola gifva det årets Sol- Mån- och Indiction-cykel. Då detta problem inverteras, det är, då et tal på det sätt proponeras, at dess Sol- Mån- och Indiction-cykler gifvas, at då finna, hvilket år i Julianska perioden är deremot svarande, uplöses icke det med lika lätthet, men fordrar tillämpning af algebraisk calcul. Uppå detta problem har Leonard Evler gifvit en generel uplösning uti de äldre Kejsrerliga Vetenskaps Academiens i Petersburg Commentarier 7:de tomen. Andre Geometrer hafva äfven gifvit uplösningar på samma problem. Om til exempel det året i Julianska perioden skulle ökas, som är det 10:de i Sol-cirkeln, det 2:dra i Mån-cykeln och det 4:de i Indiction-cykeln, finnes af det som förut är nämndt om desse cyklers begynnelse-år, at Christi födelse-år uti Julianska perioden derigenom determineras. Då de algebraiska uplösningarne lämpas til denna händelse, finnes at det första året efter Christi födelse-år utgör det 4714:de året i Julianska perioden. Då Christi födelse-år är på detta sätt reducerat til den Julianska perioden, är lätt at reducera alla händelser, hvilka hänföras til Æra Christiana, til denna period, och determinera hvilka år i den samma svara

deremot, eller ock tvärtom, at reducera årtalen af de historiska händelser, som äro gifna och hänfödda til det eller det året uri Julianiska perioden til bestämda artal antingen före eller efter Christi födelse.

Chronologiske characterer äro sådane kännemärken, igenom hvilka färskilte tider skiljas ifrån hvarandra. Dessa äro antingen naturlige eller artificele. De naturlige kunna äfven kallas astronomiske, emedan de i synnerhet bero uppå stjernors rörelser och andra himeliska phœnomener, uppå hvilka man genom Astronomiens tilhjälp och calcul kan hafva i anseende til tiden en exakt räkning. Artificele characterer äro de, hvilka bero uppå vissa antagne kännemärken til tidens bestämmande af händelser. Historiske characterer kunna äfven härtil läggas och äro sådane, som grunda sig uppå Historiekrifvares intygande, hvilka utfätta tiden af de och de händelser til det eller det årtalet af någon bekant epok, eller hänföra tvänne färskilta händelser til en och samma tid.

At til en början nämna några ord om de artificele charactererne, äro de sådane, som til exempel de förut omtalade Sol, Mån- och Indictions-cyklerne, om hvilkas nytta i det föregående är omrört. Til dessa characterer kunna äfven åtskillige andre epoker hänföras, såsom Æra Nabonassari, Æra Olympiadum &c.

Naturlige eller astronomiske characterer äro Sol- och Månförmörkelser, uppå hvilka af Astronomerne en noga räkning kan hållas til hvilka tidhvarf som häft, och hvaruppå i det föregående äfven exempel äro anförda. Solstånds- och
Dag-

Dagjemnings-momenterna, uppå hvilka likaledes en noga räkning kan göras, äro äfven tjenlige charaëterer; såsom ock planeternes hvarjehanda aspekter, så at då några händelser til dessa phœnomener hänföras, ehuru aflägsne tiderne kunna vara, man alltid med visshet kan bestämma tiden, på hvilken de timat. Til de phœnomener, som äro tjenliga at föras ibland astronomiske charaëterer kunna ockfå Jordens aphelii rörelser räknas. Då man vil bruka dagjemnings-momenterna eller æquinoctiernes rörelser, och det kommer an uppå längre tidhvarf, äfven så jordens aphelii rörelse, behöfver man alenast hafva afseende på dessas medelrörelser. Den förra af dessa är $50\frac{1}{3}$ fecunder årligen tillbaka eller emot ordningen af zodiacal-tecknen, och den senare $15\frac{1}{2}$ fecunder framåt eller efter denne ordning. Då någon historisk händelse derföre skulle i anseende til tiden determineras, på det fätt, at Jordens aphelium då var observerat af den tidens Astronomer i det eller det signum, grad, minut, secund, och man känner dess belägenhet i et annat signum, grad, &c. för en gifven eller bekant tid, blifver då lätt at finna, huru lång tid det behöft at beskrifva den båge af Ecliptican, som utgör dessa båda ställens skilnad, och altså den tid, då det var i det förra, eller den tid då den propulerade historiska händelsen timat. På samma fätt, och då æquinoctiernes belägenhet blifvit på astronomiskt fätt utmärkt vid den eller den händelsen, och man nu känner deras ställe uti Ecliptican, finnes igenom en lätt calcul, af den anförde grunden, huru lång tid de behöft genom sit tilbakagående at beskrifva den-

ne gifne båge, och altså tiden af den proponerade händelsen. Utaf Hipparchi observationer uppå æquinoctiernes ställning i sin tid, hvilken epok af Ptolemæus är nog utmärkt, och kan altså til tiden icke vara någon ovifshet underkastad, erhålles äfven et nytt astronomiskt bevis til riktigheten af Æra Nabonassari, hvilket inträffar med det kännemärke, man hafver til den samma genom de förut omtalade förmörkelser.

Af dessa exempel finnes också de astronomiske chronologiske characterernes nytta til at corrigera de historiske. Äfven som tiden af alla de händelser, hvilka forntidens Historieskrifvare hänfört til Argonauternes expedition, kommer på det anförda fått at rättas igenom förenämnde astronomiske characterer, kunna sådane characterer brukas i andra fall til rättelse af de historiske.

Icke allenast de förändringar som äro möjliga, och hvaruppå exempel finnas ifrån uplyssa til okunnighets tidhvarf och tvärtom, utan ock andra omständigheter kunna blifva sådane, at de nu brukliga fått at hänföra historiska händelser til årtal uti nu bekanta och mycket väl kända ærer, komma at uphöra, och at blifvande folkslag deremot varda räknande de samma efter andra märkvärdige epoker på fått, som de Romare räknade alla sådane ifrån Conditus Urbis Romæ. De historier, hvilka ifrån denne vår tid kunna bevaras ifrån til äfventyrs blifvande förödelse, komma til efterverlden om 20 til 30 seclers förlopp, och äro daterade efter vår æra, skola således i anseende til tidräkningen kunna blifva under-

derkastade samma ovifshet, som åtskillige forntidens epoker äro för oss. De som nu författa denne tids historier, skulle derföre mycket bidra till efterkommandes tilfyllestgörelse, då de på samma sätt, som vi nu äro, kunna blifva forgjällige at känna den framfarne världens historie i anseende til sine epoker, då de hänförde vissa och mycket märkvärdiga händelser, och hvilkas samtidighet eller skilnad i tiden är beskrifven. til vissa astronomiska kännemärken. Särdeles är æquinoctiernes præcession tjenlig til detta ändamål, och underrättelser om desse puncters rätta belägenhet, för hvilken tid man vil, kunna af Astronomer alltid erhållas.

Berättelse

Om

NUNNE-KLOSTRET VID ASPENÄS.

AF

ANDERS SCHÖNBERG,

Cantzli-Råd och Ridd. af K. Nordstjerne-Orden.

Ehuru Biskopen Doctor RYZELIUS, med berömlig forgfällighet, uti sin Kloster-Beskrifning, sammanfökt underrättelser, om de Munke- och Nunne-Kloster, som under Påfvedömet's tid i Sverige varit uprättade, hafva dock några undgått dets kunskap. Deribland är det Nunne-Kloster, som blifvit stiftadt vid Aspenäs gård i Westmanland, märkvärdigt, såsom inrättadt af den heliga *Brita*, och förmodeligen hörande til Birgitten-Klostren, af hvilka man förut icke känner flera, inom Sveriges gränser, än de, som nogsam blifvit bekanta, i Wadstena, och i Nådendal uti Finland.

Aspenäs Säteri, et af de urgamla Herresäten är beläget, i den delen af Westmanlands Höfdingedöme, som hör til Upsala Stift, uti Öster-Wåla Församling, hvilken Socken i forna tider räknades til Thiundaland *a*). Om denna gårdens ålder vittna många minnesmärken. At den varit befästad, och med dubla grafvar omgifven, på vanligt sätt, vid de större Herregårdar

a) *Johan Peringschölds* Monum. Upland. pag. 15.

dar i medelålderns sista anarchiska tider, synes ännu, o. h. den inre grafven är til en del än i dag fylld med vatten. Då den förmodeligen länge gått i arf, inom Folkunga-Ätten, hade den tillallit Riks-Rådet och Östgötha Lagmannen *Benct Magnusson (Munnischöld)*, hvilken skrifvit sig til Ulfasa och Aspenäs *b)*. Det är bekant, at Riks-Rådet och Uplands Lagmannen *Birger Pettersson (Brahe)* var *Benct Magnussons* Måg, af hvilket gifte desd dotter *Brita Brahe* föddes, som efter sin Moders tidiga död blifvit upfostrad på Aspenäs hos sin Moster *c)*, hvilkens Man Riks-Drotten *Knut Jonsson (Blå)* med deras Son Riks-Rådet och Östgötha Lagmannen *Magnus Knutsen* hade likaledes skrifvit sig til Aspenäs, där den förre år 1345 äfven hade med sin Fru underteknat et gälvö-bref til Linköpings Domkyrka *d)*. Häremot tyckes vara stridigt, at den namnkunnige *Mathias Kettilmundsön* gifvit sin Fru i sit Testamente, uprättadt omkring år 1334, Aspenäs gård med flera underliggande fastigheter. Man kunde da föreställa sig, at det icke varit samma Aspenäs gård, af hvilket namn äfven et Säterie i Östergöthland finnes, med flera gårdar i Riket. Det hade dock varit en och samma gård, som

b) von Stiernmans Höfdinga-Minne, pag. 75.

c) Berch, namnkunnige Svenska Herrars och Fruars Skådepenningar, med bifogade lefvernes-beskrifningar; Första Flocken, pag. 10. Där säges, at den Heliga Brita upfostrades på Aspenäs, hos sin Moster Catharina, Riks-Drotten Herr Carls til Aspenäs Husfru. Herr Carl torde där vara et tryckfel. Det är offridigt, at Catharina Benctsdotter Folkunge varit gift med Riks-Drotten Knut Jonsen (Blå).

d) von Stiernmans Höfdinga-Minne, p. 264 och 265.

fom har tilhört Folkunga-Släkten, och där få väl Klofret, som flera minnesmärken vittna om den Heliga *Britas* vistande i des ungdoms tid; i *Mats Kettilmundsons* Testamente åter upräknas gårdar, belägne inom denna gårdens rå och rör, ännu dithorande *e*). Riks-Drotten *Knut Jonsen* hade förmodeligen uplåtit denna gården til sin Vän *Mats Kettilmundson*, men efter des död åter inlöft den af des Enka. Sedermera hade icke sjelfva gården varit underlagd Klofret. Man finner af handlingar, at den gått i arf näst för Reformationens-tiden. Efter Reformationen, tilhörde den *Trolle-Possé-* och *Sparre-* Ätterne, til des at den kom i den Släktens hand, som förfålt den til Agaren af Gyfinge Bruk i Gestrike-land, med hvilket Jernbruk den nu är oskiljaktigt

- e) *Lagerbrings Svea Rikes Historia*, Tredje delen pag. 329. Detta *Mats Kettilmundsons* testamente bestyrker, hvad af flera skäl icke mindre uplyses, huru ogrundade de fördomar äro, som ofta blifvit yrkade, om större folkrikhet och flera hemman i Sverige för Digerdöden, än i de sednare tider. Näst för Digerdöden, nämnes icke mera, än två af de flera hemman, som nu finnas inom denna gårdens omkring den tiden med handlingar utslakade rågång, och fyra gårdar utgörande två hela Frälsehemman, som äro belägna emellan de tvänne hemman som där nämnas, och icke kunnat tilhöra någon annan än gårdens Ägare, hade då, lika med de öfriga, som icke här uptagas, ofelbart ännu icke varit til. Man ser af detta testamente, at denne gårdens tilhörigheter hade då varit långt utsträckte uti nästgränsande Socknar; men man känner icke hvad vilkor och rättigheter på den tiden åtföljt de gamle Herrefästen, och dertil lydande gårdar, som ofta i medeltidens handlingar nämnas.

tigt förenad, igenom smidens grundande på dets skog f).

En gammal berättelse i orten tilegnar den Heliga *Brita* inrättandet af Klofret. Detta är få vida sannolikt, at dets Moster, hvilken omsider skulle blifvit rörd af sin Syfterdotters omtalade syner, torde först låtit upbygga et färskildt hus, där denna dets unga Slägting, med några flera leksysstrar, ångo öfva sin andakt. Gården var förut belägen et stycke ifrån det stället, där Kloster-huset nu upbyggdes, på en vacker udde vid en stor sjö, kallad Tämnaaren. Qvarlefvor synas ännu efter gårdens förra läge. Omsider flyttades gården til det stället, där Kloster-huset blifvit upfatt ganska obehvämt, at där i stenig mark upföka tjänliga platser til åkergården. Denna flyttning var då redan gjord, när *Matts Ketilmundsfons* Testamente uprättades, ty den nya gården, dit Herrefätets förra åkrar lades, nämnes där färskildt. I beskrifningen öfver Westmanland af *Olof Grau*, anföres g), at där vid gården skulle finnas et pergaments-bref, af år 1356, däri Klofret hade blifvit nämndt; men nu för tiden träffas icke et sådant gammalt document

f) Detta Järn-Bruk med Aspenäs gård, tilhör nu Bruks-Patron Herr *Anders Barchæus*.

g) pag. 584. Saltpetter-Sjuderie Directeuren *Grau* samlade berömligen åtskilliga handlingar til denna sin beskrifning öfver Westmanland, och torde emottagit detta pergaments-bref, där vid gården, som inom dets något derefter timade död icke lærer blifvit återstaldt. Ehuru upfödd vid gården, där jag nog haft tillfälle at granska alla handlingar, har jag icke sedt et sådant pergaments-bref.

ment, ibland gårdens handlingar, dem man ä
 nyo har igenomfett. Vid den tiden, hade Fru
Birgitta Brahe hunnit stadga sina tankar, om in-
 rättningen af dess nya Kloster-Orden, ehuru dess
 anstalter då ännu icke voro i alla delar af Påf-
 varne stadfästade. Det är ganska troligt, at hon
 icke har förgätit det lilla samfund, där hon ha-
 de tilbragt sin ungdoms tid, och där hon först
 trodde sig hafva fatt sina heliga uppenbarelser.
 I nedersta vaningen af Kloster-huset, hade et
 trångt rum haft namn af *Sanct Britas* kammare,
 likt et fångehus, med et ganska lågt hvalf, utan
 eldstad, och et fångskälle muradt vid väggen,
 där hon, utan eldning om vintertiden, skal haft
 sitt bönehus, och sofkammare, förmodeligen ock-
 så med föga underbädning hvilat på sin hårda
 tegelfäng. At detta Helgon varit hållet i stor
 vördning, uti Aspenäs Kloster, skönjes också af
 et litet Smycke, som blifvit i sednare tider fun-
 net där i trädgården, bestående af boksläfverna
S B sammanfogade, af silfver gjorda, med så
 stark förgyllning, at den på så lång tid bibehål-
 lit sig i jorden. En ögla ofvantil utvisade, at
 det varit ämnadt, til at bäras på halfen *h*). At
 detta varit et Nunne-Kloster, känner man nu
 mera blott af berättelserna i orten, dock styrkas
 desse af andra omständigheter. Nunnorna hafva
 efterlemnadt en minnesvård, uti några altare-klä-
 den, i den gamla Kloster-kyrkan, dels af siden-
 tyg, hvarpå de ganska väl virkat blommor af
 guld- och silfver-träd, dels af fint linne, där
 bil-

h) Denna antiquitet blef längesedan lemnadt til fram-
 ledne Landshöfdingen *Baron Tilas*, at förvaras i dess
 samlingar, och torde väl ännu deribland finnas.

bilder af djur, med mera, vittna om gammaldags arbete. På et af dessa finnas tre Adelige vapen, flickade i hjertformiga Sköldar, utan at man vet, om dessa Nunnor ägt Heraldisk kunskap, at ogifta fruentimmer utomlands siendom plägar framställa sina vapen i sådana sköldar. Om dessa Sköldemärken blott varit tvänne, hade kunnat vara osäkert, om icke någon godsets Ägarinna i gamla tider velat dermed förvara sin och sin Herres åminnelse; men antalet af tre gör det osfridigt, at detta är et arbete af de forna Kloster-Jungfruer, hvaraf äfven bestrykes, at dessa varit af de mäktigast ansedda Ätter. Det första af dessa vapen är det, som tilhör Familjen *Natt och Dag*, eller den yngre *Sture*-Släkten; det andra är *Gyllensfjorne*-Ättens; och det tredje af den gamla Svenska Familjen, som i vapnet förde en klufven Sköld, och i det högra fältet af guld en svart vinge, men i det vänstra blå fältet, en half hvit Lilja, hvilket Vapen denna Ättens afkomlingar, under N:o 138 på Riddarhuset introducerade med namn af *Plåt*, också förde. At dessa Nunnor hafva hört til *Birgittiner* Kloster-Orden, tyckes ock deraf intygas, at motfvarande Munke-Klostret var inrättadt i den nästa församling, Tierp, vid Husbyborgs gård, där quarelsvor af Kloster-huset hunnit til våra tider förvaras i). Uti Gref *Dahlbergs* *Svecia Antiqua et hodierna*, finnes Aspenäs gård, med lika teckning på tvänne taflor; den ena på et helt ark, och den andra på samma tafla med Ängsö, utmärkt med då varande Ägarens til båda dessa

VI Del. C god-

i) *Salvius*, Beskrifning om Upland, pag. 326.

godsen, Riks-Rådet Friherre *Per Persson Sparres* och dets Fru *Sigrid Horns* Vapen. Det höga smala huset, hvilket där visar sig, såsom hufvudbygning, har varit Klosters gamla hus, som på den tiden då denna teckning gjordes, hade väl blifvit nyttjadt til våningsrum. Detta hus af tegel upmuradt, hade omsider blifvit så obefärligt, at det år 1728 måtte nedtagas. Tillfälle saknades derföre icke, at af flera få underrettelse, om dets byggnad och inredning. Uraf tre våningar, hade den nedersta bestått af kök och vitthus, jämte den förnämnda *St. Britas* kammare; den andra hade innehållit tre nagerlunda stora och likaledes hvälfda rum, och den öfversta fyra små kamrar. Kloster-kyrkan har, på Gref *Dahlbergs* teckning, kommit i den ställning, emot byggnadernas då varande läge, at endast det höga tornet deraf synes, öfver de andra husen. Denna kyrka, af tjocka tegel-murar, med dets ofta förbättrade, och nu nog befärliga torn, är til våra tider vidmagthållen, utan at höra til någon Församling, och är et ännu synbart vedermäle af det fordnä Kloster. Ifrån Kloster-huset och til kyrkan, som blott var några steg, skal hafva varit en öfverbygd gång; också et bevis, at Kloster varit för Nunnor inrättadt. Denna kyrka, af 23 alnars längd, och litet öfver 16 alnars bredd inom murarna, är försedd med Vapenhus och Sacrifia, samt Altare, Predikstol, och alla vanliga en Kyrkas tillhörigheter. Den har sedermera blifvit nyttjad, så ofta något på den garden boende Herrskap bestått sig egen Husprest, och derimellan har den

den varit obrukad, likasom nu. Foten af en gammal Kalk, var tecknad med Munk-styl. Kyrkan hade haft det diktade Helgonet *St. Förman* til Skyddsherre, hvars bild där fanns förvarad, sedan den af tiden förlorat sin förgyllning och dyrkan. Klosters silfver berättas hafva blifvit nedgrafvet, i en skogsbacke bredevid gården, förmodeligen vid Reformations-tiden, eller ock näst förut, då Konung GUSTAFS krigsfolk måste likasom eröfra åtkilliga befästade Herrefästen, hvaraf vedermälen äfven där igenfunnos i åkrarna vid gården, där uddar af dalpilar, och stycken af gamla fvärd icke fällan blefvo updragna ur gruset. På den tiden hade ock denna gården tilhört *Trolle-Ätten*. Det nedgrafda silfret berättas hafva blifvit funnet, i det förra århundradet, af några gårdens drängar, som blifvit varse uppe i dagen hörnet af en brunmålad kista, hvarföre de om nattetid hade plundrat den, och med sin fundna skatt bortrymt. Denne berättelse bestrykes af det hårda kalkbruk, som tyckes på färgen hafva varit blandadt med tjära, hvarmed denna kista blifvit omgifven, som ännu til så stor del finnes qvar på stället, at det utvisar formen af en stor kista, med några desfs hörn, och ända til den bruna färgen uti några vid Kalkbruket fastsittande och afrispade trästycken.

Utan tvifvel hade detta Kloster haft några dit anslagna inkomster, hvarom man icke nu mera äger några underrättelser, sedan desfs invånare så länge sedan blifvit förloffade utur sit fängelse.

De smärre Klofren i landsorterne voro måstadelns de första som uphörde, sedan de hade förlorat sina inkomster. Deras öden kunna väl icke vara af mycken vikt för Svenska Historien, men de höra dock til våra Antiquiteter.

Förfök

*At uplysa Konung Ælfreds Geographiska
Beskrifning öfver den Europeiska
Norden *).*

Af

HENRIC GABRIEL PORTHAN,

Eloquentiæ Professor vid Kongl. Akademien i Åbo.

I bland de äldsta och märkvärdigaste Documenter, som uplysa den gamla Nordiska Geographien, räknas med skäl den beskrifning öfver Norra Europa, som förekommer i Angel-Sachsiska öfversättningen af *Orosii Historia a)*; hvilken öfversättning allmänneligen tillskrifves den berömlige Angel-Sachsiske Konungen *Ælfred* den flöre, som lefde i slutet af nionde århundradet. Af

C 3

detta

*) Då jag, i begrep at fortsätta den af mig påbegynta undersökning om åtskilliga Finska folkslag som i äldre Nordiska Historien omtalas, vände min upmärksamhet på de fordom ryktbara *Biarmene*; blef jag snart föranlåten, at nogare rådfråga *Others* bekanta *Resa* til detta folk; och de anmärkningar öfver denna märkeliga fornlämning, hvilka derigenom upkommo, har jag trott icke vara utan all nytta vid utredandet af Nordens Gamla Geographie.

a) Icke i *Företalet*, såsom utgifvarne af *Joh. Spelmanii vita Regis Ælfredi* (Oxon. 1678, fol.) och efter dem flere andre berätta, utan i början (eller första Capitlet) af Första Boken. Hela öfversättningen är ganska fri, och i åtskilliga delar (såsom ock detta stycke bevisar) mycket lärrikare än originalet. — At den är förfärdigad, om icke af K. *Ælfred* sjelf, dock åtminstone genom hans anstalt, bevisar Herr *Barrington* omständeligen i *Företalet* til sin Uplaga.

detta märkeliga Document, hafva väl vissa stycken, dels i öfversatta sammandrag, dels ock i sit grundspråk, efter hand blifvit gjorda bekanta *b*); men det öfriga har icke förr än år 1773 i tryck utkommit, då Herr *Daines Barrington* utgaf hela K. *Ælfreds Orosius* på Angel-Sachsiska, jämte sin Engelska öfversättning *c*), samt några
dels

b) *Others* (efter original-textens orthographie *Ohtheres*) och *Wulfstans* Refe-underrättelser, derifrån utdragna, hafva först *Haklugt* och sedan *Purchas*, i sina samlade Refe-beskrifningar, på Engelska, gjort kända. Sjelfva Angel-Sachsiska texten af förflämnda Nordiska Refor, blef år 1678, jämte en Latinsk, (ej alltid trogen) öfversättning, och korta anmärkningar, utgifven såsom et Bihang til *Joh. Spelmans* på Latin öfversatta Lefvernes-beskrifning öfver K. *Ælfred*. Denna både text och öfversättning lät *And. Bussæus* år 1733 (Hafn. 4:o) jämte något omständeligare anmärkningar, aftrycka vid slutet af sin Uplaga af *Ari Frodes Schedæ*. Och churu både den ene och den andre på åtskilliga ställen var uppenbarligen felaktig, nödgades likväl äfven Herr *Langebek*, i 2 Tomen af sin förträffeliga Samling, kallad *Scriptores rerum Danicarum medii ævi* (p. 106-123) utur samma Oxfordska uplaga, i brist af bättre hjälpredor, låna så väl texten som öfversättningen, dock den sednare med rättelse af några de ögonskenligaste selen. Han kunde då ännu om Herr *Barringtons* fullständigare uplaga icke äga kunskap. Och med desse fragmenter hafve vi, här i Norden, härintills måst hjälpa oss.

c) *The Anglo-Saxon Version from the Historian Orosius, by Ælfred the Great. Together with an English Translation from the Anglo-Saxon.* London 1773, 8:o. Herr *Barrington* lät aftrycka texten egenteligen efter en afskrift, som Herr *Flisob*, redan i nästförlidna seclets slut, med sorgfällighet gjort, i affigt at låta trycka detta arbete, men med hvilket företagande han sedermera affstod. Herr *Flisob* åter, hade tagit sin afskrift efter en som den berömde *Junius*, förmodeligen i lika

dels egna, dels af Herr *Joh. Reinh. Forster* ho-
 C 4 nom

afstigt, förfärdigat af den enda gamla Handskrift som af K. *Ælfreds Orosius* nu finnes i behåll, och som förvaras ibland Cottonske Handskrifterna i *Brittiska Museum*. Denna sköna Handskrift, på Pergament, väl bibehållen, menas vara et original ifrån sjelfva K. *Ælfreds* tidehvarf? Se Hr *Barringtons* Företal p. XVII f. Jfr. ock om desse Handskrifter *Humphr. Wanleji Libror. Vett. septentrionalium* — *Catalogus Historico-Criticus* (som utgör 2 Boken af *Hickesii Linguar. Vett. septentrionalium Thesaurus*), pag. 85 och 219. Som Herr *Barrington* sjelf icke tillägnar sig någon särdeles styrka i Angel-Sachsiska Litteraturen, så läser hans uplaga ej hafva derigenom något förlorat, at han fatt fullt lit til så grundlärd Antiquariers noggrannhet, som *Ellob* och i synnerhet *Junius*, voro; dock förfäkrar han sig på några ställen, hvilka förorsakat honom svårigheter, hafva jämfört sjelfva den Cottonska Handskriften. — Utan tvifvel hade det varit önskeligare, at en man som gjort Angel-Sachsiska Litteraturen, Critiken, samt Nordiska Geographien och Antiquiteterne til sin hufvudsak, hade gifvit oss denna uplaga, och derjemte bemödat sig, at med biträde af förenämnda hjelpemedel, undanröjda de flera fel, mörkheter och tvifvelsmål som vidäda åtminstone det nu af oss under öfvervägande tagna stycke. Men vi få imedlertid vara nöjde med hvad vi fått, och tacka derföre. — Emedan Orthographien är i Hufvudskriften ojämn, har Herr *Barrington* tro't sig böra inrätta den öfver allt (merendels) likfämnig, samt bemödat sig at förbättra interpunctionen enl'gt meningens behof (hvari han dock ej alltid varit lycklig); äfven som han afdelat texten, hvilken i Hufvudskriften oafbrutet fortlöper, i vissa stycken, eller paragrapher. I alla dessa omständigheter äro fördenkskull sednare Editorer icke oinskränkt bundne til hans efterfogd, eller vid hans uplagas noggranna eftersyn. — Sedermera har ännu Herr *Barrington* i sine *Miscellanies* (1781, 4to) låtit omtrycka sin öfversättning af K. *Ælfreds* Geographiska Capitel (men med utelämnande af Herr *Forsters*

nom meddelade anmärkningar d). Tillika bifogade han en Geographisk Charta, för at om de beskrifna orternas läge gifva et lättare och klarare begrep e). Ur denna Herr *Barringtons* uplaga har sedan Herr *Forster* infört ofvanberörda Geographiska flycke (utan tvifvel för ofs det viktigaste af hela verket) på Tyska öfversatt, och med förbättrade och tillökta noter upplyst (jämte Chartan), i sin bok kallad *Geschichte der Entdeckungen und Schiffahrten im Norden* (Frankf. an der Oder 1784. 8:o), II. Absehn. s. 75-101. Dels genom hans och dels genom Herr *Langebeks* flit och bemödande, har bemälda Document viffeligen erhållit mycket ljus f). Men som alla dessa om-

tal-

noter), som icke alltid är rätt noga eller lyckelig; hvilket derföre äfven til en del gäller om Herr *Forsters*, som merendels derpå grundar sig.

- d) Dessa anmärkningar, rörande blott en del af Första Bokens första Capitel (efter Herr *Barringtons* indelning) äro bifogade vid slutet af öfversättningen; Herr *Forster* klagar öfver deras mycket felaktiga aftryck.
- e) Denna Charta påstår Herr *Forster* (*Gesch. der Entdeckungen und Schiffahrten im Norden* s. 73 f. i noten), med nog mycken förtrytsamhet, at han jämte sin Son (Herr *Georg Forster*) på Herr *Barringtons* begäran, men icke Herr *Barrington* sjelf författat; hvarföre han ock i Tyskland låtit omsicka densamma, något förlätradt, och fogat den til sin nyfsmämnda bok (*Gesch. der Entdeckungen &c.*)
- f) Til upplysning af *Others* och *Wulffstans* resor, samt Nordiska Geographien för den tiden, har jämväl Herr *Joh. Phil. Murray* i Göttingen utarbetat och för Kongl. Vetenskaps Societeten derstädes år 1765 upläst tvärne lärda Afhandlingar, som finnas recenserade i *Göttingische Anzeigen von gelehrten Sachen* för samma år, Stück 78, 95 och 96. (s. 625-629, och 761-769): men dessa afhandlingar hafva, mig vitterligen, icke blifvit tryckta.

talda arbeten icke lätteligen af hvarje Fornälskare kunna hos oss sammanbringas, så at han vinner tillfälle til textens upmärksamma jämförande med de dervid gjorda anmärkningar; många omständigheter desutom af förenämnde lärde män (hvilke esomoftast äro med hvarandre af helt stridiga meningar) ingalunda blifvit fullligen utredda: så torde en ytterligare granskning, jämte hopfamling af de förnämlda dertil hörande hjelpemedel, icke böra anses för öfverflödig. Af sådan orsak, vil jag här meddela så väl sjelfva den Angel-Sachsiska Grundtexten af detta Document, aftryckt (med någre antecknade olika läsearter) efter Herr *Barringtons* oftanämnde uplaga *g*), jämte en bredevid stäld Svensk öfversättning, som ock korta anmärkningar öfver de mörka och tvifliga ställen: innehållande dessa anmärkningar en sådan förklaring öfver Författarens beskrifning, som jag efter Textens *h*) och sjelfva

C 5

fakens

g) Undantagandes, at jag i brist af typer för at kunna uttrycka Angel-Sachsernes *ȝ* och *þ*, måste nyttja *th*; med hvilken bokstav, efter Engelska uttalet, de närmast (enligt deras intygan som gifvit oss Angel-Sachsiska Grammatikor) öfverenskomma. Herr *Langebek* uttrycker likaledes *þ* med *th*, men *ȝ* med *d*; ehuru han tillika anmärker, at bägge förenämde Angel-Sachsiska bokstäfver i sjelfva hufvudkriften ömsom brukas. — Hvad åter skiljeteknens utfäktande och meningarnes afdelande, samt textens afbrytande i vissa stycken eller paragrapher, angår; så har jag trott mig, til Läsarnes större bekvämlighet, derutinnan böra nyttja samma frihet som Herr *Barrington*, nämligen at rätta mig efter innehållet och sammanhanget.

h) Jag tycker mig nämligen hafva funnit, at en del förklarare, af vissa namns likhet i ljudet låtit för snart draga sig ifrån den mening, som texten, utan fördom rådfrågad, naturligaft vid handen gifver.

fakens sammanhang och upmärksamma betraktande, tycker komma sanningen närmast. För öfrigt lämnar jag detta mit försök, med fullkomlig läraktighet, til kunnige och opartiske Domares vidare ompröfvan. Sjelfva Documentet lyder således:

<p>Nu ville we ymbe 1) Europe land gemære recan, swa mycel swa we hit fyrmeft viton. Fram thære ea Danais, vest oth Rhin tha ea (seo vylth of thæm beorge the man Alpis hæst, & 2) yrnth thonne north-rihte on thæs Garfecges earm the thæt land uran ymblith the man Bryttannia hæst) & eft futh oth Donua tha ea (thære ævylme is neah thære ea Rhines 3), & is sihtan east yrnende vith northan 4) Creca lan-</p>	<p>Nu vilje vi bestæmma Europas grænfor, det nogaste vi vete. Ifrån floden <i>Don</i> (Tanais) vester ut til <i>Rhenstrømmen</i> (som uprinner på det berget hvilket kallas <i>Alpis</i> (Alperne), och sedan fluter norrut in i den arm af Oceanen, som omgifver det landet, hvilket kallas Britannien) och mot söder intil floden <i>Donau</i> (hvars ursprung är nära til Rhenströmmens a), och ^{som} fluter sedan åt öster, norr om Grekeland, ut i <i>Medel-</i></p>
--	--

1) Cottonska Handskriften har ymb. 2) Den emot Latinernes & svarande Angel-Sachsiske abbreviaturen(7), såsa Engelmännerna såsom sit *and.* 3) *Lauderdaleska* Handskriften (som dock Herr Barrington tror ej annat vara än en afskrift af den Cottonska) har ofra thære *Rines ea.* 4) *Northan* felar i Cottonska Handskriften; då öfversättningen borde blifva: *förbi Grekeland.*

a) I Herr Barringtons öfversättning står genom et orimligt tryckfel, *Nilens.*

de ut on thone Ven- *delhafvet* *b*), och mot norr del fæ) & north on 5) til den Oceanen som kal- thone garfege the man las *Kven-Hafvet* *c*). Inom Cven fæ hæt. Binnan dessa (nu upräknade thæm fyndon manega gränfor) finnas många theoda; ac hit hæt eall folkslag; men detta allt Germania. kallas Germania *d*).

Sedan

g) Cott. Handkriften har ock.

b) K. *Ælfred* måste här hafva ansett *Svarta Hafvet*, hvilket han annorstädes omtalar, och kallar *Euxinus*, endast såsom en del af *Medelhafvet*? Hvarmed nemligen dess vatten är förenadt.

c) Detta menar Herr *Forster* betyda *Hvita Hafvet*. Men at förbigå, det denna trånga invik icke gärna kunnat af K. *Ælfred* (hvilken här öfversätter *Orosii Septentrionalis Oceanus*) kallas *Garseg* (Ocean), så hafva vid detta Haf inga *Kvener*, så mycket man vet, varit boende, af hvilka det kunnat få namn; såsom det ock, i anseende til sit läge uti et inskränkt hörn af Norden, svårligen af Konungen lärt kunnat upgifvas såsom hela Germaniens norra gräns? Likväl har Herr *Forster* på sin Charta utmärkt *Hvita Hafvet* under namn af *Kven-sea*. Vi skole i det efterföljande få se, at *Kvenerne* bodde i vårt nuvarande *Norrland*. Med *Cven-fæ* har fördenskul K. *Ælfred*, efter all sannolikhet, förstått *Ishafvet* (eller norra Oceanen), hvarmed han (tillika med en stor del af fornverldens Geographer) förmodligen trodde at *Botniska Viken* (eller norra armen af Östersjön) var sammanhängande? Ytterligare anledning til denna tankas stadfästande, förekommer ännu framdeles.

d) K. *Ælfreds Germania* sträckte sig således österut långt öfver *Weichselns* stränder, ehuru han ej nogare utstakar denna östra gräns. Såsom han mente, at när man ifrån *Don*-flodens utlopp droge en linie i fullt norr (hvilken då komme at jämväl vidröra (eller stryka öfver?) de fordom namnkunniga *Ripheiska* Bergen med hvilka de Gamle slöto den kända verlden åt nord-ost) alt intil Oceanen, hela den ofanteliga landsträcka som inneslöts

Thonne vith northan Sedan äro, norr om
 Donaa ævylme, & be Donaus ursprung och ö-
 eastan Rine, syndon fier om Rhenströmmen,
 Eastfrancan 6). And be Öst-Franckerne e). Och
 futhan him syndon Svæ- föder om dem äro *Schwa-*
 fas, on othre healle *berne f)* på andra sidan
 there ea Donua. And be om floden Donau. Och
 futhan him & be eastan, föder och öster (fyd-ost)
 om

6) *Lanternaleska Handskr. Eastfrancan.*

af denna gräns-linie mot öster, af Donau mot föder, af Rhein och Oceanen mot vester, samt äfven af Oceanen mot norr, skulle vara mer eller mindre bebodd af *Germaniska* folkslag, som derifrån, under namn af *Göthar, Longolarder, Vandaler, Francker, Sachser &c.* utsvärfat, och ifrån hvilka han ej tog sig nog möda eller hade nog insigt at skilja de *Slaviska* Nationerna, åtskilliga *Finska* folkslag &c.; så begrep han altsammans under ofvanbemälda gemenfamma namn: hvaruti såsom man af sjeelfva hans uttå else (*ac hit hæet call Germania, alt detta, oaktad af mångfaldiga folkslag bebodt, kallades med et gemenfamt namn Germanien*) nogsamf finner, at han ej annat gjorde än fölgde sin tids allmänna bruk.

e) Herr *Forster*, hvilken om den delen af K. *Ælfreds* Geographiska beskrifning, som angår Tykland, meddelar ganska goda uplysningar, säger: 'Öst-Frankerne antäckades i den delen af Tykland, som sträcker sig ifrån *Rhein* til *Saale* floden, i norr allt til *Ruhre* och *Elbe*, samt i föder nästan intil *Necker*, eller ifrån *Sachsen* til *Donau*, efter *Frinkhards* intygan. De kallades *Öst-Francker*, för at skilja dem ifrån de Franker, som besatt sig i det fordna Gallien,' hvilket de nämligen hade underkufvat.

f) Herr *Forster* anmärker, at K. *Ælfred*, *Svæfas* utgjorde en del af det *Alemanniska* förbundet, hvilken del sedan givit hela folket och provinsen namn af *Schwaber* och *Schwaben*, samt til en del inträffar med det landskap, som ännu Lär samma namn.

fyndon Bæghvare, se
dæl the man Regnes-burh
hæt. And rithe be eastan
him fyndon Beme. And
east north fyndon Thy-
ringas. And be northan
him fyndon eald Seaxan.

om desamma g) äro *Bäyrarue* h), den delen som
kallas *Regensburg* i). Och
fullt, i öller om desamma
g) äro *Bömerne* j). Och i nordost *Thyringerne* l). Och norr om de-
samma g) äro de *Gamle*
Sachsenne m). Och i
nord-

g) Nämligen *Öst-Frankerne*. Man bör noga märka, at
det är i anseende til dem, som alla de öfriga Tyska
folklagens läge, i hela denna paragraph bestämmes.

h) At *Bæghware* betecknar *Bäyrarne*, är ofstridigt. Herr
Forster.

i) *Regnesburg* kan betyda ej allenast staden af detta namn,
utan ock orten; t. ex. hela Biskops-Stiftet. *Desamme*.

k) At *Beme*, som ock nedanföre kallas *Behemas*, bemär-
ker *Bömerne*, kan ej dragas i tvifvelsmål. *Desamme*.
Man ser at Konungen aldeles icke åtskiljer de Tyska
och Slaviska folklagen.

l) At här menas invånarne i nuvarande *Thüringen*, ehuru
deras land fordom var vidsträcktare, är lika tydligt.
Herr *Forster*.

m) Detta land kunde ej annat, än ådraga sig Konungens
synnerliga upmärksamhet, såsom varande hans Stamfä-
ders fordua hemvist (*Gemla Sachsen*, til åtskilnad ifrån
samma folks nya bonings-ort i England); hvarföre han
ock i följande paragraph, i anseende til Sachsen be-
stämmer de öfriga folklagens läge, som bebodde norra
Tyskland. Men detta Sachsen bör icke egentligen fö-
kas uti *Holstein*, såsom Herr *Forster*, (med flere)
vil göra, tagandes sin tillflykt til Etymologiskt lek-
verk (*Holsatia*, *Holstein*, af *Old-Saxen* eller *Alt-Sach-
sen*, liksom detta land hade bekommit sit namn ifrån
England!); utan i *Braunschweigiska* och *Lüneburgiska*

And be northan vestan nordvest om desamma g)
him syndon Fryfan. äro *Friserne n)*.

And be vestan eald Och vester om Gamle
Seaxum is Ælfe mutha Sachferne är floden *El-*
there ea, & Frysland. bes mynning o), och Fris-
And thanon vest north is land. Och derifrån *p)* i
thæt land the man nordvest är det landet
som

landet. Man kan icke gerna säga (såsom dock Kon.
Ælfred här beskylles hafva sagt) at ej allenast *Elbens*
mynning, utan ock *Frisland* ligger vester om *Holstein*,
eller *Obotriternes land* (*Mecklenburg*) norr om detsamma
o. s. v. hvilket deremot har sin fulla riktighet, om
Gamla Sachsen får behålla sit rätta ställe. Dermed ne-
kas dock ej, at detta tiltagsna och mäktiga folk (*Sach-*
farne) utbredt sig vidare äfven til *Holstein*, *Bremen &c.*,
så at de kunnat derifrån göra sina bekanta sjö-tog. Och
om *Ptolemæi* intygan (*Geogr. L. II. C. II.*) at *Sach-*
ferne bodde (i hans tid, såsom et litet och föga bekant
folk,) norr om *Elben*, förtjenar något förtroende; så gäl-
ler detta yttrande åtminstone icke om den tiden då
de (i 5:te secliet) gjorde sin bekanta utfärd til *England*,
och då deras gränfor sträckte sig til *Thüringen* och ~~alt~~
ända til *Rhenströmmen*. Detta de Engelske *Sachfernes*
fordna fädernesland, heter ock hos *Beda* (*Hist. Eccle-*
siast. Gentis Anglor. L. I. C. 15) *regio quæ nunc anti-*
quorum Saxonum, cognominatur.

n) Om *Frislands* belägenhet kan ingen tvist upkomma.
Man ser tydeligen at *Ost-Frankens* gränfor bestämmas
begynnandes ifrån söder, och framskridandes genom
öster och norr, til vester.

o) Eller *Elbe*-flodens utlopp. At det ifrån *G. Sachsen*
ligger några streck åt norr, gör icke til faken.

p) Nämligen ifrån *G. Sachsen*, icke ifrån *Frisland*; hvar-
före ock Herr *Barringtons* föreslagna ändring i texten
(*nordost* i stället för *nordvest*) ej allenast är onödig,
utan ock uppenbarligen stridande mot sammanhanget.

Angle hæt, & Sillende & som kallas *Angeln q)*,
 summe dæl Dena. And be och *Sillende r)* och en del
 northan him is Apdrede. af Danmark s). Och norr
 om defamma t) är *Obo-*
tri-

q) Både detta ställe, och et annat längre fram, visar tydeligen, at det gamla *Angeln* låg i grannskapet af *Holstein* och *Schleswig*, nordvest om *G. Sachsen*, men söder om *Jutland*; således ungefärligen där hvarest det vanligen af våre Geographer och Historici plägar få anvisning på sit rum.

r) För någon skenbar likhet i namnen, sammanstämman alle uttolckare at förblanda detta *Sillende* med Danska ön *Seland* (*Siäländ*); men aldeles, såsom mig synes, emot textens uttryckenliga intygan. Huru kan *Angeln*, *Seland* och *en del af Danmark* (såsom synes *Jutland*?) ställas i en linie, hvilken sträcker sig i nordvest ifrån *Gamla Sachsen*? Hvarföre skulle *Seland* och *en del af Danmark* särskildt nämnas? Dessutom säges på intet ställe, at detta *Sillende* var en ö. Alla omständigheter (af hvilka några skola ännu framdeles anmärkas) tyckas tvärtom intyga, at det var en del af Cimbriska halfön, emellan *Angeln* och *Jutland*; alltså förmodeligen en del (den norra) af nuvarande Hertigdömet *Schleswig*? Huruvida *Ptolemæi* utlåtelse (a. st.) ipsam vero peninsulam (näml. Cimbricam) supra *Saxones*, tenent *Singulones* må kunna hit lämpas, lämnar jag derhän; såsom ock hvad i *anonymi vita Ludovici Pii* (hos *Pithoeus*, *Annal. et Historiæ Francor. Scriptores XII cœtanei*, *Francor. 1594* 8:o p. 363) berättas; cum *Egidoram*, fluvium transfluent (näml. de Kejsaren undergifne Sachsiske och Obotritiska Härrarne), devenerunt in terram Nortmannorum, (d. ä. Danskarnes) in locum cujus vocabulum est *Sinlendi*.

s) Belägenheten synes utvisa, at här ingen annan del af Danmark kan förstås, än *Jutland*. De öfriga Danska landskapen ligga icke i nordvest ifrån det *Gamla Sachsen*.

t) Nämligen norr om *Sachsarne*. För at kunna försvara sin hypothes om de Gamla Sachsarnes hufvudsäte i *Holstein*, är Herr *Forster* färdig at ändra texten (emot

And east north vylte, *tritien u*). Och i nordost, the man *Æfeldan* hæst. hedar *v*) som kallas *Æ-*
 And be eastan him is *feldan x*). Och öster om dem

sammanhanget), och i stället för *norr* läsa *öster*; ehuru Sachernes *östra* grannar sedan, i sin ordning, särskildt upräknas.

u) At *Apdrede* (eller såsom samma ord i det följande skrives, *Apdred*) betyder *Obotriternes* land, har Herr *Forsker* rätteligen anmärkt. Detta *Wendiska* folk bodde i *Mecklenburg*, (och en del af *Holstein: Wagrien*?) At alltså deras land låg i norr ifrån *Gamla Sachsen*, är lätt att finna.

v) Grundtexten har *Vylte* (hvilket ord jag i *Ive's Dictionary. Saxoniceum* ej igenfunnit), som Herr *Barrington* öfversätter *Wolds*. Hos *Johnson (Engl. Dictionary)* hänledes detta Engelska ord ifrån *Veld* i Anglo-Saxiska, där det säges likaledes betyda et öppet, skoglöst (och högländt) fält. Förmodeligen menas här den stora *Hed*, som ifrån *Lüneburgska* landet sträcker sig fram genom *Mark-Brandenburg &c.*

x) Herr *Forsker* vill, at med *Æfeldan* (eller såsom ordet längre fram skrives, *Hæfeldan*) de *Vender* skola förstås, som bodde vid *Havel-floden*. *Helmsoldus (Chron. Slavorum* L. I C. 2) omtalar ock verkligen et Slaviskt folk *Haveli*, som bodde vid berörde flod (uti *Priegnitz* och *Mittel-Mark*?) Och *Witichind Annal.* L. I. p. 639. (hos *Meibom Rer. Germanicar.* T. I.) berättar om *K. Henric I:s* krigståg emot dem, hvarunder ock deras stad *Brennaburg* (tvifvelsutan *Branderburg*?) blef intagen. Men för at icke öfvergifva sin hypotes om *Gamla Sachsen* läge, föreslår Herr *Forsker* tillika, at (tvärfemot sammanhanget) förändra textens *nordost* til *Jydoft*. Förut hade han, på Herr *Barringtons* *Charta* (af samma grund) flyttat detta *Æfeldan* alt up til *Schleswig* och *Sutland*: men ställer det sedan, rätteligen, under *Obotriternes* (och ofvan om *Sorbernes*?) land. *Sammer* och *Lye* (i nna Anglo-Sax. Dictionairer)

Vineda land, the man dem (Sachferna) är det hætt Sysfyle. And east Vendernes land, som kallas *Sysfyle y*). Och i sydost, et flycke fram, *Märrerne z*).

And hi Maroaro habba bath be vestan him Thyringas & Behemas, & Bæghvare healfe: & be suthan him on othre healfe Donua thære ea, is thæt land Carendre, suth oth tha beorgas, the man

Och desse Märrer hafva til vester om sig Thyringerne och Bömerne, och hälften af Bæyrarne: och föder om desamma, på andra sidan om floden Donau, är landet *Kärnthen a*), åt sunnan

VI DEL. D intil

förklara *Æfeldan*, aldeles orimelig, genom *Helvetier*. — För öfrigt är ögonskenligt, at Kon. *Ælfred* går med sin beskrifning om Gamla Sachfernes grannar, ifrån *vester*, genom *norr* och *öster*, til *söder*.

y) Detta *Sysfyle* (eller såsom det nedanföre kallas, *Sysfele*) bryr Herr *Forster* mycket. Männe dermed menas *Siuslernes* land? Hvilket *Sorbiska* [och altså *Wendiska*] folk skal bodt i *Landsbergiska* kretsen af *Neumark*, och således i öster (eller sydost) om *Havelerne*? I Kåjs. Ludvik den frommes tid (år 869) gjorde *Sorberne* i förbindelse med *Siuslerne*, *Böhmerne* och andre nästgränsande *Vender* et infall i *Thüringen*.

z) At *Maroaro* beteknar *Märrerne* (så kallade af floden *Morava*?) är ostridigt. Med skäl rättar Herr *Forster* Herr *Barringtons* öfversättning; och anmärker tillika, at *Märriska* Riket var den tiden mäktigt, samt sträckte sig vida öfver det nuvarande *Märens* gränser, så at *Thyringerne*, *Bömerne*, och en del af *Bayern*, väl kunde vara des grannar mot vester.

a) Det är icke svårt at se, det *Carendre* betyder *Kärnthen*, hvarunder då (såsom Herr *Forster* anmärker) *Österrike*, *Steyrmark* och *Krain* tillika inbegreps.

Alpis hætt. To them intil de bergen som kal-
ilcan beorgum licgath las Alper. Til samma
Bæghvara land gemære, berg si äcka sig ock Bæy-
& Svæfa. And thonne erns och Schwabens grän-
be eastan Carendran lan- for. Och sedan, til öster
de, begeondan thæm ve- om Kärnthen, bakom ö-
stienne, is Pulgara land. demarken *b*), är *Bulga-*
And be eastan thæm, is rien *c*). Och i öster der-
Creca land. And be ifrån är *Grekeland d*).
eastan Maroaro lande, Och öster om Märer-
is Visle land. And ne, är *Weichsel-landet e*).
be eastan thæm, sind Och öster om detta, är
Datia, tha the iu væron *Dacien f*), ehuru *Göther-*
ne

- b*) Herr Barrington öfverfätker orätt: bakom den *vestra delen*. *Vestenne* i grundtexten är af *Vesten* (öcken), och ej af *Vest* (Vester.) Genom krigen emellan *Avarerne* och *Frankerne* (samt de många föregående förhärjelser), hade *Pannonien* blifvit (såsom Herr Forster påminner) så förstördt, at det liknade en ödemark.
- c*) Det gamla Bulgariska Riket, på bägge sidor om *Donau*; hvartil, jämte det egentliga *Bulgarien*, hörde *Wallachiet*, med en del af *Moldau* och *Bessarabien*. Herr Forster.
- d*) Det *Grekiska*, *Östra*, eller *Byzantiniska* Kejsaredömet, som hos de Nordiska folkslagen allmänt hette *Grekeland*. Denf.
- e*) Det land, hvarigenom *Weichsel*-strömmen flyter; alltså här förnämligast *Lill-Polen* &c. Den samme. — *Märerne* synas hafva varit Herrar öfver *Schlesien*, och kanske jämväl *Lausitz*?
- f*) Utan tvifvel menas här det gamla *Dacien* (*Siebenburgen* med en del af *Ungern* och af *Moldau*). At detta land ej ligger i fullt öster ifrån *Weichsel-landet*, utan i syd-öst, bör ej räknas så noga. (Jfr. Herr Forster). Vi få i det följande ofta se, at Konungen angifvit väderstrecken blott ungefärligen.

Gottan. Be northan *ne g)* där fordom bodde.
 eastan Maroara, fyndon I nordost om Mäererne,
 Dalamenfan. And be ea- äro *Dalamenferne k)*. Och
 stan Dalamenfan, fyndon öster om Dalamenferne,
 Horithi. And be northan äro *Horitherne i)*. Och
 Dalamenfan, fyndon *Surpe;* norr om samma Dala-
 D 2 menfer, äro *Sorberne k)*; och

g) At *Götherne* en tid bodde i *Dacien*, är bekant. Et så namnkunnigt folk, ville Kon. *Ælfred* vid detta tillfälle icke med stillatigande förbigå. Herr *Forster*.

b) *Daleminzerne*, et *Sorbiskt* (och alltså *Slaviskt*) folk, bodde i *Meissen*, på bägge sidor om *Elben* (*Dens.*), samt i en del af *Lausitz*? Om Hertig *Ottos* och dets Sons *K. Henric* I:s krig emot dem talar *Vitichind* anf. St. p. 634, 635 och 639; hvarest han berättar, at Konungen, sedan han öfvervunnit dem och intagit deras stad *Grona*, vidare med sin här framryckte til *Prag* i *Böhmen*. Han kallar detta folk *Dalmanci*, och deras land *Dalamantia*: hvaremot *Ditmar* (*Chron. L. II.*) fä- ger, at orten af Tyskarne kallades *Dalemine*, men på Slaviska hette *Glomaci*. Men at *K. Ælfred* icke där sätter sine *Dalamenfers* bonings-ort, utan ungefärligen i *Stor-Polen*, visar hela sammanhanget, och blir af det efterföljande ännu tydligare. För öfrigt vågar jag in- galunda påstå, at Konungens kunskap om de särskilda Vendiiska folkslagens och ländernas läge, var nog redig och pålitelig.

a) Et obekant, förmodeligen slaviskt folk, hvars hemvist Herr *Forster* giflar hafva varit omkring *Görlitz*, eller i grannskapet af *Glogau* i *Schlesien*; men hvilket bör, enligt *K. Ælfreds* beskrifning, hädre sökas i södra *Lithauen*?

k) *Sorberne*, en bekant slavisk stam, bebodde förnämli- gaft den delen af Tyskland, som ligger emellan *Saale*- och *Elbe*-floderne, samt *Böhmiska*, *Schlesiska* och *Poliska* gränserna; hvarföre ock Herr *Forster* menar, at med

& be vestan him, syn- och vester om desamma,
don Syfele. äro *Sysfelerne* l).

Be northan Horithi, is Norr om Horitherne,
Mægthaland; & be nor- är *Amazonernes land* m);
och

Surpe eller *Sorber* här förstås *Venderne* i *Neder-Laufitz*. Men K. *Ælfreds* beskrifning tyckes häldre vilja visa oss til norra delen af *Stor-Polen*, och (någon del af *Neumark*?), af *Hinter-Pommern* och *Vest-Preussen*? De kunde då hafva *Dalamenferne* i söder, och *Havelerne* i vester. Hvaremot, om de bodde i *Laufitz*, svårt bliver at förena hvad här säges och nedanföre om deras läge emot *Burgenderne* förekommer, med det som förut om *Havelernes* och *Sysfylernes* läge emot *Gamla Sachsen*, blef fastställt? Möjligt är, at Konungen haft afseende på någon ifrån hufvudstammen afskild gren af detta folk; möjligt är ock, at hans kunskap om dessa aflägsnare östra folkslagens hemvifter, varit mindre nog och säker.

l) Samma folk, som ofvanföre kallades *Sysfyler*, boende i syd-östra delen af *Neue-Mark*.

m) Hvad nu följer, om de ytterst åt nordn (och långt åt öst) boende folkslagen, röjer nogsamf sin slägtkap med *Faberna*, och at K. *Ælfred* nu kommit til *Gamla Verdens Obekanta Länder*, hvarest *Amazonerne* och de *Riphaiska Bergen* träffades. — Herr *Forster* vill ingalunda medgifva, at *Mægthaland* kan betyda *Terra Feminarum* (eller rättare *Virginum*); hvilken betydelse han påstår vara stridande emot språkets analogie. Men för at öfvertygas om motsatsen, behöfver man endast rådfråga *Ly's Dictionary*, där man får se, at *Mægth* (i Genit. plurali *Mægtha*) just egentligen betyder *Flicka* (*Virgo*); ehuru *Lye* sjelf (hvars förklaringar öfver de af K. *Ælfred* upräknade Nordiska orters namn, sällan äro lyckliga) ganska sällsamf skrifer: "Mægthaland Mattiacorum terra, hodie Marburg vel Marpurg, Hesiæ urbs et regio". Herr *Forsters* gissning, at i texten torde böra läsas *Vartaland* i stället för *Mægthaland*, är ej mindre

than Mægthaland, is Ser- och norr om Amazoner-
mende, oth tha beorgas nes land, är *Sarmatien* n),
Riffin. intil de *Riphæiska* ber-
gen o).

And be vestan futh Och vester om *Söder-*
Denum, is thæs garfecges *Danskarne* p), är den arm
D 3 af

olyckelig. K. *Ælfreds Mægthaland* låg norr om *Hori-*
thernes land, och föder om *Sarmatien*; altså ungefärlig-
gen i *Norra Lithauen*.

- n) Jag finner väl et slaviskt folk *Sermender* omtalas, som skall hafva bodd omkring *Zarmunde*: men Herr *Forster* anmärker rätteligen, at här menas det fordna *Sarmatien*; til hvilket namn man ofta tog sin tillflykt, för at betäcka sin okunnighet om dessa aflägsna länder. Detta bestrykes nogsamf deraf, at Konungens *Sermende* sträckte sig in til de *Riphæiska bergen*, och at norra Oceanen (hvilken troddes flöta intil dessa berg) ofvanföre säges hafva, efter detta folks namn, blifvit kallad *Sermondisc* (*Sermendisc*?) Se p. 15 af orig. texten hos Hr *Barrington*.
- o) Det är bekant, at de Gamles Geographiske kunskap om östra Norden, ändades vid dessa *Riphæiska* (eller *Rhipæiska*) *Berg*, som jämväl *Plinius*, *Mela* och *Ptolemæus* fätta i *Sarmatien*. At bestämma deras egenteliga läge, lærer vara så mycket svårare, som man dervid har så ovissa grunder at bygga på.
- p) K. *Ælfred* går nu tillbaka til beskrifningen öfver *Danmarks* läge, som han ofvanföre (i anseende til *Gamla Sachsen*) blott hade vidrört. *Danskarne* voro för *Angel-Sachsenne*, den tiden, så märkvärdige, at deras hemort ej annat kunde, än ådraga sig Konungens besynnerliga upmärksamhet. At med *Syd-Danskarne* här förstås de som bodde i *Jutland* (och *norra Schlesvig*, kanske ock på *Fyen* och *Langeland* &c., så at *Stora Bält* åtskilde S. och N. Danmark?) tyckes vara klart: de hade den arm af Oceanen (*Nordsjön*), som omgifver *England*, til vester. Men för at rätteligen förstå det öfriga af denna

earm the lith ymbuthan af Oceanen, som sträcker
 thæt land Brittannia. And sig omkring landet Bri-
 be northan him, is thæs tannien. Och norr om
 fæs earme the man hæf defamma *q*), är den Hafs-
 Of fæ. And be eafstan him arm. som kallas Öster-
 & be northan him, fyn- fjön *r*). Och i nordost om
 don North Dene, ægther defamma *q*), äro Nord-
 ge on thæm maran lan- Danfkarne, så väl på fa-
 dum, ge on thæm ig- sta landet, som uppå ö-
 landum. And be eafstan arne *s*). Och öster om
 him, fyndon Afdrede; & defamma *q*), äro Obotri-
 be futhan him, is Ælfe terne *t*); och söder om
 mutha thære ea, & eald defamma *q*), är Elbe-flo-
 Seaxna fum dæl. dens mynning, och en
 del af *G. Sachsen. u*).

North Dene habbath Nord-Danfkarne hafva
 be him northan, thone norr om sig samma Hafs-
 ilcan fæs earm, the man arm, som kallas Öster-
 fjön

K. *Ælfreds* beskrifning, bör man märka, at han dels
 tager sin ståndpunkt i södra delen af landet, dels
 ock kanske vrider det nordliga väderstrecket för mycket
 til öster (så at hans norr här svarar ungefärligen emot
 nord-öst)? *Jutland* hade fördenskuil, enligt hans före-
 ställning, *Seland* och *Skåne* i nordost, och *Obotriten*
 (*Wagrien* och *Mecklenburg*) i öster.

q) Nämligen *Syd-Danfkarne*.

r) Under detta ramn begripes här jämväl *Cattegat* och
 den del af Nordfjön, som sträcker sig in emellan *Norrige*
 och *Jutland*.

s) *Seland*, *Mön*, *Falster* och *Laaland*, &c. Med fasta
 landet förstås utan tvifvel *Skåne*, &c.

t) Man bör erinra sig, at Konungen har sin ståndpunkt i
 södra *Jutland* och *Schleswig*.

u) Först *Elben* och sedan *Sachsen*; hvilket alltså ej får för-
 kas uti *Holstein*. Jfr. ofvanföre pag. 45. not. *m*)

ſæ hæſt Oſt 7). And be ea- ſjön v). Och öſter om ſtan him, ſindon Oſti tha dem, är folket *Oſti* x); leode; & Afdrede be och *Obotriterne* i föder y). ſuthan. D 4 *Oſter-*

7) Kanſke ordens ordning här är rubbad i texten, ſå at man bör läſa: *the man hæſt Oſt ſæ*, eller *the ſæ man hæſt Oſti?*

- e) Egente igen bör väl detta förſtås om de til norra *Danmark* hörande öar; vid hvilkas födra ända, K. *Ælfred* åter tyckes hafva tagit ſin ſtåndpunkt. Men ſå kan det til någon del jämväl lämpas til *Skåne*, ſom har *Catte-gat* i nordveſt. Men beſynnerligt är, at han hvarken här anmärker, det *Danmarks* ſaſta land gränsade til *Sverige*, eller längre fram, då han beſtämmer *Sveriges* gränſor, något nämner om deſs grannſkap med *Danmark*!
- *) Efter den Hafs-arm ſom ſkilde *Scandinavien* ifrån *Tyſkland* &c. jämväl hette *Oſti*; ſå påminnes uttryckeligen, at här menas folket *Oſti*. Var det ſamma folk ſom *Wulſtan* beſökte, och af honom kallas *Eſter* (*Eastas*)? Svårigen. Deſſe *Eſter* bodde omkring *Weichſeln*s utlopp, och alſå i *Preuſſen*. *Oſti* deremot hade föder om ſig *Havelerne* (i *Priegnitz* och *Mittel-Mark*); norr om ſig (i nord-veſt?) *Wenderne*, (förmodeligen den ſtam ſom bodde i *Vor-Pommern* och på *Rügen*?) och *Bur-genderne* (invånarne på *Bornholm*); ſamt i öſter, *Sor-berne*. Alt detta tyckes utviſa, at deſſe *Oſti* bodde ungefärligen omkring *Oder*-ſtrömmens utlopp, och alſå där *Vor*-och *Hinter-Pommern* ſammanſtöta? Märkeligt är, at K. *Ælfred* ej omtalar *Oder*-ſtrömmen, ehuru han nämner både *Elben* och *Weichſeln*; äſven ſom at han ſtillatigandes förbigår *Eſterne*, hvilka dock efter *Wulſtans* beſkrifning voro et ſå betydligt folk? Det ſer ock ſå ut, ſom han ſkulle trodt, det Hafs-armen *Oſti* fått af folket *Oſti* ſit namn, och at ingendera blifvit ſå nämndt af ſit läge åt öſter, ſom hos honom heter *East*?
- γ) Ej allenäſt ifrån *Seland*, utan ock på viſt ſätt ifrån *Skåne*, ligger *Mecklenburg* i föder: det mellanliggande *Hafvet* tages ej i betraktande.

Osti habbath be nor-
than him thone ilcan sæs
earm, & Vinedas & Bur-
gendas. And be futhan
him. fyndon Hæfeldan.

Burgendan habbath
thone ylcan sæs earm be

Osterne hafva norr om
fig den samma Hafs-ar-
men (*Öst ersjön*), och
Venderne z), och *Burgen-*
derne a). Och söder om
dem (*Osterne*), äro *Have-*
lerne b).

Burgenderne hafva sam-
ma Hafs-arm (*Östersjön*)
til

z) Hvilket *Vendiskt* folk här menas, måste af de öfrige
grannarnes läge slutas. Då frågan är om et folk (*Osti*)
som bodde vid *Östersjön*, närmast i öster ifrån *Obotri-*
terne, och i vester om *Sorberne*, samt hade *Havelerne* i söder,
men en *Vendisk* stam (jämte *Burgenderne*) i norr: så kan
jag ej se, om hvilka andre *Vender* detta gäller, än om
invånarne i *Svenska Pommern* och på *Rügen*, hvilkas
kust och land verkligen ger sig ifrån *Oderns* mynning
up åt norr (eller egenteligen nord-vest).

a) Som det genom *Wulfstans* längre fram förekommande
Resebeskrifning, sättes utom alt tvifvelsmål, at med
detta namn betecknas invånarne på *Bornholm*; så kunna
de *Osti* som derifrån lågo i söder, så mycket mindre sö-
kas i *Preussen*, som benämde *Burgender* tillika hade
Sorberne (såsom synes *Osternes* östra grannar) i sö-
der om sig. — Jag behåller för öfrigt Kon. *Æl-*
freds eget sätt at skriva *Bornholmarenas* namn; för
at icke behöfva vidröra den tvifsten: huruvida *Bur-*
gunderne ifrån denna Ö hafva utgått, eller där någon
tid varit boende? At *Bornholm* uti de äldsta Isländska
och Norriska skrifter heter *Burgundar-* eller *Borgundar-*
Holm, anmärkes af Herr *Langebek* (*Script. rer. Dani-*
car.) Tom. II. p. 118. Not. v. Jfr. *Sturleson* T. I.
p. 218. och 243. (Nya Köpenh. Edit. p. 213 och 230.)

b) Utan tvifvel samma folk som bodde i grannskapet af
den sandhed, hvilken bar samma namn, och låg i nord-
öst ifrån *G. Sachsen*. (Se frammanf. pag. 48. not. x).

vestan him, & Sveon be-
nathan. And be ea-
stan him, sint Sermen-
de; & be futhan him
Surpe.

Sveon habbath be fu-
than him thone fæs earm
Ofsti; & be eastan him
~~find~~ Sermende; & be
nathan him ofer tha

til vester c), och *Sven-*
skarne i norr d). Och
öster om dem e), äro *Sar-*
materne f); och föder
om dem e), *Sorberne* g).

Svenskarne hafva i fö-
der om sig Hafs-armen
Ofsti (Östersjön); och öster
om dem äro *Sarmater-*
ne h); och norr om dem i)
på andra sidan om

D 5

ök-

c) Detta tjänar tillika at bestämma *Burgendernes* läge i
anseende til Dannemark.

d) Märkeligt är, at Konungen ej nämner det *Burgender-*
nes land var en ö, utan blott upräknar de folk-
slag, som bebodde det närmaste fasta landet i hvarje vä-
derstreck.

e) Nämligen *Burgenderne*, i anseende til hvilka de öfri-
ga folkslagens läge i hela denna paragraph bestämmes.

f) Desse fättas alltså ungefärligen i *Curland, Lifland* och
Finland &c.

g) Efter desse *Sorber* lågo i söder (sydost?) ifrån *Born-*
holm, stötte intil Östersjön, (som man tyckes deraf kun-
na sluta, at de ibland *Bornholmarnes* grannar anföras),
och hade *Dalamenferne* til söder, samt *Osterne* i vester;
(hvilket åter ordningen utvisar i hvilken alla dessa Ö-
stersjöns östra strandboer upräknas, som tydeligen går
ifrån vester til öster); så är omöjeligt at söka dem
annorstädes, än i *vestra delen af Preussen* och *östra de-*
len af Hinter-Pommern. Jfr ofvanföre pag. 51 not. k).

h) Om K. *Ælfred* kände Finska Hafsviden, är svårt at
säga; åtminstone synes ej något sporr dertil. Men at
äfven den Botniska Hafsviden varit honom obekant,
får ej deraf slutas, at han upräknar *Sarmaterne*, som
han sätter på Östersjöns östra sida, ibland *Svenskarnes*
grannar.

i) Nämligen *Svenskarne*, som i denna paragraph äro huf-
vud-folket.

vestenne, is Cven land; öknenk), är *Kvenland*);
och

k) Det landskap som nu kallas *Gestríkland*, läser då, (äfven som *Dalarne*) ännu varit obebodt, och utgjort (tillika med närmaste delen af *Helsingland*?) en stor ölemark, som skilde *Kvenland* ifrån Sverige. I berättelsen om Norriske Konungen *Sverre Sigurdsfons* besvärliga tåg ifrån *Vermeland* til *Trondheim* genom *Dalarne* och en del af vårt *Norrland* (hos *Peder Clauson*, *Norriske Kongers Chronica* s. 503) omtalas ännu, mot slutet af 12 secler de ofanteliga och obobodda skogar, som lågo emellan *Dalarne* (*Jernbergene*) och *Jämteland*. Namnet *Kvenland* är i Svenske Handlingar okänt, i hvilka deremot vårt nuvarande *Norrland* (*Gestríkland* undantaget) heter i gemen *Helsingland*, hvar il ock fordom en del af norra Österbotten (intil *Ulo Elf*) blef räknadt. Ännu sedan *Gestríklands* södra del begynt bebyggas (då denna ort fördes til *Upland*), utgjorde Skogen *Eidmorden* eller *Ödmorda*, (hörande til *Söder-Ala*, *Hanebo* och *Skog* Soknar, på bägge sidor om *Elfven Ijusnan*), som utan tvifvel var blott en lämning af den fordom stora öknen, åtskilnaden emellan *Upland* och *Helsingland*. Se *Peringskölds Monum. Upland. T. I, p. 8 och 9.*

l) Detta ställe, i synnerhet när det jämföres med hvad som ännu längre fram förekommer, tyckes vara afgörande i tvisten, om de fordom *Kveners* bonings-ort. När K. *Ælfred* säger, at de bodde norr om *Svenskarne* (som i vester gränsade til södra *Norrige*, och ifrån hvilka *Lapparne* lågo i nordvest) och skildes genom fjällen ifrån nordliga delen af det bebodda *Norrige*; så är det omöjligt at söka dem annorstädes, än i vårt *Norrland*. Förmodeligen voro de samma folk med de fordom *Helsingar*, och alltså af den *Germaniska*, men icke af den *Finska* folkstammen? Just detta samma land hafva *Helsingarne* afålder bebodt. Namnet *Kvener* förekommer i inga Svenske Handlingar; det synes härröra ifrån *Lapparne*, af hvilka *Norrmännen* det lånt, och sedan forplantat? *Lapparne* kalla ännu både *Svenskar* och *Norrmän* gemenfamt *Kainolats*; och at samma namn

& be vestan northan him, och nordvest om dem i),
 findon Scride - Finnas; äro *Scride - Finnar*-

ne

äfven beteknat *Helsingarne* (*Lapparnes* grannar åt denna sidan); bestyrkes jämväl deraf, at en by vid Torneå, på Svenska kallad *Helsing-byn*, hos Finnarne derstädes heter *Kainu Kylä*. Jfr det af Hrr. *Lindahl* och *Öhrling* författade *Lappska Lexicon*. Stockh 1780, 4:o. p. 114. Ty at *Kainu* är samma namn som *Koän* eller *Kven*, läser ej kunna dragas i tvifvelsmål. Detta namn har sedan af Lapparne blifvit tilagdt ej allenast *Helsingarnes* släktingar de Svenske och Norrskä, utan ock de *Finnar* som vid Borniska Vikens östra och norra strand småni som utträngde *Helsingarne* och intogo deras rum. *Finnarne* kallas annars på Lappska med et eget namn *Suomelats*. Ehuru man ej med säkerhet vet, om *Helsingarne* fordom i Norra Österbotten, haft beständiga hemvist; så är dock ostridigt, at de, för Fiskets skull i de norra Elfvarne (*Torno*, *Kemi*, *To* och *Ulo*) sträckt allt dit sitt lands gränser, och åtminstone under sommariden sig där uppehållit. Fördenkul, när sedan *Finnarne* ifrån det nästgränsande *Karelen* och *Savolax* efter hand hade dragit sig hit up och bosatt sig på denna ort, blefvo jämväl de af *Lapparne* (ock efter desses exempel af *Norrmännen*) kallade med samma namn (*Kainolats*, *Kainu*, *Kväner*), som landets förra innehafvare *Helsingarne*; jaderas egne släktingar och grannar i *Karelen* och *Savolax* antogo småningom samma sed, och kalla ännu (Norra) Österbotten för *Kainu*, *Kainun-maa*, och dess invånare för *Kainulaiset*, (hvaraf utan all tvifvel jämväl *Kajana* upkommit): men desse skjuta sje: fve ifrån sig detta namn på sine grannar (både *Finske* och *Svenske*), i *Vesterbotten*. Detta allt tyckes nog samt utvisa namnets rätta ursprung. *Norrmännen* kalla ock ännu ej allenast norre *Österbotningarne*, som äro *Finnar*, utan jämväl *Vesterbotningarne*, som äro *Svenskar*, med et gemensamt namn för *Qväner*, indelandes dem fördenkul i *Öst.* och *Vest-Qväner*. Jfr. vidare om detta ämne *Peringskjöld Monum. Upland. T. I. p. 2-7.* & *Hans Hammonds Nordiske Misjons. Historie* (Kiöb. 1787,

& be vellan North- *ne m*); och i vester *Norr-*
menn. *männerne n*).

Ohthere fæde his hla- *Ohthere o*) fæde åt sin
Her-

8:o.) p. 908 sq. 923 och 927. *O. Eneroths* Disp. (under Canc. Råd. och Riddaren *Ihres* inleende) *de Quenlandia antiqua* (Ups. 1767, 40.); och om så behågas, *H. Wegelii* Disp. *de antiqua gente Quenorum* (Ab. 1788, 40.).

m) At *Norrmännen* och *Isländarne*, som fordom lära föga känt våre egentelige *Finnar*, (*Suomalaiset*), under detta namn endast förstått det folk, som vi nu kalle *Lappar*, har jag på et annat ställe redan anmärkt (Se *Kongl. Witterh. Hist. och Antiquitets Acad. Handl. IV Del. s. 38* följ.) Men hvaraf de i nordväst ifrån Sverige, (i den ännu så kallade *Finmarken*) omkring vankande *Norrskä Lappar* hos Utlänningarne fått heta *Scride-Finnar*, (hvilket namn af andre, såsom hända plägar, blifvit förvandladt til *Strits-Finnar*, *Scric-Finnar* m. m.) är, under öfverheten om ordets rätta skriffätt, så mycket svårare at giffa: antingen det bör härledas af *Lapparnes* (med *Finnarne* gemenfamma) sed, at öfver snön åka (eller *skrida*, hvilket likväl ingalunda sker långsamt) fram på *skid*, eller af *Angel-Sachsiska* ordet *Scridan* (kläda sig) då det kunde hafva afseende på deras *Skinnskläder*, (*Lappmuddar*), såsom *Iye* i sit *Diction.* menar, o. s. v. I det följande skiljer K. *Ælfred* icke desse *Scride-Finnar* ifrån de öfrige *Finnarne*.

n) Norge var ännu den tiden, såsom af det följande blifver klart, icke bebodt (utom af *Lappar*) längre i norr än til *Halgoland* och *Nummedalen*. Alt det öfriga hörde til *Finmarken*. Detta ställe tjenar til märkelig uplysning om Norges fordna tillstånd.

o) At denne *Ohthere* (*Other*), hvars *Rese-underrättelser*, utan at något vidare om honom förmäles, här inryckas, varit en *Norрман*, af goda egenskaper och betydighet i sit *Lädernesland*, kan af hans berättelse finnas. Som K. *Ælfred*, hvarken om orsaken til hans ankomst, eller om hans öfriga öden något nämner, så kunne vi ej heller något derom veta.

forde Ælfrede Kyninge, thæt he ealra Northman-na northmest bude. He cvæth, thæt he bude on thæm lande northeveardum vith tha vest sæ. He sæde theah, thæt thæt land sy fvythe north thanon; ac hit is eall veste, buton on feavum stovum, sticce mælum viciath Finnas, on 8) huntathe on vintra, & on fume-ra on 9) fiscothe be thære sæ.

Herre p) Konung Ælfred, det han bodde längst i norr af alla Norrmän n). Han berättade, at han, i detta land bodde norr ut vid Vesterhafvet q). Dock sade han, at detta land sträcker sig ännu derifrån långt i norr; men det är aldeles obebodt, förutan at på någre få ställen Finnar r) tidtals sig uppehålla, hvilke jagga om vintern, och fiska om sommarn i deras Haf s).

Han

8) Männe icke för *on* här bör läsas and?

9) Detta *on* synes vara öfverflödigt.

p) *Other* var således då stadd i K. Ælfreds tjenst; an-tingen han då aldeles hade öfvergifvit sit Fädernesland, eller allenast til någon tid, för at inlägga åra och förvärfva sig egendom (såsom de Nordiskas sed var), gått i tjenst hos denne vidtfrägdade Konung.

q) Detta namn synes gifva tilkänna, at Östersjön likaledes af sin belägenhet, på andra sidan om Scandiska half-ön, redan ifrån äldre tider fått sit namn?

r) *Lapparne* förde då samma lefnadsfätt som nu; de hade inga beständiga boningsplatser; förutan *sin Renkötsel*, idkade de *Jagt* och *Fiske*: för at idka detta sednare i Oceanen, lemnade de mot sommaren sina fjäll, och begåfvo sig til hafsstranden. Någre egentelige *Fisk-Lappar* (som inga Ren-hjordar ägde) torde beständigt hafva uppehållit sig i Hafvets grannskap, och där under vintertiden jagat, och idkat Sjal-fänge, flyttande sig, efter behof, ifrån det ena stället til det andra.

s) I det nästgränsfande *Vesterhafvet*, hvarest de ännu idka betydligt Fiske.

He sæde thæt he æt Han fæde, at han en
 fumum cyrre volde gång ville utröna, huru
 fandian, hu lange thæt långt detta land sträck-
 land north right læ- te sig åt norr, eller om
 ge, oththe hvæther någon människja bodde
 ænig man be northan norr om denna ödemar-
 thæm vestene bu- ken t). Han for der-
 de. Tha for he north- före norr ut längs med
 rihte be thæm lande; landet; lemnade under
 let him ealne veg thæt hela refan det öde lan-
 veste land on thæt feor- det på styrbord (til höger)
 bord, & tha vid fæ och hade öppna hafvet på
 on bæc-bord. Thry babord (til venster). Ef-
 dagas, tha væs he fva ter tre dagar, var han
 feor north, fva fva kommen så långt norr,
 10) hvæl huntan fyr- som Hvalfångarne som
 rest farath. Tha for he längst pläga fara u). Der
 tha gyt north ryhte, på for han ännu i norr,
 fva fær fva he mihte så långt han på andra tre
 da-

10 Cottonska Handskr. har *tha fva*.

- t) Således var i hans tid den nordligare delen af *Finn-
 marken*, och dess kust, ännu för Norrmännen okänd?
 Några Sjö-refor til *Biarmaland*, måste således icke
 heller varit vanliga: utan lærer kunskapen om *Valros-
 farne* &c. hafva erhållits genom *Lapparne*?
- u) Om man antager, enligt hvad längre fram skal visas, at
Othar bodde ungefärligen under 65 eller 66 norra latituds-
 graden, och kunde segla vid pals 13 Tyiska mil om dagen
 (som i anseende til den yttersta Nordens korrra och ljusa som-
 mar-nätter, lærer kunna anagas?); så hade han efter 3 da-
 gars segling hunnit til den 69 graden: detta vore såle-

on thæm othrum thrim dagar förmådde fegla *v*). dagum gefeglian. Tha Hvarefter landet böjde sig beah thæt land thær ea- åt öster, eller Hafvet (böj- ste ryhte, oththe fio sæ de sig, gaf sig in) åt lan- in on thæt land; he ny- det *x*); han vifste ej ste hvæther: buton he hvilketdera? *y*): men vifste thæt he thær bad det vifste han, at han vestan vindes, oththe där väntade på vestan, eller

des denyttersta nordliga högd, til hvilken den tidens *Hoal- fängare* (hvilket räringsfätt altfå redan i så gamla tider i Norden idkades) plägade sig begifva.

*) Han hade nämligen nu hunnit förbi Nord-Cap vid pafs til 71 eller 72 latituds-graden; hvarefter kustens böj- ning åt öster, föranlät honom, at likaledes ändra sin kosa.

*) Detta ställe uttryckes något fällsamt, i den Latinska öfversättningen ("nescire autem se, num intra illam terram mare sit"); men Hr *Barrington*, som tadt den samma, och ej såg at det föregående ordet *beah* (böjde sig, af *bu- gan*), borde jamväl lånas hit, för at fylla meningen, öfversätter ännu fällsammare ("whilst the land lay from thence, due east, even unto the Inland sea, he knows not how far in that Direction"). Icke heller är Herr *Forsters* öfversättning här tydelig.

*) Som han höll sig på något afstånd ifrån kusten, så kunde han ej veta, om det land, han såg, var fast land (med *Norge* sammanhängande), eller bestod af öar, emellan hvilka hafvet sträckte sig djupt in åt söder; och kanske förenade sig med Östersjön, bildandes Scandinavien til en ö, skild ifrån det Afriatiska fasta landet genom detta samma haf, hvilket mot norr genom en ked af öar, (en Skärgård, sträckande sig ifrån Norge til Biarmien) ifrån stora Oceanen (Ishafvet) aföndrades? Denne tanke synes åtminstone hafva svälvat K. *Ælfred*, vid beskrifningen om *Others* resa, för sinnet; och torde hafva föran- lätit ditåt svfande frågor til denna resare, hvars svar Konungen funnit nödigt, at i berättelsen om sjelfva resan

hvone northan, & feg- eller något nordlig vind,
 lede thanon east be lan- och feglade derpå åt ö-
 de, fva fva he mihte ster, längs med landet, så
 on feover dagum gefeg- mycket han på fyra dagar
 lian. Tha sceolde he thær kunde fegla z.) Då måste
 bidan ryhte northan vin- han åter vänta på full nor-
 das: forthan thæt land dan vind: emedan landet
 beah thær futhrihte, böjer sig där åt söder, el-
 oththe fio sæ in on thæt ler hafvet ger sig in åt
 land; he nyfte hvæ- landet a); han visste
 ther. Tha feglede he ej hvilketdera? Derpå
 thanon futhrihte be lan- feglade han åt söder,
 de, fva fva he mihte längs med landet, så
 on fif dagum ge- långt han på fem dagar
 seglian. Tha læg thær förmådde fegla b). Då
 an mycel ea up in on mötte honom där högt
 thæt land. Tha cyrdon up in åt landet en stor
flod

inväfva? Anledningen dertil låg i de gamles ofullkom-
 liga kunskap om Östersjön, och vår Nord i gemen. Jäm-
 för Hr *Schlözers allgem. Nordische Geschichte*, s.
 65, 106 &c.

z) Ifrån Nord Cap kunde han då hafva hunnit til *Kola*,
 (eller ännu närmare til Hvita Hafvets ingång). Kusten
 böjer sig sedan allt mera til söder.

a) Här hafva Oxfordska öfversättarne "quoniam terra illa
 australis erat; nescire autem se, an mare in istam ter-
 ram se extendat;" Herr *Barrington*: "because the land
 there lies due south, quite to the inland sea, he
 knows not how far" aldeles emot textens mening, med
 hvilken ej heller Herr *Forsters* öfversättning instämmer.

b) Det är tydeligt, at han nu seglade in i *Hvita Hafvet*;
 och på 15 dygn gjorde en resa af vid pås 230 Tyska
 mil.

hy up in on tha ea: *Flod c*). Hvarefter de
for thæm hy ne dorston vände om i denna flod *d*):
forth be thære ea seg- emedan de icke tordes seg-
lian, for unfrithe; for gla vidare upp före flo-
thæm thæt land væs eall den, af fruktan för fiendt-
gebon on othre healfe lighet; så vida landet var
thære eas. Ne mette he väl bebodt på andra si-
ær nan gebund land, fyth- dan om floden. Och han
than he fram hys ag- hade ej träffat något be-
bodt land, sedan han for

VI DEL.

E

ifrån

c) Utan all tvifvel *Dwina*-floden (de Nordiskas *Winå*), som
har sit utlopp djupt in i den hafsvik, som fått namn af
Hvita Hafvet (de Nordiskas *Gandvik*), och kommer
långt up ifrån Norra Rysland.

d) Så hafva ej allenast de Oxfordiske Öfversättarne (jämte
Herr *Langebek*) förstått textens ord, utan så bjuder ock
sammanhanget, at förklara detta ställe. De förre hafva:
"*Ad ejus (Fluminis) ostia se substitisse, neque ausum flu-
men subire metu incolarum.*" De påföljande orden:
emedan de ej tordes segla fram upför floden (af fruktan)
för fiendtlighet, visa nogsam, at den föregående me-
ningen (*Tha cyrdon hy up in on tha ea*) bör öfver-
sättas: Då (sedan de först, af okunnighet, seglat in i
Å-mynningen, och sågo at stranden var väl bebodd)
vände de om, uti Å-mynningen. *Cyrran* betyder ock,
efter *Lye's* intygan (*Diction.*) *reverti* (vända tillbaka).
Herr *Barrington* synes fördenksull utan fog tadla den
Oxfordiska Latinska uttolkningen, och sjelf mindre rätt
öfversätta: "*when they had gone some way up this river,*
"*they returned, because the could not proceed far.*"
Sammanhanget visar tydeligen, at de ej driftade sig at
segla in i sjelfva floden. Herr *Forsters* öfversättning: *Da*
kehrten sie darauf ein an dem Flusse, synes mig åtmin-
stone mörk.

gnum hame for; ac him
væs ealne veg veste land
on thæt fleorbord, butan
fisceran, & fugeleran, &
huntan, & thæt væron
ealle Finnas. And him væs
a vid fæ on thæt bæc-
bord.

Tha Beormas hæfdon
fvithe vell gebun hyra
land; ac hi ne dorston
thær on cuman. Ac thæra
Terfenna land væs eall
veste; butan thær hun-
tan gevicodon, oththe
fisceras, oththe fugele-
ras.

ifrån sit eget hem; utan
han hade öfveralt et öde
land til höger, utom nå-
gre fiskare, och fogel-
fångare och jägare, som
alla voro Finnar. Och
til venster hade han vi-
da hafvet.

Biarmerne e) hade gan-
ska väl bebyggt sit land;
men de (*Other*, med sine
följeslagare) vågade icke
där landstiga. Men *Ter-*
Finnarnes f) land var öf-
veralt öde, förutan där,
hvarest jägare vistades, el-
ler fiskare, eller fogel-
fångare.

Fle-

e) Det var således til detta namnkunniga folk, som *Other*
nu hade anländt. Rätta läget af deras land, kan genom
detta ställe fullkomligen bestämmas.

f) Utan tvifvel invånarne i det nu varande *Ryska Lapp-*
land, som på gamla Chartor kallas *Terškoi-I eporie*, och i
våra gamla Handlingar *Trennes*. Jämf. Hr *Langebeks*
note (k) vid detta ställe (T. II. p. 110). Hos Herr *Ham-*
mond (a. st. s. 918) anföres, efter Norrke Klockaren
Isaac Olfens berättelse, at utan för *Malmus* (*Kola*) lig-
ger det stora Nordfjället, som Finnarne (*Lapparne*) kal-
la *Tarie Toyder* (Tuoddar), och Rysarne *Terška*; och
på et annat ställe (p. 931) heter det efter samme mans,
(ehuru til en del uppenbarligen felaktiga) upgift: "Udi
"alleräldste tider kaldedes Nordfields eller Nordmäns-näs-
"set *Biarmin*: de Svenske kalde det *Trinæs* eller *Træ-*
"næs, Rufferne *Tärskoy Vyollak*, og Finnerne *Tarje*
"Niarg."

<p>Fela spella him fæ- don tha Beormas, æg- ther ge of hyra agenum lande, ge of thæm lan- de the ymb hy utan væ- ran. Ac he nyste hvæt thæs sothes væs, for thæm he hyt sylf ne ge- feah. Tha Finnas, him thuhte, & tha Beormas spræcon neah an getheo-</p>	<p>Flera berättelser med- delade honom Biarmer- ne, dels om sit eget land, dels om de länder, som dem omgäfvog). Men han visste icke hvad der- af var sant, efter han det aldrig sjelf hade sett. Han tyckte, at <i>Finnarnes</i> och <i>Biarmerne</i> talade nå- got när samma språk <i>h</i>). E 2 Han</p>
---	--

g) Alltså besökte dessa honom på hans fartyg, och han kunde tala med dem? Utan tvifvel, genom *Tolk*? Han måste haft med sig antingen någon *Lapp* eller *Norrsk* Köpman, som tillförene (landvägen, med Renar?) hade gjort handelsresor till detta aflägsna folk? ehuru om allt detta, i en så kort berättelse, ingen ting finnes nämnt. För stridigt emot det föregående, at *Other* med sine Norrmän ej vågade landstiga i Biarmernes land, får detta hans intyg (såsom Herr *Barrington* tyckes frukta) ej anses. — Det är skada, at *Other* var så samvetsgrann, at han ej trodde sig böra gifva åt Biarmernes berättelse någon upmärksamhet, emedan han ej hade tillfälle, at sjelf pröfva deras trovärdighet. Imedlertid röjer det redan någon större hyfsning hos detta folk, at de ägde kunskap om flera kringliggande folkslag, med hvilka de förmodeligen genom sin handel stodo i bekantskap?

h) Denna *Others* uppgift, om släktskapen emellan *Biarmiska* och *Lappska* språket, är väl endast en gissning (han tyckte at de kommo nära öfverens); och det är ovisst, om han en gång så mycket kunde *Lappska*, at han var i stånd at säkert dömma om des likhet eller släktkap med Biarmiskan: men som flere andre omständigheter bestyrka hans tanka, är detta hans yttrande dock ej at förakta.

de. Svithoft he for Han for förnämligaft thyder, to eacan thæs dit i), förutan af håglandes fceapunge, for et lära känna landets thæm Hors- Hvælum; fcaplynne k), för *Valrosfarnes*

i) Här tyckes ej kunna vara fråga om någon annan (sednare) Biarmalands-färd, utan om densamma, som han här beskriver, och til hvars företagande han upgifver en dubbel orsak: *först*, sin nyfikenhet at lära känna det (och det emellan hans hemort och Biarmien liggande) landets läge och beskaffenhet, i hvilket afseende det var en *Upäckts-Resa*; och *sedan*, at uphandla *Valrofs-tänder* (och *Hudar*, eller af dem slätade *Tåg*), i hvilket afseende det var en *Handels-Resa* (på samma sätt, som bägge dessa ändamål i nyare tider ofta plögat förenas). Man ser tillika häraf, at churu *Norrmännen* för hans tid ännu ej kände det yttersta Norges vidd, sträckning och rätta gestalt, eller sjövägen norr omkring des yttersta spits til Biarmien; så hade de likväl (genom Handels-refor til lands, af Biarmiska, Norriska eller Lappiska Köpmän?) med detta land och detta handlande folk, någon slags gemenskap, eller åtminstone kunskap om vissa Naturs- och konst-alster, som därifrån ärhöllos: hvaraf ock *Other* retades at företaga sig sin märkeliga färd.

k) Nämligen *Norges* vidd, gestalt och sträckning mot Norden, samt sammanhang med andra länder, åt den sidan; enligt hvad han sjelf ofvanföre om orsaken til sin resa hade anført? Han höll nämligen för troligt, at det skulle kunna omfeglas, och at man på sådant sätt skulle kunna komma til Biarmien? Den Latinska öfversättningen af detta ställe är ofullständig; Herr *Barringtons* obegriplig (he went the rather, and *skaped* his course to each of these countries, "då likväl texten har *thæs landes*, "detta" lands, i singulari); hvilken ock Herr *Forster* så vida följer, at han har: "Er suhr vorzüglich darum her, zu jedem dieser Länder." Grundtexten är sammanträngd och mörk; men jag menar, at min öfversättning af sammanhanget styrkes?

for thæm hi habbath fvy-
the ædele ban on hy-
ra tothum: tha teth hy
broton fume thæm Cy-
ninge. Andhyra hyd bith
fvithe god to fciprapum.
Se Hvæl bith micle læs-
fa thonne othre Hvalas;
ne bith he lengra thon-
ne fyan elna lange.

rosfarnes l) skull; ty de
hafva ganska ädla ben
i finatänder m): af hvil-
ka de hemtade med sig
några til Konungen. n).
Och deras hud är gan-
ska tjenlig til fkepps-
tåg o). Desse Hvalar
äro mycket mindre än
andre Hvalar; och äro
ej längre än fju alnar p).

E 3

Men

Vrefa

l) *Trichecus Rosmarus*.

m) Des öfre *Betar* (*Dentes Laniarii superiores*), fom stå
långt utur munnen, gifva skönare *Elphenben*, än det fom
fås af Elephanten; de äro ofta öfver 2 fot länge, med
8 tums omkrets; voro hos de gamle i flort värde, och
brukades til Värje-fästen, m. m.

n) Af detta ställe synes, hvad ock faken fjelf fäger, at
Othar icke ensam, utan med anfenligt följe, gick i K.
Ælfreds tjenst. Kanske han icke långt efter hemkom-
sten ifrån sin Biarmalands-färd, begaf sig, med sit re-
se-fällskap, til Ängland, och gjorde då Konungen en
skänk af några ibland de medbragta dyrbara *Valrofs*-
tänder?

o) Sådana af *Valrofs-hudar*, fäsom ock af Sjal-hudar för-
färdigade fkeppståg, voro för sin seghets skull fordom
mycket i bruk i Norden; fom ock af det efterföljande
bestyrkes. *Hampan* var då mera fällsynt.

p) Våre Naturkännare säga ock, at dessa djur vanligen
äro til 18 fot långa: fom tåmmeligen nära inlämmer
med *Othars* berättelse. Djurens större eller mindre ålder,
äfven fom deras olika växt, måttets ombytlighet m. m.
förklara lätt den öfriga skiljaktigheten. Hvad angär
Valroffarnas tilhåll, bekräftas likaledes *Othars* uppgift
af nyare tidars erfarenhet.

Ac on his agnum Men i hans eget land
 lande, is fe betsta är det bästa Hvalfänget;
 Hvæl-huntath; tha beoth där finnas Hvalar af
 eahta & feovertiges el fyratioåtta alnars längd:
 na lange: & tha mæstan och de störste äro fem-
 fiftiges elna lange. Tha tio alnar länge. At dessa
 ra he sæde thæt he fyxa fæde han, at han sjelf
 sum offloge syxtig on sjette dödat sextio på
 tyam dagum. He væs två dagar q). Han var
 en

q) Jag är ingalunda säker, hvarken at denna öfversättning, hvari jag följt den Latinska, och Herr *Forsters* Tyska (i hvilken sednare likväl in *einem Tage* af misstag insluttit, i stället för 2 *Tage*), eller kanske Textens läseart, är riktig; ehuru jag ej är i stånd, at upgifva någon rättare. Herr *Barrington*, som ej utan skäl tycker at *sextio* Hvalar på två dagar, är för stort fänge för sex man, vil läsa *fyxa* (sex) för *syxtig* (sextio); men texten blir därigenom mycket tvungen och släpig. Häldre kunde *syxtig* aldeles umbäras? — Herr *Barrington* röjer för öfrigt icke vidsträckt insigt i den gamla Nordiska Geographien och Historien, då han, ej allenast, enligt Herr *Forsters* berättelse, med möda lät af denne sednare öfvertala sig, at tro det *Others* Biarmalands-färd skedde omkring den yttersta eller nordligaste delen af Norrige, utan ock ännu i Företalet til sin bok, anförer däremot åtskilliga tvifvelsmål, af en sällsam beskaffenhet: såsom, at *Othar* ej omtalar, det under *Circulus Arcticus*, då han gjorde sin resa, var beständig dag! at han ej omnämner Nordskenet (man kunde tillägga, ej heller *Maelstrømmen*!), at han ej har något om *Wardhus* (som blef byggt flere secler sednare!); och at han kallar sit fädernesland *Northmanland* och ej *Norweg* (hvilket sednare namn dock jämväl verkligen hos honom förekommer, såsom nedanföreskal anmärkas!). Hvar och en kan lätt inse, af hvad vikt dessa tvifvelsmål äro — Såsom vägens längd ifrån *Others* hem vist til *Bism* land, hvilken han på 15 dagar lade til rygga, kunde u göra 230 elier 240 Geographiska mil;

fyvthe spedig man on en ganska förmögen man
 thæm æhtum the heora på de slags ägodelar,
 speda on beoth, thæt is som utgöra deras rike-
 on vildrum. He hæfde dom, det är, på vilda
 tha gyt tha he thone djur r). Han ägde på
 Cyninge sohte, tamra den tiden, då han be-
 deora unbebohtra fyx fökte Konungen s), ta-
 hund; tha deor hi ha- ma oköpta djur sex-
 tath Hranas. Thara væ- hundrade; dessa djur kal-
 ron fyx Stælf-Hranas; tha la de *Renar*. Af dem vo-
 beoth fyvthe dyre mid ro sex *Lock-Renar*; de
 Finum: for thæm hy äro i ganska högt pris
 foth ta vildan Hranas mid hos Finnarne: ty med dem
 He væs mid thæm fånga de Vild-Renar t).
 fyrflum mannum on thæm Han var ibland de
 lande. Næfde he theah yppersta män i det lan-
 ma thonne tventig Hry- det. Dock ägde han icke
 thera, & tventig Scea- mer än tjugu Kor, tjugu
 pa, & tventig Svyna. Får, och tjugu Svin. Och
 E 4 det

få är ej heller därutinnan något otroligt. Äfven som denne hans resetid tillika utmärker, at han ej gerna kunnat bo längre i norr, än jag ofvanföre antagit.

r) Nämligen *Renar*, därutinnan åtskilda ifrån vår vanliga hemtända Boskap, at de aldrig förvaras eller födas inom hus.

s) Eller då han begaf sig til Konungen?

t) *Lapparnas* hushållning var då den samma, som i vår tid; och deras Norrskä grannar nödgades af klimatets beskaffenhet, at til en del vidtaga samma hushållsfätt; såsom det ock ännu sker i vissa socknar af Norra Österbotten, hvarest likaledes *Lock-Renar* nyttjas, at om höften förläda de öfriga, at begifva sig inom sådane instängde platser, hvarest de lätt fångas. På lika sätt, som (efter Herr *Forsters* anmärkning) tama Elefanter i Indien nyttjas för at fånga de vilda.

And thæt lytle thæt he det lilla han plögde, det
 erede, he erede mid plögde han med Hästar *u*).
 Horfan. Ac hyra ar is Men deras förmögenhet
 mæst on thæm gafo- beror mæst af den skatt,
 le the tha Finnas him som Finnarne til dem
 gylldath. Thæt gafol bith betala *v*). Denna skatt
 be-

*) Man ser ock här af, at han åtminstone ej kunnat bo
 längre i norr än *Salten*, eller kanske *Senjen*? Som annars
 bägge dessa län få räknas til Halogaland? ty at *Other*
 under detta namn begripit hela norra delen af Norr-
 ge, alt intil *Hvita Hafvet*, såsom Herr *Schöning* på-
 står, i sit annars lärda *Förfög til de Nordiske Landes*,
færdeles Norges, gamle Geographie, s. 40, strider up-
 penbarligen emot hans utlåtelse. Enligt *Peder Claus-*
söns intygan (se hans *Norriges Bescriffuelse* C. XXIII,
 s. 108, jfr s. 114 f.), var ännu i hans tid *Salten* den ytter-
 sta ort af Norge, där åkerbruk kunde idkas. At *Other*
 plögde sin åker med *Hæstar* (i stället för *Oxar*), skedde
 utan tvifvel af lika orsaker, som gjort samma sed allmän
 i vårt Norrland och i hela Norra Finland.

v) Norrmännernes högre grad af cultur, deras raskhet, in-
 sigt i sjöväsendet, och deras boningsplatser, hvilka de
 vid Hafsstränderne samt Fjärdarnes och Åarnes mynnin-
 gar intagit, gjorde det för dem lätt, at tidigt tvinga
 de närmast til dem sig uppehållande Lappar (hvilka de
 voro i stånd at aldeles slänga ifrån Hafsstranden och
 Hafs fisket), til at betala dem en viss årlig skatt (som
 förmodeligen efter hand förhöjdes), och medgifva dem
 öfver sådana Lapp-hushåll et slags herravälde; hvilket
 Norrmännen sedan (utan tvifvel) öfver detta enfaldiga
 och fromma folk, alt mera och mera utvidgade. Af
 hvad *beskaffenhed* det var, och på hvilka *skäl* det stöd-
 de sig, kan man lära hos Herr *Schöning* (a. st. s. 74 f.),
 som ifrigt försäktar detta deras välde. Han berättar
 nämligen (efter *Torsons*), at *Thorolf Kuoldueffson*,
 som drog til Finmarken med 90 beväpnade män (i stäl-
 let at de förrige Befallningsmänne ej hade varit va-

on deora fellum, & on består i djurs skinn, och
E 5 fogel-

ne at hafva mer än 30, undertiden också färre med sig), lät där beramma marknaden, dref skatten in, och idkade tillika köpenskap med Lapparne. Sålunda samlade han, dels medelst köp och byte, dels genom den räddhåga Lapparne buro för honom, långt mera varor, än tilförene varit vanligt. Hvaremot *Hareck* och *Hræreck*, *Hilderidis* söner, som några år därefter drogo til Finmarken, på et dylikt Handels- och Röfware-tåg, blott med 30 man (efter förra vanligheten) hade långt mindre myndighet ibland Lapparne, och mindre framgång i skattens insamlande, hvilken Lapparne, då man ej var i stånd at tvinga dem, efter eget behag betalte. — At detta välde skulle hafva sträckt sig ej allenast öfver hela kusten alt intil *Dwina*-strömmen (så at hela landsträckan ifrån *Wardehus* til *Hvita Hafvet* varit de Norrskes, jämväl långt för *Harald Hårfagers* tid, undergifven!), utan ock öfver *Svenska Lappmarken*, ja öfver hela vårt *Norrland*, alt intil *Ulo-Elf*, såsom Herr *Schöning* (mera eldad af sin patriotisme, än ledd af Historiens fackla och vederbörlig granskning) bemödat sig at bevisa, det vederlägges ljufligen af *Others* berättelse, hvaremot några osäkra *Isländska Sagor* (t. e. den så kallade *Fundin Norregs*, och de där förekommande drömmar om *Kvenlands* läge, om *Nors* tåg m. m.) icke mycket betyda: den förvirrade och emot landets och fjällarnes belägenhet stridande berättelsen om *Thorolfs* tåg til *Kvenland* och emot *de Kyrjalers Konung!* i förening med *Kvenernes Konung! Farewidr* eller *Farewidi* (et visserligen icke Finskt namn!), röjer ock nogsammt af sig sjelf sin fabelaktighet. At en och annan Norrsk äfventyrare torde sträckt sina flöfverier långt nog in i *Svenska Lappmarken*, gaf förflnämnde folk ej större rätt öfver de fredsamma Lapparna, än den, som de *Svenske Birkarlarne* sedan, på lika fätt, ifrån andra sidan, sig öfver desamma tilägnade. *Kvenernes* infall i *Norge*, och *Norrmännernas* i *Kvenland*, som bägge skedde öfver *själlryggen*, utvisa nogsammt, at de ne af ålder ut-

fugela fetherum, & Hval- fogel-fjäder, och Hval-
les bane, & onthäm scip- fisk-ben (tänder), och så-
rapum the beoth of dane skepps-tåg som äro
Hvæles hyde gevorht, & förfärdigade af Hvalfisk-
& of Seoles. Æghvile (Valrofs?), och af Själ-
gylt be hys gebyrdum. skinn x). Hvar och en
betalar efter sin förmö-
gen-

gjorde Norges gräns emot öster, såsom ock *Other* den-
samma utflakar. — Hade hela Finmarken, och jämväl
stranden emellan *Wardhus* och *Dwina*, varit en gammal
Norrsk Province, långt för *Others* tid under detta
rike skattskyldig; så hade han ej kunnat vara därom
okunnig, huruvida något folk bodde norr om honom?
Färden til Biarmaland, och den mellaniggande kustens
beskaffenhet, hade ej heller kunnat vara honom så fram-
mande, som hans berättelse utmärker. — Med utftakan-
det af den underliga *Helsinglands* fordna gräns (hos
Herr *Schöning*, den samma som gamla Norges!), ifrån
Ulo-Träsk, efter *Thmä*, femptan vikna langan, hade
hvarken han, eller för honom Herr *Rudbeck*, behöft
halva så mycket bryderi, om de råkat på en bättre af-
skrift af det gamla Documentet, som de åberopa: i
Åbo Domkyrkas gamla Copie-Bok (som i Kongl. Biblio-
theket i Stockholm förvaras) läses tydeligen *Isina* (i stället
för *Thmä* eller *Isma*), då meningen blir, at gränsen gick
ifrån *Ulo-Träsk* til hafvet, längs med *Ulo Elf*, som, när
afståndet mätes längs med isen, om vintern (det viga-
lie sätes at mäta det samma), utgjorde 15 mil, ej 15
veckor; (*Ugefjões* i Norge, och *Vecko-fjö*, *Vika-fjö*, i
vår Norrland, är en fjö-mil, på höft bestämd: jfr *Ihres*
Gl. ffar. Svio-G. T. II. p. 2011 f.); hvilket ock, när
man räknar så kallade gamla mil, i det närmaste med
sanningen instämmer.

x) Dessa voro således, jämte den fisk, som de sjelfve fän-
ge, i *Norrmä* . . . s förrämsta affätnings-varor, och
gävo efter hand ämne til en icke obetydelig handel.

Se byrdesta sceal gyldan fiftyne Mearther fell, & fif Hranes & an Beran fell, & tyn am-bra Fethra, & Beren-ne kyrtel oththe Yte-renne, & tvegen Scipra-pas, ægther fy fyxtig elne lang, othther fy of Hwæles hyde gevorht, othther of Sioles.

He fæde thæt North-manna land være fvythe lang & fvythe smæl. Eall thæt his man ather oththe ettan oththe er-rian mæg, thæt lith vith tha fæ; & thæt is theah

genhet y). Den förmög-naste bör erlægga femton Mårdskin, fem Rens-hudar, et Björnskin, tio korgar z) Fjäder, en Björnskins- eller Utter-skins - tröja a), och tvän-ne Skeppståg, hvar tdera sextio alnar långt, för-färdigade det ena af Hval-(Valrofs?) hud, det an-dra af Själskin.

Han fæde at Nordman-na land (Norrige) var gan-skal långt och ganska smalt. All den mark, som är tjenlig, antingen til betesmark, eller til åker, ligger vid hafvet; och
jäm-

y) Efter orden i Angel-Sachsiska texten, *sin börd*. Men sammanhanget visar tydeligen, at här menas egenteligen *deras*, merändels *afda*, *förmögenhet* (hvar med utan tvifvel jämväl fölgde et slags *anseende* hos deras lands-män); såsom de *Oxfordske* Latinske *Uttolkarne* (och ef-ter dem andre) rätteligen öfversätta, ehuru de tillika medgifva, at detta ställe, mera slafviskt öfversatt, he-ter: "unusquisque pendit pro ratione *natalium* suorum; "nobilissimus tenetur pendere &c."

z) Huru stort mått det Angel-Sachsiska ordet *Amber* (som förmodeligen har sit ursprung ifrån det Latinska *Ampho-ra*?) egenteligen innehöll, lär vara svårt at noga be-stämma.

a) Eller *Mudd*, sådan som Lapparne (och fordom jämväl Norrmännerne), buro rärmaft kroppen?

on fumum fiovum fvy- jämväl den är på fomli-
the cludig. And licgath ga ställen ganska bergig.
vilde Moras vith eaffan, En öde Bergsrygg (Fjäl-
& vith upp on emnlan- len)^{b)} ligger emot öfter,
ge thæm bynum lande. i jämnlang sträckning
med det bebygda landet.
På

b) Förutan det, at *Mor* på Angel-Sachsiska oftridigt bety-
der *Berg*, (se Herr *Lye*); vore det lika orimligt at
tänka, det *Other* icke känt Norriska *Fjällryggen*, som
at han i sin annars så noggranna beskrifning öfver sit
Fäternestånd, skulle förbigått den med stillatigande; at
han vid gränsens bestämmande, som åtskilde *Norge* från
Sverige och *Kvenland*, skulle fäst sin upmärksamhet vid,
jag vet icke hvilka, vidlöftiga *Kärr* och *Moras*, som
skola sträcka sig jämnlangs med *Norge* och Riksgränsen
(ifrån norr til söder), men aldeles icke ihågkommit de
märkeliga och skyhöga Fjällarna! Nej, så okunnig i
Norges Geographie kunde han ej vara! När fördenskul
de *Oxfordjske öfversättarne* rätteligen hade tolkat *wilde*
moras genom *montes vasti & cultura destituti*, hade
Herr *Barrington* icke fog, at blott för likheten i ljudet
emellan Angel-Sachsiska ordet *Mor* och det ännu bru-
keliga Engelska *Moor*, afgå ifrån sine föregångares fot-
spår, och i sin öfversättning i stället sätta *wildmoors*;
hvilket infall likväl Herr *Forster*, af samma slags grund,
låt tit förleda sig, at antaga, (öfversättandes likaledes
wilde moore, som han förklarar betyda *ein schwarzes*
torfigtes Bruchland), och ytterligare söker bestryka. Det
får väl ej nekas, at *mor* hos Angel-Sachsarne under-
stundom verkligen betyder ett *kärr* (likasom hos vå-
re *Helsingar*, en *skog*, i synnerhet en sådan, hvarmed
höga och bergiga orter äro bevuxne, hvaraf ock sko-
garne *Kolmorden* och *Eidamorden* m. m. fordom tor-
de fått sina namn? Jfr *Ihre* a. st. T. II. p. 196 f.);
men då här är fråga om den råskilnad, som naturen
uprättat emellan *Norge* och *Sverige*, så bör man ej ge-
na kunna misstaga sig om ordets bemärkelse, eller För-
fattarens fannskyldiga mening.

On thæm morumear- På denna Bergsrygg up-
diath Finnas. And thæn pehålla sig Finnar c). Det
byne land is easte II) bebygda landet är bredast
veard (*futhe veard*) bra- i föder, och ju längre
doft, & fymle fva nor- åt norr, desto smalare.
thor, fva smælre. Easte Mot föder kan det vara
veard II) (*futheveard*) sextio mil bredt d), eller
hit mæg bion fyxtig mi- föga
la brad, oththe hvene

11) Saken och sammanhanget sätta utom allt tvifvelsmål, at här bör läsas *futhe* (*futheveard*) i stället för *easte* (*easteveard*) som af uppenbar misfskrifning i texten insluttit. Detta har ej heller undfallit hvarken de *Oxfordske* *Latinske Öfversättarnas* eller Herr *Forsters* upmärksamhet. At Norge skulle vara bredast mot öster (i sin östra del), och mot öster äga 60 mils bredd, men blifva allt smalare ju längre man kommer åt norr, har ingen mening: desfs bredd sträcker sig juft i öster och väster på alla ställen, så i norra som södra delen; liksom desfs längd ifrån söder til norr (ifrån S. S. W. til N. N. O).

c) Äfven denna anmärkning sätter utom allt tvifvelsmål, at *Moras* här betyder *Berg*, *Fjällar*; på hvilka det är bekant, at Lapparne uppehålla sig, emedan deras *Renar* där finna sin föda (*Ren-måflan*): hvilket ingalunda gäller om *Kärr* och sumpiga marker.

d) Det är icke lätt at bestämma, hvad *en mil* här hos K. *Ælfred* betyder? När han blott öfversätter *Orosius*, uttrycker han därmed Latinernes *passuum mille* (vid pass $\frac{1}{2}$ Geographisk mil, enligt Herr *Gatterers* upgift; se desfs *Abrifs der Geographie*, p. 22); men som här ingalunda kan äga rum. Männe texten genom något skrif-fel kan vara fördärfvad? Däremot är märkeligt, at ock de nyaste Geographer upgifva Norges största bredd (från *Faxe - Fjeldet* på Riks-gränsen i *Aggerhuus* stift, intil de vestligaste utöar i *Bergens* stift) til inemot 60 Geographiske mil: jfr C. F. *Pontoppidans* *Geogr. Oplysning til Cartet over det sydlige Norge* (Kiöbenh. 1785, 8:o) p. 32. At det däremot i Norra Delen (*Helgeland* m. m.), är ganska smalt, vet hvar och en, som ögnat på någon *Charta* öfver detta Rike,

brædre, & midde veard
thritig oththe bradre; &
northeveard hecvæththær
hit smaloft være, thæt it
mihte be on threora mila
brad, to thæm more. And
se mor syththan on su-
mum stovum swa brad,
swa man mæg on twam
wucum oferferan; & on
sumum stovum swa brad,
swa man mæg on fyx
dagum oferferan.

Thonne is to emnes
thæm lande suthvear-
dum, on oðer healfe
thæs mores, Sveoland
(oth thæt land north-
vearth 12); & to emnes
thæm lande northveardum

föga deröfver, och midt
på, trettio mil, eller nå-
got bredare; men emot
norr sade han, at där det
var smalaft, kunde det
utgöra vid pafs tre mil,
intil fjällryggen. Den-
na fjällrygg är på som-
liga ställen så bred, at
man behöfver två vec-
kor för at färdas deröf-
ver; och på somliga stäl-
len ej bredare, än at man
kan färdas öfver densam-
ma på sex dagar *e*).

I bredd med detta lands
(Norges) södra del, på
andra sidan om Fjäll-
ryggen, ligger *Sverige f*);
och i bredd med samma
lands (Norges) norra del
är

12 Dessa ord (*intil det landet*, nämligen Norge, *at norr*)
som de *Oxfordiske Översättarne* i sin Latinska uttolk-
ning förbigått, synas sannerligen hvarken här behöfvas,
eller hafva någon begripelig mening; utan torde de,
såsom en oskickelig glosia, kommit at i texten obehö-
rigt inflyta?

e) Den större eller mindre svårighet, som på särskilda stäl-
len mötte, då man ville färdas öfver dessa höga och
ödsliga fjällar (som i de tider måtte varit ännu mera
ovägade, än nu för tiden), torde väl icke ensamt haf-
va härrört af deras olika bredd; dock är jämväl denna,
äfven som deras höjd, mycket skiljaktig.

f) Det är tydligt, at *Other* under detta namn begrep en-
dast *Götha-Rike* och *Sverige för sig sjelfft*, intil den sto-
ra ödemaken, som skilde detta rike ifrån *Kvenland* (vårt
nu *Varange Norrland*), som då ännu icke hörde där-

Cvenaland. Tha Cvenas är *Kvenland* g). Kvenerne här-

under, (jfr ofvanf. p. 58 not. l), men icke eller på något sätt under *Norge*, med hvars inbyggare *Kvenerne* plägade lefva i fiendskap.

- g) Detta ställe, jämfördt med hvad redan frammanföre (p. 58 not. l) förekommer, sätter belägenheten af det fordnä *Kvenland* utom allt tvifvelsmål. Då det skildes ifrån Norra delen af *Norge* (hvarunder *Finmarken* ej ännu begreps) blott genom Fjällen, hvartil det i vester omedelbart stötte; så kan det omöjeligen hvarken ställas norr om sidstnämnda rike, eller sökas i vårt nu varande *Finland*, som ligger på andra sidan om Botniska Hafsviden, hvaröfver vi ej läse at *Kvenerne*, för at göra sina försäknads-tåg til *Norge*, behöft eller plägat segla (til hvilken öfverfart ej heller deras små och lätta båtar, som plägade bäras öfver land, voro särdeles tjenlige: äfven som Norrmännen, i det fallet, svårigen kunnat utan fartyg hemföra deras bonings-orter). Den långa omvägen ifrån *Finland* norr omkring Botniska viken, hade för *Kvenerne*, under sådana deras tåg, varit ej mindre oläglig; hälft då de skulle bära sina fartyg med sig! Inquarteras de åter blott i *Norra Österbotten* (då de få nog trångt utrymme, i en ort hvarest den tiden intet åkerbruk var känt; hälft om *Helsingarnas*, eller, efter Herr *Schönings* påstående, *Norges* gräns mötte dem redan vid *Ulo-Elf*); så hade de til grannar, på andra sidan om Fjällen (st norr) *Lapparna* och icke *Norrmännen*; ej heller behöfde de, om dessas besittningar vid *Ulo-Elf* tilstötte, draga öfver fjällryggen för at uplösa dem? eller måste de först genom nu varande *Westerbottens Lappmark*, tåga en ofantelig väg innan de anlände til Fjällen, hvaröfver de sedan (bärandes sina båtar med sig) skulle göra infall i *Norge*? Om man ock lägger norra *Westerbotten* til det land de innehade, så at deras stridigheter med Norrmännen därigenom blifva begripligare; så är dock omöjligt at förklara, i fall *Kvenerne* antagas för en gren af Finska folkstammen, hvart de i 13 och 14 secler hade tagit vägen, då landet på bägge sidorna om *Norra Botnen* var nästan öde, och åtminstone af en så-

hergiath hvilum on tha härja stundom in på
Northmen ofer thæne Norrmännerne öfver Fjäll-
ryggen

dan nation ej en gång några lämningar eller spår der-
städes förekomma. Vid Torneå träffades blott *Lappar*
och *Karelare*? at förtiga, det *Helsingarne* då icke kun-
nat komma med sin gräns alt til Ulo-Elf? Jfr de docu-
menter som *Peringsköld* meddelar *Monum. Upland. T. I, C. 1 p. 3-7*. Et helt annat utseende får faken, om
Kvenerne (efter *Others* anvisning) antagas at hafva bodd
i *Helsingland*, *Medelpad* (*Härjedalen* och *Jämtland*?)
m. m. hvarifrån de, upføre vattudragen, beqvämligen
kunde färdas in mot Fjällen, och så vidare hemföka Norr-
männerna. — Inga trovärdiga documenter anvisa, för
öfrigt, *Kvenerne* deras bonings-platser i *Finland*: huru
litet de *Isländska Sagornas Geographie* är at lita på, är
nogsamnt bekant — *Other* vet icke af några *Helsingar*,
Sturleson icke af några *Kvener*: men bägge gifva åt
Norrland invånare. Är det fördenskul icke sannolikt,
at de under olika namn syftat på samma folk? — Hvad
Sturleson (*Håkan Godes Saga C. 7* och *Olof den Helges*
Saga C. 147) berättar om *Jämtelands* och *Helsinglands*
första befolkande ifrån *Norge*; kan icke (utan at brin-
ga honom i verkelig strid med *Other*, och således för-
förfvaga trovärdigheten af hans berättelse) annorlunda
förklaras, än at han endast omtalar de första *Norriska*
Coloniers planterande på dessa orter (hvilka ock därige-
nom på någon tid kommo under *Norges* välde), som
likväl *Kvenerne* tillsörne hade innehaft. Desse sedna-
re lära imedlertid dragit sig mera til *Hafskusten* (hva-
rest *Sturleson* uttryckeligen vitnar, at samma tid *Sven-*
skar bodde) och utvidgat sig til norr och söder (gifvan-
des sig under *Sveriges* välde, som därigenom inträdde i
deras rätt öfver hela *Norrland*, alt intil Ulo-Elf?); hvar-
igenom uti de til Fjällen gränsande orter blef godt ut-
rymme för de öfver *Kölen* flyktande *Norrmän* (under
Ketill Jamtis anförande) at sig bosätta. Imellan dem
och *Strandboerne* (landets äldre innehafvare) lämnades då
en öde skog, öfver hvilken *Thorir Helsing* sedermera

mor; hvilum tha North- ryggen h); och stundom
 men on hy. And Norrmännen in på dem.
 thar sint fvyte micle Där finnas ganska stora
 meras ferse geond tha sjöar med sött vatten
 moras; & berath tha (Insjöar) emellan ber-
 Cvenas hyra scypu 13) gen i); Kvenerne bä-
 ra derföre sina far-
 VI DEL. F tyg

13) Lärer böra läsas *scypa*?

flyttade, närmare til hafvet, och nedsatte sig (med de förre invånarnes goda minne) i *Helsingland*. Härigenom förklaras lätt den stora likhet, som i våra *Norrlänningars* både språk och seder röjer sig med *Norrmännernas*. Det kan för öfrigt ställas i fråga, om *Fjämtland* och *Helsingland* verkligen blifvit så kallade af *Ketils* och *Thorirs* tilnamn, eller om icke häldre desse fått sina tilnamn af orternas gamla namn, til hvilka de hade flyttat? At *Kven* icke var det folkets inhemska namn, som af *Lappar* och *Norrmän* så kallades, har jag tilförene anmärkt. Och torde man af inflyttade och bosatte *Kvener*, få hänleda ej allenast sådana namn i *Norge*, som *Quenånger* m. m. utan ock flere hemmans namn, jämväl i södrare *Finland*, som heta *Kainu*? — At för öfrigt *Svenskarne* redan i Kon. *Olof Skötkonungs* tid yrkade, det *Kölen* var bägge *Rikens* gamla och rätta gräns (ehuru de af *Norrisk* stam härkomne *Fämter* och *Helsingar* låtit låcka sig, at någon tid erkänna *Norges* höghet, hvarifrån de likväl sedan skilde sig), vitnar *Sturleson* på anförda ställen uttryckeligen; hvaruti han med *Others* intygan och sjelfva naturens utstakning öfverensstämmer.

h) Hvilken alltså ifrån *Norge* skilde dem, äfven som *Svenskarne*. Som *Other* bodde i *norra delen* af landet, som ej hade *Svenskarne*, utan *Kvenerne* til grannar, och fördenskul icke af de förre, men väl af de sednare ofredades; så hade dessas ströfverien i synnerhet ådragit sig hans upmärksamhet.

i) Förutan otaliga smärre Sjöar, kunde *Ryfsaa-Sjön*, *Tun-sjön*, *Sälbo-sjön*, *Snaasen*, *Öresunds-sjö*, *Fämund*, *Mjö-*

ofer land on tha me- tygg) öfver land in i dessa
 ras, & thanon hergiath fjöar, och härja få Norr-
 on tha Northmen: hy männerna: de hafva gan-
 habbath fvythe lyttle ska små och ganska lät-
 fcypta, & fvythe leohte. ta fartyg k).

Othere 14) fæde thæt *Other* fæde, at det land-
 fio fciir hatte *Halgo-* fkap, hvarest han bodde,
land 15), the he on hette *Halgoland* l). Han
 bude. He cvæth thæt berättade, at ingen män-
 niska

14) Så skrifves hans namn på detta ställe hos Herr *Barrington*.

15) Så läsa ock de Oxfordska Editorerne och Öfversätt-
 tarne så väl som Herr *Somner* och Herr *Lye* i sina
 Dictionairer detta namn. *Halgolane* i Herr *Barring-*
tons text (öfversättningen har *Halgoland*), lärer så-
 ledes vara tryckfel?

sen m. m. gifva *Kvenerne* en sådan bekvämlighet, at vid
 sine Härnads-tåg, långs med vattudragen leda sig fram,
 utbreda sig kring den bebodda bygden, samt framtränga
 alt til Hafs-fjärdarna, vid hvilka *Norrmännen* förnäm-
 ligast hade fäst sina boningar.

j) Det är, sina små båtar. Grundtexten kallar dem *fcypp*,
 men som icke får öfversättas *Skepp*, om ej detta ordet
 tages i samma bemärkelse, ~~for~~ det ännu brukas uti vis-
 sa ifrån Hafsstranden aflägsnare lands-orter, hvarest jäm-
 väl de smärsta båtar heta *Skepp*.

k) Hela denna berättelsen visar nogsam, at *Kvenerne* bod-
 de i *Norrmännernas* grannskap, och ingalunda ifrån lång-
 väga orter kommo tågandes, at anfalla dem, utan oroa-
 de dem genom oförsedda och hastiga ströfverien in öfver
 gränsen.

l) Fordom *Halogaland*, *Halegeland*, *Haalöjaland*, nu *Hel-*
geland (*Helisland*) kalladt, som utgör en del af det
 Norrske *Nordland*.

nan man ne bude be niska bodde m) norr om
northan him. honom.

Thonne is an port Det var ock en hamn
on futhveardum thæm belägen i föder om detta
lande, thonne 16) manhæt land n), som hette Scirin-
Sciringes-heal. Thyder ges-heal o). Dit, fæde han,
F 2 at

16) Thone?

m) Det är, hade någon beständig boningsplats. Ingen
Norrman, utan blott *Lappar* hade där sin vistelse. Jfr
här frammanföre p. 60 not. n).

n) Nämligen föder om *Halogaland*, (i Norges södrare del).
At denna hamn ej bör sökas utom Norge, synes
sammanhanget tillkänna gifva. Under hela resan dit
(ifrån Halgoland), hade man beständigt Norge til ven-
ster, längs med hvars kust man borde segla. — De
som söka detta *Sciringes-heal*, vid *Dantzic*, hafva icke
nog upmärksamt läst hvarken *Others* eller *Hulstans* Re-
se-beskrifningar. Herr *Forsters* gifsnung, at denna hamn
legat i *Svenska Skären* (ungefärligen där hvarest nu är
Stockholm), är icke mindre olyckelig, och stridande emot
textens sammanhang. — När *Othar* seglade därifrån til
Hæthum (*Schlesvig*), hade han under hela vägen *Dan-*
nemark och *Danske Öarne til venster*, och först öppna
sjön, men sedan *Gotland* (*Futland*) och *Sillende* til hö-
ger, m. m. Huru kan detta äga rum, om han gjorde
resan ifrån Stockholm?

o) På hvad ställe i södra delen af Norge denna hamn
egentligen må hafva legat, lärers numera svårigen kun-
na utredas. Herr *Langebek* gissar, at därmed bör för-
stås *Kongelf* (fordom *Konghell* eller *Kongshall*), och at
därföre i stället för *Sciringesheal* i texten bör läsas *Cy-*
ningesheal. Denna gifsnung är icke osannolik; men är
dock blott en gifsnung. Förutan det, at texten 5 gån-
ger, utan någon afvikelse i skriftsättet, har *Sciringes-*
heal; så kan det, som om denna hamn säges, otvunget
lämpas til flera hamnar på den södra kusten af Norge.

he cvæth thæt man ne at man ej kunde segla p)
 mihte gefeglian on anum på en månad, når manla-
 monthe, gyf man on de tillandsom nätterne q),
 nyht vicode, & ælce dæge ehuru man alla dagar
 hade

At *Other* vid refan därifrån til *Hæthum*, straxt fick *Dan-*
mark til venster, tyckes väl visa oss til *Bohus Län*; men,
 at han under ankomsten ifrån *Halogaland* hela vägen
 hade *Skotland* och *England* til höger (utan at *Jutland*
 omnämnas), synes hädre utmärka någon ort i *Christian-*
sands stift? — Om för öfrigt någon hamn må därstädes
 finnas, emellan hvars nu varande namn och *Sciringes-*
heal någon likhet är i behåll, därom måge kunnige och
 upmärksamme män i orten undersöka och dömma.

p) Nämligen ifrån *Halogaland*: ty at refan skulle ske sö-
 derut, visar hela sammanhanget.

q) Enligt de gamlas sed, som nyttjade merändels öppna far-
 tyg. — Men Herr *Barrington* vil här i stället för *vi-*
code (af *vician*, som Herr *Lye* säger betyda *manere*,
mansionem habere, *habitare*, *appellere ad manendum*),
 såsom i Handskriften står, läsa *vacode* (af *vacian*, *va-*
ka); då meningen blifver tvärt emot den, som saken och sam-
 manhanget kräfver: ty *Other* säger, at til refan fordra-
 des öfver en månads tid, ehuru gynnande vind man
 hade, når man icke satte jämväl natten til, utan hvarje natt
 vek in til hamns, samt för öfrigt åtföljde stranden (med
 alla sina bugter och kroker). Då refan, på sådant sätt
 anställd, föga lærer kunnat fortskyndas öfver 5 eller 6
 mil om dagen? och längden af sjökusten ifrån *Helge-*
lands-skär til *Svinesund* (enligt Herr *Pontoppidans* räk-
 ning, a. st. p. 32 f.), är 185 Geogr. mil: så är mindre
 underligt, at så lång tid til en sådan färds fullbordan-
 de tarvades. Imidlertid har denna refans långsamhet
 varit en af hufvud-orsakerne, som förmådt Herr *Forster*
 at vilja flytta bårt *Sciringesheal* ifrån hela Norge och
~~och~~ alt til Svenska Skären.

hafde amberne 17) hade strykande vind. Och
vind. And ealle tha under hela den tiden må-
hvile he sceal seglian ste man segla längs med
be lande; and on thæt (Norriska) landet; och har
steor-bord him bith ærest man på styrbord först *Ira-*
Ira land, & thonne tha *land* (Skotland)^r), och se-
igland, the synd betvux dande öar, som ligga emel-
Iralande & thissum lande. lan Iraland och *detta land* s).

F 3

Der-

17) Herr Lye i sit *Diðion*. skrifver ambyrne, och cite-
rar detta samma ställe.

r) De Oxfordske uttolkarne förvandla *Iraland*, ej allenast
emot textens tydeliga intygan, utan ock emot sakens
och sammanhangets kraf, til *Jutlandia*. Men huru skal
den, som ifrån *Helgeland* företager sig en resa til *Södra*
Norge, kunna först hafva *Jutland* på styrbord? — At
däremot *Skotland* fordom ofta blifvit kalladt *Irland*,
anmärker och bevisar Herr *Langebek* grundeligen, i no-
ten til detta ställe, likasom K. *Ælfred*, tvärtemot, län-
gre fram (p. 30 hos Herr *Barrington*) läger om *Irland*:
"Ighernia (*Ibernia*) thæt ve *Scotland* hathat" (som vi
kalle *Skotland*)!

s) Hvilket land förstår här K. *Ælfred* med *thissum lande*?
Öfversättarne sammanstämma väl däruti, at därmed me-
nas *Norge*; men då hade det händre bordt beta, *thæm*
lande (såsom ofvanföre)? — Men huru kan det ock
sägas, at den som ifrån *Helgeland* seglar söder åf, har
til höger först *Skotland*, och sedan de öar som ligga
mellan *Skotland* och *Norge*? *Schetland*, *Orknöarne* m. m.
ligga ju norr om *Skotland*! Eller kände icke *Othar* eller
Ælfred deras rätta belägenhet; hvilket sednare dock så
mycket mindre kan antagas, som Konungen i det föl-
jande, p. 30, uttryckeligen anmärker, at *Orcaderne* lig-
ga norr om *Britanniska Ön*. Jag skulle således med *this*
land händt forstå *England*, om jag kände några öar emel-
lan *Skotland* och *England*, som ligga på östra sidan om

Thonne is this land, Derester är *detta land t*),
 oth he cymth to Sci- tils man kommer til Sci-
 ringes-heale. And eal- ringesheal u). Och under
 ne veg on that bæc- hela vägen, har man på
 bord Northvæge. babord Norge v).

Sö-

deffa riken. — Eller har i sjelfva texten sig någon för-
 virring insmygt? Stället är svårt at rätt uplysa!

t) Här kunna dessa ord *this land* (detta land) svårigen
 förklaras om Norge; ty frågan är om et land, som un-
 der resan ifrån *Helgeland* til *Sciringesheal* låg til hö-
 ger, hvaremot Norge, såsom både sakens natur och de
 följande orden uttryckeligen intyga, hela vägen var de
 resande *til norster*. Jag ser således ej annat, än at *this*
land måste betyda *detta vårt (Ælfreds) land*, nämligen
England? Hvi ket låg de seglande til höger, och hvar-
 af Norrännerne plägade kalla Vesterhafvet, i mül *Eng-*
lands-haf; se Herr *Schöning* a. fl. s. 43.

u) Då under resan ifrån *Halogaland* ända fram til *Scirin-*
gesheal, intet annat land på höger förekom, än *Brit-*
tannien; så får hemäda hems ingalunda ökas innom
Öresund. Jfr. här ofvaföre par. 83. not. o).

v) För at kunna inse riktigheten så väl af ofvanstående öf-
 verfättning, som den därafver gifna förklaring, är nö-
 digt, at texten rätt interpungeras, hvari jag följt Herr
Barrington, som förmodeligen rättat sig efter hufvud-
 skriften; och hvilken interpunction jämväl Herr *Lange-*
bek, sannst sammanhanget äska. I Oxfordska uplagan
 och hos *Bullæus*, sättes skilje-tekniet efter *bæcbord*, och
Northvæge göres til två särskilda ord (*north væge*),
 hvarmed den närlöjande meningen begynnes, som däri-
 genom blir ännu öfverflyttad. Deras öfverfätt-
 ning binder sig likväl icke vid texten, sålunda flyckad,
 utan de tolka hela detta flycke (*Thonne is this land*
 *up in that land*) sålunda: "atque ita juxta
 "litus hujus regionis pergenti, donec appulsum fuerit
 "ad Sciringesheal, est a sinistra bæc regio. Prope Sci-
 "ringesheal in regionem illam" (Norge; och likväl

Bi futhan thone Sciringesheal fylth fvithe micel sæ up in on thæt land; feo is brader thonne ænig man oferfeon mæge: & is Gotland on oðre healfe

Söder om *Sciringesheal* sträcker sig et flort haf upp in i landet x); det är bredare, än at någon människa förmår se öfver detfamma: och på andra sidan midt emot, är *Gotland* (*Jutland*) y), och

F 4

fe-

flytta de *Sciringesheal* til *Dantzig*?) "penetrat ingens "fretum" &c. Besynnerligt är, at Herr *Barrington* inrättat sin öfversättning, icke efter sin egen riktiga, utan efter de *Oxfordske* editorernes felaktiga interpundtion; så at jag sannerligen ej begriper hvad han vil säga. Hans ord lyda sålunda: "This country (Norge) continues quite to *Sciringesheal*, and all the way on the left, as you "proceed northward to the south of *Sciringesheal*, a "great sea makes a vast bay up in the country." Den-na sällsamma öfversättning har likväl Herr *Forster* antagit: (*nach nordwärts zu, gegen Süden von Sciringesheal, fällt ein sehr grosses meer in dies land*). Orsaken til dessa vittra mäns misstag om textens rätta mening, ligger uppenbarligen i den orätta betydelse de gifvit ordet *Northvæge* (*Norwegen*), hvarmed Utlännin-garne ifrån urgamla tider betecknat *Norge* (se Herr *Langebeks* not til detta ställe, samt Herr *Lye*, *Diæt.* vid ordet *Northvæge*), det de förblandat med *Northveard* (åt norr); ifrån hvilket misstag ej heller de *Oxfordske* Editorerne, och Herr *Murray*, varit aldeles frie.

x) At detta syftar på *Cattegat* och *Östersjön* (som Auctor rätteligen anser såsom en arm eller fortsättning deraf), är tydeligt.

y) At med *Gotland* här bör förstås *Jutland*, har Herr *Langebek* rätteligen anmärkt: hvilket ock ger någon styrka åt hans gissning om läget af *Sciringesheal*? Jfr dock of-

ongean, & siðhtha Sil- sedan Sillende z). Det-
lende. Seo sæ lith mæ- ta haf går många hun-
drade

vanföre pag. 83. Not o). Man må fätta *Sciringesheal* hvar
som häldit, så är svårt at begripa, huru Ön *Gotland* kunde
ligga midt deremot på andra sidan om den hafsvik, hvil-
ken söder om bemälda *Norriska hamn*, sträckte sig djupt
in i landet?

z) Detta bevisar ytterligare, at med Auctors *Gotland* bör
förstås *Futland*, hvartil *Sillende* (som låg norr om
Angeln) stötte i söder (se frammanf. p. 47. not. q, r, s).
Men at kunna förvandla detta *Sillende* til Ön *Seland*
(*Siælland*), har Herr *Barrington* (afgående ifrån de *Ox-*
fordska Editorerne) så afdeelt texten, at där läses: "And
"is *Gotland* on oihre healse ongean, & siðhtha Sillen-
"de seo sæ lith many hund mila up in on thæt land";
hvilket han öfversätter: "*Gotland* is opposite on the
"other side, and afterwards the sea of *Sillende* lies ma-
"ny (*hundred* är bårtglömdt) miles up in that country."
Förutan den tvungna ställning, meningen härigenom får,
och, at emot språkets art, *Sillende seo sæ* öfversattes *Sil-*
lenska sjön, i stället för *sjön Sillende* (som ej gynnar
den antagna hypotesen); så är svårt at begripa, huru
Gotland (en Ö midt i Östersjön) kan ligga på andra si-
dan om Hafsviden midt emot en *Norrisk hamn*, och se-
dan (bakom *Gotland*, eller längre fram om samma Ö)
den *Sillenska sjön*, som har sit namn af *Danska Ön Se-*
land? Hvad är detta för en sjö, som hvarken vår Au-
ctor, eller någon annan, för öfrigt omtalar? I fall nå-
got haf skulle fått sit namn af *Seland*, kunde det ej hafva
legat på andra sidan bårt om *Gotland*. Men oriktigheten
af hela Herr *Barringtons* så väl interpunctiön som öf-
versättning (hvilken jämväl Herr *Forster* följt), är icke
svår at inse, då man utan förut fattade meningar ge-
nomläser texten, samt följer dess naturliga samman-
hang och mening. — Ehuru äfven Herr *Langebek* tager
för afgjort, at *Sillende* betyder *Seland*; så bjuder han
likväl icke til, at enligt denna hypotese förklara och

nig hund mila up in on drade milar upp i landet a).
thæt land.

And of Sciringes-hea- Han (Other) berättade
le he cvæth, thæt he se- vidare, at han ifrån *Sci-*
glode on fif dagan *ringesheal* feglade på fem
to thæm porte the dagar til en hamn, som
man 18) hæt æt Hæ- kallas *Hæthum* b): hvil-
thum: se flent betvuh 19) ken ligger emellan *Wen-*
Winedum & Seaxum & *derne* och *Sachferne* och
F 5 *Ang-*

- 18) Mon hos Herr Barrington, är utan tvilfvel tryckfel.
19) Cod. Cott. har betu, som gör ingen ändring.

utreda sammanhanget af vår Auctors beskrifning och
upgifter.

a) Thæt synes här vara blott *Artikel*, och icke *Pronomen*,
såsom de *Oxfordske* Öfverfättarne trodt, hvilke gifva
thæt land "illa regio," likasom den här beskrefna
Hafsviken skulle sträckt sig in i Norge? Hvilket dock
uppenbarligen strider emot saken och sammanhanget, i
det *Gotland* (Jutland) låg midt emot, på andra sidan
om densamma, &c.

b) At *Hæthum* bemärker *Schlesvig*, har Herr *Langebek*
fatt utom alt tvifvelsmål. Hvad Herr *Forster* deremot
invänder, grundar sig på hans oriktiga tanka angående
belägenheten af *Sciringesheal*, samt angående be-
tydelsen af namnen *Gotland* och *Sillende* hos *Other*.
Om man ock, efter hans gifsning, skulle flytta *Hæthum*
upp til *Aarhus* Stift i *Jutland*; så begriper jag dock
ingalunda, huru man skal bära sig åt, för at (på 5 da-
gar, med sådane fartyg som i *Others* tid brukades) seg-
la dit ifrån *Stockholm* (hvar til äfven flere slags vindar
fordras), på det sättet, at man först i 3 dagar, har
Danmark til vänster, (på denna omständighet tyckes Hr
Forster aldeles icke hafva gifvit akt!), och öppna hafvet
til höger, samt sedan, i två dagar, *Gotland* och *Se-*
land, med de til det fordna *Angeln* hörande Öar, til
höger, men de *Danske* Öarne til venster?

Angle, & hyrth in on *Anglerne*, och hörer *Dan-*
Dene. *skarne* til c).

Tha he thiderveard seg- Då han feglade *ditåt d)*
lode fram *Sciringes-heale*, ifrån *Sciringesheale*),
hade

c) Om inga andra skäl skulle stadfästa Herr *Langebeks* me-
ning om läget af *Hæthum*, så skulle detta ställe göra til
fyllest. *Wenderne*, *Sachserne*, *Anglerne* och *Danskarne*
kunde på intet annat ställe med sina gränfor mötas, än
i granskapet af *Holstein*. Huru skal sådant kunna äga
rum, om *Hæthum* flyttas upp til *Jutland*?

d) Herr *Forster* har fällsamt öfverfätt *thiderveard* med
rückwärts. Sammarhanget visar tydeligen, at *Other* ifrån
Sciringesheal fortsatte resan *längre fram* til *Hæthum*.

e) Detta är nu *Others tredje* Refe Beskrifning, ifrån *Sci-*
ringesheal til *Hæthum*, som blifver begripligast, om den
förflnämnde hamnen låg i södra delen af *Bohus Län*:
han måste då, när han efter tidens bruk åtföljde stran-
den, vid sin färd åt söder (och *vest*) *först* hafva *Dan-*
mark (*Halland* och en del af *Skåne*) til *venster*, och öp-
na hafvet (*Nordfjön* och *Cattegat*) til höger. *Oxfordska*
Öfversättarne förvända här, aldeles otillbörligen, *Tex-*
tens mening; i det de för *bæchord* fätta a *dextra*, och
för *steorbord*, *sinistrorsum*, jag vet icke af hvad förvillel-
se: hvilket Herr *Langebek* med skäl misbilligar. Tre
dagar kunde til denna del af resan, häldst om han jäm-
väl til någon del nyttjade nätterne, väl förstå. Men
sedan, när han vek in i *Lilla Bält*, måste han hafva
Gotland (*Jutland*), *Själlene* och de af *Anglerne* (tillika
med det motsvarande fasta landet) fordom innehafde
öarne (*Alsen*, *Barsöe*, *Aarøe* &c.) til höger, samt *Danska*
öarne (*Fyen*, *Langeland* &c.) til *venster*. Til denna del af
resan voro 2 dagar tillräckelige. — Detta ställe tjenar
för öfrigt förträffeligen at bestämma *Anglernes* fordna
hemvist, innan de foro öfver til *England*. Jfr. p. 47.
not. q).

tha væs him on thæt hade han på babord *Dan-*
bæc-bord Denamearc, & *mark f*), och på styrbord
on thæt fleor-bord vid fæ, öpna Hafvet, i tre da-
thry dagas; & tha tve- gar *g*); och derpå i två
gen dagas ær he to Hæ- dagar, innan han anlände
thum come, him væs til Hæthum, hade han på
on thæt fleor-bord Got- styrbord *Gotland* (*Jut-*
land, & *Sillende*, & *Iglan-* land) *h*), och *Sillende i*),
och

f) Det Danska faste landet, *Halland* och *Skåne*? som, an-
tingen *Sciringesheal* låg i *Bohus-Län* eller i *Aggerhus-*
eller i *Christiansands Stift*, under resan söder ut, var
til venster.

g) Utan tvifvel menas här med öpna hafvet, *Nordsjön* och
Cattegat. Seglade *Othar* ifrån sydvestra kusten af *Nor-*
ge, så hade han likväl först en tid *Norge* til venster,
och *Jutland* til höger? For han ifrån *Aggerhus* Stift,
så borde han ock först åtfölja *Norriska* kusten (*Bohus-*
Län), *Jutland* lærer han icke trodt fräcka sig så långt
i norr, eller gå så högt upp emot *Norriska* kusten,
som det verkligen gör; af hvilken orsak han, under
denna första delen af resan, ej ditåt vände sin upmärk-
samhet? — Jfr pag. 90. not *e*).

h) Då *Sciringesheal*, såsom ofvanföre är anmärkt, antages
för en hamn i södra *Norge*; så är omöjligt, at *Gotland*
här kan betyda den bekanta Ön i Östersjön. *Othars*
beskrifning på denna sin resa til *Hæthum*, tillåter icke
at söka hans *Gotland* annorstädes än i *Jutland*: alla om-
ständigheter visa oss dit.

i) Redan ofvanföre p. 47. not. *r*) är visadt, at detta *Sil-*
lende var en del af fasta landet på Jutiska Half ön, norr
om *Angeln* och söder om *Jutland* beläget. Detta be-
styrkes här ytterligare. Ordningen i hvilken *Othar*
seglade (genom Lilla Bält) ifrån Norr til Söder, förbi
dessa orter, (först *Jutland*, så *Sillende*, så *Angeln*, hvä-
på han anlände til *Schlesvig*!), hvilka han alla lämna-

da fela: on thæm lan- och åtskilliga öark): i des-
dum eardodon Engle, sa länder *l)* bodde *Ang-*
ær hi hider on land *lerne*, innan de kommo
comon. And him væs hit i landet *m)*. Och bæg-
that tvegen dagas on thæt ge dessa dagar hade han
bæc-bord tha lgland the på babord de öar, som
in Denemearc hyrath. höra til Dannemark *n)*.

Wulfstan fæde, thæt he *Wulfstan o)* fæde, at
gefore of Hæthum, thæt han reffe ifrån Hæthum,
he være on Truso on sy- och at han på *sju dagar*
fan dagum & nihtum; och *nätter p)* hann til *Tru-*
so

de på högra handen, då han hade *Danske Öarne* til ven-
ster, — denna ordning, fätter rätta belägenheten af
Sillende utom alla tvifvelsmål.

k) Som de lågo nära intil öfra kusten af Jutska Halfön
(så at *Other* under sin segling hade dem til höger), fö-
der om både *Jutland* och *Sillende*, samt hörde til *Ang-*
lernes besittningar; så kunna här inga andra förstås, än
de små Öarne *Aaröe*, *Barsöe* &c. jämte *Alsen*. Midt
emot dem, på fasta landet, låg således det forna
Angeln!

l) Nämligen de nyfs omrörde Öarne (med den på fasta
landet motsvarande kusten!). *Sillende* och *Jutland* få
ej räknas dit.

m) Konung *Ælfred* är angelägen, at göra dessa sine stam-
fäders fordna bonings-orter kända hos sine landsmän.

n) De til *Lilla Bält* på östra sidan tillflötande större och
mindre *Danske Öar*, *Fyen*, *Langeland*, *Laaland* &c.

o) Om denne resare, hans Fädernesland och öden, vete vi
ännu mindre, än om *Other*. Somlige göra honom til
en *Dansk*, andre til en *Angler*, andre til en *Engelsman*;
alt gifsningsvis.

p) Han anmärker uttryckeligen, at han seglade *jämväl om*
nätterne, och hade hela tiden strykande vind. När han
ändock behöfde *7 dygns tid*, at hinna ifrån *Hæthum* til
Weichseln; huru var då möjligt, at på *5 dagar* segla
ifrån *Stockholm* til *Hæthum*? Se ofvanf. pag. 89. Not. b).

thæt thæt fcypp væs eal- *so q)*; at hans ſkepp he-
ne veg yrrende under la vägen var under ſe-
ſegle. Weonothland him gel och i full fart. *Wen-*
væs on ſteorbord; & on den r) var honom på ſtyr-
bæc-bord him væs Lan- bord; och på babord *Lan-*
geland,

y) Den olyckliga böjſſen, at blott jaga efter namnens lik-
het, med åſidofättande af ſakens ſammanhang och orter-
nas ſamma ſtämmande läge, har bragt *Buſſæus* at här tän-
ka på *Troſa* i Södermanland! Om belägenheten af *Tru-*
ſo, ſtraxt här nedanføre.

y) *Mecklenburg* och *Pommern*, ſom behoddes af Slaviska
eller *Wendiska* folkſlag, och allmänneligen i våra äldre
Nordiska Skrifter och Handlingar kallas *Windland*,
Wendland, och *Wenden*. För at underſtödja ſina beſyn-
nerliga hypotheſer, vil Herr *Forſter*, emot all ſannolik-
het, göra ſkilnad emellan *Wulffſans Weonothland* (ſom
ſkal betyda *Fyen!*) och *Weonodland*, ſom betecknar *Wen-*
den! At förtiga, det icke det minſka ſpår i Nordiska
Häfderne finnes dertil, at *Fyen* någonſin blifvit kallad
Weonothland; ſå utviſar ſjelfva ländernas läge nogſamt,
at *Wulffſan* under reſan iſfrån *Hæthum* (*Schleſvig*) ej
kunnat hafva något annat *Weonothland* til höger, än
Wendiska kusten. Om det ock vore tillåteligt, at flytta
Hæthum upp til *Jutland*; ſå hade det dock varit en
underlig färd, at derifrån ſegla åt *Danzig* emellan *Fyen*
och *Langeland*, i ſtället för at vända ſig åt *Möen*, eller
åtminſtome taga vägen emellan *Langeland* och *Laaland!*
Man behöfver ej mycket läſa i K. *Ælfreds Oroſius*,
för at blifva varſe, huru litet noggran Orthographien
hos honom är, ſå väl i namns ſom andra ords betek-
nande: ſjelfva detta namn *Wenden*, ſkrifves t. ex. än
Winedaland, än *Weonothland*, än *Weonodland*, än *Winod-*
land; likaſom *Apdrede* och *Afdrede*, *Æfeldan* och *Hæ-*
feldan, *Sysjyle* och *Syſele* &c. (ſe ofvanføre): ſå at på
ſådana orthographiſke olikheter inga nya meningar
ſå grundas.

galand & Læland & Falfier & Sconeg; & thas land eall yrath 20) to Denemearcan. And thonne Burgenda land væs us on bæc-bord; & tha habbath him fylf Cyning. Thonne æfter Burgenda lande væron us thas land tha fynd hatene ærest Becinga eg,

geland, Laaland s), Falfier t) och Skåne u); och dessa länder v) höra til Dannemark. Sedan var ofs x) Bornholm y) på babord; och det hade sin egen Konung z). Derpå, näst efter Bornholm, hade vi på babord de länder, som heta Becingaeg a),
och

20) 1. hyrath.

- 1) Detta (*Læland*) hafva de *Oxfordska* Öfverlättarne förvandlat til *Seland*; emot hvilket orimliga sjelfsväld Herr *Langebek* med rätta ifrar.
- 2) Det är besynnerligt nog, at ej allenast *Seland*, utan ock *Möen*, här aldeles förbigås!
- 3) At här menas *Skåne*, som då hörde til Danmark, är ofstridigt. Men hvad den tillagde ändelsen *eg* må betyda, och om den svarar emot ö, (såsom Herr *Barrington* menar), är jag icke i stånd at säga.
- 4) Nämligen de på *babord* lämnade, som här upräknas. At med Herr *Forster* utsträcka detta yttrande jämväl til *Wiconothland*, som blef de resande til höger (*styrbord*), kan icke ske utan textens våldförande.
- 5) Här talar ögonskenligen *Wulfstan* sjelf; hvars berättelse K. *Ælfred* således inryckt: hvilket gifver anledning at tro, det *Others* berättelse jämväl med hans egna ord är anford.
- 6) At här förstås ön *Bornholm*, kan icke dragas i tvifvelsmål. Jfr. ofvanföre p. 56 not. a).
- 7) Danskarne hade således då ännu icke underlagt sig denna ö!
- 8) Uttolkarne förstå härmed *Blekingen* (hvilket orternas läge gör ganska troligt), och anse *Becinga* för et skrif-fel i texten, i stället för *Blecinga*. Men hvad skal åter

& Meore, & Eovland, och *Meore b)* och *Öland c)*
 & Gotland, on bæc- och *Gotland d)*: och des-
 bord: & thas land hy- fa länder *e)* höra til Sve-
 ath to Sveon. And rige *f)*. Men Wenden
 Weonodland væs us eal- var ofs under hela vä-
 ne veg on steor-bord, gen på flyrbord, alt in-
 0th Wisse muthan. til Weichfelns mynning.

Weich-

här *eg* betyda? Kunde *Wulffstan*, som annars så väl kände desse orters belägenhet, hålla *Blekingen*, så väl som *Skåne*, för *Öar*?

b) Detta namn uttydes, ganska sannolikt, för *Möre Hära-*
der i Calmar-Län! Hvaraf ses, at *Wulffstan* om dessa
 kuster (som han förmodligen tilförene besökt; ty nu
 kunde hans kosa ej sträckas så högt upp i norr?) ägde
 en färdeles noga kunskap!

c) At här förstås *Svenska ön Öland*, tål ingen motfärgelse.

d) Lika oftridigt är, at här menas ön *Gotland*, och icke
 det *Gotland, Jutland*, som ofvanföre i *Others* tredje re-
 sa förekommer. Om redan i så gamla tider handels-
 farten til *Wisby* var i gång; så kan det synas mindre
 underligt, at *Wulffstan* både så noga kände dessa orter,
 och under resan til *Preussen*, fäste på deras läge så
 mycken upmärksamhet!

e) Icke blott detta land (i singulari), enligt samtelige Her-
 rar Uttolkarnas öfversättning, likasom detta yttrande en-
 dast anginge *Gotland*, utan alla desse nu upräknade
 länder (i plurali), nämligen, *Becinga eg, Meore, Eov-*
land och Gotland. At *Öland* och *Möre Häradena* ifrån
 äldsta tider tilhört Sverige, kan ej bestridas. Märkvär-
 digare ät, at *Wulffstan* derunder räknar jämväl *Blekin-*
gen; om detta landskap, såsom sannolikt synes, är hans
Becinga eg! At *thas land* är pluralis, visar ej alle-
 nast pronomen *thas* (nominat. pluralis), utan ock ver-
 ba som i plurali dertil fogas: *thas land synd*, nyss
 frammanföre, och *thas land syndon Creca leode*, p. 28
 hos Herr Barrington.

f) Hela detta *Wulffstans* intygande, om *Sveriges* och *Dan-*

Seo Wisse is fvythe *Weichseln g)* är engane mycel ea, & hio to ska stor flod, och dertil lith Wirland & Weonodland: & thæt Witland belimpeth to Estum; til *Esferne k)*; och Weich- & seo Wisse lith ut seln flyter ut ifrån *Wen- of Weonodlande, & dernes land l)*, och faller lith in Estmere. And in i *Estfjôn m)*. Denna fjö

nemarks gamla tilhörigheter, förtjenar våre Häfde-forskares besynnerliga upmärksamhet.

- g) Denna flods *Polyska* namn är ännu *Wysla*; och sammanhanget af *Wulffstans* berättelse utmärker, at han med sit fartyg lupit in i *Weichselns* mynning, och så upför floden til *Est-Hafvet*, vid hvars strand *Truso* låg.
- h) At en del af *Preussen* (en tract af *Samland*, hvarest flottet *Witlands*-ort var beläget; jfr *Hartknochs Alt- und Neues Preussen*, 2 Th. 2 C. p. 289) fordom så kallades, är bekant; men detta ställe visar, at *Witland* i äldre tider sträckte sig mycket vidare, så at det ock stött intil *Weichseln*. Hvarföre jag ej anser nödigt, at med Herr *Murray* ändra detta namn til *Litland*.
- i) Så de *Polyske* som *Pommerske Wendernes* (eller *Slavernes*); de förre stötte til *Preussen* i söder, de sednare i väster.
- k) Det är, *Österlänningarne*; med hvilka sammanhanget visar, at här förstås de fordrne *Preussarne*; et ifrån de nu varande *Esferne* eller *Estlänningarne* (som höra til den Finska folkstammen) aldeles åtkildt folkslag.
- l) Detta visar, at Auctor räknade (rätteligen) *Polens* inbyggare (*Weichsel-landets* invånare, *Dalamenfer* &c.; se ofvanföre) til samma folk (*Slaver*), som de *Vender* (*Obotriter*, *Sorber* &c.), hvilka bodde i *Mecklenburg* och *Pommern*.
- m) Af alla omständigheter kan slutas, at *Wulffstan* här syftar på det nu så kallade *Frische Haff*; men hvilket han

se Estmere is huru fjö (Elsjön) är åtminstone
fiftene mila brad. ne femton mil bred n).

G

Jäm-

beskrifver såsom en *Insjö*, hvori så väl floden *Ilfsing* som *Weichseln* hade sit inlopp, och hvarifrån den sednare sedan utflöt i *Österfjön*, och det åt *Nordvest*, slutandes sit lopp vid *Weichsel-minnet*. Då han sjelf besökt denna ort, och i sin öfriga beskrifning röjer så mycken upmärksamhet, kunskap och sannfärdighet; så synes han äfven i ofvännämde omständigheter förtjena at anses för trovärdig? Läget och skapnaden af ofvanbemälda Hafsvik, gör det ingalunda otroligt, at den fordom varit en *Insjö*, hvilken sedan genom någon Hafs-flod och öfverfvämning, blifvit med *Österfjön* omedelbart förenad, eller genom någon natur-hvälfning, utbrutit sig i negden af *Pillau*, och förstärkt af *Pregelns* vatten, derjämte utvidgat sig längre åt nordost? Den dunkla och osammanhängande tradition, som *Henneberger* ur en gammal *Chrönika* anförer, at *Frische Haff* omkring år 1190, genom en förfärlig storm (som bildat det smala landstreck, *Frische Nerung* kalladt, hvilket åtkiljer *Frische Haff* ifrån *Österfjön*) först upkommit, synes kunna tjena til bestyrkande af min gissning? Jfr *Hartknoch* anf. st. C. 1, p. 9. At *Frische Haff* redan i 9:de secelet varit til, och vid pass så bredt som nu, intygar *Wulfsen* uttryckeligen; således har *die Frische*. eller *Dantzsker - Nerung* icke först omkring år 1190 kunnat upkomma: utan är troligare, at den då genom stormens och Hafvets våldsamhet förorsakade förändring, bestått deri, at *Österfjön* genombrutit denna smala Damm, och genom en vid *Pillau* upgjord öppning, rusat in uti *Elsjön*, samt förvandlat den til en sådan Hafsvik, som den ännu är? Detta lämnas dock til kunniga och upmärksamma mäns ytterligare granskning och ompröfning, som på den orten vistat.

n) Längden har *Wulfsen* ej utslätt. *Hartknoch* (på anf. ställe) upgifver den til 14 (*Büsching* i sin *Erdbeschreibung* til 12) Geograph. mil. Bägge komma derutinnan öfver-

Thonne cymeth Ilfing Jämväl *Ilfing* o) faller;
eastan in Elmere. Of ifrån öster, i Est-sjön.
thæm mere the Truso På stranden af denna sjö
standeth in stathe. And ligger *Truso* p). Och in-
cumath ut samod in flyta tillika i Est-sjön, *Il-*
Elmere Ilfing eastan of *Ilfing* i öster, ifrån Estland,
Eastlande, & Wille och *Weichseln* i söder,
suthan of Winodlande; ifrån Wendernes land;
men

ens, at största bredden går til 3 mil; som då man anta-
ger K. *Ælfreds* milar til $\frac{1}{5}$ af en Geographisk, alde-
les svarar mot *Wulffstans* uppgift. Se ofvanf. pag. 77
not. d.

- o) Utan tvifvel floden *Elbing*, som (genom sjön *Drausen*)
flyter fram til staden af samma namn, och sedan (från
sydost?) utgjuter sig i *Frische Haff*; dit ock *Weichseln*
ifrån söder (sydvest) ännu, genom någre armar (*Nogat-*
och *Alt-Weichsel*) skickar sit vatten. Sjelfva namnet af
Alt Weichsel (*Gamla Weichseln*) synes vitna, at denna
grenen fördom utgjort *Hufvud-Elfvén*, som i sednare ti-
der tagit et annat lopp? I *Wulffstans* tid lærer altså
den vestra grenen, som nu flyter förbi *Dirschau* &c.
ännu ej varit til? Enligt de Chartor jag sedt, är ock
denna nya gren, medelt en arm med *Frische Haff* för-
enad; så at vatnet ur denna sjö (som då nödvändigt
måste flått högre) väl kunnat fördom följa den vägen
til *Weichsel-münde*? Men at härom kunna dömma med
säkerhet, bör man närmare känna lokalen. *Wulffstan* sä-
ger för öfrigt ej, at *Est-sjön* sträckte sig ifrån vester til
norr, utan at *Weichseln* flöt ur denna sjö åt nordvest,
til *Weichsel-minnet*; som altså ingalunda bör sökas vid
sjöns östra ända, i negden af *Pillau* (såsom Herr *For-*
ster vil), utan där som *Weichsel-münde* ännu ligger.
- p) Som denna stad låg vid stranden af *Estsjön* (*Frische*
Haff) och ej vid sjön *Drausen*, så vet jag icke huru
Truso (såsom någre mena) skal af denna sjö fått sit namn.
At den varit en i de tider berömd Handels-plats, tor-
de af seglationen emellan densamma och *Hæthum* kun-
na slutas?

& thonne benimth Wi-
lle lling hire naman,
& ligeth of thæm me-
re vest & north on fæ:
forthy hit man hæf Wi-
lle mutha.

Thæt Eastland is fvy-
the mycel, & thær bith
fvythe manig burh, &
on ælcere byrig bith
Cyninge. And thær
bith fvythe mycel hu-
nig & fiscath. And se Cy-

G 2

men sedan betager *Weich-*
seln, lling des namn,
och utflyter ifrån denna
sjö, åt nordvest in i haf-
vet: hvarföre ock detta
utlopp kallas *Weichsel-*
minnet (*Weichselmynnin-*
gen q).

Estland är ganska vid-
sträckt *r*), och där äro
ganska många städer *s*),
och öfver hvar stad är
en Konung *t*). Där fin-
nes ganska mycket ho-
ning och fisk *u*). Konun-
gen

y) Genom denna mynning upför *Weichseln*, och sedan in
i *Estsjön*, synes handels-farten til *Truso* hafva blif-
vit idkad?

y) Man vet icke, huru långt detta *Estlands* gränfor for-
dom blifvit utsträckt, eller hvilka nu varande länder,
utom det egenteliga *Prcussen*, dertil torde hafva blif-
vit räknade? Men besynnerligt är, at K. *Ælfred* ofvan-
före, då han omnämner de öster om *Weichseln* boende
folkslag, icke omtalar dessa *Ester*, eller synes hafva
gjort något bruk af denna *Wulffstans* Refe-Beskrifning?

y) Kanske *Byar*? Imedlertid röjer denna mängd af Städer
(eller *Byar*) en folkrikhet och välmåga, som förutsätter
idoghet och någon kultur. Hvaraf härrörde alt detta?
At de idkat handel, röjer sjelfva *Wulffstans* resa. Men
det är anmärkningsvärdt, at han om den *Bernsten*, som
på den orten samlades, och i gamla världen utgjorde
en så vigtig handels-vara, ingen ting förmäler!

y) Det är, en styresman och *Anförare*, sådan som de fle-
ste half-odlade nationer ännu hafva. At de ej böra
jämföras med *våra Konungar*, är lätt at finna.

y) Det så kallade *Frische Haff* är ännu känt för at

ning & tha ricostan men drincath Myran-meole, & tha unspedigan & tha theorandrinca th Medo. Thær bith svythe mycel gevinn gen och de rikaste män dricka Stod-mjölck v), och de fattige och trälarne dricka Mjöd x). Och är ganska mycken split y) emel-

vara ganska *fiskrikt*. Och at landet haft *honing* i ymnighet, är otvifvelaktigt. Jfr *Hartknoch* a. st. C. 1, p. 9, och C. 13 p. 207.

- v) At här icke är fråga om folkets dageliga dryck (för at släcka törsten) utan hvad de plägade sig och andre med, när de ville göra sig glade; ses lätt af hela sammanhanget. Herr *Forsters* anmärkning, at här ej bör förstås *vanlig Stod-mjölck*, utan en deraf beredd *rus-gifvande dryck*, som hos norre Asiens Nomadiska Nationer ännu allmänligen brukas, och kallas *Kumys*, synes fördenkul vara väl grundad. Dels var denna dryck dyr, dels är det hos alla mindre hyfsade folkslag, (såsom han tillika erinrar), de förnämares förmåns-rätt, at få taga sig *rus*. Hvarföre den ej var för de fattige och trälarne. — *Adamus Bremensis*, som skrifver om de gamle *Preussarne*, at de i sin dryck nyttjade *Mjölck och blod af Hästar*, så at de blifvo deraf *druckne*, tyckes redan haft om denna sak någon, ehuru dunkel, kunskap. *Petrus de Duisburg*, i sit *Chronicon Prussicum*, bestyrker ock, at *Preussarne* fordom nyttjat *Mjöd och Stod-mjölck*. Jfr Hr *Langebeck*. Men Herr *Barringtons* öfversättning: "the king and the richest men drink nothing but milk" är i flere afseenden felaktig.

- a) Denna slags dryck, i hela Norden känd och brukelig, var tillgängeligare och mindre dyr; och som den tilverkades genom gäsning, jämväl något rufande, när den ymnigt nyttjades: ehuru icke af den styrka och hastiga verksamhet som den gälla (och kanske destillerade?) *Stod-mjölken*.
- y) En vanlig följd af starka och rusgifvande dryckers bruk; såsom Herr *Forster* anmärker. Men de *Oxfordske öfversättarne* förklara här det ordet *Gevinn* genom

betreonan him. And ne emellan dem. Öl bryg-
 bith thær nænig ealo ge- gesaldeles icke hos Ester-
 broven mid Eftum; ac ne æ); men Mjöd hafva
 thær bith Medo genoh. de nog a).

And thær is mid Eftum Hos Esterne är den
 theav, thonne thær bith feden öflig, at när en
 man dead, thæt he lith man dödt, lemnas liket
 inne unforbærned mid obrändt inne hos sine
 his magum & freondom slägtingar och vänner en
 monath, gehvilum tve- månad, flundom två;
 gen; & tha Cyninges och Konungar och andre
 & tha othre heahtungene förnåme män få mycket
 men fva micle lencg, fva längre tid, som de ägt
 hi maran fpeda habbath större förmögenhet, (flun-
 (hvilum healf gear), thæt dom et halft år), innan
 hi beoth unforbærned: deras lik brännas: och
 & licgath bufan eor- ligga de imedlertid of-
 than, on hyra hufum. van jord, i fina hus.

G 3

Un-

Vinum (som detta ord likväl aldrig betyder; Jfr Herr Lye), förblandandes det med *Vin*: hvilket föranlåt Herr Langebek, at anställa en onödig undersökning, hvarifrån de gamle *Preussare* kunnat erhålla en sådan ymnighet af *Vin* (som de förmodeligen ej kände)?

z) Den ymniga tilgången på *Mjöd*, och *Stod-mjölakens* bruk, lär hafva gjort, at de tyckte sig ej behöfva det? Ty at de icke skulle idkat något *Akerbruk*, torde ej vara sannolikt?

a) Herr Barrington anmärker, at *Hakluyt* här afbryter *Wulffstans* resa. Det öfriga lät *Somner* första gången trycka, i sit *Dictionary Saxonico-Latino-Anglicanum* (Oxon. 1659 fol.) vid ordet *Gedrync* (jämte en Latinisk öfversättning. hvaraf de oftanämnde *Oxfordsk* *Editorer*ne sig betjent).

And ealle tha hvile the
thæt lic bith inne, thær
ſceal beon gedrync &
plega, oth thone dæg
the hi hine forbær-
neth 21).

Thonne thy ilcan dæg
the hi hine to thæm ade
beren vyllath, thonne
todælath hi his feoh,
thæt thær to lafe bith
æfter thæm gedrynce
& thæm plegan, on fyf
oththe fyx (hvilum on
ma), ſva ſva thæt feos
andefn bith. Alecgath
hit thonne for-hvæga on
anre mile, thone mæſſan

Under hela den tiden,
ſom liket fålunda ligger
inne, fortfares med dric-
kande och hvarjehanda
lekar b), intil den da-
gen då det brännes.

Samma dag ſom de
ärna bära den döde ut
til bålet, dela de hans
qvarlåtenskap, ſom öf-
rig är efter drickandet
och lekandet, i fem el-
ler ſex (ſtundom i fle-
ra) lotter, alt efter egen-
domens betydlighet. Der-
på fördela de dem åt-
minstone på en mils
vidd c), den förnämſta
lot-

21) Cod. Cott. förbarnath.

b) Förmodeligen hvarjehanda kropps-öfningar; alt til den
dödas heder, likasom i ſednare tider de präktiga be-
grafningarna, genom hvilka defs qvarlåtenskap likaledes
förſtördes. — At jämväl de hedniſke *Eſterne* och *Let-
therne*, då de förbrände ſina döda, firade en ſådan hög-
tid med ſitigt drickande, berättas i det gamla *Chroni-
con Livonicum*, ſom *Gruber* utgifvit (Ffti & Lipſ.
1740 Fol.) p. 58 ſeq. och 93.

c) Hela detta ſtället och beſkrifningen om denna kapprän-
ning, förefalla mig mörka; och jag vet icke, om jag
råkät på rätta meningen? Latinke Öfverſättarne låta
Wulffſtan ſäga, at alla 5 eller 6 lotterne ſkulle utläggas
inom en mil ifrån den dödas hemviſt: då hade icke vä-
gen, på hvilken de ſkulle rida i kapp, för at täſla om

dæl fram 22) thæm tune; thonne othere, thonne thære thriddan, oth the hyt eall aled bith on thære anre mile: & sceal beon se læsta dæl nyhst thæm tune, the se deada man on lith.

lotten längst från staden; derefter den andra, derefter den tredje, til dess alt är fördeldt på den ena milen: och skal den sämsta lotten vara närmast staden, hvarest den döde mannen ligger.

Thonne sceolon beon gefamnode ealle thamen, the svyftoste hors habbath on thæm lande, for-hvæga on fif milum, oththe on fyx milum fram thæm feo. Thonne ærnath hy ealle toveard thæm feo. Thonne cy-

Sedan skola alle de män samlas, som hafva de snabbaste hästar där i landet, åtminstone på 5 eller 6 mil ifrån egendomen. Derpå ränna de alle dit där egendomen ligger d). Och den som

G 4

har

- 22) Här synes något ord fattas, som borde gifva tillkännan, at den förnämsta lotten fördes *längst bäst* ifrån den dödes hemvist, til hvilket den sämste lades närmast? Ty meningen blir ganska trög, om den bör så konstrueras, at *forhvæga on anre mile* skal bindas ihop med *fram thæm tune*?

byttet efter den döda, varit altför lång ($\frac{1}{2}$ af en Geographisk mil?). Til denna förklaring synas textens ord närmast föranleda? Men Herr *Barrington* öfversätter: "dessa hopar (lotter) fördelas på en mils afstånd ifrån hvarandra" &c. så at, på det sättet, den främste lotten kom at ligga 5 til 6 mil (en hel eller $1\frac{1}{2}$ Geogr. mil) ifrån den dödas vistelse-ort. Af samma tanka synes Herr *Forster* vara; och tyckes den deraf vinna styrka, at just på lika afstånd (5 til 6 mil) ifrån den aflednes hemvist, medtäflare om dessa pris sammankallades?
d) Förmodeligen skedde kappridandet ifrån den dödas hem (af alla de täflande på en gång) längs åt vägen hvar på prisen voro fördelta; då den som först hann fram

meth the man se that
 fvyfste 23) hors hafath
 to thæm ærestan dæl &
 to thæm mæstian; & swa
 ælc æfter othrum, oth
 hit bith eall genumen.
 And se nimth thone læ-
 stan dæl se nyhst thæm
 tunc thæt feoh gearneth;
 & thonne rideth ælc his
 veges mid tha feo, &
 hyt motan habban eall:
 & forthy thær beoth
 tha swifstan hors ungefo-
 ge dyre. And thone
 his gestreon beoth thus
 eall aspended, thonne
 byrth man hine ut,
 & forbearneth mid
 his wæpnum & hrægle.

har den snällaste hästen e);
 erhåller den främsta och
 förnämsta lotten; och så
 alla efter hvarandra, til
 des alt är bårttaget f).
 Hvarefter den tager den
 sämsta delen, som i den-
 na kappränning efter
 egendomen, lemnat sig
 närmaßt til staden g); och
 derpå rida alla bårt, hvar
 med sin lott, hvilken
 de hel och hållen få be-
 hålla: derföre äro snab-
 be hästar där i landet
 omåtteligen dyre. När
 all qvarlåtenskapen på
 detta fättet blifvit för-
 lkingrad, bär man den
 döda ut, och förbrän-
 ner honom med hans
 vapen och kläder h).

Nä-

23) *Swyfte*, som läses jämväl i Herr *Barringtons* text, är utan twifvel skrif-fel; ty meningen fordrar *superlativus*? til den förnämsta högen (eller lotten) straxt bemäktiga- de sig den samma, och så vidare de öfrige i sin ordning.

e) Som hinner förbi alla sina medtäflare.

f) Sedan de 5 eller 6 snällaste (alt efter lotternes antal) erhållit sina pris, var intet qvar för de öfriga, som alt- så måste fara bårt tomhändte?

g) Han som af de 5 eller 6 segervinnarne blef efterst, och således, då de andre tagit sine pris, besann sig när- måst den dödes hemvist (hade hunnit minst afslägsna sig derifrån)?

h) At de gamle *Preusfare* tillika med sine döde begrofw jämväl deras vapen och kläder (hästar, och kostbarheter)

And fvidoft ealle hys spe-
da hy forspendath mid
than langan lægere thæs
deadan mannes inne, &
thæs the hy be thæm
wægum eleggath, the tha
fremdan to ærnath &
nimath. And thæt is mid
Eftum theav, thær thæt
fcealælces getheodes man
beon forbærned; & gyf
thar man an ban findeth
unforbærned, . hi hit
fceolan miclum gebætan.

And thær is mid E-
ftum an mægth, thæt hi

*Nástan all hans förmögen-
het i) förflöra de genom
likets långa förvarande
inom hus, och genom
det som på vägarna för-
delas, hvilket de främ-
mande täfla om, och
borttaga. Det är Ester-
nes sed, at alle dö-
de skola brännas; och
om någon finner et
obrändt ben k), så
utkräfves derföre en
sträng hämnd l)*

Esterne besitta den för-
mågan m) at åstadkom-

G 5

ma

bestyrker Herr *Langebek* med flera vitnesbörd. Jfr *Pe-
tri de Duisburg Chron. Prusf.* p. 467.

z) Dessa ord röja, at affigten icke var, at gifva hela den
dödas qvarlåtenskap til sköfvets, utan at dessa kostsam-
ma dryckeslag och kappridningar anställdes för at hedra
honom &c. Märkeligt är, at *Wulfstan* ej omtalar några
Klagofånger, *Gråterfkor* &c. som vid sådana tilfällen
voro åtminstone hos de nästgränsande folkslagen, bru-
keliga!

k) Nämligen *Människjo-ben*.

l) Til at slunda i löndom, utan vederbörlig ärebevisning
hafva begrafvit någon, ansågs utan tvifvel för en oför-
rätt emot den döda: kanske och vidskeppelsen var
häri inblandad, såsom fordom hos *Grekerne* &c., där
det var en så helig plikt at begrava (förbränna) alla
döda.

m) *Wulfstan* nämner ej uttryckeligen, om han ansåg denna
konst för en naturlig vetenskap, eller för någon *Troll*,

magon cyle gevyrcan, ma köld, och derföre
 & thy thær liegath tha ligga de döde hos dem få
 deadan men fva lenge länge inne, utan at för-
 & ne fuliath, and hi ruttna, i det de värka
 vycath thone cyle hi en fâdan köld öfver
 ne on. And theah man dem. Och ehuru man
 afette tvegen fætels ställer fram tvännne kärll
 full ealath, oththe væ fulla af Öl eller Vät-
 teres; hy gedoth thæt ten; få göra de, at bæg-
 othet bith oferfrozen, ge blifva med is öfver-
 sam hit fy summor, dragna, det må vara
 sam vinter. antingen sommar eller
 vinter n).

doms-kraft? Men at den förekommit honom underlig,
 är ej svårt at märka.

n) Hrr *Barrington* och *Forster* mena, at hela konsten be-
 stått blott deruti, at *Efterne* förstått at nyttja *Is-källare*.
 Jag lämnar det derhän, om denna förklaring med *Wulf-*
stans beskrifning kan förenas?

Tal

rörande

Dikterne,

hållet, vid

Kongl. Academiens allmänna Sammankomst

den 8 Januarii 1788

af

JACOB VON ENGSTRÖM,

Cantzli-Råd, Riddare af Kongl. Nordstjerne-Orden.

MINE HERRAR!

Under faknad af Kongl. Academiens Président, Herr Stats-Secreteraren och Commendeuren *Benzelfjerna*, hvilken af sjuklighet hindras, at i dag deltaga uti våra göromål, åligger mig at öppna denna allmänna sammankomst, egenteligen ämnad til ombyte af Academiens Ämbetsmän.

En underlåtenhet af min pligt skulle det då vara, om jag aldeles stillatigande lemnade detta rum, hvarest edert förtroende behagat mig fätta. Det efterdöme andre värde Ledamöter redan lemnat, tillhörer mig at följa, och jag utbeder mig benägen tillåtelse at få föredraga för Eder, mine Herrar, et och annat rörande *Dikterna*.

Då

Då jag nämner Dikt, tager jag detta ord uti den fördelaktiga bemärkelse, i hvilken det betecknar en, under invecklade talesfätt och inblandade främmande omständigheter, gömd och förklädd fanning. Kanske har detta ord i början haft en ännu mera enkel bemärkelse, och sedermera delat lika öde med sina släktingar, orden *Saga* och *Fabel*, under de vanliga skiften, som tungomålen äro underkastade.

Alla tre dessa orden *Dikt*, *Saga*, *Fabel*, härstamma från *säga* eller *berätta* fast af olika språk. At *Saga* med *säga* är uti närmaste förväntskap behöfde jag knappast erinra. *Fabel*, et af Franska tungomålet lånt ord, är brutet af det Romerska *Fabula*. Antingen man nu härleder detta från det mindre brukeliga Latinska ordet *Fando*, eller såsom mig likare förefaller, af Grekernes $\Phi\alpha$ efter Joniska och Doriska mund-arten, *han har sagt* af $\Phi\alpha\omega$, så kommer det på et ut. $\beta\epsilon\lambda\eta$ hos Grekerne betydde öfverläggning. *Fabla* är tal i Spanska språket. *Dikt* kommer det Romerska *dictum* ganska när, och det leder sig, såsom bekant är, ifrån *Dico*, jag säger. *Iliadis dictamen* förekommer uti gamla öfversättningen af *Aristotelis* lefverne, författadt af *Ammonio*; och *Nennius* anmärker härvid, at Barbarerne, på deras förskämda Latin, med *dictamen* förstodo et Skaldeqväde eller Skalde-dikt. J veten, mine Herrar, at en del Fabler af Grekerne kallades $\lambda\omicron\gamma\omicron\iota$ och $\Lambda\pi\omicron\lambda\omicron\gamma\omicron\iota$, samt at *Horatius* nämnde en del af sine Satirer, *Sermones*, lika såsom våre förfäder sina qväden, *Mal*. Dikten, ehuru et Skalde-konstens foster,

föfster, har dock tidigt blifvit desfs älskade lekfyfster. De göra hvarandra gemenfamt biträde, läna hvarandra ömfom fina behag, och sakna något af fin fägring, när de icke hålla hvarandra fällfkap. Derifrån härleder fig äfven, at *Skald* och *Diktare* ofta tages för et och famma, oakadt någon fkillnad dem emellan kunde äga rum.

Skaldeftycken fkillja fig ifrån vanliga talet, icke blott medelft höga tankar, kärnfulla uttryck och träffande finnebilder, utan äfven genom nya fnillrika påfund at framfälla ämnet på et upväckande, intagande och förnöjande fätt. I det för-ra igenkännes Skalden, i det fednare Diktaren; och, när deffe, med Sångens tilhjelp, genom ordlagens flädande, tillika förenat et för örat angenämt ljud, få saknas intet af hvad fom fordras til et fullkomligt Skalde-qvåde. Hvad är Skal dedikt annat, än den åldersflegna vifheten, med behageligt famljud, uti diktad drägt förefald, fade fordom *Maximus Tyrinus* *).

Den fculle förlora fig uti fornåldrens mörka irrgångar, fom ville upleta Dikternas början. Om denna icke juft inträffar med Skalde-konstens förfta ålder, kan den likväl icke vara mycket yngre; och på denna räkning kommer man nog långt tillbaka. Mig tyckes derföre mindre fkal at helfa *Homerus* för Dikt-konstens fader, än om få behagas, för den förnämfta af de Grekifke Skalder. *Hefiodus*, hvars dikter med fkal vinna bifall, var förmodeligen famtida med *Homerus*. *Amphion*, *Orpheus*, *Linus*, med flere, voro äldre än bägge. Någon anledning kan vara, at *Iliadens* ämne

*) Sermo 29.

ämne blifvit af andre vidrördt för *Homeri* tid. *Diodorus Siculus* menar, at *Homerus* prydt sina skrifter med åtskilliga verser, författade af en i sin tid ryktbar spåqvinna, som han kallar *Daphne*, men andre *Manto*.

De gamle Diktare synas egentligen haft trenne föremål: antingen at afskildra naturen, hvar med deras Gudalära hade nära gemenskap; eller at hos efterkommande få mycket vissare bibehålla minnet af dråpelige män och märkeliga händelser; eller ock, medelst föregifna mönster uppmåna til dygd och ärbarhet, efter deras begrep. Deraf har man tagit sig anledning, at hänföra dikterne til trenne hufvud-classer: *Physiska*, *Historiska* och *Moraliska*, hvilka åter hvardera tåla flera smärre afdelningar. Icke des mindref träffas desse ofratt tillsammans uti de gamle Skalders Qväden. Något kunde til äfventyrs vara at vid nyfsnämde indelning invända; men den öfverträffar dock i många afseenden en annan, hvarmedelst Fablerne, efter de bilder där förekomma, fördelas uti förnuftiga, sedolärande och blandade.

För de äldsta *Physiska* dikter, ämnade at väcka upmärksamhet på Naturen och Verlden, des förundransvärda uphof, mästerliga sammanfättning och förkjusande fägring, funnos rike tilgångar uti Naturens mångfaldiga alster och hvarjehanda omväxlingar, hvars orsaker ännu voro af mörker omgifne. Imidlertid hafva, uti de första dikter af detta slag, många enkla sanningar kunnat finna rum, hvilka, ehuru af vår tid kända, likväl med möda nu i dikterne upträckas, sedan dessa
med

med nya dikter nu blifvit upspädda af Greker och Romare. Ifrån sådane fanningar härleda sig förmodeligen de spörr til vissa med den Heliga Skrift instämmande yttranden, hvilka *Huet*, *Bochart* *Pernety* och *Bayly* fökt framdraga af sidstnämnde folkslags dikter.

Deßes Mythologie är väl annars så föga värdig och anständig, at sjelfve *Martialis* och *Cicero* i sin tid deraf fynas varit föranlätne til det oblida omdöme, de fält om Dikterna. Nyare tider, hvilka svårligen kunnat föreställa sig denna gudalära såsom alfvarsam antagen af Skalderne, hafva velat däruti finna någon annan fanning fördold. *La Pluche* har här fökt Astronomie; *Mayer* och *Pernety* Chymie; *Jurieu* Naturen, *Banier* Historien; och alle hafva funnit någon egen tilfredsställning för den möda deras snillen härvid använt. Den lärde Engelske Cantzleren *Verulam* sträckte sin undersökning något vidare, då han lämpade de gamlas dikter til Sedoläran.

Skulle en del af de gamlas dikter hafva haft til föremål, at för allmänheten dölja vissa af Författarne skattade högre och ädlare fanningar, dem de endast velat förbehålla de mera uplysta och i deras diktkonst undervista personer, vore sådant väl en afvundsjuka eller vinnings-lystnad, som den tiden kanske gillades, men nu näppe-ligen vunne bifall.

En tid har varit, då man här förmodade finna de gamlas så kallade *fördolda kunskaper*, om hvilka man gjort sig så mycket högre tankar, som man hade svårighet at träffa hvad man sökte.

te. De dikter, på hvilka sådan flämpel fattes, blefvo ofta af nyfikenheten illa förstådde, af sjelf-klokheten stympade eller omflöpte, af höghmodet genom tilläggningar, förfämrade, mäst i afsigter vida skilda från dem, hvilka förste upphofsmannen hyft.

At härpå taga reda, har brydt mången hjer-na; och då man icke förmått uppleta härfråden, har man gjort förklaringar, föga tydeligare än dikterne, betjenat sig af besynnerliga talesätt, hvaraf sällsamme fatser upkommit. Början af sådana dikter är funnen hos Chaldeer och Egyptier; de fortsattes af Judar i deras Cabala, tilöktes af Greker och Romare; Valentinianer och Gnostiker inmängde Christendom deruti. Ja, man kunde författa en hel ättelängd af desse diktare.

I sednare tider har man någon gång uplifvat dessa dikter; men merendels uppehållit sig vid skalet. Den som gifver sig tid at genomläsa *Fludds* skrifter med flera dylika, lærer lika få litet finna sin räkning, som de, hvilke företaga sig at göra guld efter Alchymistiska böcker, dem man med fog äfven kan hänföra til dikterna.

Verldens upphof var en för mycket märkelig omständighet, at kunna undgå fornåldrens efterfinnande. Den kunskap de förste människor härom kunnat äga, har med tiden blifvit mäga utspädd af sig emellan olika dikter; och i föga annat öfverensstämma de hedniska folkslagen, än at tillskrifva det en hög och vis varelse, för hvilken de buro all vördnad, och hvars dyrkan de ansågo för högst nödvändig.

Inledningen til *Ovidii* förvandlingar innefattar på et förträffeligen nätt och behageligt sätt de gamla Grekers tankar om verdens danande; dem de til en del hemtat från Egypten, och sedan lemnat åt de Romare. Om dessa tankar ibland äro sig sjelfva motsägande, om de yppa många misstag, lærer sådant få ursäktas.

Indianerne utgöra et åldrigt folkslag, som befriadt från andra folkslags inflytande, från urminnes tid behållit en gudalära, den de vida utbreddt. Herr *Hollvel* blef så intagen af deras Samscrit och Sendavesta, at han fatte et färdeles värde på deras gudadyrkan; och i denna förkjusning märkte han knapt orimligheten af Indianernes begrepp om verdens skapelse. Den person, säga de, hvilken hela världen dana skulle, flöt på vattnet, men hade under sig et blad af det i Indien växande träd, som bär namn af *Betel*. Träd och löf voro således til, innan jorden blifvit en varelse! Alt hvad man kunde medgifva vore det: at Indianerne förblandat fyndfloden med skapelsen, på lika sätt som de förvilla namnen Sara och Abraham.

Sundare tänkte våre fordna ätte-fäder, at döma af vår gamla Edda och Voluspa. All tings början (*Gud*) var gammal, när han skapade Ymer. Sand och sjöar funnos icke. Jorden var icke til; icke heller himmel. Alt var et stort svalg och gräs ingenstades.

Jorden, som man bebodde, och med fördel til sin bärning odlade, ådrog sig en billig, en förtjent uppmärksamhet. Men Skalden behöfde i

fit Qvåde til defs ära någon mera liflig bild; och de gamla folkslagen kände ännu intet annat sätt at bevisa utmärkt heder, än at förguda. Egyptiernes Isis, Syriska gudinnan, Grekernes *Κυβελη*, som Romarne äfven antogo och kallade Rhea och Ops, af Grekerne länta ord, voro färskilda namn på den gudomlighet, hvilken var en sinnebild af Jorden. Tyskarnes Hertha bar namn af Jorden. Kanske var våra gamla förfäders *Jola-högtid* en fest til jordens ära. Ordet jord uttalas ännu ofta på lika sätt. De gamlas Julegalt och Julegris kan förliknas med de offer Romerska folket hemburo sina gudomligheter *Tellus (jorden)* och *Ceres* *).

Åtskilliga gamla dikter, ehuru sig imellan skiljaktiga, synas likväl öfverensstämma uti höga tankar om människans själ, defs odödlighet, fälla eller ofälla tillstånd efter döden. Man erinre sig dikten om Dionysius, grunden til de Orpheiske helgedomar; och då jag nämner dessa, må äfven ihogkommas et oförväntadt yttrande uti Orpheiske skrifterne: det heter: ingen dödlig kan skåda den Gud, som råder öfver människorna, utom den enfödde, uprunnen af Chaldeiska folkslagets gamla flamm.

Charons färga, Elyseiska fälten, Plutos rike och den dom, hvilken väntade de afidna; alt detta företer en utfigt utöfver dödlighetens gräns.

Myc-

*) *Ovid. Fast. L. I. v. 671. Horat. ad Aug. L. 2 Ep. 1. Juvenalis Sat. 2. v. 86.*

Mycken liknelse är, at dikten om Egyptiernes ryktbara Phœnix döljer något sporr til hopp om kropparns upståndelse. Denna föreställning är redan länge sedan nyttjad af *Clemens Romanus*.

Voro de gamla Physiska dikter någonsin i värde hållna i anseende til Naturens kännedom, så hafva de visserligen nu ingen annan förtjenst, än at behaga såsom Skalde-stycken, hvilka vittna om deras Författares eldiga snillen. Uti vetenskapen äro de helt umbärliga. Natur-kunnigheten har i alla sina grenar, länge sedan återvunnit sin rätta frihet; och dymedelst uplyft sig til en grad af fullkomlighet, hvaröfver våre förfäder, om de den kände, skulle falla i förundran.

At nu göra hemligheter af saker, som ligga öppen dag för de vettgiriga, vore en löjlig fåfänga. At söka nya upptäckter om naturen uti forntidens gåtor, kan icke väl falla på upplyst folk, hvilka äga långt säkrare väg at trappevis uppfåga til fanningens högd. Mycken brist på upplysning skulle endast kunna föra tillbaka til de gamla Physiska dikter; och på dessa sporr skulle det länge befarade barbariet til äfventyrs, följa lika så lätt, som vilddjuren det rof de jagga. I alla tider har det varit okunnighetens kännetecken, at hänryckas af fällsamheter, utan besymmer, at dem undersöka. Det är icke mödosamt at lita på andras syn och sägen; äfven som det kostar föga vett och eftertanka, at uppdikade fädana, hvilka förmå bedraga lättrogna och med mörker omgifna människor.

En del Physiska Dikter, om de icke juft sit uphof haft hushålls-nyttä til affigt, finnas dock i denna vägen hafva varit gagnande. Då de resliga, lommiga, länge grönskande Eken förekommit så vördig, som välgörande, genom de angenäma skygd människor och djur där fökt och funnit, hade den väl i de gamlas ögon gjordt sig förtjent at helgas; men när jag besinnar, at de *Hamadryad*, som de äldre Diktare med hvarje Eke införlifvade, led af den skada Eken vederfors och dog när trädet fälldes, samt derjämte erinra mig, hvad mångfaldig nytta man af Eken hemtade, synes anledning vara, at döma, det må genom Ekens helgande, velat förekomma förlusten af et träd, som tsrfvade mansåldrar, inna det nådde fullkomlighet. Vantro och oförstån äro syskon; bägge vanhedrande för människo slägtet. Olyckligt det tidehvarf, då man behöfver medelst vantro hämma oförståndets utbrott. Oskickelige de lärare, hvilke, i stället, at man fann undervisning uplysa, bota ondt med dubbelt värre!

Flera trädslag författes äfven i helgd undertillskapada färskilda Nymphes, ända til och med den lågstammiga Fläderen. Jag påminner mig ännu, at jag i min barndom uti Rikets södra landskap hört talas om Fläder-gudinnan under namnet af *Hylle-Fru*, ja til och med en urfäkt til henne hvarigenom man förmente undgå kroppens uppsvällande, då man nödsakades, at något af Fläderen afhugga. Hvad var det annat, än en dik-

til befredande af et träd, hvars blommor och frukt tjente til kraftig läkedom.

En källa hvars cryfall vittnade om det renaste, fundaste vattn, var af et för ypperligt värde, at sakna et gudomligt försvar emot förstörelse. Najaderna var denna omsorg ombetrodd. Helfovattnens kraft förekom så underbar, innan man förstod af hvad orsak den härrörde, at hon icke kunde undgå at tillskrifvas en gudomlighet. Kan ock hända, at man genom helgandet af hel-fokällorna, velat bringa menigheten, at sig deraf begagna til helfans återställande, såsom hos den-samma mera gällande än goda skäl. Munkarne, hvilke fällan underlåto något tillfälle at rikta klo-sfren, bibehöllo denna vantro under något hel-gons namn. Den har ock hos oss slagit så djupa rötter, at, ibland många, dem laster eller nöjen fortskynda til undergörande källor, äfven ännu gifvas någre vantrons dårar.

Berg och Skogar hade de gamle diktare med större och smärre gudomligheter upfyllt. Hos oss hörer man ännu dessa senare omtalas under namn af *Bergs-rå*, *Skogs-rå* och *Skogs-snufvor*. Det är egenteligen Jägare, som underhålla dikterna om dessa spöken, sedan de gamlas mycket anfedda Jagt-gudinna Diana och våre förfäders *Uller* kommit utur modet. Jag skulle ock intet hafva vidrört dessa Jägare-dikter, som med skeppare-tidningar nu dela lika förakt, om jag icke förmodade, at, så väl de gamla som nyare, leda sit ursprung från omtänka om jagtens be-fredande.

fredande. De torde åtminstone afhålla de fega, snarskrämda och vidskepeligas.

Ibland de fysiska dikter böra de nu för tiden mindre ansedda gåtor få et rum. I gamla dagar fattede man derpå mycket värde, helst de ännu voro få, men snillrika och korta dikter, hvilka på et helt främmande sätt föreställde kända varelser i naturen, och således förnöjde under snillet och eftertankans upeldande. Erinren Eder, mine Herrar, Esops gåtlika svar til Chilon. Denne frågade: hvarmed Jupiter sig sysselsatte? och fick af Esop den korta underrättelse: at Jupiters förhafvande bestod uti uphöjande af det låga och förnedrande af det höga. Äro icke här naturens omskiften uti en blink omfattada? Vare gamle förfäder funno mycket nöje i gåtor. De förekomma ofta uti våra sagor, särdeles är en myckenhet samlad uti Hervara sagan. Jag räknar hit de uti Edda förekommande gåtlika Sagor om Tjalfes kapprännning med en halfvuxen yngling, och Thors brottande med en gammal gumma. Tjalfe blef långt efter i 3 förfök, och Thor, ehuru stark, blef af gumman bragt på knä. Bägge blefvo misflynnte, men tilfredsställes, när Utgarda Loke upptäckte för dem at Tjalfe budit til at löpa kapp med hugen, och Thor bråttats med ålderdomen, som alt öfvervinner och förändrar. Ända in uti 17 seculo utgjorde gåtor et af våra Landsmäns tidsfördrif, och ingingo til någon del i deras Julelekar. Man finner vid slutet af förra och början af detta århundrad många Bröllops-qväden sluta sig med någon gåta, til

ämne

ämne för bröllopslagets joller och glättighet; men icke allenast mängden, utan jämväl mifsbruket, torde hafva vållat deras afläggande, likasom man nu tröttnat vid Charader och Arabernes Logogrypher.

Historiska dikternes föremål har varit, antingen at hos samtiden bereda högaktning för berömliga mäns utmärkta bedrifter, eller at för framtiden bevara minnet af hvad märkeligt sig tildragit, eller hafva de uti Skalde - qväden influtit, för at gifva dessa mera anseende och behag, öka åhörarnes deltagande, och såmedelst ådraga qvädet större upmärksamhet; liksom många väl afskildrade bilder på en tafla, åstadkomma en för ögat ganska behagelig rikedom.

Kan sången täfla med Philosophien i ålder, icke lærer Historien finna bättre rätt. Det är bekant, at *Varro* indelade tiden uti *Αθλον*, *Μυθικον* och *Ιστορικον*, Denförsta kunskap om händelserna, han kunnat vinna, var fabelaktig. Ja, *Strabo* har i sin tid ansett de äldsta Historie-skribenter för diktare. De flästa folkslags äldsta uplysningar om deras häfder igenfinnas uti gamla sånger. Hos Grekerna hafva *Enumelus*, *Aristeus* och, snart sagdt, alle deras Häfdateknare förr *Herodotus Halicarnassensis*, på skaldevis författat deras berättelser. *Ennius* skref Romerska Historien på vers. *Nævii* berättelse om de Romares första krig med Carthagenenferne är infattad i et Skalde-qvåde. Ingen af de kände Romerske Häfdateknare har skrivit uti obunden styl förr än *Fabius Pictor*. Det äldsta vi känne af våra egna häfder, består uti visor, dem fordne

Skalder efter sig lemnat; och det samma kan sägas om Danskar, Saxer, Franker och Tyskar. Sednare tidens Historiske Rimmare höra icke hit.

Uti strängaste bemärkelse må väl icke Historien, hvars rätta själ är fanning, bortblandas med Dikterna. *Cicero*, *Seneca* och den yngre *Plinius* nekade derföre Skalderne all trovärdighet; men här kan icke blifva fråga om mera, än blott vissa historiska fanningars hemtande af de gamlas dikter; och endå i anseende dertil, kunna de dikter, uti hvilka sådana finnas, få nämnas Historiska. Om man icke godkänner den Häfdateknare, hvilken stundom beträdes med oricktiga angifvanden, håller man likväl til goda de uti dikterna strödda fanningar, när de kunna utredas, och andra källor brista. De gamle Skalderne voro förmodeligen vida skilde ifrån påstående om historisk visshet. *Heraclides Ponticus* har befriat *Homerus* ifrån de tilvitelser, såsom skulle han velat tilvälla sina dikter en historisk förtjenst.

Man läser Iliaden med utmärkt förnöjelse, såsom Skalde-dikt, utan afseende på Historien; men hvarföre skulle icke många af de där förekommande berättelser vara lånta af tideböcker och frasägnar; och således förtjäna, at anses såsom Historiska Sanningar. *Plato*, *Hesiodus* och *Plutarchus* voro i sin tid redan förvissade, at sådana där gäfvos.

Man må då intet draga i betänkande, at där föka dem; men det fordras snille och urskillning, at dem träffa. De försök som blifvit
alt

alt för vida sträckte, hafva i många stycken icke kunnat bestå vid granskningens stränga räfst. Likväl har det lyckats flere, at framdraga uplysningar för Historien af Skalde-dikterna, när de, jämte grundelig kännedom af språket, varit väl bevandrade uti Skaldernes qväden och nog hemma uti landets Historia, at inse häfdernes brister. J kännen, mine Herrar, den framgång, hvarmed *Sturleson* dragit fördel af de gamle qväden, äldre Skalder efter sig lemnat. Om det är säkert, at *Sturleson* sammanfatt någon del af den Edda, som honom tilegnas, skulle man lätteligen falla på den tankan, at han för Historiens skull, til egen uplysning öfver äldre Skalde-språket, författat de så kallade *Keuningar*, hvilka utgöra andre delen af den sednare Edda.

Tilfreds med vissa strödda fanningar til häfdernes riktande, litar man icke på alt hvad Diktaren anförer. Af tideräkning och orters läge vill Skallen ogera vara bragt i trängslan; händelserna måste ock vara mera fällsamma än vanliga. Skalden skulle annars, under framställande af sin hjelte, sådan han bordt vara, icke förmå åstadkomma det intryck på åhöraren, som han åsyftat.

Enëiden vidtager, såsom bekant är, där Iliaden med Trojas undergång slutas. Ifrån denna ryktbara ort kom Eneas til Italien, säger författaren; men äfven denna enkla upgift, och så ganska möjliga händelse, drages i tvifvelsmål. Mistanken hemtar någon styrka af sjelfva Skal dedikten, då *Virgilius*, på tideräkningens bekostnad,

nad, hastar at föra Eneas til Carthago, hvarest hjelten likväl föga äro inlägger. At göra Eneas och Dido til samtida, röjer en misräkning af inemot 300 år.

Med någon undersökning upptäcker man ofta, at åtskilliga Dikter icke äro så aflägsna från sanning, som de vid första påseendet förekomma. Sådan är den bekanta dikten om Romulus och Remus. Desse Martis söner upföddes af en Varghona (*Lupa*) förtäljer *Virgilius*. Hvad krigshjelte här blivrit hedrad med Stridsgudens namn, lämnas derhän; men *Lupa* var äfven et qvinno-namn och kanske på detta ställe et vedernamn, hvarmed Skalden velat leka. *Livius* namngifver rätta personen som upammat dessa ryktbara tvillingar, med tilläggning, at hennes mindre anständiga lefnadsfätt ådragit henne namnet *Lupa*.

En dikt af denna art träffas uti våra Nordiska häfder. *Saxo* och *Simeon Dunelmensis*, förmodeligen efter någon gammal Skald, berätta: at den vidtfrägdade Ulf-Jarls faders faders fader var en verkelig Björn. Det heter, at en man af anseende i Sverige ägde en dotter af utmärkt fägring. Hon förlustade sig med andra flickor uti en skog, och blef, under desse lekar, bortförd af en Björn, hvars hemvist man icke kunde uppspana. Detta villdjur, som ofta antastade de i negden varande boskaps-hjordar, blef omsider träffadt och fälldt. Man återfick då den förlorade flickan, som korrt efter blef moder åt en son, hvilken, efter fadren upkallades med namnet Björn. Förmodeligen
lig-

ligger uti samma namn anledningen til hela dikten.

Intet är sannolikare, än at en man, som varit elak granne och hetat Björn, funnit tycke för flickan, samt, utan hopp om föräldrarnes bifall, nyttjat tillfället at henne bortröfva. Hvarken namnet eller gärningen hafva i äldre tider varit främmande hos oss. Det är lika fåtroligt at den Jupiter, som borttog Ganymedes, och den, hvilken bortförde Europa, burit namn af Örn och Oxe, som at de på sina sköldar skulle haft dessa djurs bilder förestälda. Det guldrägn, som gjorde Danaë fruktsam, var utan tvifvel, af samma halt med de klingande skäl, hvilka i alla tider användts at bedraga.

At til vissa regler binda konsten at utleta fanningar utur de gamlas dikter, vore et mödosamt företagande; hälst det fordrade, til en början, at med nogaste urskillning förklara alla hos Skalderna förekommande för vår tid mörka talesätt, nästan i samma smak, som *Kenningarne* i vår Edda. En god början är från längre tid tillbaka gjord af ganska skickelige granskare; men mycket återstår på detta vidsträckta fält. Imedlertid, när fråga är om uplysning för Historien, måtte man genom granlaga undersökning och jämförande med andre författare, afdraga den förklädning, hvarunder Diktaren framställt så väl personer som händelser, icke förlitande sig til den ordning i hvilken de i dikten förekomma, utan så vida möjligt är, återställa en förvillad tideräkning
och

och få vidare. Man gör väl, at ständigt erinra sig *Horatii* yttrande *).

- - - - - *Pistoribus atque Poëtis*
Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas.

Skalderne finnas ibland skiljaktige uti sina anföranden, få väl om personerne, som deras bedrifter. De hafva, efter färskilda affigter, förbytt namn och händelser. Samma personer hafva tilägnats flera namn; de hette annorlunda i Grekland, annorlunda i Rom, annorlunda hos Götherna. Ibland förekomma äfven färskilda personer med samma namn. Således är anledning at föreställa sig, det flere i olika tider burit namn af Jupiter, flere af Zoroastres och Achilles, liksom flere af Oden och Starkoter hos oss. Seder och bruk torde blifva hvad man med mästa tilförlåtelighet kan af dikterna inhemta; men der vid fordras äfven at väl urskilja diktade prydligheter och hvad man af främmande folkslag lånt. Et efterdöme, värdt at följa, har en förtjent Academiens Ledamot, Herr Professor *Floderus*, nyligen lemnat uti en vacker afhandling om Grekernes feder och lefnadsfätt. Herr *Le Beau* har gått ännu längre, då han, jämte feder och bruk, sökt af dikterne utreda, få väl Författarnes som folkslagens insigter och kunskaper. Flera moraliska dikter göra nyttig tjänst vid sådana underfökningar. Hade *Horatius* uti *Augusti* tid icke annat at förlöjligha, än små oskickligheter, förfälda hölligheter och en djerf håg at vilja synas

*) Art. Poët. v. 9.

nas äga större förtjenst, än man verkligen hade; så fick *Juvenalis*, under *Domitiani* tidehvarf, flere laster at anfalla.

Ibland de flera, hvilka med framgång förklarar de gamlas dikter, synes, innom våre landsmän, Prosten *Eurenius* förtjena et utmärkt rum för sin *Atlantica Orientalis*. Hade han til grund för sin tanka någon anledning af *Serranus*, *Platos* öfversättare, och kände han hvad *Olivier* af *Marfeille* i samma ämne skrifvit, har han dock en märkelig egen förtjenst, ärkänd af utländske vittre män, såsom Herr *Bålp*, hvilken, efter honom gått samma väg. Hr Professor *C. Aurivillii* bemödande, at af *Homeri* Egyptiska *Proteus* frambringa Nilströmmen, hedrar både hans beläsenhet och granskning.

J kännen, mine Herrar, en dikt, hemtad utur Eddas 66:te Dämesaga, af hvilken en af våre vittre Häfdateknare sig betjent til riktande af våra magra häfder för få aflägsna tider. Dess innehåll är, at *Odens* son *Skjold*, som regerade i *Dannemark*, hade til efterträdare sin son *Friedleiff*, hvars son *Frode* regerade där, vid samma tid, som Kejsar *Augustus* styrde *Romerska* Riket. *Frode* var den rikaste man i Norden, hvarest äfven en allmän fred rådde. Under et besök, Konung *Frode* aflade hos Konung *Fjolner* i Sverige, köpte han af denna tvänne trälinnor (*ambätter*) som hette *Fenju* och *Menju*, hvilka vore mycket för sig och starka. I den tid fanns i *Dannemark* tvänne qvarnstenar, så stora, at ingen förmådde dem kring

kringvrida; och qvarnen hade den egenskap, at den söndermalde hvad som för den malande talades. Denna qvarn kallades *Grotta* och *Heingekieptur*, den, åt hvilken K. *Frode* gaf qvarnen. *Frode* lät föra trälinnorna til qvarnen, och befallde dem mala guld och fäll frid åt honom, men gaf dem icke längre hvila, än Göken teg eller de söngo någon visa; och är sagdt, at då qvädades den visa, som kallas *Grottesång*. Sedan maldes där ofrid öfver K. *Frode*, så at om natten kom en Sjö-konung vid namn *Myfing*, hvilken dödade K. *Frode*, tog mycket byte och ändade således *Frode* freden. *Myfing* tog med sig *Grotta* samt *Fenju* och *Menju*, hvilka fingo befallning at mala salt. Om midnatten frågade de om icke *Myfing* hade salt nog, men tilfades at fortfara. De malde någon stund, hvarester skeppen söngo och efter svaltget i hafvet, föll sjön i *Kuerna-rangad*. Då blef sjön salt. Så läser jag denna Saga, hvilken *Resenius* tagit utur *Wormii* Handskrift af Edda; emedan den Handskrift han egentligen fölgde, icke var så utförlig och icke heller nämnde något om handel med K. *Fischer*. Handskriften af Edda i Upsala Academies Bibliothek har denna Saga p. 47 ibland *Kenningarne* förkortad och skild från bägge *Resenii*. Vål säges at *Frode* köpt trälinnorne, men icke af hvem, m. m. Herr *Wilde* har följt den vidlöftigare fagan, med någon inskränkning och liten förändring, hvilken senare är något märkeligare hos Herr u. *Dalin*.

Denna Dikt har alt anseende, at vara hemtad af något gammalt Skaldeqvæde, som gått förloradt. *Einar* och *Arnor*, tvänne gamle Skaldar, hafva känt detta. Den förra omtalar *Froda Meyas fullgöligar moolu* och *fiu Fenju*; den senare *Fenju forverki fassnis*. Okänd har den förmodeligen varit för *Saxo Grammaticus*; ty det är näppeligen troligt, at han af denna dikt tagit sig anledning til updiktande af alla de eröfringar; han tillagt K. *Frode* den 3:dje. *Sturleson* har väl icke heller vetat af denna dikt, när han skref *Ynglinga-sagan*; och kanske kunde man deraf sluta at *Sturleson* icke utarbetat Kenningarne, emedan deras författare ofelbart haft sig denna dikt bekant, då han kallar guld *Fenjus* och *Menjus måld*. *Torfaeus* har icke aldeles förkastat denna saga, utan förmodat någon historisk fanning ligga där förborgad. Herr *Wilde* tvekade härom; upgaf likväl åtskillige gifsningar om diktens förklarande. Herr *von Dalin* var något driftigare, då han gissade, at den slutna handeln torde hafva varit om Skåne. Anledningen är nog ringa, tagen af en i Skåne varande sjö, som kallas *Fenja* sjö vid *Fenja by*; men som denna är nog liten för at betekna et helt landskap, och desutom aflägsen från hafvet, synes gifsningen vara mindre lyckelig.

Om hela dikten icke blifvit författad blott i affigt at gifva någon orsak til hafshvirflar och hafsvattnets fällta, så är icke otroligt at Skalden tillika haft K. *Frodes* Regering til föremål. Den föreställes sasom i början fredlig och fäll;
men

men sedermera tung och besvärlig, åtminstone för de af *K. Fjolner* tilhandlade landkap, hvaruppå följde *K. Frodes* undergång. När dikten lämpas til Historien kan man icke antaga trälinorne för personer; de skulle, såsom sådana, icke kunna hafva tillfredsstält den i Norden varande rikaste Konungs vinningslystnad. *Fen* kallades i gamla språket sumpig mark: *Men* uttydes med armband af guld eller andra skatter. *Hju* nämndes i äldre tider et hushåld, hvaraf *Hjuma*, stora skaror af folk. Detta sammanlagdt föreställer länder; och, då de öfriga i Sagan förekommande namn äro verkliga, vil man sluta at dessa nämligen *Fenju* och *Menju* icke äro vida skilda från de fanna. I denna förmodan kunde man snart falla på den tanka, at härmed menas öarne *Fyen* och *Möen*. De äro belägna i det haf de gamla kallade *Östra salt*. Det var något öfver 100 år förut, som *Gefion* med 4 starka oxar i Gylfes tid förde Seland ifrån det rum, hvilket sjön Mälaren nu uptager, til Öresund, där Seland sedan förblifvit. Eddas första Dämesaga innehåller denna löjliga dikt, hemtad af Skalden *Brages* qväde, som i det enda med föregående synes instämma, at de länder, hvilka nu utgöra Dannemark, fordom til någon del, lydt Svenske Regenters spira. Men närmare til saken förekommer mig det yttrande af en gammal Skald, som finnes uti Eddas Kenningar, under ordet *Fyar*: *Geisl fer umm gjord östvar Gott er men klofsed Fenju*, hvilket kunde uttydas: *Gest far om et land öster från Jutland, som man kallat Fyen*. Så är

är ock *Fyen* beläget. Kunde något dylikt fågas om *Menju*, blefve gifningen mera antagelig.

At den Sjö - konung, hvilken afhände *K. Frode* både lifvet och trälinnorne, hetat *Myfing*, är så mycket troligare, som namnet var brukeligt och ännu bibehållet uti *Myfinge* hög på *Gottland*.

De flere anmärkningar, hvartil denna saga anledning gifver, måste jag til en annan tid spara, för at icke trötta Edert tålmod, mine Herrar.

Icke blott ifrån de gamlas Skaldeqväden, utan jämväl af böjelse, at dem efterfölja, hafva sednare författare inblandat dikter uti Historien, hvarifrån åtskilliga oredor uti tideböckerna sig förskrifva. Man besinnade icke, at dikter utan skaldedrägt förlorade i värdet, och at, när de således icke kunde tilvälla sig skalderätt, skulde de en gång finnas obehageliga, otjenliga, föraktliga; men det hade blifvit en slags vana, som då utgjorde tidehvarfvets smak, hvars bifall författare vanligen eftersträfvade. De hafva likväl icke alltid varit skriftställarens egna foster, utan frälsägner, dem man med nöje uptog för at rikta sina arbeten. Til desse lämpas beqvämligen *Matrobii* skilnad emellan fabler och fabelaktiga berättelser; och mycket tjenligare, än då han til de sednare räknar *Hesiodi* och *Orphei* skrifter.

Det var icke nog för en forntidens hjelte, at utmärka sig med dråpeliga, ja besynnerliga

bedrifter; han skulle redan i början ådraga sig en färdeles aktning, i anseende til sit ursprung. Innan man börjat gifva företräde åt någon viss börd, måste hufvud - personerne härstamma utom mänskligheten. Greker och Romare gjorde sina första hjeltar til ättlingar af Gudarna; och af denna ära drogo äfven deras efterkommande en löjlig fåfänga. Götherne och de med dem beslägtade folkslag härledde sina anförare från Oden, hvilken dyrkades såsom gud, och hos dem var i första vördning.

Livius yttrar redan i sin tid: man förlåter fornäldren, at medelst Gudarnes inblandande uti mänskligheten hafva velat öka glansen af sina städers grundläggning. Hade Italiens och Carthagos stamfäder varit invånare uti den ryktbara staden Troja, huru kunde andra folkslags heder vara med mindre belåten? Det är bekant, at någre låtit Frankerne härstamma från Trojanerne, och at man äfven velat tilegna Sveriges innebyggare samma heder. Edda låter Oden härstamma från *Mennon*, Konung i Troja. Bittida fatte man värde på folkslagens ålder. Scyther och Egyptier tvistade tidigt om det företräde bägge trodde sig tilkomma, i anseende til tiden af deras uphof. Lika irrigt begrep om folkslagens företräde fins imellan hafva äfven andra Nationer hyft. Inbillningen at förvärfva fäderneslandet någon färdeles heder genom tilägnad åldrig Statsförfattning, har upväckt ifrig täflan bland en del Häfdeteknare. Hvad som brast uti häfderne, måste derföre med dikter up-

uppfyllas. Där igenfinnes anledningen til de vidlyftiga Konungalängder, hvilka med tideräkningsgrunderne icke stå at förena, och uti hvilka gernågon, om icke den främste, åtminstone ganska långt tillbaka burit et namn, det folkslaget efter honom ärft. Frankernas namn har man velat leda från *Francion*, *Hedörs* son *), eller en *K. Francus*, som derföre fått första rummet; Scottarnas från *Scota*, Pharaos dotter. Brabanternas af en *Brabo*. Saxarnes af en *Saxo*. Göthernas af en *Gothus*. Britternes af en Trojanisk furste vid namn *Brutus*. Irlands äldste innebyggare Hiberni af en *Heber*. Af en *K. Dan* skulle Danmark fått sit namn. Måne man icke äfven velat skänka ofs en *K. Sven*, såsom det lättaste medel, at gifva ursprung til namnet *Svensk*, ehuru detta först sent kommit i bruk och förmodeligen är det samma, hvarmed *K. Olof* Skötkonung skildes ifrån *K. Olof* i Norrige, då den förra kallades *Olof Sönfke* eller Södre, af samma grund, som i anseende til Norrike, detta rike blifvit *Sörrike* och *Sverige* kalladt.

Långt in uti medeltiden sträckte sig det infall, att med dikter upspäda Historien, och en okunnighet, som nog allmänt herrskade, ökte dem ännu genom misstag. Til förra slagen kunna räknas åttkilliga fabelaktiga berättelser af lika halt med *Carl* den stores och *Rolands* bedrifter af *Turpin*, hvilken såsom samtida sribent bedragit många häfdeteknare. Hit höra en del af våra gamla sagor samt otaliga berättelser om underverk af dem, hvilke uti så kallad helig lucke

*) *Ronsard* Franciade.

fägas aflidit. Et märkeligt exempel, af det sednare äro de 11000 Jungfrur, hvilka, uti den heliga Urfulas följe, fägas hafva emottagit martyrkronan. Hvad mängd olika fägnar hafva icke vankat om ort och tid, för at göra denna händelse trolig? Ändteligen är upptäckt, at af en enda Jungfru, *Undecimilla* benämnd, hvars namn uti någon gammal Legenda varit förkortadt, 11000 blifvit tillskapade, och således ganska ohemult en stor grymhet diktad, än på *Maximinus* i 3dje Seklet, än på *Maximus* i 4:de, än på Hunnerne i 5:te århundradet.

Ifrån Rabinernes hvarjehanda dikter äro Mahomets icke vida skilda. Jag må, til exempel af de förra, allenast nämna deras berättelse om en ädel sten, som Gud hängde vid Abrahams hals, hvilken var kraftig nog at bota alla sjukdomar, och som efter Abrahams död blef fäst vid solen.

At de gamlas berättelser om de af dem befökta aflägsna länder, innehålla mycket otroligt, må få mycket mindre väcka förundran, som sådant ofta i sednare, til och med nyare tider förspörjes. Hos de gamla, var väl hogen at dikta en anledning, men de delade äfven med sednare Refe-beskrifvare de fel, som härleda sig ifrån förhatade omdömen, orätt förstådda berättelser af de intödda, hvars språk för dem var främmande o h ringa gåfvor at urskilja sannfärdiga underättelser från falska. När *Hierocles* förmäler, at uti det heraste luftitreckt af Africa funnos människor,

niskor, dels utan hufvud, dels med flera hufvuden, torde det vilja säga, at där, såsom annorstädes, gafs folk dels utan förstånd, dels med flere mans vett; men när han vil inbilla ofs, at en del människor hade få tiltagna öron, och andra få utbredda forblad, at bägge delarne kunde tjäna dem til solskärm, är det en dikt af fämre halt. *Pytheas* ifrån Marseille, ehuru mindre diktfull, kan icke frikallas, at ju, ibland åtskilligt fant, hafva blandat något fabelaktigt uti beskrifningen om sin resa til yttersta Norden. *Antonii Diogenis* berättelse om de otroliga ting, som träffades på Thule, är länge sedan dömd til Roman-samlingen.

Jag nämner som hastigast och i förbigående de dikter, som målaren föreställer på sina taflor; de måste til större delen lånas af Skalden, om de skola förstås och behaga. Original-dikter äro få goda af denna art.

Sinnebilderne på Medailler äro af samma egenkap; men ofta fördubblade dikter, i anseende til tillämpningen.

Lof talen hinna dikten ofta ganska nära. De svarade icke mot namn och ändamål, om beröm spardes, och dymedelt skilja de sig egentligen ifrån Lefvernes - beskrifningar.

Den superlativus, som oftast träffas uti Lof talen, uti påskrifter å Minnesvårdar och Medailler, närmar sig mera til dikten än Historien. Det är uti mänskligheten och för den historiska san-

färdigheten redan en tillräckelig superlativus, at vara och kunna nämnas Gudfrugtig, Christelig, Rättrådig, Dygdig o. f. v.

Närmäst til den rätta historien komma de skrifter, uti hvilka blott personernas namn, men icke händelserna, äro diktade. De borde ock icke få et rum ibland dikterna, om de icke under sken deraf blifvit utgifna, för at undvika obehageliga följder. Man har likväl i denna afsigst merendels häldre valt den utväg, at, antingen icke uptekna sin tids händelser, eller ock låta sådana antekningar hvila i det tyfsta, under de tider och på de orter, om hvilka man kunnat säga: *difficile est satyram non scribere*. Men hvad hafva icke häfderne derigenom förlorat? Ofta äro de påliteligaste underrättelser med antekningarna ur vägen komna och försvundna, eller stympade och förändrade utgifne, eller har man, under någon berömd mans namn underfucket andre diktade och falska berättelser. Det är således mindre underligt, om de få kallade Memoirer och Anecdoter mycket förlorat af det förtroende en del af dem verkligen förtjena; och om man ibland är villrådig, hvad mer eller mindre trovärdighet andre må tilägnas. Åtskillige, hvilka funnit nöje uti Grefve *Buffy Rabutins* arbeten, låta näppeligen öfvertala sig, at de där förekommande händelser äro diktade, ehuru han sjelf gjordt denna bekännelse, och sjelf kallat sit arbete en Roman.

När man förebrår *Mademifelle des Jardins* som sedan blef *Fru Ville Dieu* och sist *Fru la Châte*,

Châte, at, medelst fannfärdige händelfers inblandande uti fina Romaner, hafva skadat Historien, erinrar man sig icke, at Romaner aldrig kunna såsom historiska källor antagas.

Nu för tiden är mindre at befara Historiens förskämmande af dikter, än fordom. Man är mera upmärksam på sin tids händelser, och driffjäderna, som dem åstadkommit. Man misstänker genast berättelser, som icke flöda sig på säkra grunder, eller som upgifvas af personer, om hvars trovärdighet man har anledning at tväka. Man har så ofta blifvit bedragen, och derigenom varsammare. Nya osanningar undgå icke, at snart blifva updagade, bestridde, förkastade. Smickret, som så gerna lådar vid Skalden, har i den grad förlorat af sit inflytande på Historien, at det äfven utur forntidens dikter, utsofras. Smickraren ådrager sig nu mera den misstänka, at, antingen vara lågt sinnad, eller en begabbar, då han tilegnar sin Hjälte dygder och förtjänster, dem hans upförande nekar honom.

Sedolärande dikter synas, så väl i anseende til affigten, som de moraliska fanningar, de böra framställa, förtjena någon företrädes-rätt framför de öfriga. När sådana med qvickhet och snille förena den värdiga granlagenhet, som uppfyller ändamålet, hjertats och sedernas förbättrande, ådraga de med skäl sina författare en förtjent högaktning. Beklageligen är dessas antal ringa emot den mängd, som utgöra denna class.

Hit föras vanligen Skådespelen af alla slag. Hit höra Sagor, eller hvad de Franske kalla *Contes*

och dem vi efter samma folkslag nämna Romaner, samt de uti egentelig mening så kallade Fabler. Då de förstnämndas egenskap, at på skådeplatsen kunna föreställas, inkränker dem innom vissa händelser, hvilka på korrt tid kunna inträffa, innefatta de medlersta ofta en persons hela lefnadstid, ja kanske fleres tillika. Bägge framställa människor; och af bägge fordrar man sannolikhet, när ingendera delen äskas af Fablerne, där Djuren merendels spela hufvudrollerne, och äro så mycket korrtare, som de blott förete en enda regel af den vidsträckta sedoläran.

Anledningen til Sedolärande dikter förskrifver sig ofelbart ifrån människo-släktets egenkärlek. När den samme, åtfölgd af andra fel och laster, så ansefningen tilväxt, at sanningen i stället för at lidas, var odrägelig, och således snarare upväckte harm än besinnande, förstod Sedoläraren at hafva undseende med mänskliga svagheten. Såsom verkelig vän, följde han den hellesamma regel, at icke på förolämpande sätt förehålla sina medmänniskor deras fel. Det hade annars blifvit en retande förebräelse, och icke hvad det borde vara, en välment erinran til åsyftad förbättring.

Et sådant bruk af dikter finnes vara i akttaget af *Emund*, Lagman i Västergöthland, då han, uppå K. *Olof* Skötkonungs tilfrågan om nya tidningar, framställde följande: hos oss, sade han, voro tvänne Odalborne män, like i alt öfrigt, men af olika förmögenhet; de råkade i tvist om ägor,

ägor, och gjorde hvarannan skada, men i synnerhet var den rikare, tiltagfen. På Allherjaringet dömdes den förmögnare, at erfätta den fattigare des lidna skada; men, när domen skulle gå i verkställighet, gaf den rike, Gåsunge för Gås, Gris för Galt, half mark Guld med half mark mull, i stället för hel mark fint Guld, och ändock hoteller tillika. Detta den förmögnares förhållande ogillades af K. *Olof*, som dömd, at den fattigare borde erhålla full erfättning efter mötets beslut, och, om den icke lemnades, borde den skyldige förvisas af landet. Häfderne intyga at dikten syftade på K. *Olof* Skötkonung, hvars förhållande emot K. *Olof* den *tjocke* i Norrige misshagade de fredligt sinnade Västgötharne, i det den förre, i ställe för sin dotter *Ingegärd*, som han utfäst, skickade den sednare dottren *Astrid*, hvilken, i anseende til modernet, var af färrre börd.

När man befinnar at svaghet är de dödeligas lott, at fel äro en följd däraf, at laster tidigt yppats; men at Förfynen til motvigt skänkt verlden sediga, förståndiga och vifa människor, få är skäl at förmoda, det sedolärande föresällningar lika få tidigt gifvits, som de behöfts. Moraliska dikterna räkna ock säkerligen hög ålder. De hafva från Österlänningarne tågat samma väg til oss, som den öfriga Vitterheten.

Ifrån Egypten hemtade vettgirige Greker både godt och ondt. *Melampus* hembragte därf från högtidligheten vid Bacchi fest, som under

namn af *Δουρεια*, hvart tredje år firades, och derifrån leda Skådespelen förmodeligen sin uprinnelse. Vid denna fäst föngos vifor til Bacchi ära, af en utsmyckad person, understödd af en chor-fångare och spelmän, hvarvid Satyrer anstälde lekar til mellan-scener. Denne person erhöill til vedergällning en bock, kanske just den, som offrades til Bacchi ära, och hvaraf hela aften förmenas blifvit kallad *Tragœdia*. Detta hade få ofta blifvit uprepadt, at man änteligen ville hafva något ombyte. *Æschylus* förmodas, vid pafs 470 år för vår tideräkning, hafva på skådeplatsen infört tvenne samtalande personer, hvars antal *Sophocles* til trenne förökade. Man förefaller sig lätteligen huru okonstlade och föga regelbundne desse skådespel i sin början varit. Det Tragiska och Comiska var ännu blandadt uti de första skådespelen under namn af *Tragœdiæ*; och således är det blott i anseende til namnet, men icke til deras art, efter nu varande begrepp derom, man kan bifalla *Boileaus* tanka, då han räknar Tragedien äldre än Comedien. Tidigt nog voro likväl dessa skådespels arter åtkilda. *Aristoteles*, som lefde vid pafs 340 år för vår tideräkning, gör skilnad dem emellan. Man kan af den egenkap, han hvardera tillägger, döma om deras beskaffenhet i hans tid; och af *Corneilles* skäl at förkasta *Aristotelis* beskrifning på skådespelsarterna, allenast lära, huru mycket en nyare smak öfverträffar den gamla.

At utur Bacchanaliernes källa, sedolärande dikter kunna flyta, förefaller icke underligt för dem

dem, som veta, at de första fester, Grekerne gäfvor åt den unga, täcka, välskapade Bacchus, på intet fätt liknade de utsväfningar, hvarmed man sedermera vanhedrade den äldre, puslige, stormagade och vällustige Bacchus. Kanske var det just vid detta sedernas förfall, som Comedierne togo sin början. *Aristophanis* arbeten bära intryck af den frihetsanda, som då herrskade i Grekland; men med denna anda försvan tiltagsheten at framställa ännu lefvande personer til namn och fel. En varfammare granlagenhet intog dess rum. Romarne, hvilke togo de yngre Greker til mönster, rättade äfven sina skådespel efter tidernas beskaffenhet. Således finner man, i anseende härtil, skilnad imellan *Livius Andronicus*, *Pacuvius*, *Accius* och *Terentius*. Desse hafva tjent til efterdöme för deras efterkommande landsmän och västra Europa, med de förändringar, som Nationernas lynnen och omständigheter äga rätt at fordra. Hvad stor mängd af skådespel hos alla folkslag på deras modersmål med olika framgång och olika smak trädt i ljuset, är lika så allmänt känt, som at en del af dem icke förtjena at uptagas ibland sedolärande dikter.

De äldsta Sagor voro på skaldevis författade. Af denna art voro de redan vidrörda Hjältedikter, hvilka ock til någon del banat vägen för de sednare sagor, mera kände under namn af Romaner. Må vara at Perser, Syrer och Egyptier haft sine Romanskrifvare, hvilke gifvit Grekerne smak för detta diktslag; det är dock visst,

visst, at Grekiska snillet, om det var efter i tideräkningen, likväl icke eftergifvit uti författandet. *Homeri Odyssee* vittnar derom. Denna blef uti många stycken efterfölgd uti *Dynias* och *Dareyllis* af *Anton Diogenes*, som af några räknas för Grekernes förste Roman-författare, när andre tillägna *Dearchus*, *Aristotelis* lärjunge, denna heder. *Heliodorus* i 2:dra seculo. den granlagaste af Grekernes Romankrifvare, har uti sina *Æthiopica* lemnat en plan, hvarefter fednare Romaner i lång tid inrättades.

Allestädes gingo Hjältedikterne förut, innan man valde det allmännare lefnadsfättet til föremål. Den Frankiske *Amadis* och Engelske *Arthur* voro gamle när *d'Urfés Astrea* och *M:elle Scuderis Cyrus* och *Clelia* utgafvos. Det var *M:elle Scuderi*, som först afvek ifrån gamla bruket, at uti kärleks äfventyr, tillägga det vackra könet mycken svaghet, med tämmelig driflighet. När hon, i det ställe, förbehöll sit kön en anständigt blygsamhet, lät hon en motsvarande ömhet falla på karlarnes lott.

Ifrån kärleks-äfventyren skilja sig de Romanner, hvars författare egenteligen förefatt sig något visst gagneligt föremål. Grekiske Kyrkoläraren *Joannes Damascenus* uti sin berättelse om Indiske Konungen *Barlaam*; *Bunicean* uti en *Christens resa* hade gudagtigheten för ögnamärke. *Homerus* har uti *Iliaden* framställt de olyckor, högmod och tvedrägt inom et och samma folk eller imellan nästgränsande folklag och deras Styresmän

män af sig föda. *Fenelon* skref för en ung *Prins-Barclay* för en ung Regent. Af dennes *Argenis*, förmenas *Richelieu* hafva hemtat de lärdomar, hvilka bragte honom til anseende af en stor Statsman. Samma arbete hade så vunnit Konung *CARL XI*:tes bifall, at han önskade det hans son och efterträdare, *Prins CARL*, måtte finna nöje i dess läsande; *Den kan väl anses såsom en Konungabok och rätt regerekonst*, yttrar han sig uti instruction för *Prinsens Informator*, Kongl. Secreteraren *Nordenhjelm* 1690. *D'Urfé* ville väcka högaaktning för den ädla vänskapen uti sin *Astrée*. *Cervantes* ådagalade dårskapen af gamla Riddarebragderna, och Riddare-dikterna, hvarvid han tyckes hafva egenteligen fäst sig vid den Engelska *Arthur*. *Abbé Terrassons* *Sethos* innehåller ganska utförliga uplysningar öfver de Egyptiska Monumenter och Initiationer. De egenteligen så kallade fablers enkelhet och korrthet gifva anledning at förmoda, det de i ålder öfverträffa de öfriga fedolärande dikter. Om de under *Lotmans* namn kända Arabiska Fabler blifvit författade inemot 3340 år efter verldens skapelse, träffar tiden nära in med den Phrygiske *Esops* lefnad, som vanligen utfättes vid 600 år för vår tideräkning, och gifver någon styrka åt den mening at desse äro en och samma person, hälst mycken likhet imellan deras fabler röjes. Deras äldsta fabler äro med nya tilläggningar så förblandade, at de nu icke väl urskiljas; Man kan allenast med säkerhet dömma, at alla de fabler, som under deras namn utgifvits, dem med

rätta

rätta icke kunna tilägnas. När *Resenius* *) kallar denne *Locman*, hvars namn förekommer i Alcoran Sura 31, för Mahometansk Prophet, irrar han sig i flere hänseenden **). Indianen *Pilpays* fabler smaka af en råhet, som synes vittna om hög ålder. Hos de Romare voro *Ovidius*, *Hyginus* och *Titus Phædrus* deras äldste och bäste Fabellkrifvare. De förnämsta af de gamlas Fabler äro af Herr *La Fontaine* klädda uti sirlig Fransk dräkt.

Man har med mycket fog sagt, at fablen är diktens själ; och dervid erinrar jag mig Herr *Boffus* jämförelse imellan Hjeltedigten och egenreligen så kallade fabler. Han visar, at ändamålet är lika, och at skilnaden består, dels i bilderna, som framställas, dels uti den vidd, hvar til Hjeltedikten utsträcker, genom anförande af Hjeltnarnes börd, utseende och egenskaper, samt jämförande med andra, genom inmängda vidlöftiga samtal, jämte hvarjehanda föreställningar, innefattande flera lärdomar, än uti en kort fabel kunna finna rum. Jag medger gärna, at, medelst dylika tilläggningar, den lilla enkla fablen, äfven med bibehållande af djurens hamn, skulle kunna växa til en Epopées högd, under en mästares hand; och utgöra en löjlig parodie. Vi hafva et dylikt försök uti den bekanta *Reineke Fuchs*.

När nu alla moraliska dikter, så väl för at uphöja dygdens värde, som at gifva afsky för lasten,

*) I dess Företal til Edda.

**) Se *Ludv. Marraccii Refut Alcorani Sur 31*.

lasten, målle lägga den sednare i dagen med de svarta färger, hvilka densamma endast förmå afskildra, så kunna dessa dikter i visst hänseende anses såsom Satirer, mer eller mindre stickande, efter den ikrifart författaren valt. Engelsmännen döma således Argenis til Satire, o h vi kunna räkna Argus dit. Egenteligen kallar man likväl Satire det mycket saltade och bitande skämtet, hvaruppå man gerna velat fätta en mindre fördelaktig stämpel. Det förebares. at Satiren icke kan flyta utur andres, än bittre och argfinste författares pennor; samt at den utmärker mera en häftig finnesförfattning, än nitälskan för dygden. Så mycket detta omdöme synes grundadt om den art af Satire, hvilken angriper vissa personer, nämnda eller påtageligen beskrefna, så litet tyckes det kunna fällas om dem, hvilka på et ikämtande fått i gemen upptäcka lasternas oförnuft och dårskapernas löjlighet. Detta senare må vara aldrig så kittsligt, så bitande och träffande, hvilken ville väl synas deraf förolämpad?

Satiren, som i sjelfva verket är loftalets motsats, må icke förblandas med pasquillet; detta, den låga hämdens toster, utan gnista af fanning, är et afskyvärdt medel at skada, utan föresats at rätta och gagna, som är de moraliska dikternas berömliga egenkap.

Jag har nog länge fatt Eder benägenhet på prof, för at nu ingå uti utförlig undersökning om nyttan af de flästa uppräknade Sedolärande Dikt-slag. At man derom mycket sagt med

med och mot, det kännen J, mine Herrar, alt för väl: at någon väsentelig federnas förbättring af dem icke försports, lærer förfarenheten. Men månne felet bör fökas uti dikten, och det deruti använda fätt, at meddela helfosamma råd? Jag har fvårt at föreställa mig fådant. Kanske torde, icke utan fog, kunna påstås, at dikten är för svag, at något uträtta i de tidehvarf, då man merendels blott fäller sig vid det, som upväcker de finliga begären, och kittlar til löje, utan at känna värdet af det, som talas til hjertat, och deraf hemta förnöjande känslor. Dikten är icke ämnad, at lägga grund för sedoläran, utan at understödja densamma, genom vissa erinringar, lämpade efter tidehvarfvets behof. Det var i denna väg forntidens Philosopher ofta betjente sig af de uttryck och de bilder föregående Diktare i sina qväden nyttjat.

På lika fätt som Häfdernes betraktande skänker Statsmannen flera åldrars förfarenhet, hvarigenom han fättes i stånd at med kallt sinne se och möta de händelser, dem han sjelf icke beredt: likasom vår tid, igenom framfarna lärdas mödosamma arbete erhållit en mera banad och förkorrtad väg til de grundeliga vetenskaperna: likafå hemtas utur en del dikter en undervisning om sammanlefnaden, hvilken annars, med mycken olägenhet genom egen förfarenhet, för sent kunde vinnas. Så dömde *Cicero* om Skådespelen i sin tid *). Andre dikter tjäna til hjälpreda för munnet at medelst korrtta tänkespråk lätt kunna erinra sig sina skyldigheter emot Förfynen, sig
sjelf

*) Orat. pro Roscio Amerino.

fjelf och nästan. *Socrates* anfåg *Esops* fabler af det värde, at han dem på Grekisk vers öfverfatte.

Om således de Sedolärande Dikterna icke finnas åstadkomma federnas förbättring, ligger väl felet uti det hjerta, hvarpå dikterna skul- le utöfva sin verkan. Har upfostran varit fel- aktig, de första undervisningar ofullkomliga el- ler misledande, så är ingen grund at bygga up- på. Förmår själen icke lyfta sig ifrån det låga, det fåfänga lappri, hvaruti den sinnliga flygri- heten sig endast förnöjer, huru skulle hon finna nöje, tilfredsställning och upbyggelse uti det, som bidrager til dess förädling?

De kraftigaste läkemedel uträtta föga på en kropp, hvars krafter äro aftynade eller vätskor- na i grund förskämda. Likväl behålla desse lä- kemedel sin välgörande egenskap och det förtroen- de, de få billigt förtjena. Det lärer ock fäkerligen medgifvas, at de dikter, hvilka med snille och smak förena en ädel Sedolära, alltid äga förtjenst och värde; skulle de ock föga til federnas för- bättrande i sin tid kunna förmå.

Vårt tidehvarf har med fägnad emottagit förträffliga dikter på modersmålet, hvilka he- dra deras Författare, tillskynda dem samtidens aktning, och förvara deras minne til många ål- drar. Flera sådana dikter hafva vi ofelbart at vänta under det höga hägn, hvarmed vår

Nådiga Konung täckes omfatta få väl denna, som alla öfriga grenar af Vitterheten. Mätte de alltid vara utmärkta med en ren Sedoläras sannskyldiga stämpel, til Konungens höga nöje och Fäderneslandets dermed förknippade gagn och bästa! Vare fagdt.

Secreterarens Svar.

MIN HERRE!

Kongl. Academien har visat sig känna värdet af sin vinst, då hon förvärfvade sig den Ledamot, som det sist förflutna halfåret fört hennes klubb. Knappt hade Herr Stats - Secreteraren och Commendeuren af Kongl. Nordstjerne - Orden *Benzelstjerna* uplyst hennes önskan och inträtt i detta åt de vackra vetenskaperna helgade Samhälle, förr än han genom et nytt förtroende uphöjdes til dess Styresman. Hans långliga förfarenhet förvissade Academien om den klokalte flyrsel; hans uplysning och kärlek för uplysning, om den målt nitiska. Hvad Academien med trygghet såg förut, är nu genom tidens lopp förvandladt til et ämne för hennes hugkomst och erkänsla. Vår älskade Ordförande har nästan fullgjort mer än Academien kunnat hoppas. Et träget ämbete och en ålder, som utan klander kunnat undandraga sig ovana besvär, för at njuta en nödig hvila och beqvämlighet, har icke hindrat honom, at med oafbruten flit anförä oss i våra stilla öfningar; och denna sammankomst bestämd til den sista af hans möda för vårt Samfund, bestämd til en offentlig tacksamhets betygelse för honom, är nästan den enda, då Academien nödgas beklaga, at opafslighet betager henne nöjet af hans närvaro.

Academien har at tacka sin Instiktars vis-
het för den dubbla trygghet, at icke allenast til
sina angelägenheters driffigare befridande, få an-
förtro deras vård, åt en ordentelig Ordförande,
utan ock, at utse en Ledamot, som i händelse
af förfall, företräder hans ställe, och liksom i
sina händer uptager den släppta kedjan af Aca-
demiens öfverläggningar. Den af hennes med-
lemmar, som det förlutna halfåret med så myc-
ken heder upfyllt detta andra rum i hennes Sam-
fund, har i dag ökat hennes erkänsla mot sina
förtjenster genom et nytt vedermåle af sina in-
figter, en ny och villig gärd til det lärda för-
råd i hennes hand, han redan riktat; och då
Academien häröfver känner det lifligaste nöje,
huru kan hon annat än vara tacksam?

En lyckligare ställning gifves icke i mänsk-
ligheten, än då man med fägnad öfver det fram-
farna förenar hopp för det tilkommande. Det-
ta tillstånd är Academiens, då hon i dag ser sin
klubba flyttas ur värdiga händer til lika värdi-
ga; och då hon ser sina ärenders vård emotta-
gas af en Herre, som idkat och ännu i purpu-
ren älskar och hägnar vitterhet.

Utdrag af Kongl. Vitterhets, Historie
och Antiquitets Academiens
Dagbok d. 20 Martii 1791.

Om eftermiddagen, samlades Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Akademien, at offentliggen kungöra sit utlåtande öfver de Täflingskrifter, som det framfarna året för hennes utfästa belöningar inkommit.

Hans Maj:t Konungen tacktes i Dets grillerade Loge, denna sammankomst i Näder öfvervara.

Secreteraren anförde, at för det *Historiska* och *Antiquitets* priset alsinga förfök blifvit infända; hvaremot för priset uti *Främmande Språken*, tvänne förfök til Skalde-qvåde på Latin öfver slaget vid Helsingborg 1710, blifvit Akademien meddelta; det ena med valspråk: *Ante nascitur seges in profundo* &c.; det andra med valspråk: *Bene ornateque dicere*; intetdera få beskaffadt at det kunnat belönas.

Likaledes har Akademien erhållit tvänne förfök för priset i *Inscriptions- och Sinnebilds-konsten*. N:o 1 utan valspråk, ofullständigt, och emot det stadgade villkoret blott innehållande förslag til Minnesskrift öfver framledne Archia-

tern m. m. von Linné. N:o 2 med valspråk: *Leve & non satis dignum summorum virorum personis.* N:o 3 med valspråk: *Ut pictura poësis erit.* Vid granskningen af dem, hade Akademien pröfvat åtskilliga föreslagna Minnes-penningar uti Förföket N:o 2 ega den förtjenst, at Författaren derföre kunde tildelas högsta priset. Dessa upgifter uplästes; hvarpå tilkänna gafs, at vid namnfedlens upbrytande, Författaren funnits vara Philosophiæ Magistern *Carl Birger Rutström*, som äfven förledet år vann Academiens högsta pris i Inscriptions- och Sinnebilds-konsten; til hvilken, såsom frånvarande, Belönings-penningen kommer at med Posten affändas.

Med Hans Maj:ts Nådiga tillstånd afkunnades för ingångna år, följande Täflings-ämnen:

För det Historiska Priset: Critisk Afhandling om Province-Lagarnes ålder, och hvad anledning de gifva til närmare kännedom af Nationens tillstånd.

Hvarjämte Akademien til et sluteligt Förfök, at erhålla en önskad fortfattning af de Arbeten, rörande Svenska Krigsväsendet före Konung GUSTAF II ADOLPHS tid, som hon tilförne haft det nöjet at belöna, tillika för detta år förnyade det trenne år efter hvararandra förgäfves framställda Täflings-ämne: En Afhandling om Svenska Krigs-väsendets förändring och skick under Konung GUSTAF ADOLPHS regering, mot dubbelt pris.

För

För Priset i Främmande Språken, förnyades det förledet år framställda ämne: Skalde-qvåde på Latin öfver slaget vid Helsingborg 1710; önskandes Akademien, at Författarne icke blott inkränka sig vid beskrifningen om sjelfva fältslaget, utan i synnerhet hafva afseende på den kärlek til Fäderneslandet, som uplifvade både Anförare och Soldater, hvarigenom en seger erhöles, icke allenast dyrbar, genom krigsäran, utan ock genom Sveriges räddning utur den mäkt hotande våda.

För Antiquitets - priset: Afhandling om Konungarnes samt de förnämsta personers lefnadsfätt i Sverige före Konung ALBERT af Meklenburg.

För priset i Inscriptioner och Sinnebilder, förnyades det förledit år afkunnade ämne: nämligen, förslag 1:o til Inscription på Svenska eller Latin å en Minnes-vård öfver framl. Archiatern *von Linné*. 2:o Til Minnes-penningar på Latin öfver namnkunnige Män af Konung CARL XI:s tidehvarf, til fyllnad af de i år gillade förslag, öfver Grefve *Lindskiöld*, Grefve *Nicodemus Tesfin*, Herrar *Loccenius*, *Verelius* och *Scheffer*; Författarne likväl obetaget, at äfven öfver dessa upgifva försök.

Täflings-skrifterna öfver alla dessa ämnen, böra vara inlemnade til Akademien eller dess Secreterare inom den 20 Jan. 1792, i fall de skola komma under pröfning.

Herr Stats-Secreteraren och Commendeuren af Kongl. Nordstjerne Orden *Elis Schröderheim* tog

fit inträde i Academien såsom Heders Ledamot, och Herr Kongl. Secreteraren, Friherre *Schering Rosenhane* såsom Arbetande Ledamot. Bådas Tal besvarades af Secreteraren.

Sluteligen upläste Secreteraren, Cantzli-Rådet m. m. *Adlerbeth* dess öfver Academiens framledne Honoraire Ledamot, Herr Stats-Secreteraren och Commendeuren af Kongl. Nordstjerne Orden, *Benzelfjerna* författade Lefvernes - Beskrifning.

Förslag

Til

Minnespenningar öfver namnkunnige Män
af Konung CARL XI:s tidehvas;

Uppgifna af

CARL BIRGER RUTSTRÖM,

Philosophiæ Magister.

Och

Af Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets
Academien med högsta priset belönta
den 20 Martii 1791.

1:o Öfver Kongl. Rådet Herr Grefve LINDSKJÖLD.

Första sidan: hans bröstbild, namn och titel.

Andra sidan: Amphion med Lyra i handen,
samlande Thebanerne; och stadsmurarne kring
Thebe, uprefande sig utur bergsklyfterna.
Omskrift: *Exemplar Civibus & vatibus.*

2:o Öfver Kongl. Rådet och Öfverste - Marskalken,
Herr Grefve NICODEMUS TESSIN.

Första sidan: bröstbild, namn och titel.

Andra sidan: en rusticerad mur med tre hvalf-
bågar, sådan, som ses i et fält af hans va-
pen, til åminnelse af hans djupa insigt i byg-
nadskonsten. Omskrift: *Per sæcla manet decus.*

K 5

3:o Öf-

3:o Öfver Riks - Historiographen JOHAN LOCCENIUS.

Första sidan: bröstbild och namn.

Andra sidan: en pendel. Omskrift: *Index temporis & æqui*. Nedanskrift: *Historico Jurisconsulto peritissimo*.

4:o Öfver Riks - Antiquarien OLOF VERELIUS.

Första sidan: bröstbild och namn.

Andra Sidan: en fyrbåk. Omskrift: *Longinqua illustrat*. Nedanskrift: *Antiquit. Scrutatori sagacissimo*.

5:o Öfver Professor JOHAN SCHEFFER.

Första sidan: bröstbild, namn och titel.

Andra Sidan: en Norrskensbåge. Omskrift: *Obscurum vetat esse polum*. Nedanskrift: *Polyhistori illustri*.

T A L

På

Kongl. Vitterhets, Historie och Anti-
quitets Academiens

H Ö G T I D S - D A G

Den 24 Julii 1791.

af

*ELIS SCHRÖDERHEIM,*Stats - Secreterare och Commendeur af Kongl.
Nordstjerne - Orden.

Kallad af Ödet och Eder godhet, mine Herrar! til den äran at öppna denna Högtid, frambär jag likväl icke til altaret Academiens sorg och saknad. Det är en art af skryt, at ofta omtala stora förbindelser, när de värdigt upfyllas. Dessutom grundade uti vördnad och tacksamhet blifva de hos Eder oföränderlige, och, förenade med Academiens ära, lika odödlige, som minnet af den Prinsessa hvilken dem förtjenat.

Om jag deremot väljer ämnet för mit tal af nöjen, känner jag mig icke fela uti min sanna vördnad för hängden af en dag på hvilken **LOVISA ULRICA** föddes, och på hvilken Hon grundlagt detta Samhälle.

Nöjen äro en redbar gåfva af Förfynens hand, och mänsklighetens tröst under lifvets omskiftande

Skiftande eländen. En Lustgård var den fullkomliga människans boning. Ledsnad och bekymmer följde med förbannelsen. De hafva tillväxt, ökat sig och ofta förjagat de förra, hvilka tillika blifvit misfskände och vanvårdade af villos och fördomar. Naturen härlig och fri målar sig uti rena nöjen: de vinnas utan möda, bevaras af sin egen enfald och lemna äfven när de försvinna et åtnjutande uti minnet af deras fällhet. Konsten har velat tillskapa andra med höghetens, våldets, rikedomarnes och slundom snillets biträde, men uti sina försök aldrig hunnit Naturens täcka fullkomlighet. Huru ofta har icke mödan at bereda, medtagit förmågan at njuta dem, och ånger öfver medlén förstört glädjen. Den är at beklaga, som finner tomhet i de verkliga nöjen och med otålighet omväxlar de flygtiga, men den är icke olycklig, som efter misräkning på alt hvad honom omgifvit, finner nöjen i ensligheten, i lugnet, innom sig sjelf. Jag uptager icke ibland nöjen, den korta tilfredsställelse lasterne för et ögonblick kunna tilvälla sig, icke eller de uselheter, hvarmed dårskap och en oduglig veklighet förnöta några slunder. Ibland den mängd, som under beständiga ombyten efter år, vilkor och tycken förändra sig med tiderne, dyrkar jag de fanna och älskar de lofliga. Jag har varit deras tilbedjare, och jag är det ännu kanske af medfödd böjelse, men likväl icke utan anmärkningar och betraktelser. Jag har fattat en öfvertygelse om deras verkan på federna och bägges gemensamma inflytelse på länders öden, när jag

jag efterletat de tidsfördrif, hvilka ifrån alla tider varit antagna i Sveriges Hof; och för at af Eder begära antingen rättelse, eller bifall, utbeder jag mig, at framställa några få af mina anmärkningar.

Den samling af människor som Thronens glans, egennytta och ärelyfnad kalla omkring Regentens Person, fordra til deras fyslöfattande, en större mängd af nöjen, än uti enkilda hus kunna tillåtas. Hvad annorstädes kallas en förfröelse, är där en nödvändighet. Ungdom född och upfödd i höghet och välmåga gör där sit första och lekande inträde i verlden. Nöjet fyslöfattar dess inbillning ofta mera än lyckan. Det kön, som sägring gifver rättigheter, fordrar nöjen, som en gärd för sit välde och begär tidsfördrif, som vårt dageliga bröd. Åtnjutande af de lustiga, hindrar begärens utbrott i laster, upöfvar snillet, gifver kroppen behag och utbreder en finare smak med höffade feder öfver sammansefnaden. Efter flere seklers öfverenskom-melse är Hofvens pragt en tilhörighet til Rikens värdighet, och hvilket anseende vinner icke därigenom nöjen, som åter äro det til den förre. Men nästan aldrig har allmänheten förenat sig at gilla dem som antagas. En lättflint hop väntar dem med en sikande oro, saknar dem med otålighet, förlorar dem med förtviflan, men njuter dem med otacksamhet, med en försläld liknöjdhet och en beständig klagan öfver de mödor och omak, som dem åtfölja. Har man någon tid sett Regenter under det drifligaste fortsättande
af

af de mäkt verkande regerings - omfonger, under et lyckligt utförande af beundrade värf, finna tid öfrig för nöjen, samla omkring sig alt hvad födslen ämnat til anseende och företräden, de yppersta snillen, de täckaste gracer af sit land, upmuntra til kunskaper och värdiga feder, stifta högtider och uti dem tilfällen både för behagen, snillet och skickligheten, at vinna aktning och bifall, kalla ålderdomens bruk och berömde plägseder til mönster, anföra kroppsöfningar, med egen röst gifva ljud, styrka och förträfflighet åt språket, stifta vittra Samhällen, täfla om deras belöningar och vinna dem, öppna Skådespelen med landets tungomål, själf fätta fina Företrädares ädelmod, deras och underfåtares kärleksöden och förtjenster på Scenen och slunder uplifva dem med löjet och skämtet, förena med den största kännedom af Theatrens Lagar, den mäkt granlaga smak uti deras verkställighet, med de mäkt älskansvärde egenheter uphöja och förljusva enskilda sammanlifnaden, skörda vitterhetens frukter kring alla Europas fält, och uti andra hvilans slunder taga omgänget med et inskräntare antal ibland dem, hvilkas tänkefätt och känslor af ansvaret uti deras lycka aldrig kunde tillåta misfsbruken; så har man tillika hört at detta klandras, afunden fräta sig öfver sit uteslutande, högmodet och egenkärleken förtvifla utan välde, under sken af nit för allmänt väl ifra mot yppighet, öfverflöd och omkostnader, anklaga lugnets fredliga tilbedjare, som Statens olyckor, i årans namn kalla til stora fö-

re-

retaganden, väcka oroligheter för at upsliga under dem och til sit bestånd et allmänt misstroende; har alt detta förorsakat ledsnad och harm, stora förändringar blifvit deraf fölgher, desse åter verkat på seder, tänkesätt och sammanlefnaden, så har man sett nöjen försvinna; och man skal finna dem, som mäst fördömt deras inslytelse, mäst beklaga deras flygt, uti en kanske sen, dock visst ånger af sit misstag: men i alla tider, under alla förändringar äro Hofvens nöjen ämnen för Häfdateknarens upmärksamhet. Regentens tänkesätt, tidehvarfvets upodling, snillet och upfinnings-gåfvans framsleg framlysa derutur. När Romarena med kall blod och god matlust förtärde sina kräfligheter, under det mordiske fäktare omkring deras bord stötte dolken uti hvarandras bröst, slutar man med skäl til detta folkets barbariska sinnelag. När Sybariterne bjödo et år förut til sina måltider och förvisste utur släderne alle Handtverkare, som förorsakade buller, så dömmar man lika lätt om deras veklighet. När nöjen skapas, uplifvas och förädlas af *Gustaf* och *Lovisa*, då äro de gnistor af den uplysning, som förhärsligt Thronen, då leka de i Vitterhetens spår och då blifva de värdige *Edra* omsorger. När jag talar om framfarna Hofs nöjen i Sverige, bör jag icke uppehålla Eder uti tider, då de icke voro annat än utsväfningar af hufvudyra, och föraktet betalte deras möda, som dervid betjente. Tog *Oden* sin skaldegåfva af *Gudlögs* mjöd, så lär han äfven därmed hafva upspädt sina tidsfördrif. Om dansar talas väl uti *Herröds* och *Bore*s Saga.

Lekare

Lekare och Gigare funnos uti Konung *Hugleks* Hof, och *Olof Skötkonung* spisade under taffelmusique, men spelmannen låg ogild och hans mördare kunde fria sig med qvarhållande af en rakad Kosvants. Det skämt eller rättare de äfventyr, hvilka ofta följde den nåden, at äta med Hofvet, bevisa at nykterheten åtminstone den tiden icke varit bland bordreglorna a).

Birger Jarl och hans son *Magnus Ladulås* torde hafva varit de förste, som i Sverige hållit hvad man egenteligen kallar Hof. När den förras äldre son, Konung *Waldemar* firade sit biläger i Jönköping med Konung *Eric Plogpennings* dotter *Sophia* 1260,

*Vart ther gjord en årlig Saal.
 Ther the Herrar inne sato
 Alla then stund the drucko och ato
 Ther var dyfter och Bohord
 Dans ok leek ok fager ord,
 Hörde man bade ute ok inne
 Thokt Höfviskt låat ok finne b).*

Jag erinrar icke Eder, mine Herrar, at på de ridders språk *dyfter* och *bohord* betyda *Torner-spel*. När han blef öfverrumplad af sin bror, Hertig *Magnus* uti Ramundsroda 1274 hade han själf lagt sig at sofva men af Hoffolket:

Som-

a) *Lagerbr.* D. I. p. 439 och 442.

b) *Rimkrönikan* p. 31.

*Somma hörde måssa och somma sato
Somma gingo ok somma ato
Drottningen leekte Skafftavel c).*

fom vil fäga, at hon spelte Schack. *Magni Ladulås* Hof hvimlade af Tornerospel. Et af dem hrades, då han mötte Konung *Eric Klipping* i Danmarks vid gränsen år 1284.

*Med dyft, fva at stangana gingo sunder
Ok eldin flög som af et tunder d).*

Erengissel Plata af *Brahe*-släkten öfvervann där en Dansk Herre *Magnus Dyffavald*. Året derpå vid *Clara Klosters* invigning hölls et stort Ridderslag.

*Sidan var ther skämtan ok bohord
Å the Herrana gingo til bord;
Ther var thokt ok ädla sidh
Ok all the glådi man torffte vidh
Sidan var ther en höfvelik dantz
En deel aff dagen mådan han vantz e).*

Högtidligheten vid Konung *Birgers* Biläger i Stockholm 1298 beskriver Rimkrönikan f) vidlyftigt. Lekare, Pipare, Bombare och Trumpare gjorde då deras bästa vid Tornerspelet, uti hvilket Hertig *Eric*, Konungens bror inlade mycken heder, som förnyades vid Konungens och Drottningens kröning i Söderköping 1302 g).

VI. DEL.

L

När

- e) Rimkrönikan p. 39.
d) p. 49.
e) p. 51.
f) p. 58.
g) p. 70.

När Konung *Birger* och Konung *Eric Men-*
ved möttes uti Fagredahl vid midsommaren 1304
 under musique, Riddarslag och Tornerspel fördes
 12 blofs för Konungen *h*). Hertig *Eric* höll icke
 fämre Hof uti Lödöse 1313.

Om Paskana gjorde han et Hof
I Lödöfom med mycket lof
Han af mangom mannon fick
För then thockt han ther begick.
The gårande spelmán, gycklare voro ther alla rijke.
Torney ok dans var tha upvákt
Ok afund ok illvilja niderlákt i).

Vid hans hemkomöl därflädes voro Fidlare,
 Pipare och gårande heyt ankomne från mån-
 gom landom.

Ofvan till yppet var thet huus
Pa en biálke stodo ljus
The brunno upp igenom Salen fva
Hoo i mörkret ville uth, han matte válfij at gaa k).

Konung *Eric*s af Pommern biläger i Lund 1406
 firades på samma sätt *l*). *Carl Knuts*sons bröllop
 i Stockholm 1438 begicks med Pipare, Basuna-
 re och allskjöns lek. Det varade i 12 dagar, och
 dansa och leka var ymnogt ther *m*). — När
 Konungen infatte sin dotter i Vadstena Kloster
 och tillika firade sin slägtinges, Marsken *Thord*
Bon-

h) Rimkrönikan p. 82.

i) Ibid. p. 116, 117.

k) Ibid. 122.

l) Ibid. p. 174.

m) Ibid. p. 312.

Bondes bröllop 1455, spifades på 1400 silfverfat *n*) utom annan lustbarhet högtiden til prydnad. Slika tidsfördrif finnas äfven hafva varit öfliga i Hofven vid Helgonens skrinläggning. Af alt hvad deribland kan anföras, lærer blifva tydeligt, at Torneringar, Dans, Musique, Schak och Tärningspel väl utgjorde Hofvens nöjen under den så kallade medeltiden, men at dervid saknades ordning, behag, omväxlingar, ofta anständighet och höflighet. Och hurudana voro tiderna? oroliga och bullerfamma. Huru federna? grofva och ohyffade.

Uti Konung GUSTAF I:stes Hof fortfattes nöjen med mera liflighet, än man af den Herrens många förrättningar, flora värf, goda hushållning och allvarfamma finnelag i allmänhet torde föreställa sig.

Et åsyna vittne, gamla Riks-Drotzen Grefve *Pehr Brahe* har lemnat en berättelse derom. „Konungen höll på den tiden (1532), säger han, „et ärligt och Konungsligit Hof både af utländske „och inländske Herremän, och et anfenligt Fruntimmer. Hvar dag eftermiddag, var förordnad en „timme, at alle Herrarne måtte komma på dansesalen. Där kom då Hofmästarinnan in med Fruentimret och voro då Konungens spelemän tillstädes, „och lekte de dansen för dem. Hvarannan eller „hvar tredje dag red Konungen ut med sine Herremän och Fruentimmer, antingen i jagt eller „eljest at spatsera och med vällyst tiden fördrifva,

L 2

läst

n) Rimkrönikan p. 446.

„lät ock Konungen hvar vecka hålla en fri Fäckt-
 „schola, hölt ock unga Adelen dertil, at de måt-
 „te lära och öfva sig uti, flundom måtte de öfva sig
 „uti Ridderliga öfningar. Den där öfvergick den
 „andra, den blef dertöre tilkänd en ärlig föräring,
 „antingen af guldringar eller pärlé-kransar, med
 „en föredans med en Jungfru af Fruentimret til väl-
 „signing. Musicam hade Konungen stor lust at hö-
 „ra, bade människlig flämma och genom goda och
 „lustiga instrument, hade ock icke allenast godt
 „judicium derom til at döma, utan var ock
 „sjelf en artist deruti bade at sjunga och spela.
 „Bland alla Instrument höll han Lutan för den
 „ljusligaste, och var ingen den afton, som han var
 „ensammen, utan at han ju öfvade sig deruppå o).
 Torneringar fortsattes ännu. Vid Konungens Krö-
 ning i Upsala 1528 tornerade *Steffan Sasse* och
 Befallningsmannen på Westerås, *Gudmund Skrif-*
vare få väldeliga, at bägge deras Hästar ofta gin-
 go på hasarne och tumlade omkull. *Gudmund*
 behöll segren p). Ämnet var dyrbart, det var
 en vacker Enkas, *Anna Bengtsdotter Liljes* hand,
 som följde med segren q). Vid Konungens för-
 sta biläger i Stockholm 1531 öfvades ockfå mån-
 ga Ridderliga spel på Slottsbacken, straxt vid
 muren nedan för dansfalen, som då var tilpyn-
 tad. *Lars Siggeson Sparre* och *Birger Nilsson*
Grip rände få starkt tilhopa, at de föllo bägge
 af hästarne. Lilla *Pehr Svenske* stötte 2:ne gån-
 ger

o) Grefve *P. Brahes* Krön. M:scr.

p) *Tegels* Hist. om GUSTAF I. D. I. p. 187.

q) *von Dalin* B. 3. D. I. p. 185.

ger utur fadelen en lång Hollstenare, *Schack von Aufeldt*, som kommit in med Drottningen *r*). Fyra unga Prinftar och fem vackra Prinseffor hade de sista åren gjort Hofvet mera lysande, men hos Konungen tiltogo misstankar med åren, hvilka efter sin ohyggeliga vana gjorde sinnet trumpet och otillgängeligt för nöjet.

Konung *Eric XIV* sjelf förfaren uti alla kroppsöfningar, at dansa, rida och simma, anstälde dem ofta til tidsfördrif. Han älskade mycken pragt, och hans Hof var deraf lysande intil des den inbördes oenighet, hvilken fadren icke hunnit utsläcka, funnit utvägar, at oroa hans lätt-rörda sinne, föra des skrämfel och oro til ytterligheter, rubba lugnet af hans dagar, taga kronan af hans hufvud och vanställa honom i efterverldens omdömen. Vid hans kröning hölls icke allenast Tornerspel, hvarvid Konungen sjelf ringrände, segrade och af sin syster Prinseffan *Cecilias* hand emottog priset uti en Perlekrans; där upfördes tillika et, så vida vitterligt är, i Sverige ofedt skådespel af Björnar, som hopsläptes för at slåfs med Hundar och Tjurar *s*). När Konungen ägde uti Musiquen den insigt, at han sjelf författat 2:ne Discant-stycken, lærer man icke hafva saknat et Hof-Capell; och man finner ibland förteckningen af hans Hoffolk 2:ne utländske Cantores, *Johan Bapton* och *Gerdt v. Worm* samt 2:ne Öfverste för Spelmännen *Blasius Fischer* och *Jör-*
gen

L 3

r) *Tegel*. I. c. p. 290.

s) *Laurent. Pet.* Berättelse i Stockh. Mag. B. 3.

gen *Heyde t*). Konung JOHAN III hade samma smak. Hans Italienska bekantskaper förskaffade honom fångare til den taffel-musique, han dagligen underhöll; och ibland dem hördes aldrig först i detta land de flämmor för hvilkas behag Naturen våldföres.

Sådana voro äfven uti SIGISMUNDS Hof, vid hans ankomst til Sverige. Det var under Riksdagen vid hans Kröning, och det besök Hertig CARL och Hertig GUSTAF af Sachsen med Hertiginnorne hos Konungen aflade *u*) som man på Upsala Slott d. 11 Febr. 1594, finner den första Comœdia uppförd i Sverige. Banquetter, turneringar, ringrännande utmärkte tillika denna högtidlighet, och under dem stöttes en väl beväpnad Polack ur fadelen af en Svensk qvinna, som efter stormhattens aftagande med sit utslagna hår ådagalade sit kön *v*).

Med det intryck Konung CARL IX:s stränghet gjort på våra sinnen, förena vi icke lätteligen någon möjlighet för nöjen at leka i hans dagar. Men under de oroligheter, som föregingo Scenen af Linköpings torg, lät han spela för sig Comœdier på Slottet i Stockholm, uti den stora Ryfs-falen, utan afseende på Prästerskapets heliga varningar och ifriga förebråelser *x*).

Jag

t) Fant Observ. Select. p. 46.

u) Grefve Abr. Brahe's Dagbok i Lönboms An. B. 3 p. III.

v) Veruing D. I. p. 229.

x) Gr. Brahe l. c. p. 117.

Jag känner icke hvilken, som författat dessa Skådespel, eller hvad de angått; men ifrån 1611 finnas tryckta piécer i Sverige och af Svenske Författare. Äran däraf tillhör den lärde och arbetssamma Professorn i Upsala Doctor *Johan Messenius*, som företog sig at uti Dramer beskrifva de förnämsta händelser af Fäderneslandets Historia, och at låta dem upföras af de Studerande, som voro hans Lärjungar. Början gjordes med *Disa* i Distings marknaden d. 17 och 18 Febr. 1611 y) och i Ersmässan 1612 följde *Svanhvita*, eller om Konung *Hunding* i Sverige, Konung *Hading* i Dannemark, Hertig *Regner* och Fröken *Svanhvita* z). Det dröjde icke länge innan dessa lustbarheter flyttade til Hofvet. När Hertig JOHAN af Östergöthland samma år skulle förmälas med Prinsessan MARIA ELISABETH, kallades *Messenius* med sine Studenter til Stockholm och på 6:te dagen af högtidligheten d. 4. November upfördes en lustig och sanfärdig Tragedia om Hertig *Habor* och Fröken *Signil* a). Ibland dem som deruti spelte, igenkänner man flere sedermera Kyrkans fäder och Lärohusens prydnader, *Jonas Petri Gothus*, Biskop i Linköping, *Olaus Laurelius*, Biskop i Westerås, *Sveno Benedicti Camænius*, Superintendent i *Carlstad*, *Olaus Moretus* och *Sveno Jonæ Westrogothus*, blandade med *Knut Soop*, *Johan Liljehök*, *Melchior von Wernstedt* och *Gustaf Arvidsön Possé* af Adel. Et utdrag af

y) Tryckt samma år i Upsala in 4:o p. 39.

z) Tryckt i Stockh. samma år. p. 56, in 8:o.

a) Tryckt i Stockholm s. år p. 51 in 4:o

denna Tragedie skulle visa smakens förändring på en tid af 150 år, men tiden tillåter ej att införa anmärkningar deröfver; de kunna gifva ämnen för et annat tillfälle. *Messenius* fortsatte sina arbeten, hvilka dock icke blefvo upförde vid Hofvet. Prästerskapet, långt ifrån att ifråderemot, följde sjelfve hans efterdöme. En Probst och Kyrkoherde uti Kindestad, Magister *Jacob Petri Rundelinus* sammanfatte et Skådespel, som kallades Judas Redivivus, det är en Christelig Tragico-Comœdia om Apostelen Judas b). I våra dagar skulle man svårligen finna anledning til någon art af Skådespel, ännu mindre til dem bägge uti denne förrädarens öden.

Då Konung GUSTAF ADOLPHUS Kröningsfäst borde firas äfven på Theatren, författade Magister *Andreas Johannes Prytz*, då Professor i Upsala, sedermera Biskop i Linköping, en Comœdia om Konung *Olof Skötkonung* c). Den angår Christna Religionens införande i Sverige; men lär ej hafva blifvit upförd uti Hofvets närvaro, då hvarken Prologue eller Epilogue äro stälta til Kongl. Huset. Det var samma *Prytz*, som i Upsala 1622 upförde GUSTAF 1:ste. Men det var icke samme GUSTAF *Vasa*, hvilken i våra dagar stadgat Svenska Theatrens anseende, öppnat et nytt tidehvarf för des arbeten, blifvit emottagen med en förkjusning, upväckt af händelsen, af hjelten och klarheten i det Snilles låga, hvilken den 3:dje GUSTAF kallat at fram-

b) v. *Stjernm.* Bibl. Sviog. p. 268.

c) Tryckt i Upsala s. år in 8:o.

framställa sin Stamfader i ögnablicket af Sveriges frälsning.

Under dessa tider utgäfvo de Andelige flera Theatraliska arbeten. Det äldsta Skådespelet på Svenska är icke tryckt i Sverige. Det lærer vara *Josephs Historia* nyligen utfatt på rim, som trycktes i Rostock 1609. Samma år utgafs äfven derstädes *Tobiæ Comœdia*.

GUSTAF ADOLPHS kröning firades med en pragt, som vittnade om uplyftare smak, hvaruti tadlets vanliga afvund til de stores nöjen, fann en anledning at inbilla Allmogen, at uti omkostningarna dervid lågo deras penningar til Elfsborgs Löfen *d*).

Ibland nöjen vid detta tilfället var äfven en högtidelig Caroufel, där Göthernes Konungar tällade för den satsen, at Götherne äro komne ur Sverige, at Svenskarne icke gifva någon Nation efter i tapperhet och trohet, och at Sverige är oöfvervinnerligt, när dess Inbyggare äro sin Konung trogne och fins imellan enige. *e*).

Änke-Drottning CHRISTINAS Hof lærer icke eller hafva faknat nöjen: åtminstone förlorar aldrig den Balen sit minne uti Historien, då Konungen, uprörd öfver en förolämpad väns skymf, hämnades densamma, om eljest den gifning är

L 5

få

d) Råds-Protoc. ang. Biskop *Rudbecks* privilegia Doct. uti Saml. om förbudna böcker.

e) Stockh. Magaz. D. 3 p. 404.

få fann, som den synes vara, at derifrån bereddes Hjeltens fall i fegrens armar f).

CHRISTINAS förträffeliga upfostran under vård af Pfaltz-Grefvinnan *Catharina* och i sällskap med hennes barn, upmuntrades äfven genom små nöjen, hvaribland lärer hafva varit en Ballet des plaisirs de la vie des Enfants, som trycktes i Stockholm 1608.

Hennes Hof skulle blifva en sammelplats för nöjet, en Schola för den goda smaken. Ingen kostnad spardes och intet snille vårdslöfades. *Stjernhjelm* inträffade i detta tidehvarf, men hans Skaldeförfök gingo dock icke längre än til Balletter.

En Ballet om denna tidens fantasier dansades för hennes Maj:t på dens födelsedag 1643 g). Utom den och 3:ne andre, *hela världens frögd*, *Les passions victorieuses & Vaincus* och *Les Boutades & Proverbes*, alla tryckta, men hvartil man icke känner författaren, äro af *Stjernhjelm*: *Den fångne Cupido*, Drottning MARIA^s ELEONORA til ära 1649; *Fridsafvel* s. å. *Lycksalighetens årepragt*; *Virtutes repertæ*, eller de igenfundna dyg-

f) Hertig *Henric Julius* af Sachsen Lauenburg satte foten för *Nils Stjernschöld* i en dans på en bal hos Enke-Drottningen. Konungen gaf honom en örfil, som först förorsakade en duell och sedan den nedriga hämd, som Hertigens Bror *Franz Albrecht* tros hafva tagit vid Lützen.

g) I *Cronstedtska* Biblioth. samma band med *Columbi* Bibl. verld.

dygderna och *Parnassus Triumphans*, alla tryckta uti hans Mufæ Svethizantes. Fransyska Editionen, vittnar om den prakt, kostnad och smicker som vid desä tillfällen blifvit utöfste. Svenske Herrar och Franfofer spelade om hvarannan. Pfaltz Grefve ADOLPH JOHAN, Landtgrefven af Hessen Eschvegen, Gref *Magnus Gabriel de la Gardie*, *Gustaf Sparre*, *Gustaf* och *Svante Bauer*, *Leyonhufvud*, *Paykull*, *Stakelberg*, *Steinberg*, *Thott*, *Torstensson*, *Taube*, *De Geer*, *Possé*, *Duval*, *Palbitsky*, *Stenbock*, *Wrangel*, *Horn*, *Soop*, finnas där blandade med *Bonelé*, *Baulieus*, *Desannai*, *De la Cressonniere*, *Piquet*, *Bellepierre*, *Foretiere*, *Charlier*, *Varenne la Chartaignerai*, hvilka förmodeligen varit Asteurer. För at visa deras ton, nämner jag innehållet af en Couplet.

„Drottning, hvars fägring öfverträffar all skönhet, Drottning, hvars snille fördunklar alla andra! Om de Himmelska Gudomligheter alltid gjorde rättvisa åt de stora på jorden, skulle Ni hafva så många Kronor, som Ni har egenskaper at bära dem. Uti hela verlden finnes ingen Drottning, hvilken icke borde böja knä för at hedra Er, som sin Öfverhet. Alla borde berömma Edra odödeliga dygder, och Ni emottaga af dem, hvad de emottaga af oss.,

Desä verfer finnas icke uti Svenska Originalen. Balleterne voro icke aldeles uti allmänhetens smak. Uti det bekanta Pasquillet som gjorde *Messeniernes* olycka, föreställes Drottningen
 assigne-

afsignera på Ränthammaren 30,000 Ecus til en Ballet efter *Bauliens* requisition. *Baulieu* inkallades 1637 såsom Dansmästare hos den unga Drottningen med lön af 700 R:dr, utfordring för en häst och 200 R:dr til en Fördansfare. Han beforderades 1650 til Hofmästare med 200 R:dr tilökning, men flörre delen blef innesläende, och Drottningen måste påminna derom uti et bref til Regeringen *h*).

På Drottningens födelsedag 1651 gaf Grefve *Magnus Gabriel de la Gardie* et Spectaculum Certaminis Pedestris *i*). Anförarenas tal äro på vackra Latiniska vers, och en berättelse derom på Tyska.

Et åfyna vittne, Engelska Ambassadeuren *Whitlocke*, lämnar den bästa beskrifning på Hofvets nöjen i Upsala 1653 *k*). Vid Baler som deribland ofta förekommo, dansade Drottningen sjelf Ringdansar, Fransyska dansar och Engelska Contradansar. Vid slutet af en Bal uptog Drottningen Kejserliga Ministern *Montecuculi* til Ridare af Amaranter-orden *l*). Vid bröllop dansades Fackeldansen och sedan Fransyska dansar *m*). Sängen underhölls i Hof-Capellet af dertil beredde Italienare och bragtes til en stor fullkomlighet

h) Memoires de Chanut.

i) *Bergii* nytt förråd D. I. p. 55.

k) *Whitelocks* Dagbok p. 259.

l) Pag. 394.

m) Pag. 635 och 667.

lighet af *Madame de la Bar* med hennes barn *n*). En Masquerade under Carnavalen 1654 visar på en gång pragt och frikollighet. Rummet var klädt med rött sammet och uplyst af ljus och facklor. Drottningen dansade först som Morian-ska, sedan som Borgare-hustru. När Drottningen klädde om sig, lämnade hon *Piementelli* en ring af 10,000 kronors värde, hvilken hon fört i mun under förra masquen, med tilläggelse, at behålla honom tils efterfrågan; den ikedde icke. *Piementelli* ville lemna ringen tillbaka; men Drottningen påminte honom endast at lyda hennes befallningar.

Olyckligare aflopp et annat Skådespel i Drottningens Hof. *Bourdelot* brukade at utfätta til åtlöje de lärde, hvilka henne omgofvo. *Meibom* hade utgifvit *Auctores Musicæ Antiquæ* och tilägnat dem Drottningen. *Naudé* hade åter skrifvit om Grekiska dansarne. *Bourdelot* narrade bägge at upföra sit arbete; den förre sjöng lika illa, som den senare dansade, och bägge ådrogo sig et nådigt skrott. Holländaren gjorde in promptu en efter-pièce af et par örfilar dem han gaf Fransosen, men förvistes tillika Hofvet *o*).

Det var först uti Rom och på Drottningens 63. år, hon sjelf blef Författare af Italienska Operan *Endymeon*, hvartil hon författat planen och åtskilliga verser.

Konung

n) Pag. 377.

o) *Arkenholtz* T. I. p. 241.

Konung CARL GUSTAFS tid, kort och uptagen af vapnen, tillät icke många nöjen, ehuru hans Gemål icke synes hafva varit obenägen för dem. Efter Konungens död återkom Grefve *de la Gardie* til sit förra anseende. Uti hans fjät följde pragt och lustbarheter. Et tjenligare snille at biträda hans smak kunde han icke finna, än Grefve *Lindschöld*, hvilken, som informator för den aflidne Konungens naturliga son, under namn af *Lindeman*, gjort sit inträde i Hofvet. På Konung CARL XI:tes 14 födelsedag dansades på Stockholms Slott den stora Genius Ballet, och följande året et Kungaspel eller värdskap, hvartil Äre- eller Lyckönskings - Rimmen voro författade af *Lindschöld*. Han har äfven beskrifvit den präktiga caroufel, som hölls vid Konungens anträde til Regeringen, och hvartil man giffat flera anledningar än tilfället och nöjet.

Enke-Drottningen HEDVIG ELEONORA behöll mycken inflytelse i CARL XI:s Hof. Oaktadt *De la Gardies* fall och påföljande död, segrade dock stundom kostsamma nöjen uppå sina fiender, hushålls-anstalterna. Man finner ibland tryckta *Pièces* et så kalladt Lyckopris på Konungens födelse-dag 1689 uti 3:ne åfter. En ordentelig Svensk Theater måtte hafva varit stadgad; och man läser i den tidens papper om stora Comœdie-falen uti Kongl. Palatset. 1692 upförde Drottning ULRICA ELEONORA den äldre, et så kalladt Värdskap på Stockholms Slott; då Gref *Gustaf Oxenstjerna* var Värde och *Stina Rosenhane* Vär-

Värdinna. Sällskapet var klädt efter alla Nationer i Europa och af alla Landskaps - drägter i Sverige. Drottningen och Hertiginnan kommo som refande. Man spifade vid flera bord och dansade sedan. Högtidligheten börjades klockan 6 om aftonen och räckte til andra morgonen *p*).

Men aldrig hade Svenska Hofvet ifrån CHRISTINAS tid få öfverflödat af lustbarheter, som uti CARL XII:tes första Regerings-år. Hans älskade syster, Hertiginnan af Hollkein lærer der til mycket hafva bidragit. Den vittre Herre, som vårdade defs upfostran, önskade at mildra hårdheten af Prinsens nöjen och böjelser. Et Fransyskt Spectacle införskrefs och underhölls med mycken kostnad. Masquerader, Baler, Värdsaker omväxlade, men den unge Monarken hade egna tidsfördrif, at taga Björnar med trägaflar, Gåsgalgarne vid Ystad m. m. och lik *Cæsar* afvundades och älskade han *Alexanders* minne. Utur nöjets famn rycktes CARL XII:te af grannars intall, och gick at förtjena odödligheten på den långa väg, som krökte sig emellan fegrar och äfventyr, bägge nästan lika ovanliga.

Jag känner icke hvilka tidsfördrif hans ~~Enke~~ *Enke* Mor och Systrar utvalde. En Ballet bemängd med sång blef förestäld på Enke - Drottningens befallning i stora Comœdie - salen d. 6 Febr. 1701.

Nog

p) Stockholms Magaz. B. 8. p. 590.

Nog lämnade de första årens fälttåg anledningar til högtidligheter, men vi hafva ärfarit Mine Herrar! huru glädjen darrar så länge fruktan visar nya faror för den Hjelte til hvars ära högtider firas. Uti sit eget Hof hade Konungen inga andra nöjen, än dem Grefve *Magnus Stenbock* stundom kunde anställa. Han gaf Konungen en Militairisk Opera i *Lais*, anstälde en högtidlighet i *Reschau* och en frögde-betygelse i *Malmö* öfver Turkarnes fredsbrott med *Ryssen* q).

En tunga som förtäljer nöjen, har icke styrka at nämna det ställe, hvarifrån *CARLS* och Sveriges olyckor började, och hvarifrån de utspredde sig uti flere slag. Jag nämner endast at de tyfnade och flydde, och drager deraf et lika starkt som bedröfligt bevis för deras förening med länders öden.

Drottning *ULRICA* var icke skapad til nöjet. Hennes stränghet mot sin systers hus, hennes upförande under broderns olyckor och vid hans död, huru kunde de omväxla med glada tidsfördrif, hvilka finnas, njutas och delas af godheten, välgörandet och rättvisan. Hon upoffrade Konunga-magten för at vinna Sveriges Krons, och ilfänades at lämna henne åt en främmande Prins, hvars hjerta Naturen nekat henne behagen at vinna. Någon ånger af alt det förra, eller ock blotta ärfarenheten af det sednare, kunde icke mycket upmuntra henne. Utom många be-

q) *Lönboms* Hist. Uplysn. D. 3 p. 61.

berömvärde andagts öfningar, visfa barmhärtighetsverk och några antekningar, som likväl icke alla vittna om blödighet, känne vi af hennes enskilda tidsfördrif icke annat, än at hon läse Tyfka böcker, emottog Nyårsönskningar och frögderim på födelsedagar, hvilka, omgifne med de slängningar, hvaruti Ikriskonsten då visade sin högd och hemlighet, sedermera upfylt vara Sacrifior. Konsterna fysfelfatte hon med målningar af knähundar och Ananas.

Konung FREDRIC hade en ädel frikostighet at använda de skatter han drog ifrån sina arfländer, men han befordrade därmed häldre enskildes förmån, än allmänna nöjen. Med en mera inskränkt smak fökte han sjelf mycket enskilda eller ock tog han dem af jagtens mödor, men född med vällyst och glättighet, hindrade han aldrig andras ro.

Tyfka höfligheten utzårade i all sin vidlöftighet umgänget. Man förlorade andan under långa titlar, fansningen under djupa och täta bugningar; sammanhanget uti breda complimenter; man kringrände hvarannan för at gifva högra handen, man kände intet den förträffeliga lindring uti lifvets qual och ledsnad som upptäckten af visit-korten medfört; man gick och stod, fatte sig och fleg up, åkte och dansade, åt och drack efter rang och tour. Castenhof var en Academie; och gästbudens högtidligheter räknades efter antalet af de gäster, som legat qvar, eller blifvit bårtburna.

Grefve *Höpkén* återkom från utrikes orter. Hans omfonger omfattade allt; han trodde mycket bero af federnes och smakens förädling och mycket dertill kunna uträttas igenom Nöjen. En allmän Theatre var nu mera icke at tilgå, han uprättade en enskild för et utvalt fällskap, som för at befordra hans affigter, öfvade desfa nöjen innom sig och budne vänner uti den sal, där Vetenskaps Academien nu samlar sig omkring hans minnesstod.

Detta Samhälle förenade alla dem som i flora verlden lyfte af Snillegåfvor och behagen. De mäste äro försvunne med honom och öfverlevas endast af en dem värdig medlem, som med vapnens ära hvilar uti förnöjelse af kunskaper, af smak och insigter, omgifven af en vördad maka och värdiga barn, General Majoren Friherre *Fredric Wrangel*.

I slutet af 30 och under hela 40 talet utgafs flere Theatre piecer, dels Originaler, dels öfversättning, och flere af dem upfördes på Bollhuset af den troupe, hvilken Grefve *Höpkén* änteligen hann, at låta samla under *Olthoffs* infende.

Imedlertid upgick på Svenska himmelen den sijerna, som bådade för alla slag af Vitterhet en ljutare dag. ADOLPH FREDRIC delade den Thron hvartil han blifvit kallad, med en Prinsessa, värdig af dem bägge. Freden omgaf Rikets gränfor, lugnet utbredde sin fällhet innom des bygder. GUSTAF föddes och 2:ne Prinssar lämnade snart en ytterligare säkerhet för beständigheten af Sveriges lyckfahet. Grefve *Ekeblad*
och

och Grefve *Tesfin* hade återkommit ifrån beskickningar til främmande Hof och upstigit til de störste värdigheter. Den förre syntes vara skapad för at ännu en tid göra dygderna älskade på jorden. Den andra med et lekande snille, en odlad smak, mycken uppfinningsgäfva, mycken kärlek för konsterna, mycken nit för sitt Fädernesland, var danad, både för stora värf och sammanlefnadens nöjen.

Hade agtning, tillgifvenhet och sjelfva ansändigheten icke velat tillåta allmänna lustbarheter, under en ålderstegen Konungs långsamma aflidande och des sista af plågor och svagheter bedröfliga dagar; så blefvo de efter det nya Hofvets uptråde på Thronen, med så mycken mera isver emottagne. Alt syntes taga en ny skapnad. Förändringar uti stora världens ton, verkade dem efter vanan äfven uti allmänhetens. Kröningen, Konungens Ericsgata, Des återkomst från Finland, Hofvets inflyttning uti det nya Slottet, Prinsessans födelse, alt gaf de måst angenäma anledningar. Drottningholm med alla sina olägenheter hade fäst Drottningens tycke, och blifvit en boning för Hofvet, för Vetenskap och nöjet. Det är vid denna tiden, Mine Herrar! som mine anmärkningar uphöra. Fortsättningen deraf til våra dagar gifver väl de första bevis åt den tanka jag fattat, men fordrar tillika i anseende til rikare ombyten och en högre art af fullkomlighet både i anläggning och verkställighet, en mera utförd berättelse än tillfället i dag medgifver. Jag följer derföre icke Drottning LOVISA ULRICA omkring Naturens Ri-

ken, där hon med kunskap och frikostighet förde en mäktig spira, icke til Lofö parker, dem hennes smak och omkostnader förkjusat, icke til de rum som förvara hennes dyrbara samlingar, icke til de arbeten en ypperlig konst och en ovanlig flit med hennes egen hand fullkomnat, icke til de anläggningar för ädla och nyttiga flögder, hon med så mycken sorgfällighet grundat och vårdat, icke til den inrättning där et värnlöst kön och telningar af Ätter tvinande under behofven fått röna hennes barmhertighet, icke til de förbindelser, hvilka Sverige är henne som sin Fredsgudinna skyldig; icke til det värdisaste upfyllande af moderliga omsorger, icke til de öden, hvaröfver ingen Thron kan uphöja mänskligheten. Jag uppehåller Eder icke en gång vid skapelsen af detta Samhälle. Vår Konung och Beskyddare har förklarat det hägn han gifvit Akademien tillika vara en omsorg för veraktigheten af Dets Fru Moders minne. Tacksamheten för denna ära uplifvar ouphörligen Akademien på denna dag och detta rum. Med hvilka heliga känslor skola Vi icke här omfamna hvarannan, sedan Vi vandrat förbi det Tempel, där hennes Stoft blandar sig med GUSTAF ADOLPHS aska; här, där teckningen af hennes anletsdrag framkallar behagen af hennes ungdom och den tronvälförädlade Sonlig vördnad uprest Majestätet af hennes ålderdom; där en vördad allmänhet möter oss at fordra redo för våra omsorger at förhöja vår heder och at upfylla de pligter Lovisa oss påsatt förelämnat.



Utdrag af Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Academiens Dagbok d. 27 Martii 1792.

Då de bedröfligaste hinder afhållit Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Akademien, at, enligt de för Henne utfärdade Stadgar, den 20 sistl. Martii i offentlig sammankomst för Allmänheten afkunna sit utlåtande öfver de Täflingskrifter, som för Hennes förl. år utfäste Pris inkommit, beslöt Akademien, at nu i stället uppfylla samma pligt genom följande kungörelse:

För det Historiska Priset hade Akademien til täflings-ämne framställt: Critisk afhandling om Province,-Lagarnes ålder och hvad anledning de gifva til närmare kännedom af Nationens tilstånd. En enda Skrift har deröfver blifvit infänd med Valspråk: *Qui nunc quoque in hoc immenso aliarum super alias accumulatarum legum cumulo fons omnis publici privatique est juris.* Men denna har förtjent Academiens så utmärkta bifall, at den vunnit högsta belöningen. Författaren til denna Skrift är Herr *Fale Burman*, Magister Docens vid Akademien i Upsala.

Et färschildt dubbelt pris hade Akademien utlofvat för den bästa Afhandling om Svenska Krigs-
M 3 vä-

väsendets förändring och skick i Konung GUSTAF ADOLPHUS tid; et ämne, som flera år förgäflves varit uppgifvit. Deröfver är en enda Skrift på Fransyska inkommen med Valspråk: *Severior disciplina militem firmat aptumque magnis conatibus reddit*, och hvilken Academien funnit äga den förtjeafi, at författaren blifvit tillagdt dubbelt Accessit, eller 2:ne Medailler i Silfver, samt at Skriften på Svenskt öfversatt framdeles må intyga i Academiens Handlingar, ökt med de anmärkningar och tilläggningar, hvarmedelst Academien kan äga tillfälle, at bringa den samma til fullständighet. Vid namnsedlens öppnande är Författaren funnen vara Herr *Johan Gottfried Höijer*, Premier-Lieutenant i Churfurstelig Sachfisk tjenst.

Priset i främmande Språken var utfäst åt den bästa Skaldefång på Latin öfver Segren vid Helsingborg 1710. Dertil hafva inkommit följande försök: N:o 1. med Valspråk: *Durate et vosmet rebus servate secundis*. N:o 2. *Encomium* i 4 rader utan Valspråk. N:o 3. *In laudem victorix Helsingburgensis*. N:o 4. *Occursare capro (cornu ferit ille) caveto*. Bland hvilka högsta Belöningen är tildömd det sänämnda med Valspråk: *Occursare capro &c.*, och hvars Författare är Eloquentiæ och Poëseos Profesoren vid Kongl. Akademien i Lund Herr *Johan Lundblad*. Akademien har äfven pröfvat förtöket med Valspråk: *Durate et vosmet rebus servate secundis* förtjena upmuntran och derföre tillagt dess Författare Accessit. Vid namnsedlens öppnande fanns han vara Herr *Gunnar Lorenz Schevenius*, Pastor i Oppmanna vid Christianstad.

Uti

Uti Antiquiteterna hade Academien utfäst högsta priset åt den bästa Afhandling om Konungarnes samt de förnämsta Personers lefnadsfätt i Sverige före Konung ALBERT af Meklenburg. En enda Skrift, som öfver detta ämne inkommit, med Valspråk: *On voudra connoître le genre humain dans ce détail interesant qui fait aujourd'hui la base de la Philosophie naturelle*, har väl vittnat om sin författares flit at samla alt hvad til nödig uplysning härutinnan kunnat lända, men stilen, sammanfättningen och critiken hafva icke få nöjaktigt uppfyllt Academiens önskan, at belöning derföre kunnat utdelas.

För det Pris, som uti *Inscriptions- och Sinnebilds-konsten* anslaget är, hade Academien äskat: 1:o Förfök til en Inscription å framl. Archiatern von *Linne's* Minnesvård, samt 2:o til Minnespenningar öfver namnkunnige Män af Konung CARL XI:s tidehyar. Följande Skrifter äro deröfver inlemnade i laga tid eller til den 20 nästl. Januarii: N:o 1: med Valspråk: *Si par hazard je dois sortir de ma cachette, veuillez m'en prévenir, Mesieurs, par la Gazette.* N:o 2. *Nec tentare nefas, si spem vel spreverit error.* N:o 3. *Vivit post funera virtus.* N:o 4. *At pia thura feram.* N:o 5. *Quis te magne Cato tacitum aut te Cosse relinquat;* och efter bemälte dag, samt följakteligen för sent at til täflan med de ofvannämnda antagas: N:o 6: *Plus Ultra.* N:o 7. *Felix qui potuit rerum cognoscere causas.* Vid pröfningen af förflänämnda 5 förfök hafva N:o 1. och 2. befunnits ofullständiga, innehållande blott upgifter öfver von *Linne*, men

inga til de äskade Minnespenningar, och således ifrån täflan med de fenare 3 jämväl måst utflyttas. Ibland desfa har åter Academien tildömt högsta Priset åt Skriften N:o 4. *At pia thura feram* för en Inscription öfver *von Linné*, samt 5 Minnespenningar. Författaren är Herr Magister *Gunnar Backman*. Förlöket N:o 5 *Quis te magne Cato taciturni aut te Cosse relinquat* har äfven njutit Academien's bifall til Accessit, och är Författaren beunnen vara Herr *Gustaf Arosenius*, Studerande af Västmanlands Nation.

De författare, hvilkas arbeten ej blifvit krönte, kunna, vid uppgifvande af Valfspråken eller andra kännetecken, återfå dem, då de derom i Academien hos Secreteraren anmälan göra.

Med Konungens nådiga tillstånd uppgifver Academien följande Täflingsämnen för nu ingående år:

För det Historiska Priset: Afhandling om Svenska Bergverkens tillstånd och öden från äldsta tider til Konung GUSTAF 1:s. Priset är en Guldmedaille af 26 Ducaters vigt.

För Priset i främmande Språken: Skaldeqväde på Latin öfver Segren vid Narva 1700. Priset en Guldmedaille af 26 Ducaters vigt.

För Antiquitets-Priset: Afhandling om Konungarnes och de förnämsta Personers lefnadsfätt i Sve-

i Sverige före Konung ALBERTS af Meklenburg tid. Priset en Guldmedaille af 15 Ducaters vikt.

För priset i Inscriptions- och Sinnebilds-konsten:

1:o Uppgift til Inscription på Latin öfver Kongl. Myntet, i anledning af senaste reparation. 2:o Uppgift til Minnespenningar öfver Sveriges namnkunnigaste enskilde Personer ifrån Drottning MARGARETAS til Konung GUSTAF 1:s tid; hvarvid kan nyttjas den anvisning, som om dem finnes i *Botins* Utkast til Svenska Folkets historia. Priset en Guldmedaille om 12 Ducater.

Tiden, inom hvilken förföken öfver dessa ämnen böra til Academien inlemnas, är den 20 Jan. 1793, och anmodas Författarne, at förse dem med Valspråk och förfeglade namnsedlar.



Critisk Afhandling

Om

Province Lagarnes

Ålder,

Och hvad anledning de gifva till närmare
kännedom af Nationens Tillstånd.

Författad af

FALE BURMAN.

Magister Docens vid Kongl. Academien i Upsala

Och

Af Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets
Academien med flora priset belönt

År 1792.

*Qui nunc quoque in hoc immenso aliarum
super alias accumulatarum legum cumulo fons
omnis publici privatique est juris.*

LIVIVS.

Förre Afdelningen.

I bland de förnöjelser, som man har af Histo-
riska undersökningar, gifves näpligen någon större,
änatt i forna häfder igenfinna orsakerna, så väl til en-
skildta folklags feder och inrättningar, som till
den

den likhet, eller olikhet, man ofta i desse delar mellan flere träffar. Då någon märkelig likhet visar sig imellan åtskilliga Nationer, som, vidt aflägsna ifrån hvarandra, hafva lydt, eller ännu lyda under olika Öfverhet, och frågan blifver, hvilkendera har tagit denna likställighet utaf den andra, yppa sig gemenligen en hop tvifvelsmål, som ej kunna förklaras utan forskningar i deras forntida handlingar. Man finner, til exempel, hos *Turkar*, *Araber*, *Perfer*, och många andra dels *Africaniska*, dels *Afiatiska* Folkslag en stor enlighet, än i *Språk* och *Sedvänjor*, än i *Lagar* och *Gudadyrkan*: man skulle länge uppehållas af större och mindre sannolikheter, att det ena hade gifvit en efterfyn åt det andras författningar: man skulle gissa, och alltid fara villse, till des man finge den upplysningen af Historien, att det gifvits en *Mahomet*, en fanatiskt stor man, som med svärdet i ena handen, och Religions-ladgar i den andra, förstått att skaffa sig anhängare; genom hvilkas tillhjelp han åstadkommit en välföring i seder och tänkesätt, som sträckt sig til en stor del af människoslägtet.

Denna anmärkning kunde utvidgas til flere sådana öfverensstämmelser, men ämnet för den afhandling, jag nu företagit, bjuder mig at inskränka den inom de Nationer, som finnas närmast hafva liknat Svenska Folkets förfäder. Häfderne visa oss flerehanda folkslag under namn af: *Svear* och *Göther*, *Danskar*, *Norrman*, *VästGöther*, *ÖstroGöther*, *Angler*, *Saxer*, *Longobarder*, *Franker*, *Friser*, *Alemanner*, *Burgundier* och *Ripuarier*; och
mel-

melian dem alla en likhet i Lagar och Inrättningar, som befunnits allt flörre, ju flera minnesmärken blifvit öfriga, och kommit under kännares granskning. De få underrättelser, man har om desä Nationers *Gudalära*, tillåta väl icke någon närmare jämförelse, i det afseendet, dem imellan; dock vet man, att en ODEN varit dyrkad såsom Gud ej mindre i *Germanien*, (1), och af *Anglerne* i *Britannien* (2), än af *Scandiens* Inbyggare (3). Deras Statsförfattningar äro mera kände under namn af *Feodal-Systemer*, och finnas öfverallt hafva blifvit inrättade efter samma grundfättser. Menigheten har varit indelad efter *Tio- och Hundrade-tal*, som hvardera haft sina Hufvudmän: af hvilka åter flere hafva lydt under ettgemensamt Öfverhufvud. Sjelfva Folket kallades *Lendes* (4), *Lidus* (5), *Litus* (6), *Lidh* (7), *Lyth* (8). Hvar fri mans fasta ägendom hade namn af *Allodium* (9), *Aalödha* (10), eller *Alda odal* (11).
För-

(1) PAUL VARNFRIDI, *de Gestis Longobard.* Lib I. c. 9.

(2) *Vetus Homilia Saxonica*, anförd af LAGERBRING i *Svea R. Hist.* T. I. p. 48.

(3) STURLESON, *Engl. S.*

(4) L. L. VISIGOTH. L. 4. Tit. 5. c. 5.

(5) L. L. *Aleman.* T. 95, §. 1. L. L. *Salic.* T. 52. §. 1.

(6) L. L. *Saxon.* c. 2. L. L. *Frision.* T. 3.

(7) UPL. L. *Kun. B.* Fl. 10.

(8) GOTH. L. c. 2. §. 6.

(9) L. L. *Longob.* L. 2. Tit. 8, §. 9. L. L. *Salic.* c. 62. L. L. *Bajuw.* T. 11, §. 5. L. L. *Ripuar.* Tit. 56, L. L. *Anglic.* T. 6.

(10) *Fragm. af Ken. B.* i *Wästgöta L.*

(11) UPL. L. *Jord. B.* Fl. 9.

Fördelningarne efter *Tio- och Hundrade-tal* kallades: *Decaniā* (12), *Tolfster* (13), *Theothunge* (14): *Centenā* (15), *Hundari* (16), *Hundrede* (17); och deras Föreståndare: *Decani* (18), *Theotungman* (19), *Tolfmán* (20), *Centenarii* (21), *Hundredarii* (22), *Centuriones* (23), *Herfar* och *Háradshöfðingar* (24).
De

(12) L L. *WisiGoth.* L 9. T. 2. §. 4.

(13) UPL. L. *Kirk.* B. Fl. 2. Kun. B. Fl. 10.

(14) L L. CNUTI §. 19.

(15) L L. *WisiG.* l. c. L L. *Longob.* L. 2, T. 51, §. 11.
L L. *Alamann.* Tit. 36

(16) *Hundari* och *Hárad*, som betyda det samma, förekomma öfverallt i våra *LandskapsLagar*.

(17) L L. EDGARI, §. 5.

(18) L L. *WisiG.* l. c. *Longob.* L. 1. T. 25, §. 50.

(19) L L. EDOUARDI CONFESS. c. 32.

(20) Af folkets delning i *Tolfster*, har man all anledning at tro, det våre *Tolfmán* ifrån början haft sitt namn af något förmanskap för desse *Tolfster*. Det är ock bekant, at man fordom här i Norden räknat *Tio Tigh* på et *Hundradetal*, och at detta, såsom ännu är brukeligt på *Island*, och i *Dalarne*, svarat mot 120; i följe hvaraf et *Tigh* eller *Tio-tal* varit lika med *Tolf*.

(21) L L. *Salic.* T. 46, §. 1. L L. *Alamann.* T. 36, §. 3. L L. *Longob.* L. 2. T. 42. §. 3. L L. *WisiG.* L. 9. T. 2. §. 3.

(22) L L. *Edouard.* l. c.

(23) L L. *Bajuw.* T. 2. §. 5.

(24) *Landnama S.* §. 3. c. 9. *WästG.* L. *Kirk.* B. Fl 4.
ÖstG. L. *Drap.* B. Fl. 2.

De jordägor, som af inkräktade Länder tillfallit Konungen, hafva namn af *Fiscus* i latinska Öfverfättningen af dessa Folkslags Lagar, och deras förvaltare, som voro trälar, af *Fiscalini* (25). I *Sveriges gamla Lagar* kallas de förra i samma bemärkelse: *Upsala ödhe* (26), och de sednare: *Bryttie* (27). Den inkomst af visfa Landsfräckor, som förläntes åt ofvannämde Ämbetsmän, hade namn af *Feudum* (28), hvilket ord, til sin betydelse, alldeles instämmer med de i *Scandinavien* brukliga *Lán* (29). Det är ock troligt, at på samma fätt, som *Centenarii* voro både Domare i fred, och Anförare i krig, äfven *Hersar* och *Häradshöfdingar* hafva fordom bestridt båda dessa fyslor (30). Anförarne sjelfve, och alla af menigheten, som kunde bära vapen, voro förbundne at vid påfordran inställa sig til härnad; och utelblifvandet därifrån, som annorstädes kallades: *Heribannum* (31), var äfven i *Scandinavien* med Lands-

(25) *L. L. WisiG. L. 2. T. 1, §. 7. Cap. Ludev. ad L. L. Salic. §. 12. L. L. Longob. L. 2, T. 33. §. 6. L. L. Ripuar. T. 89.*

(26) *Fragm. af Kon. B. i WästG. L. HELS. L. Kun. B. Fl. 11.*

(27) *Öst. G. L. Drap. B. Fl. 14.*

(28) *DU CANGE, Tit. Beneficia, et Honores. Fie* eller *Få*, betyder i gamla Nordiska Språket: allehanda ägendom; och *Od*, besittning.

(29) *STURLAUGS S. c. 19. KNYTT. S. c. 32. STURLESÖN, T. 1. p. 78. SUDERM. L. Kun. B. Fl. 3.*

(30) *L. L. WisiG. T. 2. §. 3.*

(31) *Capit. CAROLI MAGN. L. 3. c. 67. L. L. Longob. L. 1. Tit. 14. UPL. L. Kun. B. Fl. 10. HELS. L. Kun. Fl. 8. WÄSTM. L. Kun. B. Fl. 12. Nerske L. Ulfar. B. c. 3.*

Landsflygt, eller stora böter belagdt. De voro ock plicktige, at med lifsmedel förse Konungens Hofhollning: hvilken skyldighet här i Norden bar namn af: *Veitflo*, *Vådflu* och *Attargiäld* (32).

Betracktar man *Grundfattsferna* i desfa Folklags Lagar, finnes ock en märkelig öfverensstämmelse. Hvar och en *Odalman*, eller *Husfader*, ansågs för, at med sit husholl och sina Trälar utgöra ett mera eller mindre sjelfständigt Samfund, öfver hvilket han ägde oinskränkt myndighet, inom hvilket han allena ärfde (33), och på hvars vägnar han antingen hämnades tillfogadt våld, eller ock tog böter (34), med sina dötrars bortgiftande emot behagliga värdören, gjorde sig skadeslös för hvad han til egna giftermål hade måst utgifva (35). Den företrädesrätt,

(32) L L. INÄ c. 70. L L. *Longob.* L. 3. T. 6. STURLES. *Ol. Haraldf.* S. c. 72. UPL. L. Kun. B. Fl. 10. HELS. L. Kun. B. Fl. 10.

(33) L L. *Salic.* Tit. 62, §. 1. L L. *Ripuar.* Tit. 56. L L. *Alamann.* Tit. 92, §. 1. L L. *WisiG.* L. 4 T. 2. §. 2 L L. *Anglior.* Tit. 6, §. 5. L L. *Burgund.* Tit. 68. WÄSTG. L. *Ärfd.* B. Fl. 1. ÖST G. L. *Gipt.* B. Fl. 24.

(34) L L. *Saxonum*, T. 2. §. 5. L L. *Longob.* L. 1. Tit. 2. §. 1. L L. *Frislon.* Tit. 2. WÄST G. L. *Mandr.* B. Fl. 14. UPL. L. *Manh.* B. Fl. 9. L L. *Eadmundi*, c. 1.

(35) L L. *WisiG.* L. 3. T. 2. §. 8. L L. *Saxon.* T. 6. L L. *Salic.* T. 46. L L. *Longob.* L. 2. T. 2. §. 3. WÄSTG. L. *Gipt.* B. Fl. 1. I UPL. L. *Ärfd.* B. Fl. 1. talas om *Fästnada Få*, eller Penningar, som erlades vid *Trolofningar*. Bröllop kallas ock: *Brudkaup* på Gamla Nordiska Språket.

rätt, som mannkönet tillegnat sig i arftagande framför det andra (36), var en påföljd af denna princip: äfvenfom des rättigheter til förmynderskap (37).

Vidare märkes, att som de ofta ledo brist på nödvändighets varor, under det att åkerbruk och andra näringar, såsom mindre hederliga, efter deras tänkesätt, öfverlemnades åt Trälars skötsel; och de sjelfve fysselfatte sig med krigsbragder, anfågo de å ena sidan dråp, färnader och kroppsskador för något ej så ovanligt, och som med böter tillräckligen kunde ersättas; men däremot tjufnad och ägendoms förlust, såsom högst kännbara, och värda att beifras. Deså omständigheter

(36) WÄSTG. L. *Ärfd. B. Fl.* ÖST G. L. *ibid. Fl. 11.* DAHL. L. *Ärfd. B. §. 1.* L L. *Ripuar. T. 56.* L L. *Salic. T. 62.* L L. *Saxon. T. 7.* L L. *Anglor. Tit. 6. §. 1.* L L. *Burgund. T. 78.*

(37) L L. *WifG. L. 1. T. 3. §. 4.* L L. *Burgund. T. 58.* De höllo dock ej sina qvinnor innefattad, såsom Österlänningar bruka; och hos *WifGotherne* blefvo könets rättigheter med tiden i det närmaste lika med karlars. (Lib. 4. Tit. 2. §. 1.). Imedertid hafva desse folkilag varit högst angelägne om sina qvinnors blygsamhet. Den var med böter fredsad ifrån det minsta förolämpande. L L. *Longob. L. 1. T. 16, §. 6.* 7. L L. *Salic. T. 22.* L L. *Bajuw. T. 6; §. 3.* *Gothl. L. c. 23;* och ägtenkapsbrott blefvo hårdeligen straffade. L L. *WifG. L. 3. T. 4.* L L. *Bajuw. T. 6.* UPL. L. *Ärfd. B. Fl. 6.* WÄSTG. L. *Mandr. B. Fl. 6.* I allmänhet anfågos de för omvändiga. L L. *Burgund. T. 13.* L L. *Longob. L. 2. T. 10.* WÄSTG. L. *Thiue. B. Fl. 9.* ÖSTG. L. *Wadh. B. Fl. 15;* och straffades för andra brott lindrigare än Män, i lynchhet i *Scandinavien.*

heter förekomma få allestädes i förenämnda Lagar, att man ej behöfver med deras anförande uppehålla sig. Det var ock en följd af denna ställning, att intet köp af värde fick ske utan vittnen (38): att fynd borde uppenbarligen gifvas tilkänna, om man ville undgå att blifva hållen för tjuf (39); och att *Allodial-jord.* såsom den förnämsta ägendom, ej fick bortgifvas, eller komma ur Släkten emot dess villje (40). Såsom Krigsmän, voro de naturligtvis ömtolige om sin heder: hvarföre ock smådeord aflupo icke utan laga näpft, sedan rättigheten att sjelfve få hämnas hade blifvit dem betagen (41).

Man ser ock mycken likhet i deras *Strafflagar*, som i svårare brottmål gemenligen gingo ut på *vanära*, få att de brottsliga måste släppa till än håret och rygghuden, än näsa, öron, tunga, eller andra lemmar (42): än räknas ovärdige

VI. DEL. N att

(38) L L. *WisiG.* L. 7. T. 2. §. 8. L L. *Burgund. Additam.* Tit. 12. UPL. L. *Köpm.* B. Fl. 1. ÖstG. L. *Vinsford.* B. Fl. 3. L L. HLOTARI et EADRICI, §. 16.

(39) UPL. L. *Manh.* B. Fl. 52. ÖstG. *Bygd.* B. Fl. 37. L L. *Bajuw.* Tit. 2. c. 13.

(40) L L. *Burg.* T. 1. L L. AETHEL. *de Furam.* c. 37. WästG. L. *Jord.* B. Fl. 16. UPL. L. *Jord.* B. Fl. 1.

(41) ÖstG. L. *Bygd.* B. Fl. 8. GOTH. L. c. 39. WästG. L. *Rättl.* Fl. 10. L L. *Longob.* L. 1. T. 5. §. 1. L L. *Salic.* T. 32. L L. *Burg.* T. 80

(42) L L. *Burgund.* T. 6. §. 4. L L. *WisiG.* L. 2. T. 1. §. 7. L L. *Longob.* L. 1. T. 17. §. 11. UPL. *Manh.*

att bo ibland sina Landsmän, och blefvo fåledes drefna i landsflygtighet (43).

Då Sjelfhämnden, genom ordenteliga Rättegångar, skulle inskränkas hos desfa Nationer, kunde det, i anseende til deras fjelfrådighet och hämndelyftnad, ej ske på annat fätt, än att *tvekamp* i visfa fall måtte tillåtas (44): att tillfälln ofta gåfvos till lagförande, hvarunder den anklagade blef ostraffad, om han ock ej förr, än efter trenne stämningar inställde sig för rätta (45): att fäkerhet genom Löftesmän, som kallades: *Vadii*, *Veddum*, eller *Takar*, borde lemnas af den brottslige, att infinna sig vid Domstolar til böters erläggande (46); och att alla tvistemål skulle med rättegång kunna slitas. Till den ändan antogos de få kallade *Sacramentaler* eller *Edgårdsmän*, som till större eller mindre antal, och merändels efter Halfva, Hela, eller mångdublade *Tolfter*, skulle fria, eller fälla

B. Fl. 37: *Ärfd.* B. Fl. 6. L L. AELFREDI *de Juram.* c. 28. *Capit. ad L L. Salic.* c. 3, §. 7.

(43) *Edikt.* THEODORIC. §. 4. L L. Alamann. T. 35, §. 1. L L. Bajuue. Tit. 1. c. 11. §. 4. L L. Longob. L. 1. T. 17. §. 9. WÄSTG. L. *Ärfd.* B. Fl. 1.

(44) *Capit.* LUDOV. ad L L. Salic. §. 1. L L. Bajuue. T. 2. c. 2. L L. Anglier. T. 7. §. 4. L L. Longob. L. 2. T. 55, §. 11. *Fragm. af Gamla Upl.* L.

(45) L L. Alamann. T. 56, §. 2. L L. Longob. L. 2. Tit. 43. L L. Salic. T. 52, L L. Ripuar. T. 32.

(46) L L. Alamann. Tit. 3. L L. Bajuue. Tit. 1. c. 6. §. 3. L L. Longob. L. 2. Tit. 21. §. 10. L L. AELFREDI *de Vadiis.* WÄSTG. L. *Thiue.* B. Fl. 10.

la dem som blifvit anklagade (47). Mål af största betydighet i desä Folkslags tanke, det vill säga: fådana, som angingo *festa ågendor*, och deras förnämsta Lösören, *Trålar*;ingo ej afgöras på *Hundaris Tingen*, utan skulle hänskjutas till *allmänna sammankomster* (48).

I *Rättegång* brukades åtskilliga *Cerimonier*, för att gifva större vikt åt det som afhandlades. Ibland desä var den en, att svärja i sin vederparts händer, (49) hvilket i SKÅNE L. 7:de Bok. §. II kallas: *svärja at handtaki*. I WÄSTG. L. *Mandr. Fl. 1*, har man: *ritå Banord a händer*.

Ehuru de flesta af desä utländska Lagar endast finnas i Latinsk Öfversättning, framlyser dock likställigheten med våra inhemska till ock med i visä ordafätt. Emot *Morgin-giälf* eller *Hundradags-giälf* i våra Lagböcker, svara *Morgangeba* (50) och *Morgingap* (51): Emot Ättboren, Full-

N 2

kyn-

(47) L L. *Bajuw. T. 1. c. 6*, §. 2. L L. *Alam. c. 89*.
L L. *Ripuar. T. 31*, §. 5. L L. *Salic. Pañ. Childr.*
§. 2. L L. *Frislon. T. 14*. §. 2. *Foed. Aelfredi c.*
Guthr. c. 3. L L. *Burgund. Tit. 8*, §. 1.

(48) L L. *Longob. L. 2. T. 52*. §. 10. WÄSTG. L.
Thingm. B. Fl. 1.

(49) L L. *Frislon. Additam. Tit. 4*. L L. *Bajuw. T. 16*,
c. 5. L L. *Saxon. c. 1*. §. 8.

(50) L L. *Alam. T. 56*. L L. *Burgund. c. 42*, §. 2.
L L. *Rip. T. 37*.

(51) L L. *Longob. L. 1. T. 9*. §. 12.

kynnader, Fräls, *Fullborau* (52), *Fullfreal* (53): Emot Omynd (släppande ur förmyndares värjo), och Gipta med Mund: *Alundium* (54) och *Amund* (55): Emot Thing, *Thinx*, *Thingare* (56): emot Fädernes arf: *Faderphium* (57): emot Nio marks böter, och Trenne Niu Marker: *Niumgelde* (58), *Novigildi* (59), *Trium Niumgelde* (60): emot Mal, Mäle, som betyder: *Laglig talan*, svara: *Mallum* (61) *Manire* (mana) *ad Mallum* (62). Med *Mord* har *Murdrido* (63) alldeles lika bemärkelse; och *Fredum* (64) med *Frid* eller *Fridsböter*. Det vore lätt at vifa flera fädana enligheter; men de anförda kunna här vara tillräckliga (65).

I sam-

(52) L L. *Longob.* L. 2. T. 14. §. 2.

(53) *Ibid.* T. 35, §. 1.

(54) L L. *Alam.* T. 51. §. 2. L L. *Longob.* L. 1. T. 14. §. 8.

(55) *Ibid.* T. 35, §. 5.

(56) *Ibid.* T. 15, §. 2.

(57) Af *Fader*, och *Fie*, Ägendom, *ibid.* L. 1. T. 9. §. 12.

(58) L L. *Bajuv.* Tit. 2. §. 13.

(59) L L. *Alam.* T. 7. L L. *Burgund.* T. 8, §. 2.

(60) L L. *Bajuv.* T. 2, c. 13.

(61) L L. *Longob.* L. 2. T. 34. §. 1. L L. *Salic.* Tit. 1.

(62) *Ibid.* L L. *Ripuar.* T. 32.

(63) L L. *Bajuv.* T. 18, c. 2. L L. *Ripuar.* T. 15. L L. *Alam.* T. 49. L L. *Frision.* T. 20.

(64) L L. *Alam.* T. 4. L L. *Frision.* T. 76. L L. *Salic.* T. 55, §. 2.

(65) I *Anglo-Saxoniske Lagarne*, som man har till större delen behållna i deras Grundspråk, träffas ännu of-

I samma Lagar förekomma ock en hop *Formulaire*, efter hvilka det synes, som man räddt sitt tal i laga tillmälen, eller svaromål. Ibland flera sådana, vill jag nämna några. I BURGUNDIERNES Lag (66) står om köpvittnen: *Et hoc testes illi jurati dicant: nobis presentibus pretium dare vidimus, sed nec ille qui mancipium comparavit, ullam fraudem aut conludium cum inimicis fecit.* I SALIERNES (67): *tunc judex dicere debet: ego gassachionem tuum (den du gaf sak) in hoc MALLO adstringo, quod LEX SALICA habet.* I ALAMANNERNES (68): *tunc liceat illi mulieri jurare per pectus suum, et dicat: quod maritus meus mihi dedit in potestate, et ego possidere debeo, m. m. och på et*
N 3 an-

tare denna likhet. Således finner man i HENRICI PRIMI Lagar: §. 43, *Manbotum*, §. 51. *Nannium*, §. 59 *Hemfokna*, §. 83 *Vargas* (Röfvare) §. 85 *Redbana*, *Dedbana* o. s. v. I synnerhet märkes, att ordalagen i Sveriges Kyrko-Balkar äro till sitt ursprung mästedels *Anglo-Saxiske*. I AELFRED'S Lagar, som äro ifrån slutet af 9:de Seculo, förekomma *Gangedagar*, *Länden Fasten*, (Lång Fastan), *de Fyram*. c. 5. I EADGARS, stiftade vid medlet af det 10:de, *Almuthigen God*, *Script*, *Sange*, *Cirica* §. 5: *Licamen*, §. 8. *Másfeprást*, §. 31, *Besmite*, *Deofel*, §. 38. *Háthen*, §. 44. *Synnian* (Synder) §. 46: Jag uppräknar dessa, efter de stå i A. S. Lagarne. En hop andra Ecclesiastik-termer kunna ock härledas ifrån samma Språk: en omständighet, som bestyrker hvad ock Gamla Handlingar därom intyga, att vi fått våra första Christna Lärare af *Anglo-Saxerna*.

(66) *Additam. Secund.* §. 8.

(67) *Tit.* 52.

(68) *Tit.* 56.

annat ställe i samma Lag (69): *et unus dicit: hic est noster terminus, alius revadit in alium locum et cicit: hic est noster terminus.* I BAJUVARERNES: *et iste dicit: huc usque antecessores mei tenuerunt, et in Alodem mihi reliquerunt* (70): *Juret cum Sacramentali uno: quia vitium nullum ibi sciebam, in illa die, quando negotium fecimus* (71). *Dicat ille, qui Vaduum suscepit: injuste territorium meum alteri firmasti, id est: Fursviritos* (du har försvurit dig) (72). I RIPUARIERNES (73); *et dicat: Ego ignoro, utrum ferrus meus culpabilis, an innocuus, in hac re exstiterit.* I FRISIONERNES (74); *et dixerit: Ego solus jurare volo, si tu audes, nega sacramentum meum, et armis mecum, contende.* I LONGOBARDERNES; *et diceret eidem puero: feri dominum tuum* (75). *Eamus, et expellamus eos de ipso loco per virtutem foras* (76).

Man får ock ofta se dylika i våra Province-Lagar: t. e. i ett Fragment vid UPLANDS-LAGEN; *Giwer Madher oquædhinsord Manni: (och säger) thu är ai Mans Maki, ok eygh Madher i bryfsti. Ek är, (svarar den andre) madher sum thu.*

I

(69) Tit. 84.

(70) Tit. 2. c. 5.

(71) Ibid.. T. 15. 16.

(72) Ibid. T. 17. §. 2.

(73) Tit. 30.

(74) Tit. 11.

(75) Lib. 1. T. 9. §. 25.

(76) Ibid. T. 17. §. 4.

I UPLANDS L. (77); *Svarar Husfru fore fitter: jak ár Med Barn ok Byrde Bonda Mins.* I WÄSTG. L. (78) *sua skal Vitne Bára: Bår jak Thes Witne — oc Wir mån Twær — At Thu Tokt jord — Thesfe At Arfvi — At Wiltu med Witni — Borno Bindum Wir — Slikt Sum lag Sighiá.* I ÖSTG. L. (79); *Sidhan svári: ok Aldre var jak rans, mahher At.* I SUDHERM. L. (80), *Vári tha bonde gardh sin — at han stod Wigher och Wál Boin um Byrgdha tima.* I WÄSTMANNA L. (81), *tha svarar broder hans: vir attum fadher Gómin ok Godhan: — nej figher han, jag vil Skára ok Skipta.* I HELSING. L. (82), *tha a han svara: thetta fick jak medh atta fastum.* I DAL. L. (83), *ságer man; jak Wilde in Wraka, thu Hálti w Handum minum.*

Lägger man nu tillfammans desfa och flera öfverensstämmelser, som finnas mellan de anförda Lagarna; och därjemte öfvervägar, hvad Lagerbring i synnerhet har bevisat om de fordom ur Scandinavien skedda utflyttningar, lär man tilläfsventyrs ej få mycket förtänka de Antiquarier, som påstådt, at åtskilliga utländska Lagar äro tagna af våra: häldst och i synnerhet, som

N 4

en

(77) *Árfd.* B. Fl. 10.

(78) *Jord.* B. Fl. 4.

(79) *Eghna.* S. B. Fl. 8.

(80) *Bygn.* B. Fl. 8.

(81) *Árfd.* B. Fl. 26.

(82) *Thingm.* B. Fl. 8.

(83) *Bygn.* B. §. 46.

en hop gamla, och nog ökända ställen i våra Lagböcker, hafva ett visst utseende af Originaler, hvarefter de andra blifvit mer eller mindre lämpade. Nu för tiden är dock smaken i detta, som i mycket annat, ändrad; och många hålla för sannolikare, att vi, jämte Christina Läran, bekommit det mätta af våra Lagar ifrån de Nationer, med hvilka vi befunnits hafva så lika Stadgar. På denna stridighets afgörande beror så hufvudsakligen *våra Lagars Ålder*, att fastän alla hithörande omständigheter ej kunna här uptagas, måste jag dock föka, att med några anmärkningar upplysa de förnämsta. Vill man nu medgifva, att de utländska Folkslag, som haft så lika Författningar med våra, äro komna från *Scandinavien*, så måste de äfven hafva där varit särskildta Nationer, efter de så blifvit på andra orter; och i det fallet uppstår samma fråga, nemligen om orsaken til deras enahanda Stadgar och inrättningar. Om de åter varit *Germaniens* Urfäder, och fått sina Lagar ifrån Norden, kan det icke hafva skedd annorledes, än att de antingen gjort beskickningar hit, på färd som de *Romare* infunno sig i *Athen*, eller ock att de alla blifvit underkufvade af någon härifrån uttogande Nation. Hvad det förra angår, så är det otroligt, att så många särskildta Stater skulle fallit på en och samma tanke af denna beskaffenhet; att jag icke må nämna, det ett sådant företag ej kunnat stå tillfammans med den Sjelfradighet, som varit ett hufvuddrag i desä Folkslags lynne. Att det sednare tildragit sig, finnes intet sporr till i våra egna, eller *Tyska Rikets* Forn-

Fornhäfder, och i det fallet skulle för öfrigt de öfvervunna, efter då varande Krigslagar, hafva blifvit Trälar, som, jämte Sjelfständigheten, förlorat sina namn, under det att Segervinnarne lefvat efter en allmän Lag.

Samma skäl, som nu äro anförda, befri-
da ock möjligheten af den händelsen, att *Scandin-*
erne under Hedendomen erhållit utifrån sina
Lagar; och ännu mindre har det kunnat ske, då
Christna läran infördes. De hade desförinnan
egna Lagfamlingar (*), och voro ganska sorgfäl-
lige om deras vidmagthållande (84). De trodde
sig äfven vara ädlare än andra Nationer (85),
och redan i elfte århundradet voro deras Lag-
verk bättre, än *Anglo Saxernes* (86); af hvilket
Folk vi haft de fleste Lärare i Christendomen.

När alltså öfverensstämmelsen i desä Na-
tioners Lagar ej rimligen kan härledas ifrån nå-
N 5 gonderas.

(*) KON. BYRGERS Företal till UPLANDS LAGEN. För-
teckning på Lagmän vid *WästGöta Lagen*.

(84) *Allar Sviar villia hafa förn laug, oc fuller riet sin,*
sade FREYVID åt OLOF SKÖTKONUNG.

(85) GOTH. L. c. 15. WÄSTG. L. Mandr. Fl. 9.

(86) *Leges EDOUARDI, quas GUILIELMUS BASTARDUS pos-*
tea confirmavit (i VILÄNS Uplaga af *Anglo-Sax. La-*
garne, p. 497.) *Cum Rex GUILIELMUS audivisset LEGEM*
NORVEGENSEM, cum aliis sui regni legibus, maxime
appretiatus est EAM. Leges Eorum (Salic. Norvegen-
sium), *cum profundiores et honestiores omnibus aliis essent*
præ cæteris regni sui legibus asseribat se debere sequi, et
observare.

gonderas inflytande på den andra, och enahanda phenomener likväl förutfatta enahanda orsak, måtte man efterse hvilken den har kunnat vara. *Isländske*, det vil säga: *Nordens trovärdigaste Handlingar*, ställa oss här en man för ögonen, som, känd under namn af ODEN, har haft samma ärelyftnad som en MAHOMET, och förefatt sig, att med nya inrättningar hos hela Folkslag förvärfa ett odödligt äreminne. Men i stället för vållöfsheter, har han betjent sig af medel, som ännu kraftigare ledde til hans ändamål. Med ett antal af sina Landsmän, *Asar* och *Tirkiar* (*) begaf han sig til fädans Länder, som, efter all anledning, då haft föga civiliserade Inbyggare: kom antogandes i en undransvärd ordning, och med blänkande vapen: anställde lysande Offerhögtider, som författe dem i en häpen förundran: höll tal med en viss takt, som fått namn af Skalde-konst: visade dem Bokstäfver och deras bruk, som alltid af oupplysta människor blifvit hållet för trolldom (**): vände Synen på dem med Taskspeleri, och lättade deras trångmål om näringsmedel genom förefyn af Åkerbruk.

(*) SPARFVENFELDT i ett bref til LUNDIUS som finnes bakefter dets *noter till WÄSTG. L.* visar ur en *Cod. Mss. Persicus*, att äfven i sednare tider har vid Caspiska Hufvet ett Folk varit boende, som kallades *Dgete*, eller *Gete*; att deras Hufvudstad haft namn af *Caschgard*, som torde vara densamma, som hos STURLESON kallas: *Asgard*, och att *Tre talen*, så väl enkla, som mångdubblade, af dem hollits för heliga.

(**) *Disfert. de Runarum Origine et Patria.* p. 13.

bruk (**). I fädana omständigheter är det helt begripligt, som våra Häfder berätta oss om ODENS och Hans söners antagande till Regenter på åtskilliga ställen; och huru *samma Esprit i Lagar och Stats-författningar* har kunnat uppkomma hos så många färskillda Folkslag.

Hvad *Scandinavien*, och i synnerhet *Sverige* beträffar, är det naturligt, att efter ODEN här slutligen stadnat, skall det finnas hos Oss flere sporr af hans vistande och inrättningar, än i andra länder. Också bära många orter i åtskilliga Landkaper namn af denne mannen. En dag i vår veckoräkning har ännu efter honom ett mindre brutet benämning, än hos andra Nationer (86); och äfven nu förtiden vet allmogen i en del Landsorter att tala om ODEN. De göra sig om honom samma begrep, som om djefvulen: hvars person våre Christne Lärare tvifvelsutan iklädt honom, då de funno sig oförmögne, att utrota ur menighetens finnen öfvertygelsen om hans magt.

Ju mera man begrundar de underrättelser, som äro öfrige om denne mannen, des förre ljus erhålles om *Sveriges forna författningar*. Då
man

(**) Att ODEN här i Norden, om ej ifrån början infört *Åkerbruk*, dock åtminstone gifvit det en kraftig upmuntran, är klart däraf, att en ibland de årliga högtider, som han inrättade, har haft afseende på detta näringsfätt.

(86) IHRES Glosar. Ordet: ODEN.

man vet, att ODEN, med sina *Asar*, satte sig ned i *Upland*, och blef ett slags Öfverhufvud för hela Riket; att denna värdighet fortplantades in på hans efterträdare; och att hans *Drottare*, med sina efterkommande, blefvo Småkonungar, är det lätt att finna: 1:o huru *Feodal-regeringen* i Sverige uppkommit, och i följje däraf färskillda *Landskaps-Lagar*; 2:o hvarföre *Sviarne* hade högsta magten vid Konungavalen: 3:o af hvad orsak Lagarne i det egenteligen så kallade Sverige hafva fins imellan en viss likhet, och äfvenledes i *Götha Rike*; så att de alla kunna indelas i tvänne Clasfer: på fätt som ock hela Riket en tid har varit deladt i *Nordan-* och *Sunnanfög*. Jag antager nemligen, det våra Urkunder synas tydligen tillkännagifva, att *Gotar* eller *Jotar* före ODENS tid innehaft södra delen af Sverige: att *Huner*, som, till skillnad ifrån andra Follkslag af samma namn, blifvit kallade *Jot-* eller *Got-Huner* (87), för deras grannskap med *Goterne*,
va-

- (87) Hos GOTRUMOS, *Jethunheimis accensitos, A GOTIS, Manheimii incolis, fuisse distindos, antiquæ traditiones domesticæ omnes fere, quotquot supersunt, abunde docent, Suecia Hist. Pragm. p. 163.* Ett ställe i Rimbegla Sagan, som TORRÆUS upptäckt, och finnes hos WILDE, l. c. p. 166, upplyser så mycket förevstående ämne, at det förtjenar anföras. *Uphaf allra frásagna i Norr-ánni tunga, theira er sannindi-fylgia, hefst ta er Tyrkir oc Áframenn bygdu Nordrit. Thvi er tat med sonnu at segia, at tungan kom med theim norðr hingat, er ver kollum Norránnu; oc gek su tunga um Saxland, Danmork oc Svitiod, Noreg, oc um nocrum hluta Englandz. Hofuds Madr tesfa folcks var Odin, son Thors. Han atti marga Senu. Til Odins telia margir áttar sínar. En*

varit desfas fiender, och kan hända äfven under GORES anförande drifvit dem från Sjökuften; att ODEN, med sina följeslagare, intagit *Upland*, och nästliggande orter, såsom en föga bebodd gränstrakt, sedan *Goterne* eller *Göterne* förut erkännt honom för Öfverherre: att han, emot en ringa skatt, lofvat freda dem för *Hunerne*, och äfven blifvit deras beherrikare (88). *Göterne* hafva således måst behålla något eget, i anseende till *Sviarne*; ehuru de ockfå hade antagit ODENS Gudalära och inrättningar.

I flöd af det, som här ofvantill är andra-
get, tror jag mig alltså kunna uppgifva:

1:o Att Sveriges *Forna Stats-inrättning*, och alla sporr därtill, som finnas i våra *Landskaps-Lagar*, upptäga i sin ålder till ODENS inflyttning. Jag räknar däribland: *Författningar till Rikets försvar*, angående *Vapen* och *Vardholl* (89), samt dess *indelning i Fylken* (90), *Härader* och *Tolfter*.

2:o Att de *Stadgar* äro lika gamle, som angå:
Odaljords förvärfvande eller *afträdande*: *Mankönets*
fö-

*Ja voru tesfi Lond, er Asiamenn bygdu, kollut: GOT-
LOND; en folkit: GOTIOD.*

(88) Åtskilligt, som bestyrker denna mening, förekommer här nedanför.

(89) HELS. L. *Thingm.* B. Fl. 14. SUDERM. L. *Gipt.* Fl. 6. UPL. och SUDERM. L L. *Kun.* B. Fl. 12. HELS. L. *Kun.* B. Fl. 9.

(90) UPL. L. *Kun.* B. Fl. 1. WÄSTM. *Manh.* B. Fl. 104.

företårde i rättigheter: Quinnors lindriga Straff i alla mål, som ej rörde ägtenskaps trohet: Trå-lars hårda Villkor: Tjufnad, Fynd och Köp; Sjelf-håmndens tillåtlighet; Slågters inbördes fiendligheter, och försonande; Upsala Öde; Dulgadråp, och Dana-arf; Nio Marks - böter; Vådas beståmmande; och Straff, som hade en utmärkt vanära med sig.

3:o Äfvenledes författningar: om Rättegångs-sakers afgörande med Takar, samt visfa antal af Vitnen och Medsvårjande (91): om Tings hollande en gång i hvar vecka, eller ock oftare, efter om-fländigheterna: Alla slags Beneficia Juris, med Uppskof, Vad, Vitsord, och Laga Förfall: Rättegångsbruk, bestående i: Handtag, Skötning, Skip-tande med Lut och Kafle, Umfärder, Lysning, och Stämningar, Tre-talets iagttagande, och sådant mera.

4:o En hop andra Urminnes Plågsfeder, såsom Tre årliga Mungats eller Gåstabuds-tider: Morgongåfror: Gifan: Brudfårder: Bomårken och Bud-kaflar.

5:o *Formulairer*, hvarest lagligt åtal, eller svarande, skedde: i synnerhet sådana, hvars all-drighet äfven sjelfva stilen utmärker, och som i flere Lagar förekomma.

6:o

(91) Järnbörden är säkert yngre, och införd med Christ-na Läran. Ok toks therför samu rätter, som forrå var: tolf manna nempd um than mal Järnbyrda mal varu, heter det i HELSING L. Årfd. B. Fl. 16.

6:o *Hvarjehanda kårnspråk*, som tjent till *Domare-reglor*, och äro sammanfattade efter *Scandiska Verslaget*. Denna omständighet är ganska märkvärdig. Man vet att ODEN infört en slags Skaldekonst här i Norden; och att en af hans idrotter bestått i *Liod* eller *Verfer*, förmodeligen uttalade med samma cadence, som man ännu får höra i visfa qväden, af folk från de öfversta Socknar i Dalarne. Äfven är det bekant, att mekanismen af *Scandianernes* forna Poësie bestod i *Händingar*, eller ords sammanbringande i hvarje taft, som hade lika begynnelse- och slut-bokstäfver: till ex. i *VOLUSPA*, Stroph. 4, 5.

*Adur Bursfynner Biðdum ypdo,
Their ed Midgard Merarn Skopo,
Sol Skein Sunnan a Salar Steina
Tha var Grund Groen Grenum lauki.*

När man tillika befinnar, att ock andre forntidens Lagstiftare betjent sig af det eftertryck och den behaglighet, som föreställningar på vers hafva för att bringa tygellösa folkslag til Borgelig Sammanlefnad; och att ODEN värkeligen infört Lagar här i Norden (92), blifver det en sannolikhet, som går nära in till visshet, att ofvan nämnda *Ordformer* och *Domare-reglor*, äro komna ifrån honom (93). De möta öfverallt i våra
Pro-

(92) OTHIN *fetti lag i lande sinu thauver gengit hóftho fyr met Afum*. STURLESON, *Engl. S. c. 8.*

(93) RABENIUS, in *Comment. de Fatis Litteraturæ Jurid.* p. 62. anmärker ur STURLESON, att Skaldestycken

Province Lagar: jag skall anförä några. Nu bjuder Kunninger Lidh ok Ledung — Bjuds ut Rodh ok Råth (94). Äugin ma Annan kvickan Ärfva (95). Ärfi ok Allare — kulder kull — fyrr Än Anner — Är Alder döðher (96). Tha Taki Theim — Nidium äru Näflir — ok kyniom kannastir (97). Ta Lands-Fästu — med Fäst ok vin Färd Lagha (98). Then A Räf Är Refar — Then A Warg Är Winder — Then A Bjorn Är Betir — Then A Älg Är fällir — Then A Otter Är Or A taker (99). FaR madheR faR — LiggeR I LångI — FaR Imelli — ok döR I theRRI (100). Ganger A Andra Giptu — ok Andra rada Giärd (101): bári Äugin Fäst — A Föti döðum: A Äugin ganga — til Högs At Hemuld lete (102): löggin Aker Äpti Tompt — Äng Äp-

blifvit kallade: Flokki; och att man af det ordet säkraft kan finna, hvad *Flukker* i våra *Lagar* betyda: nemligen: en hop sammanfattade verser. Äfvenså är PELLOUTIER af den tanken, att *Tyskarne* kallat *Lagar*: *Gesetze*, af samma anledning, som de hos *Grekerne* fått namn af *Nomes*, neml. för det, att de Oder stroph-vis sungos, i hvilka *Lagarne* innefattades. *Hist. des Celtes*. Livr. II. c. 9.

(94) UPL. L. Kun. B. Fl. 10.

(95) Ibid. Ärfd. B. Fl. 11.

(96) Ibid. Fl. 12.

(97) Ibid. Fl. 11.

(98) WÄS G. L. Bygd. B. Fl. 10.

(99) Ibid. Fl. 13.

(100) Ibid. Saram. B. Fl. 3.

(101) ÖST G. L. Gipt. B. Fl. 19.

(102) Ibid. Eghna S. B. Fl. 10.

Äpte Aker — *gardflo Äpte Äng* (103): *Wråker han*
them Fra sik — *medh Wighe ok Wredshände* (104):
barn dhag Miolk af Modhor spina — *syutis a Horn*
ok Har (105): *ridher Hem at Maune* — *Medh Hår*
ok Håmning — *Taker badhe HofvaT ok KlöfvaT*
(106): Hwa sum Håmpnis — *a Grud ok Gōrā*
såth (107). *Bår man eld ok vil Brånna* — *Badhi*
By ok Bonda — *varder Bar ok atakin* — *Med Blå-*
sande MunnI — *ok Brinnande BråndI* (108): *lysa*
at RyvkandI farI — *ok RinnandI blodI* (109): *Be-*
dhis hjålp — *at BrinnandI BrandI* — *ok RyvkandI*
RökI (110); *sum ai Hyl Hattr epa Hufa*: — *Mil-*
lan Bardz epa Brunar (111).

Frågas det vidare, hvad som är nytt i dessa
 Lagar, eller har tillkommit under Christendoms ti-
 den, kan i allmänhet svaras: allt det som inskrän-
 ker de anförda grundfattferna, eller icke är en ome-
 delbar påföljd däraf. Med ett närmare utskakande
 kan ock Historien upplysa följande omständighe-
 ter. För sina rättigheter till *Heders ok Husfrudö-*

VI. DEL.

O

mis,

(103) *Ibid. Bygd. B. Fl. 2.*(104) *SUDERM. L. Bygn. B. Fl. 27.*(105) *WÄSTM. L. Årsjd. B. Fl. 33.*(106) *Ibid. Manh. B. Fl. 70.*(107) *HELS. L. Kun. B. Fl. 1.*(108) *Ibid. Widherb. B. Fl. 20.*(109) *DAL. L. Manh. B. §. 45.*(110) *Ibid. Bygn. B. §. 55.*(111) *GOTHL. L. c. 19, §. 11.*

mis, til lasa ok nykla, til halvra fläng, lagha thridungx (af Boets lösören och allinge gods), ok til allan then rátt, som i hvart och ett Landskap var antagen, lära Svenika Hufsiur hafva att tacka hin hálghe ERIKER Konunger (112); och alltså njutit dem ifrån medlet af det tolfte århundradet. Deras villkor, som ej voro af hög börd, som blifvit köpta, eller icke fört med sig någon ägendom i boet, synas deßförinnan föga varit skillda ifrån Trälinnors. Med allan then rátt, som hvarje Landsort tillägnas, bör ock endast förstås: *súkerhet emot öfvervåld*; ty i andra mål hade de visserligen icke samma rättigheter som karlar (113). Denna könets trygghet kallades *äljest: qvinnofred*; hvilken, jämte *Kyrko, Tings* och *Hem-Frederna*, efter all anledning ERIK JEDVARS-son har befärlat med kraftiga påbud, och ökade böter till 40 mark, Konungens ensak. Så länge vapen singo af alla bäras, lär det ena svärdet hafva höllit det andra i skidan, och få stort vite icke varit nödigt: men då menigheten hade låtit afväpna sig på *Linköpings möte*, och sedan som tillförene ingen brist kan hafva varit på öfverdådiga människor, är det naturligt, att starka bommar emot sådana behöfts, och äfven blifvit laggda af en Konung, som är känd att hafva stadgat lag och ordning i Sitt Rike.

Hvad ERIC JEDVARS-son i förenämnda delar hade förordnat i *Svea Rike*, lærer deß Son
KNUT

(112) UPL. L. *Åfd.* B. Fl. 3. WÄSTM. L. *Ibid.* Fl. 10.
HÄLS. L. *ibid.* Fl. 1. SUDERM. L. *Gipt.* B. Fl. 4.

(113) Se nedanføre.

KNUT ERICSSON hafva infört i *Götiska Lagarna*, då han blifvit äfven deras högste handhafvare. Det är åtminstone tydligt af titeln på ÖSTGÖTA LAGEN, att Han lagt hand vid desfs förbättrande. Äfven synes det mig troligt, att den *Konunga-Balk*, af hvilken fragmenter finnas vid WÄSTGÖTA- och WÄSTMANNALAGARNE, har, färskildt ifrån ÖSTGÖTA LAGEN, af Konung KNUT blifvit stadgad och utgifven till en *Allmän Konunga-Balk*. Jag styrkes i denna mening, 1:o af det uttryckeliga förbehåll, som jämte *Svearnes* förträdes-rätt att välja Konungar, där finnes upptaget om *Göternes* öfriga rättigheters oförkränkta bibehållande: 2:o däraf, att denna *Balk*, såsom icke enskild, hvarken blifvit införd i ÖSTGÖTA- och GOTLANDS-LAGARNE, ej heller är till finnandes i så godt behåll, som de andra *Balkarne* i våra *Landskaps-Lagar*; ty när desfa, som här nedanföre skall omröras, vid början af 1300 talet förbättrades, och fingo hvar sin *Konunga-* eller *Edsöres-Balk*, hafva desfa nyare naturligtvis bragt den Gamla i vangömo: 3:o emedan den handlar om *Biskopars infåttande* med *Ring* och *Staf*; hvilken stadga väl passar sig med början af KNUT ERIKSSONS tidehvarf.

Kyrko-Balkarne äro alla utan tvifvel yngre än år 1100; men här frågas, när hafva de sedan blifvit fliftade? Min tanke är den, att de, i likhet med äldsta *Konunga-Balken*, i förstene blifvit färskildt utgifna, och för öfrigt hafva varit af tre slag. Af det första är nu veterligen inga flera i behåll, än KRISTIN RETTR VIERVERIA, som

inneholler näst Dogmatiska Föreskrifter, och Ceremonier. Den har ock ej kunnat innehålla annat; ty de många rättigheter, som Prästerne sedaningo, berodde i förlöfne blott af öfvertalande, och menighetens välbehag. Dets ålder har BJÖRNSTJERNA, efter Critiska grunder, fäst vid början af tolfte århundradet. Dylika Städer hafva förmodeligen vid samma tid i *Göta Rike*, äfven som af ERIK JEDVARSSON, *Nordanfjoks*, blifvit allmänheten föreskrifna (114), och varit gällande till Konung KNUTS tid: hvarunder, och sedan Biskoparne fått del af *Tionden* (115), *Kyrko-Lagarne* hafva kommit i det skick, som de i ÖST- och VÄST-GÖTA, samt SMÅLANDS *Kyrko-Ballkar* nu finnas. De utmärkas af Biskoparnes, och det öfriga Prästerskapets, mindre förmoner, än de sedermera erhöilo af K. SVERKER, år 1200 (116); och af hans efterträdare. *Pastorerne* t. e. hade detsförinnan blott fyra lagahus på sina Prestgårdar; och *Biskoparne*ingo endast rida med 12 hästar i sina Ämbets-förrättningar (117). Det tredje slaget af *Kyrko-Ballkar*,
som

(114) *Huat ok ár hin Hedne lát affat vara, fca sum ár i krifnum rátt, ok kirkia Lagum, thát skulum vir til- ókia i obyrian thásfari bok. Ok wilium vir fylghia i laghum thámma warum forfáðhrum ERIKINUM HÁLGHA,*
m. m.

(115) *Bih. till W. G. L. om Christne Biskupár. JERPULF*
far lefvat i K. KNUTS tid. (LAGERBRING. S. R. H.
Tom. 2. p. 250).

(116) ÖRNHJELMS *Hist. Eccles.* p. 581.

(117) Ö. G. L. *Krifn. B.* Fl. 2. W. G. L. *ibid.* Fl. 4.

som visa Hierarchien i sin största högd, förekomma i UPLANDS, WÄSTMANNNA, HELSINGE, DAHLA, och SUDHERMANNA LAGARNE.

De få kallade *Edsöres-mål*, som väl förut voro räknade ibland *Nidingsvärk*, och alltfå medförde den största vanära; men blott i visfa fall (118) landsflygtighet och all ägendoms förlust, har BIRGER JARL låtit nogare bestämma, med enahanda böter belägga, och införa i ÖSTGÖTA LAGEN; hvarefter de blifvit med samma namn intagna i de öfriga *Landskaps Lagarne*. Anledningen därtill voro tvifvelsutän de vålldfamheter, som först genom SVERKERSKA och ERIKSKA Ätternas täflan om Regeringen, och sedan under FOLKUNGA *Slågtens* uppror, hade blifvit landsfeder. *Tukkaböterna*, en öfverloppsplickt, som erlades efter den förolämpade Personens större eller mindre förnämhet, och i ÖSTGÖTA LAGEN (119) säges vara uppkommen i Konung ERIKS (förmodel. KNUTSSONS) dagar, blefvo ock förhöjde af BIRGER JARL (120). Desfa böter äro stridande emot de jämnlighets grundfättfer, som annars råda i våra *Gamla Lagar*; och hafva, efter all anledning, blifvit införda i likställighet med den tidens *Tyska* och

O 3 *Ängel-*

SMOL. KYRKO-BALK, i *Åd. Litt. Scient. Svec.* 1732, Vol. III, p. 71.

(118) WästG. L. *Arfd.* B. Fl. 1.

(119) ÖstG. L. *Drap.* 14.

(120) l. c.

Ängelska Författningar, som äfven i brottmål göra ikillnad på Stånd.

Man torde ej heller misstaga sig i den meningen att *treskipte af Böter, för dråp utan Edsöres brott*, mellan *Konungen, Håradet och Målsäganden*, blifvit stadgadt af *bemålte Jarl* (121), emedan det icke finnes i WÄSTGÖTA och GOTLANDS LAGARNE.

Alla Stadgar om Döttrars arfsrättighet tillika med Söner, har man ock att tillkrifva Honom, såsom stiftade til åminnelse af Dets förmälning med Danska Änkedrottningen MECHTILD, år 1261 (122).

En hop Hushålls-författningar lära ock näppeligen sträcka sin ålder längre upp, än till BIRGER JARLS tid: de, till exempel, som angå *Allmänna Broar och Vågar*. Om deras byggnad och vidmagthollande, såsom skyldigheter förut ålegat allmänheten, hade Biskopen BÄNDIKTER i Skara, vid slutet af tolfte århundradet, ej behöft broa *tvär raslir af Tiveden*, och *enå raslir af Våtursvidhen*; ej heller att i allmänna farleder stå *Bryggor öfver Åar*.

MAGNI LADULÅSES *Stadga*: om straff för Våldgäfsningar, och om Friksjutsens inskränkningar, som i de fleste Lagar har blifvit införd,
är

(121) l. c. *Rätt. B. Fl.* 3.

(122) LAGERBRING, S. R. II. T. 2. p. 486.

är af år 1285. Man har ock *en Desfs förordning om Quinnors ställe*, i ÖSTGÖTA LAGEN (123).

Detta och hvad mera, som i det föregående är andraget, torde någorlunda tjena till att urskillja hvad som är af *yngre*, eller *äldre upphof*, i våra *Landskaps Lagar*. Man har ock haft tillfälle att få nära, som möjligt synes, uppgifva tiden, då *Gamla Konunga Ballken* och *Kyrkostadgarne* blifvit skrifne: det samma återstår nu att utreda om det öfriga, som förekommer i desfa Lagar. Frågan delar sig själf i tvänne: *när blefvo de första gången skrifteligen författade?* och *när hafva de fått sitt nuvarande skaplynne?* På den förra kunde man svara med att helt korrt antaga det, som RABENIUS har gjort sig få mycken möda att förfäcka, att nemligen ingen ting här i Norden är skrifvet, innan Christendomen inkommit; och att man sedan ej har sporr till någon åtgärd vid våra Lagar, förrän af ERIK JEDVARSSON. Vill man häremot åsidosätta det smickrande i nya meningar, och holla sig vid de Gamlas okonstlade uppgifter, kan sväriligen annan slutfatts däraf dragas, än att ODEN infört *Runor* (124); fast deras bruk, som man redan har erinrat, i en okunnig tid har blifvit ansedt för trolldom. Det nekas icke heller, att på fött

O 4

som

(123) *Um Thiupt. Fl. 35.*

(124) *Allar thessar ithrotter kende han meth Runum ok Liothom, them er Galdrar heita.* STURLES. *Engl. S. c. 6.* I *Runa Capitul*e säges ock ODEN hafva ålaggt alla, att lära sig *Runor*.

som *Latinska* ord och *bokstäfver* i sednare tider varit missbrukade till vidkepelser, t. e. att läsa borrt tandvärk, böllder, och andra olägenheter, sådant likaledes har kunnat ske med *Runiska*.

Om man vidare efterfinnar, att bokstäfvers bruk nödvändigt har skrifkonsten i följje med sig; att tydliga vittnesbörd om des öllighet under *Hedniska* tiden så väl hos *Anglo-Saxerne*, (125) som

(125) *Scriptor Anglo-Saxo.* anförd af HUMPHRED WANLEY in *Catal. Codd. Anglo-Saxon.* p. 247 säger, sedan han gifvit en afritning på *Runor*: *Hæ litterarum figuræ in gente Northmannorum feruntur primitis inventæ; quibus ob carminum eorum memoriam, et incantationem, uti adhuc dicuntur. Quibus et RIMSTAFAS nomen imposuerunt ob id, ut rer, quod his res absconditas vicissim scriptitandas aperiebant.* MATH. PARISIENSIS, in *Vita Abbatis St. Albani*, ed. Paris. 1664, p. 25, 26, förmäler ock följande: *Circa finem decimi, aut ab initio undecimi seculi, dum EADMERUS, Abbas de St. Alb. destrui fecerat VERLAMIMUM, civitatem hanc ita procul LONDINO sitam, inciderunt, qui huic rei operati sunt, in absconditum chartarum scriptarum volumen. Qui has ligere possit, inventus nemo fuit, donec sacerdos, multum ætate provectus, sed in legendis antiquis chartis admodum versatus, sensum tandem erueret. Hac ratione compertum fuit, chartas istas paganas recondere superstitiones, quam ob rem igni tradere easdem visum. Continebant scilicet ritus et invocationes, cultu adhiberi solitas, quem MERCURIO, sub WODENI nomine, exhibere consueverant VERLAMIENSES.* För öfrigt är anmärkt, att sjelfva bokstäfverna hos de *Nordiska Folken*, äfven sedan *Christendomen* hos dem blifvit införd, varit, och ännu lära namn efter *Runiska Litteraturen*. Emot förenämnda *Rimstafas*, svara hos *ANGLO-SAXERNE*: *Stafas*, *Bokstaf*: hos *ALEMANNERNE*: *Runstabe*; och än i dag: *Buchstabe*, *Bokstaf*, *Bogstau*, hos *Tyskar* och *SCANDINAVIER*.

som de Tyfka (126) och Scandifka (127) Folklagen, äro framlagga; och att des nytta vid märkeliga Lag-förbättringar ej kunnat undfalla dem (128), kan meningen af *Laga yrkir*, en titel som tillägges VIGHER SPA (129), icke blifva

O 5

nä-

(126) VENANTIUS FORTUNATUS, en Scribent af 6:te århundradet, nämner uttryckligen *Runor*, i ett bref till FL. EVODIUS

*Barbara fraxineis pingatur RUNA tabellis,
Quodque papyrus agit, virgula plana valet.*

Jag känner väl det inkaft, som blifvit gjordt, att här skall förstås: *Runornas* användande till trolleri; men det svaret synes mig oemotfägligt: att misfsbruket af en sak förutfätter ovillkorligen des rätta bruk, som, hvad Bokstäfver beträffar, är, och i alla tider har varit, att skrifteligen antekna något. *Disf. de Runarum Patria et Origine*, p. 34.

(127) LAGERBER. S. R. H. *Inledn.* p. 6, 7.

(128) EGINHARDUS, in *Vita CAROLI MAGNI*, c. 99, hos DU CHESNE, berättar, att denne Kejsare låtit skrifteligen utgifva alla honom underlagga Nationers Lagar, som ej ännu voro skrifna. Alltså hade likväl några blifvit det: som ock eljest är onekeligt: se LINDENBROGS *Prolegom. ad Cod. Legg. Antiqu.* EGINHARDUS intygar äfven på förenämnda ställe, att CAROLUS MAGN. låtit skrifva deras *Gamla Skaldestycken*; och fast än de nu mera icke finnas, får man dock af denna underrättelse ny anledning att begripa, huru *Isländfka*, och andra *Nordiska Scribenter*, i ellfte och tolfte århundradet kunnat veta så mycket om ODEN, och hans efterkommande. HERVARA SAGAN börjas ock därföre sålunda: *Svo findst ritad i fornum bokum.*

(129) *Yrka* betyder på vårt Gamla Språk: *arbeta*; WÄSTM. L. Manh. Fl. 105.

någon annan, än at han väckeligen har skrifvit den *Lagsaga*, hvarom talas i K. BYRGERS *Företal till Uplands Lagen*. Man vill dock härmed hvarken påstå, att denna konst har varit så allmän i VIGHERS tid, som nu, eller neka, att så väl de flesta Historiska Skaldestycken, som Menighetens kunskap om den skrifna Lagen, bibehöllits genom muntliga underrättelser.

Det är ock färdeles märkeligt, att *Handskrifter af Scandianernas Äldre Lagar* ännu finnas med *Runiska* Bokstäfver, och åtminstone så gamla, som de med *Longobardiska* (130): att äfven sedan dessa blifvit allmänt antagna, man ändå länge behollit Runan þ, så väl i ANGLO-SAXISKA, som SCANDIANERNAS skrifter (131): att Christne Lärare, till allmänhetens underrättelse om Hög-tidsdagar, måst betjena sig af *Runor*, ehuru mycket de arbetade på deras bortläggning (132); och gifva bruket af *Runors* risande på *Bauta-stenar* en vändning åt andakt, när de ej kunde utrota detsamma: att *Mynt* ännu finnas med *Runiska* påskrifter (133); och HRABANI MAURI, äfven
som

(130) *Skaanske Lov*, i KOFOD ANCHERS *Danske Lov-Hierie*, T. I. p. 58. RABENIUS medgifver ock, l. c. p. 41, att det *Runiska Fragment* man har af BORGAR THINGS LAGEN, är af trettonde Seculo.

(131) *Diss. de Run. Patria*, p. 35.

(132) WOLFII *Norrigiz Illustrata*, p. 55.

(133) KEDERS *Diss. de Runis in Numis Vetustis. Nova Aët. Reg. Societ. Scient. Upsalienf. Vol. V. p. 315.*

som WOLFGANG LAZII, Alphabeter (134), till Bokstäfvernas både namn och utseende, likna *Runor*; ehuru de blifvit mera fullständiga och krufade: hvad annat gifver detta allt tillkänna, än att *Runiska* Ikriffättet både varit känt under *Hedniska Tidehvarfvet*, och nog allmänt i Norra delarna af Europa vid början af det *Christna*?

För att vidare bestyrka, hvad som redan är anfördt, om våra *skrifna Lagars* ålder, böra de inkaft mötas, som blifvit gjorda emot des följande på andra sidan af den tidpunkt, då Christna Lärnan infördes. Det säges nemligen, att *Scandinavien* har ingen äldre Scribent, än *Isländaren* ARE FRODE, som lefvat i tionde århundradet, då Christendomen redan i hans hemort var antagen: att ingen af *Sveriges* grannar fått beskrifven Lag, innan de blifvit Christne; och att jämväl tydliga bevis fattas om det, att man i *Sverige* förut haft en sådan.

På det första svaras, att det endast kan förstås om skrifter på pergament, *scrifa a bok*, som ISLÄNDARE säga. Att man här tillförene har gjort anteckningar, och ristat Historiska berättelser i träd, är tydligt af de hos LAGERBRING anförda, och här ofvanföre återopade, bevis: att förtiga de vittnesbörd man har om Bref och annat, som blifvit *rit a kefli* (135). Det förtjenar ock

(134) HICKESII *Thesaur. Lingu. Vett. Septentr.*

(135) *Olof Tryggv. S. ed. Skalh. P. 2. p. 29. Torsten Wikingsf. S. c. 2, p. 23. Sturlaugs S. p. 59. 60.*

ock anmärkas ur *Landnama Sagan*, att THORD KNAPPIR, och en BJÖRN af Svenska Konungahuset, jämte andra Svenskar af stor släkt, hafva varit ibland *Islands* förste bebyggare; och är alltså troligt, att *Runiska skriffsättet*, som redan under Hedendomen varit bekant där i landet, har med dem inkommit: i synnerhet som *Skalder*, denna tidens Lärde, först omtalas i *Sverige*; och därifrån hafva spridt sig kring närliggande orter (136). Om våra *Runstenar* får jag yttra mig på annat ställe.

Vid det andra är till märkandes, att Historien visar oss många färskillda inrättningar hos nästgränsande Folkslag, då deras ställning varit olika. Jag skall anføra en, som har nära gemenskap med förevarande ämne, och angår *Lagmans ämbetet*. Det infördes ej i *Norige*, och på *Island*, förrän några hundra år sedan det i *Sverige* uppkommit (137); och det ginge, här åtminstone, ej an att få sluta, efter i *Norige* ingen sådan Ämbetsman har varit under Hedniska tiden, alltså kan icke heller någon då i *Sverige* hafva funnits.

Hvad det sista beträffar, är det en lika så känd, som föga hugnelig sak för alla älskare af vårt Fäderneslands Historia, att hos oss har antingen så litet till efterverldens underrättelse blifvit anteknad, eller ock, som troligare är,
det

(136) KALENIUS, l. c. p. 98.

(137) l. c. p. 100.

det man skrifvit, så illa blifvit vårdadt, att om ej *Isländarne* händelsevis omrört en del af de märkvärdigheter, som fordom i *Sverige* hafva tilldragit sig, skulle vi sakna nästan all kunskap därom. Man bör alltså vara glad öfver det lilla man har, och ej undra på, att många viktiga omständigheter äro förbigångna. Ja! om *Företaget till UPLANDS*, och *Bihangen till WÄSTGÖTA LAGEN*, vore bortta, hvilket ock förmodeligen hade skett, om de ej varit skrifna i samma böcker som sjelfva Lagarne, och desä hollits för omistliga intill den tiden, då man började något bättre förvara Handlingar, skulle man ej ens vetat af LUMBER eller VIGHER SPA; och än mindre, att de haft så mycken del i våra *Lagars* förbättring.

Den meningen, att VIGHER också har skrifvit sina *Flukker*, vinner ännu mera styrka af den ställning, hvari Riket befann sig, då han dem författade. Det är bekant, att Konung INGIALD ville utrota sina Under-konungar; och att han fände ut VIGHER i alla landskaper: hvad följgd kan naturligare däraf dragas, än att han velat nyttja honom till en Lags stiftning, som skulle pasfa för hela Riket: hvilket ej kunnat ske, om den icke blifvit skrifven (138).

VIGHER

(138) Den som vill föreställa sig huru skrifningen skett, har att välja mellan *inskrifning* och *ritning* på *Tabel-lis Fraxineis*, *Virgulis planis*, och *kejar*. SVIDAS, in *SO-LONE*, T. III, p. 345, förmäler, att desä Lagar voro skrefna *axibus ligneis*, som måste varit af samma slag med *Scandianernas Kejlar*.

VIGHERS Stadgar måste annars, för den tiden, varit ganska tjenliga; efter de blefvo gällande, sålän INIALDS förslag misslyckades, ej allenaft i *Upland*, utan ock som ett rättesnöre för de andra Landskaperna, då skiljacktigheter yppade sig mellan deras Lagar (139).

Anledningen till desä *Flukkers* författande, har man redan nämnt; och kan den ensam hafva varit tillräcklig. En ändå närmare torde likväl uppräckas, om vi å ena sidan påminne oss, att ännu aldrig någon Lagstiftning af större vidd har skett, utan att våldsamma brytningar i ett Samhälle gått förut; och å den andra, att i BRAUT-ANUNDS, INGIALDS faders tid en stor trängsel, samt följackteligen oroligheter, måste hafva uppkommit. Af det ringa anseende, hvari Forntidens *Nybyggare*, eller de så kallade *Torparia*, och *Allmännings-bönder*, voro, och det stora värde, som sattes på *Odal-jord*, blefvo *Bolbyarne* dels minskade genom *Afsgårda Byar*, dels vid Arfskiften så flyckade af utbrytningar, under namn af *Hrmpar* och *Urfjäll*, att menigheten, genom en sådan ifrån slägte till slägte fortsatt delning, har slutligen nödvändigt måst finna sig trångbodd, oändliga tvifligheter däraf härröra, och utförligare *Byggnings* samt *Widherboa Stadgar*, blifva högligen af nöden. Antages det tillhå, att *Härads Konungarne* här i Norden, på färd

(139) STUELES. *Ol. Har. S.* p. 16. *Emn that allt er laugen skilur a, skulu autt halloft til moths with UFSALA LAUG.*

fätt som det skedde utomlands (140), med våld och egen nytta fökt göra *Odal-männernas* belägenhet ännu svårare; och att de *fem Konungars dränkande*, hvarom *Torgny* talade på *Allshärjar-tinget*, hörer till den tiden, blifver det så mycket mera tydligt, 1:o hvarföre *INGIALD* ville undantöja *Fylkis-Konungarne*, af hvilka de, som rådde öfver *Härader*, hade sin styrka: 2:o huru *VIGHER* har kommit att företaga sig ett sådant storsverk, som en Lagstiftning alltid är, och i synnerhet var i hans tidvarf: 3:o att hans arbete så allmänligen blef godkänt: och 4:o af hvad orsak *Lagnán* och *Háradshöfdingar*, i ställe för *Fylkis-* och *Hárad-Konungar*, antogos till hans och andra *Lagars* handhafvande.

Sjelf.

(140) *Volumus, ut Comites nostri licentiam habeant inquisitionem facere de Vicariis et Centenariis. qui magis per cupiditatem, quam propter justitiam faciendam, sapientis Placita (Ting) tenent, et inde populos nimis affligunt.*
 L. L. LONGOB. L. 2, T. 54. §. 22.

MONTESQUIEU har för öfrigt anmärkt, at de utländske Läntagarne med tiden slog under sig *Allodial-godsen*, så att redan i 10:de seculo nämligen några sådana voro till mera, i det öfriga Europa. *Esprit de Loix*, p. 563. Då man vidare besinnar, att till ock med i *Norge*, *HARALD HÅRFAGER*, efter *STURLESONS* berättelse; *eignadis othol öll*; hvilket allt var en nästan oundviklig följd af *Fodal-Systemet*, hvarest *Sjelfva Hierarchien* inrättades; blifver det et stort phenomène, och en vigtig fråga: huru *Svenska* Folket har kunnat behålla så mycken *Odaljord*, som det ännu äger? *Små-konungarnes* afskaffande, *VIGHERS* Lagförbättring, och hans *Lagars* vidmagthollande af *Ämbetsmän*, som menigheten sjelf till den ändan valde, gifva oss nöjaktig förklaring därpå.

Sjelfva formen af *VIGHERS Stadgar* föreställer jag mig hafva varit sadan, at de *Fukker* man förut halt af *ODEN*, innehollande *Formulairer* och *Grundsatser*, latt en vifs utförlighet och mera Profaisk Stil; men ändå behollit sitt förra namn. Sadan finner man den *Stadga om Envig* vara, som står bakester *UPLANDS LAGEN*; och förmodeligen är en af *VIGHERS Fukker*: 1:o emedan titeln uttryckligen förmäler, att den är *af thöm gamla Laghust, som i Hednum tina brukadhas*: 2:o man ej känner någon annan Lagförbättrare i *Upland* under Hedendomen; 3:o detta Stycke äfven har de kännetecken, som utmärka gamla Stadgar i *Nya Uplands Lagen*, och 4:o är i Lagstil författadt. Om det blifvit anfördt som en Historisk berättelse, hade man utan tvifvel brukat en hel annan Skrifart.

På det inkast, som någon har velat göra om des fednare ålder, i anledning af: *liggi i ugildum akri*, som är slutmeningen i denna *Fukkk*, och tros angå förlust af Christlig begrafning, kan med ikäl svaras, det man ännu ser, att de gamlas begravnings-ställen varit innom *akri*, eller åkergården; och att så äredrygt folk, som våra förläder, troligtvis ej ens velat låta Nidingar begrafvas ibland sig. Om man för öfrigt närmare öfvervägar det ställe i *Skåne Lagen* (141) där: *liggi utan kirkingarde, ofna ugildum akri*, förekommer, kan otvungnare mening icke dragas däraf, än att den, som i början af Christina tiden, förbättrat

bättradt denna Lag, har velat, med tilläggning af senare strophen, såsom till sin betydelse af gammalt känd, förklara hvad nesa det innebar, att ej få begravas i Kyrkogårdar.

Af ett *Bihang till WästGöta Lagen*: om forne Lagmän där i landet, har man mycken upplysning om den Lagens upphof och förändringar. Det underrättar oss, att en LUMBER, som varit Hedning, skall *havá huxát oc górt en mykin loth* af den samma. Om THORIR, den tredje i ordningen efter LUMBER, enligt sannolik förmodan (142), är den TORI, som vid medlet af tionde Seculo bivistat *Danaholms möte*, kan LUMBER hafva lefvat i det nionde. Att hans Lagar, författade efter VIGHERS gifna föresyn, äfven som hans ifrån början varit skrefna, har man all anledning att föreställa sig af det, som i förenämnda Bihang säges om Lagman ESKIL, hvilken lefvat i början af 1200 talet (143). Det heter nämligen, att *han spurthi innurliká oc lettáðhi all LUMBS lagh, oc annarár, at nytrá háfd lanz síns for áldri*; och vidare: *sidthán han fan lanzins lagh, tha huxáðthi han them máð mykli snille, oc sjalf síns forseo*. Som denna berättelse är af mycken betydhet, måste jag här i förbigående anmärka, att öfversättningen af: *at nytrá háfd lanz síns for áldri*, är åtminstone mindre tydligt gifven: med *easdem, senio absterso, in usum revocavit*. Ordet *Nytrá* är på detta ställe ett figurligt talesätt,

VI. DEL. P och,

(142) *Disfert. de Antiqu. WestroG. Legif.* p. 22.

(143) l. c. p. 67.

och, i likhet med *háfd*, taget af en igenlaggd, men å nyo upplögd åker; så at rätta meningen blifver denna: *för att upplifva sitt fäderneslands förållrade lagar*. Af det anförda synes, som sagt är, naturligt följja, att LUMBERS *Lag* blifvit skriftligen författad; ty hade han blott genom tradition varit bekant, hvem skulle väl bättre hafva känt den, än Lagman sjelf? Om ock han behöft underrättelser af andra, hade utan tvifvel det gjort tillfyllest, att *spörja*, eller efterfråga; men det står: att han också måst *leta efter*, och ändteligen *funnit* den. Sammanhanget visar alltså tydligen, att denna *Lag* varit skrefven i någon gammal bok; men blifvit laggd å sido, som troligt är, genom nyare stadgar af Christne Konungar: att ESKIL, på fätt, som andre den tidens redlige Lagmän, velat mota den, ifynnerhet under Konungarne KNUT och SVERKER, tillväxande Hierarchien; hvartill han ej funnit något kraftigare medel, än att uppföka alla LUMBERS stadgar, och återgifva dem sin forna kraft. Att han behöfde *huxá*, eller begrunda dem *med mykli snille*, härrörde väl i fynnerhet af språk-arten, som, efter snart femhundrade år, måste hafva förekommit honom nog få förållrad (144) som sjelfva Lagens inneholl.

Af alla Landskaps Lagar, i det skick de nu finnas, är, då *Gothlands* undantages, *WästGötha Lagen* den äldste. Dets äldrighet kan tydligen skönjas af språkets gamla art: af det låga varupriset

(144) *Sumt myrkliga saght*: som det heter om VIGHERS FLUKKER i K. BYRGERS *stadfästelse på UPLANDS LAGEN*.

priset (145), som förutfätter goda penningar, sådana som de äfven voro, när denna Lagen författades; ty en mark penningar var lika med $\frac{2}{3}$ mark, eller $10\frac{2}{3}$ lod rent Silfver (146): af *Lekare Rätten* (147): *dråpmåls ransakande och förlikning* (148): *skillnaden på Svenskan, Smalenskan och WästGötiskan* (149): af *stadgan om nidingsvärk* (150); och andra sådana omständigheter, som den ensam inneholler. Denna Lag har ock fordom varit gällande i *Nerike* (151): kan hända äfven, sedan det fick sin egen Lagman. I anseende til några *hedniska Stadgar*, som *ESKIL* behollit, har hans Lagvärk blifvit förbättradt under Lagman *FOLKE*, i slutet af det 13:de århundradet (152); men kan då icke hafva undergått någon hel omstöpfung; efter Kongl. Stadfästelse ej fölljt därpå, eller behöfts til denna ändring. Det har likväl blifvit efterlefvadt till Drottning *MARGARETAS* tid: då *WästGötarne* anamade *Sverikis Lag*, som the hafde uppe i *Landith* (153): hvarmed för-

P 2

stås

(145) *Rätlof*. B. Fl. 8.

(146) *Mandr*. B. Fl. 1. §. 2.

(147) *Bord*. B. Fl. 7.

(148) *Mandr*. B. Fl. 1.

(149) *ibid*. Fl. 9.

(150) *Ard*. B. Fl. 1.

(151) *Thiue*. B. Fl. 12.

(152) *RABENIUS*, l. c. p. 86.

(153) *Stadgar* under *ERIC* af *POMERN*, hos *HADORPH* p. 42.

flås MAGNI ERIKSSONS Lagbok, eller den så kallade *Medel-Lagen* (154).

ÖstGöta Lagen, som, hvad dess första sammanfattning beträffar, åtminstone tämligen med *Lumbs-Lag* i ålder, ser man af titeln, att Konung KNUT har stadgat, år 1168, och BIRGER JARL förbättrat 1260. Det vill ock synas, som det förra skett på ett möte i *Gloholmum* (155): då K. KNUT efter sin Fars, ERIK JEDVARSSONS, Christina Stadgar förmodligen har låtit omarbета någon äldre Lag, på fått som Lagman ESKIL sedan gjorde med LUMBERS. Att döma af stils nyhet på visse ställen, och det att Stadgar af MAGNUS LADULÅS, finnas återopade, har *ÖstGöta Lagen*, äfven sedermera, blifvit jämkad; och det troligtvis

(154) WÄSTGÖTA LAGEN som K. CARL IX. hade ärnat låta trycka, jämte de öfriga Landskaps Lagarne, är af STJERNHJELM, med företal, och uttydning af några ord, på Kongl. bekostnad utgifven, samt tryckt in fol. i Stockholm 1663. Sedermera har LOCCENIUS öfversatt den på Latin, och LUNDIUS rättat hans version med noter: hvartill han ock bifogat en hop andra. Detta allt lät RUDBECK, Fadren, trycka i folio 1702; men hans upplaga förstördes så i Uppsala brand samma år, att endast några få exemplar blefvo öfriga. De äro alltså märkeliga för deras sällsynthet; men innehålla på långt när icke någon fullgod Öfversättning.

(155) *Eghn.* S. B. Fl. 9. Af K. K. BIRGERS, och MAGNI ERIKSSONS stadfästelser på UPLANDS och SUDHERMANNA LAGARNE, finnes, at Menigheten har frivilligt antagit dem på allmänna Ting. Det samma måste ock hafva skett med ÖSTGÖTA LAGEN.

ligtvis på samma tid, som för en del af de andra *Land/kaps Lagarne* här nedanföre skall utmärkas. Den har jämväl i *Småland* varit gällande (156), och utom andra märken till uråldrighet, förekomma där: *Valruf* (*), eller Vapens och kläders röf-vande från ihjälslagna människor: hvilket äfven i *BAJUVARERNES Lag, Tit. 18, c. 3* bar namn af *Valaraupa*; och *Fåmters laggande*, eller en på Tingen utfatt tid, innom hvilken anklagade och brottsliga ägde, at bjuda erfättning (157).

I *Gotlands Lagen* träffas en art af Gamla Scandiska Språket, som jämte indelningen utan Ballkar, och tyftnaden om Konungslig andel i vanliga Dråpböter, vittna om des höga ålder. Til sin närvarande form, kan den likväl ej vara äldre, än medlet af 1100 talet; få vida *Munkar* nämnas (158): och desse förut icke haft ägendom där i landet (159). Det är fannolikt, att denna Lagen, som inneholler Stadgar om *de fyra allmänna frederna*, har blifvit lämpad efter Christendomen på K. KNUTS befallning (160);

P 3

ehuru

(156) *Räfsta B. Fl. 3. Bygd. B. Fl. 39.*

(*) *Drap. B. Fl. 6.*

(157) Denna Lag är första gången på K. CARL IX:des befallning, och genom JOH. THOM. BURÆI förforg, tryckt i Stockholm i liten folio, 1608: sedermera äfven 1640, i ett format, som man kunde kalla Quart-folio: tredje gången i 8:o 1650, och sist in folio 1665, alla gångerna på samma ställe.

(158) c. 7.

(159) *LAGERBER. S. R. H. T. II., p. 144.*

(160) Vid samma tid, som ÖstGöta *Lagen*:

ehuru man ej vet, om han stadfäst den samma: och at den är uppfatt af någon *Tysk* eller *Ängelsk* Kyrko Lärare; emedan den börjas helt andäktigt, och stadgar förekomma så väl om *Vereldi* (olika böter iör våld, efter Personers olika anseende) (161), som om *Banda*, eller fäkerhets-orter (162): hvilka annars icke finnas i våra *Landskaps Lagar*. Den har förmodligen varit gällande till dess, att MAGNI ERIKSSONS Lagbok blef antagen (163).

Att *Skåne*, i JNGIALDS tid, varit anfedt såsom lydande under Svenska Öfver-Konungen, tyckes följä af det straff för *Felonie*, som han ämnat åt dess *Fylkis-Konungar*, jämte de andra. Rätta bemärkelsen af *Jllradha*, som blifvit hans tillnamn, är ock efter Gamla Språket: *en som för hårdt tucktar*. Den noghet, hvarmed KOFOD ANCKER, i sin *Danske Lov-Historie*, har utredt denna Lagens ålder och inneholl, besparar mig mödan att undersöka dessa omständigheter. Men som hans verk ej så allmänt är till hands, får jag därutur anföra, att *Skåne Lagen*, sådan som den nu befinnes, är stiftad af VALDEMAR I, något efter medlet af 12:te Seculo (164): att den är

(161) C. 9. *Verigild* förekommer i samma bemärkelse

LL. *Alamann.* c. 99. LL. *Ælfr.* c. 6.

(162) c. 18, §. 5. jämf. DU CANGE, ordet *Banda*,

(163) GOTLANDS LAGEN är på CARL XI:tes befallning, utgifven af HADORPH, Stockholm 1687.

(164) l. c. p. 47.

är tagen til grund i den af samma Konung utgifna **SIELLANDS-LOVEN**; och att den delen af **SKÅNE-LAGEN**, som kallas *Arve-Bogen*, egentligen hörer til den **SIELLÄNDSKE**; men, såsom fullständigare om Arffaker, blifvit fogad äfvenväl til den **SKÅNSKA** (165).

Af Konung **BYRGERS** stadfästelse, och Företal till **UPLANDS LAGEN**, får man omständelig underrättelse, att denna Lagbok, i den form som vi nu hafve den, blifvit påyrkad af hans *truin tjänstuman*, **Hårra BYRGHIR** (Pehrson Brähe, till Finstad), å allas vägnar, som bodde i *Upland*; i anseende därtill, att **VIGHERS Flukker** voro dels utan ordning sammanfattade, dels svåra at förstå, och i visfa fall nog hårda. De lades likväl til grund för den *Nya Lagen*, som bemålde Lagman utarbetade, med tillhjälp af en Tolfmanna Nämnd, hvartill de vittrafte Män i orten voro tagne. Sedan detta Lagverk hade blifvit färdigt, uppläst för Allmogen, och enhälligt gilladt, följde slutligen Konungens bekräftelse därpå: *i Stockholm, åptir Wars Hårra byrdi Tusfänd arum, Twem hundrat arum, Niutighi arum, ok Sáx arum, attunda dagh åptir Sanctá Stáphans dagh, um Julá tíma.*

Att **VIGHERS Flukker** förut varit blandade med **ERIK JEDVARSSONS**, **BIRGER JARLS**, och andra

(165) Svenska Upplagan är till följje af **K. CARL XI:**tes förordnande, utgifven af **HADORPH**, och tryckt in folio i Stockholm, 1676.

dra Christna Stadgar, synes mig ej sannolikt; efter VIGHERS *Flokkum*, och Laghum *Upländskum*, nämnas åtskildt i K. BYRGERS Företal, och ERIK JEDV. Författningar kallas i UPL. L. *Ärfd. B. Fl. 3. Upländsk Lagh.* Jag skulle snarare tro, att de i likhet med MAGNI LADULÅSES Förordningar om Rusttjensten och Gästgifverier, varit särskildt utgifna. (166).

Om WÄSTMANNNA, DAHLA, HELSINGE, och SUDHERMANNA LAGARNE, kan det samfäldt anmärkas, att de alla, i den skepnad de nu hafva, äro yngre än 1296; och, som troligt är, författade mellan åren 1327, då MAGNUS ERIKSSON stadfästade SUDHERMANNA LAGEN (*), och 1347, då en allmän Lag för hela Riket utfärdades. Man finner det uppenbarligen af stilens nyare beskaffenhet: af Hierarchiska Stadgar i all den vidd, hvartil de hunno under Påfvedömet: af Böters höga beräknande: af författningar, som hafva

(166) UPLANDS och HELSINGE LAGARNE äro förste gången tryckte på samma ställe, i lika format, och genom samma anstalt, som ÖSTGÖTHA LAGEN: den förre år 1607, den sednare 1609. De hafva ock blifvit likaledes utgifne: åren 1643, 1650, och 1665. Dessutom är UPLANDS- LAGEN af LOCCENIUS öfversatt på Latin, och hans Öfversättning med noter rättad af LUNDIUS, som ock bifogat Prolegomena, tillika med en hop anmärkningar. O. RUDBECK, *Fadren*, har utgifvit in folio äfven detta arbete, år 1700.

(*) Herra, LAURENTS ULFSON, Lagman i Sudhermanland, har med dets författande haft enahanda besvär, och gått på lika sätt til väga, som BYRGER PEHRSSON med den UPLÄNDSKA; se HADORPHS *Företal til DAHLE- LAGEN*, där Konungens bekräftelse finnes tryckt.

hafva BIRGER (167) och MAGNUS ERIKSSON (168) til Upphofsmän, och förnämligast däraf, att desse Konungar ej bekräftat någondera, utom den SUDHERMANNISKA. Ställningen har förmodeligen varit den, at ofvanmældta Orter, som, tillika med Wärmeland i BRAUT-ANUNDS och OLOF TRÄTÄLJAS tider, dels första gången hade blifvit uppröjda, dels ock bekommit nya Inbyggare ifrån FULK-LÄNDERNA (169), antagit samt i det längsta hollit sig till VIGHERS *Flukkar*, jämte de stadgar, som af ERIK JEDVARSSON, och andre Christne Konungar, voro påbudne: att de omfunder funnit nyttan af UPLANDS *Lagens* förbättring, och låtit omarbete hvar sina Lagar: hvilka alla såsom fotade på enahanda författningar, naturligtvis hafva en fynbar likhet; men at MAGNUS ERIKSSON, efter SUDHERMANNA-*Lagens* stadfästelse, hade fattat det beslut, att införa en *Allmän Lag*; och således hollit för orådligt, att bekräfta någon af de andra Landskaps-Lagarna (170).

(167) DAHL. L. *Things* B. §. 29.

(168) HELS. L. *Ärfd.* B. Fl. 16.

(169) I DAHL L. *Ärfd.* B. Fl. 1, säges märkeligen: *thesum lag hafva standit å sidan Dale bygdhus*: och synes detta tillkännagifva, att *Dalarnes* första uppodling har skett af en hel folkhop, vid ett bekant tillfälle. ERICUS OLAI räknar *Dalarne* och *Värmeland* för ett Landskap. *Hift. Svec.* L. 1., p. 9. 10. Om man får antaga, det sannolikt är, att de äfven haft samma Lag, blifva de ställen i DAHLE L., som handla om *Danska* och *Änska* män, så mycket mera begripliga, som man lättare kan föreställa sig, at sådant folk haft mera att göra i *Wärmeland* än i *Dalarne*.

(170) SUDHERMANNA och WÄSTMANNA *Lagarne*, äro båda på Kongl. befallning utgifne af ÅKERMAN, och tryckte in folio i *Stockholm*, 1666.

Sednare Afdelningen.

Hvad man nu i afseende på desse *Lagars* *ålder* haft tillfälle att anföra, upplyser ock i allmänhet Svenska Folkets tillstånd för den tid, som de varit gällande. Att mera färskildt upptaga den närmare kännedom däraf, hvartill de gifva få mångfalldiga anledningar, skulle fordra ett ännu större värk, än det STJERNHÖK skrifvit i detta ämne: i synnerhet om man företoge sig, att anmärka de skilljaktigheter, som i dem förekomma, och utreda vissa delar med samma grundlighet, som en CALONIUS beskrefvit *Trålar*s villkor här i Norden. Den underrättelse, t. e. de lemna om *Kyrkoväsendet* hos våre Förfäder, om *Språket*, och framför allt om deras *Civil- och Criminal-Lagfarenhet*, företer ämnen till färskilda och nog vidlyftiga afhandlingar. Är frågan åter om sadana uppgifter, som ej behöfva någon stor vidd; men dock antingen måla Nationens fordna lynne, seder och tänkesätt, eller förklara des förriga Styrelse, och öfriga omständigheter, möter en billig farhoga för oanfenliga efterhemtningar til en AF BOTINS, och en SCHRÖDERHEIMS, redan gjorde skörd; och att obetydligheten af mina tilläggningar torde blifva desto mera synbar, som jag ej med Deras ypperliga skriffätt kan tillvinna dem uppmärksamhet. Icke des mindre, och för att äfven i denna delen bjuda till att svara emot Kongl. Academiens önskan, skall jag nu anföra ett och annat, som man dels gått förbi, dels ock har synts mig förtjena att nogare vidröras.

Sporr

Sporr af tillståndet här i Riket vid ODENS ankomst; med tilläggningar om de af honom införda Stadgar och Religions-bruk.

Flere anledningar göra det fannolikt, att vårt fädernesland var då bebodt af åtskilliga Follk-lag. Man finner i:o, att ej mindre de orter i *Norrland*, som, vid Östersjön belägne, i HELSINGE LAGEN betecknas med ett allmänt namn af *Helsingland*, än Sjökufterne af *Upland*, *Södermanland*, och få vidare allt utföre, fordom *Norra* och *Södra Rhodin* kallade (1), hafva varit, till ock med i afseende på Lagskipningen, indelta i *Skeppslager* (2); då häremot de inre träcterna af sidfönmända Landskaper, ehuru de också, hvad *Upland* beträffar, måst utreda Skepp (3), haft en annan fördelning, nämligen i *Hårader* eller *Hundari* (4): 2:do att desse kusters Inbyggare erlaggt dels olika (5), dels större skatter (6), än de, som

(1) K. BYRGERS *Stadfästelse på UPL. L. UPL. L. Thingm. B. Fl. 13.*

(2) UPL. L. l. c. SUDHERM. L. *Manh. B. Fl. 29.* ÖSTG. L. *Bygd. B. Fl. 28, §. 5.*, hvarest skillnad göres på vitsord för de *heman*, som lågo till *Ha* och *Hamnu*, det är: under *Skiplag*; och de som icke hörde till sådana. Jämför §. 1. i samma *Fluck*, där det heter, att de *hemman*, som lågo vid *hafvet*, skyldade mera, än andra. HELS. L. *Ärfd. B. Fl. 16.*

(3) UPL. L. *Kun. B. Fl. 10.* Likaså har der varit i *Wästmanland*, se des *Kon. B. Fl. 12.*

(4) Detta finner man snart sagt på alla blad i dessa *Lagar*.

(5) UPL. L. *Kun. B. Fl. 10. 11.*

(6) ÖSTG. L. l. c.

fom bodt längre in i samma Provincer; hvilket, i den fjelfrådighet man fordom lefde, ej rimligen har kunnat ske, om där varit enahanda Folkk ifrån början: 3:o att de ockfå inom samma Lagfagor i vissa delar haft olika rättegångsfätt: så att då man i *Norra Rhodin*, eller vid hafvet i *Upland*, vädjade ifrån ett till tu, och slutligen till Sex *Ting*- eller *Skiplags Syn* (7), skedde vaden i det öfriga af Landet ifrån *Hundaris*, till *Fulklands Synen* (8): 4:o att de som bodde i *Norra Rhodin*, hade ej fullmäktige vid UPLANDS LAGENS omarbetning, utan blefvo genom magtspråk ålaggde, att ovägerligen ställa sig densamma till efterrättelse (9). Det är ock rätt märkeligt, att Konungarnes *Eriks gata* hvarken gått åt *Dalarne* och *Norrland*, eller någorstäds följt det öfriga af *Österfjös- sidan* (10). Man skulle af allt detta snart kunna tro, att dessa orters Inbyggare i äldretider varit ansedde mera som Bundsförvanter, än Medlemmar af Riket.

De *Nationer*, som uppräknas i våra *Gamla Lagar* (11), torde alla kunna föras under tvänne hufvudslag: *Göter* och *Sviar*; af hvilka de sednare utan tvifvel äro de *TACITI Sviones*, som redan i hans tid voro så mäktige til sjös, och äfven sjelfve förmodligen nämnt sig *Sviar*; ehuru de i början lära blifvit kallade af *Göterne*, *HUNER*; af *Asarne*, *GOT*- eller *JOT-HUNER* (12); för deras
grann-

(7) UPL. L. *Thingm.* B. 13.

(8) UPL. L. *Widh.* B. Fl. 17.

(9) K. BYRG. *Stadfsätt.* på UPL. L.

(10) UPL. L. *Kun.* B. Fl. 2. SUDHERM. L. *Kun.* B. Fl. 2.

(11) l. c.

(12) Det är nogsamf kunnigt, at Bokstafven H ömsom

grannskap med *Góterne*, och till skillnad ifrån de *Huner*, som haft sina hemvist i *Germanien* (13). Äfven synes det mig troligt, att *Sviarne*, vid deras första ankomst, trängt *Gótherne* från hafskusten ned om *Kolmoren*; och att likaledes något annat Follkslag, tilläfsventyrs det *Lappska*, måst lemna hafsidan af *Norrland*, *Upland* och *Södermanland*; äfven som öarne i *Mälaren* och nästliggande orter (14): att *Lapparne*, tryckte af *Sviarnes* mäktiga närboende, äfven flyttat från de inre delarne af *Upland*: att *ODEN*, med sina *Asar* i den vefvan har satt sig ned i *Fulk-länderna*; och lofvat, emot den så kallade *Näskatten*, freda *Góterne* för *Hunernes* fiendligheter: att han väckeligen, på åtskilliga villkor, bragt dem till någon slags undergifvenhet: att *Asarne*, genom inbördes giften förnämligast med de i *Fulkländerna* inflyttade *Huner* eller *Sviar*, hafva snart smält tillhopa till ett Follk med dem, som fått ett gemensamt namn af *Sviar*. Detta begrepp om Svenska Follkets sammanfättning, som är grundadt

brukas och utelutes i en del af våra Svenska Dialekter, t. ex. I *Dalarne* och *Rodslagen*.

(13) Af det att *Geftrikland*, enligt *Kåttil Hågns Saga*, har legat i *Hunaveldi*, kan det sannolikt slutas, att ett slags *Huner*, dock vida skilde ifrån dem som följde *ATTILA*, ej allenast varit boende i *Sverige*, utan ock där haft ett mäktigt Rike.

(14) Vid *Östersjön*, ifrån och med *Öland*, ända upp i *Wästerbotten*, finnas Grashögar, af kullersten sammanförda. Några sådana i *Rodslagen* har jag öppnat, och funnit urnor därinne med ben och aska. Jag tror, att de äro minnesmärken efter *Sviarne*, och äldre än *Asarnes* inflyttning: hvarest *Ättebackar*, eller högar af jord, lära begynt brukas.

dadt på våra äldsta Häfder, förklarar ej mindre Fulklandsboernes företråde i anseende til Rikets öfriga Inbyggare, än att de blifvit kallade Upp-Svear; nemligen, för att skilljas ifrån dem, som bodde längre ned vid Östersjösidan. Deras namn åter, kan dels hafva förlorat sig ibland *ÖstGötars* och *Smålänningars*, dels ock blifvit ombytt till *Sudhermán*, i afseende på deras hemvist i Söder, emot de i Norr, och längre upp, boende *Sviar*.

Hvad dessa Follkslag föröfrigt beträffar, är det ej sannolikt, att de med våld blifvit bragta under ODENS och hans följjeslagares herraväld; emedan hvarken i *Province Lagarne*, eller andra handlingar, något tecken finnes till *Servi glebæ adscripti*, som annars vanligen uppkommo, då ett lands förre Inbyggare af vandrande Nationer underkufvades. Att de lefvat styrde af *Husfäder*, är redan här ofvanföre, omrört. Beskaffenheten af dessa Samfund här i Norden, kan vidare upplysas af följande anmärkningar.

Flere *Husfäder* af samma ätt hafva utgjort en slags sjelfständig Stat, i hänseende till andra Släkter, endast med dem förenade, när det kom an på gemenamt försvar eller anfall. Det var därföre, och till bibehollande af sin styrka, som hvarje släkt var så angelägen, att dess *Odaljord* skulle ej tillfalla en annan (15). Däraf kom det också, att *Bördes rätten* ansågs för så helig (16), och att äfven då jordägor måst lemnas till böter, *Fädernes fränder* förbehållit sig att få lösa *Fäder-*
nes,

(15) ÖSTG. L. *Ärfd.* B. Fl. I. UPL. L. *Jord.* B. Fl. I.

(16) VÄSTG. L. *Jord.* B. Fl. 6. UPL. L. I. c. GOTL. L. c. 27.

nes, och *Mödernis fränder Mödernis-jord* (17). Att det, som böttes för ihjällslagna, den brottsliges anhöriga intill Sjette eller sjuende led skulle deltaga, och böterne likaledes skiftas imellan den dödades släkt (18), var en följd af samma grundfatts; äfvensom att des Söner, eller närmaste arftagare voro förbundne att utkräfva des försonings medel, och att hämnas i fall de ej erlades; hvilket åliggande kallades *Vigarf* (19).

När Ledamöter af en Släkt kommo til Husfäder af en annan, gäfvö desse de förra gisslan om full säkerhet i deras hus (20); alldeles som den tidens Furstar plägade göra. Söner, ehuru omne till sina myndiga år,ingo ej köpa eller sälja något, så länge de voro i Fadrens bröd (21); och ännu mindre *fästa legho* åt tjenstehjon. utan det skulle den *gamble Karl* göra (22). Ordet *Karl* blef ock därlöre ofta brukadt i stället för *Målsägande* (23), och Husfäder kallades *Drottar* (24): ett namn, som Konungarne sjelfve höllit til godo.

Det

(17) WästG. L. *Jordh.* B. Fl. 10. Dan. L. *Thing.* B. §. 20.

(18) WästG. L. *Mandr.* B. Fl. 1. ÖstG. L. *Drap.* B. Fl. 1.

(19) ÖstG. L. *Drap.* B. Fl. 7. Huis L. *Årfd.* B. Fl. 15. Gort. L. c. 13.

(20) WästG. L. *Gipt.* B. Fl. 3. ÖstG. L. *Gipt.* B. Fl. 8. Ännu år 1296 var det i vissa fall lösligt, att samla sina släktingar (Frändallock) till nekade rättigheters utkräfvande med våld. Se Uri. L. *Årfd.* B. Fl. 2.

(21) ÖstG. L. *Fins.* B. Fl. 8.

(22) ÖstG. L. *Bygd.* B. Fl. 12.

(23) Uri. L. *Årfd.* B. Fl. 23. ÖstG. L. *Eghu.* S. B. Fl. 2.

(24) Gort. L. c. 6.

Det är alldeles troligt att ODEN dels fladfästat grundfättferna i detta Husfädra välldesafom mycket passande för *Feodal-Systemet*, dels ock, hvad *Odal-jords natur* angår, ifrån början infört dem.

Den grymma seden att *utkafta sina barn*, hvartill brifiande uppehälle, och leda för vanfkaplig afföda, hade tvungit ej mindre Nordens äldste Inbyggare, än en hop andra forntida Folkflag, har ODEN antingen ej kunnat, eller ock ej velat alldeles förtaga, utan endast förklara otillåtelig för de rika (25), då barnen voro välfkapade. I annor händelse lærer det varit lofligt, efter det i fjelfva *Kristinrettr Viveria* är fäanfedt: och då förft hos *Gotlänningarne* har blifvit rent af förbudet (26), sedan de, genom närmare bekantfkap med andra Chriftna Nationer, hade fått mera upplyfning.

Om de af ODEN införda Religions bruk förmäla delffe Lagar, att våre Hednifke Förfäder helgat *Hult* (Lundar), famt *Wi* oc *Stafgarda*, det är: Afgudahus, och kringflängda platfer, till fine Gudars dyrkan (27). De *Haugar* oc *Stenar*, på hvilka de äfven trott (28), betekna tvifvelsutan

(25) RAEF OC GUNLAUGS S. c. 2.

(26) GOTL. L. c. 2.

(27) Bih. till GOTL. L. p. 47.

(28) HELS. L. Kirk. B. Fl. I. GOTL. L. I. c. *Wi* betyder det famma, fom i andra Nordifka Urkunder kallas: *Hof*: *Stafgardarne* lära ej heller varit fkillda från de *Stogar*, fom i *Norige* brukades till Religionsöfningar, t. c. *Baldurs*, fom omtalas i FRITHIOF FRÄKNES S. *Hage* vill ännu i Jemtlands dialect fä mycket fäga, fom en med gärdesgård omgifven plats.

utan forne Hjeltars och Höfdingars grafställen, där Ungdomen, äfven i sednare tider, efter gammalt bruk, anställt sina lekar, ehuru anledningen därtill icke varit bekant. Man kan dock med skäl holla före, att lekarne ifrån början bestått i krigsöfningar, som ålldrige män bivistat, och med Sagor om de Kämpars storverk, som där voro begrafne, upmuntrat de yngre, att genom mod och skicklighet föka uppnå en lika ära.

I Afgudahusen offrade Föräldrar sine söner och döttrar, tillika med fänad, matvaror och öl. Hela Landskaper hade *Allmänna Offerställen*, utom de, som tillhörde deras mindre afdelningar.

Rikets Indelning och Ambetsmän, sedan det genom Småkonungarnes utrotande och IVAR WIDFADMES usurpation, hade kommit till enklare Regering.

Här märkes: A) *Deß indelning efter Allmänna Styrelsen:*

Först i *Färds- och Herse-dömen*: sedan i *Större eller mindre Län*; hvarom mera här nedantill.

B) *Efter Nationer:*

I *UppSvear* (Uplänningia och Wästmannia); *Sudhermannia* (Södermanlänningar); *Göta* (Öst- och Wäst-Götar); *Smaländingia* (Smälänningar); och *Guta* (Gotlänningar). (1) *Wärmanna* nämnas först i SUDHERM. L. (2); och *Helsingia* (Norr-länningar), i HELS. L. (3). *Nerikia* omtalas väl

VI. DEL.

Q

ockfå

(1) UPL. L. Kun. B. Fl. 2.

(2) *ibid.* Kun. B. Fl. I.

(3) Kun. B. Fl. II.

också i UPL. L. (4); men ej såsom en särskild Nation (5). De lära, åtminstone ifrån början, hafva blifvit räknade ibland *WästGötar*, efter de haft samma Lag med dem (6). Nyfs berörde delning har ock förmodligen afseende på de forna *Fylkis-Riken*a.

Såsom *gränsepunkter*, fägas: STRÄNGIANÄS åtskillja *Upland* och *Södermanland* (7): SVINTUNA, *Söderm.* och *ÖsterGötland*: MIDHIAN SROG, a HOLAVIDH, *ÖsterGötl.* och *Småland*: YNABEKIA, *Smål.* och *Wästergöthland*: ROMUNDA BODA, *Wästergötl.* och *Nerike*: UPHOGA BRO, *Nerike* och *Wästmanland*: ÖSTEN-BRO *Wästm.* och *Upland* (8).

C) Efter Lagskipningen:

a) I *Lagmans-dömen*, eller *Landssträckor*, som haft samma Lagman. Sådana voro år 1296 *Uplands*, *Södermanlands*, *ÖsterGötlands*, *Smålands*, eller *Tiohärads*, *Wästergöthlands*, *Nerikes* och *Wästmanlands* (9). Före år 1327, tillägges *Wärmlands*, SUDHERM. L. (10). Af dessa, har enligt hvad tillförne påminnt är, *Smålands* *Lagsaga* haft samma Lag med *ÖsterGötlands*; och *Nerikes* med *Wästergötlands*: äfvensom, efter all anledning, *Wär-*

Q 2

me-

(4) l. c. Fl. 1.

(5) l. c. Fl. 2.

(6) WästG. L. *Thiuv.* B. Fl. 12.

(7) Gränsen har troligtvis gått öfver någon af äarne i *Mälaren*; men omle sidors Inbyggare där ej så beqvämligen kunnat mötas.

(8) UPL. L. l. c. jämf. *Gamla Konongs* B. Fl. 1.

(9) UPL. L. Kun. B. Fl. 1.

(10) Kun. B. Fl. 1.

melands (*). Häremot lära ej mindre *Dalarne* och *Wästmanland*, än *Upland* och *Norland*, fordom blifvit betjente af samma Lagmän (11), fastän de haft särskillda Lagar, åtminstone vid början af 1300 talet.

b) i *Land*, (12) eller *Landskap* (13), och dessa vidare i *Fylken* och *Hundari* (14): eller *Tridjungar* och *Skiplag* (15): eller *Tridjungar* och *Hundari* (16): *Tridjungar* och *Sjettungar* (17): *Hårad*, *Fjerdingsar*, och *Gränder* (18). De *Ljonga Thing*, som omtalas i ÖstG. L. (19), och *Ting aldra Gōta* (20), hvarom WÄSTGÖTARNES LAG förmedlar, hafva ofelbart svarat emot förenämnda *större fördelningar af Landskap*. Man finner ock tydliga bevis därtill, att hvar Province har haft sina *allmänna sammankomster*: där, utom visfa Rättegångs-lager, äfven andra, som angått deras gemensama bästa, synas blifvit afhandlade. I WÄSTGÖTA och HELSINGE LAGARNE förekomma

Q 2

Lands.

(*) STURLES. *Olof Har. S. c.* 76.

(11) I *Helsingland*, *Medelpad*, *Ångermanland* och *Wästerbotten* har man dock haft sina egna *Under-Lagmän*, som ses af Dombref på 1400 talet.

(12) HELS. L. *Ting. B. Fl.* 7. DAHL. L. *Bygn. B. §.* 41.

(13) *Bih. till WÄSTG. L.*

(14) UPL. L. *Manh. B. Fl.* 1.

(15) HELS. L. *Manh. B. Fl.* 1.

(16) DAHL. L. *Eds. B. §.* 10.

(17) GOTL. L. c. 31.

(18) WÄSTG. L. *Thing. B. Fl.* 3. ÖSTG. L. *Drap. B. Fl.* 4.

(19) ÖSTG. L. *Wadh. B. Fl.* 6.

(20) *Ting. B. Fl.* 16.

Landsting (21): I GOTLANDS, *Gutn-al Thing* (22):
i DAHLE L. *Stämning under Landsnåmd* (23).

D) *Efter Kyrkoväsendet:*

Finner tjenligast sitt rum i en särskild afhandling om det, som, enligt *Province Lagarne* har hört därtill.

E) *Efter Militia-Värket:*

a) *Till Lands*, har den utan tvifvel i Sverige, som annorstädes i Norden, varit enahanda med *Fördelningen af Allmänna Styrelsen*.

b) *Till Sjöfs*, och därtill hörande *Uppbörd*, i *Skiplag*, eller *Skepps-rederier*, af hvilka i *Wästmanland*: Två; i *Upland*: Fyra, räknades på hvar *Hundari* (24). *Skiplagen* voro delade i *Tvänne Attungar*, och hvarje *Attung* i *Tvänne Hamnu* (25). De hemman, som lydde under samma *Hamnu*, utgjorde ett *Häfskap* (26).

F) *Efter Inbyggarnes olika Stånd och Värde:*

När de i allmänhet betraktas, möter först skillnaden mellan *Fria*, *Frålgifna*, och *Trålar*. Om de sednares villkor, har man, af ett redan nämnt arbete,

(21) WÄSTG. L. *Kirk. B. Fl. 16.* HELS. L. *Thing. B. Fl. 26.*

(22) *Bih. till GOTL. L. p. 49.*

(23) *Thing. B. §. 11.*

(24) UPL. L. *Kun. B. Fl. 10.* WÄSTM. J. *Kon. B. Fl. 12.*

(25) UPL. L. l. c. I *Norrland* voro *Skiplagen* delade i 4 *Fjerdungar*, som hvadera innehöllo 4 *Ha.* HELS. L. *Kun. B. Fl. 7.* Samma *Fördelning* var också på *Skiplagen* i *ÖsterGötaland*, se dets *Bygd. B. Fl. 28.* Af Böternas belopp för uteblefven *Ledung*, vill det synas som ett *Skiplag* i *Norrland* till hemmantal varit lika med ett *Hundari* i *Upland*: jämf. HELS. L. l. c. med UPL. L. l. c.

(26) ÖSTG. L. *Drup. B. Fl. 12.*

arbete, fullständig underrättelse. Hvad de *Fria* angår, voro de antingen *Tjänistmän*, eller hörande till *Menigheten*. *Tjänistu* eller *Ämbets-männ* skola i det följande till namn och Syflor uppräknas. Här anmärkes endast, att de, utom Domhafvande, höllos för Konungars, eller Biskopars enskilde Betjenter, och hvarken i Lagrättning eller Lagskipningingo deltaga, om ej *Bönder* eller *Jordägare*, som ansågo dessa rättigheter för sig ensamt tillhöriga, gifvit lof därtill (27). Af *Menigheten* var en del *Stadsboer*, under namn af *Byamän* (28) eller *Köpstads män* (29). De öfrige, på landet boende, kallades *Lands madhrar* (30); och hade i egenkap af Jordbrukare dels visfa förmoner såsom *Riddare*, eller *med Örs tjenande* (Frälsemän) (31): dels ock allmännaft skulle de svara för all skatt och tunga. De voro i det afseendet antingen *Odal bönder* (sjelfägande), eller *Landboar*, som ej hade egen jord, eller *Allmännings Bönder*, det är: sådane, som anlaggt Nybyggen på Lands- eller Härads-Allmänningar; och synas varit mindre ansedde, än andre (32). Så lærer det ock förhållit sig med de *Torpa-Karla*, som i *Skogum* bodde (33). Ibland Folkk på landet, som ej idkade Jordbruk, nämnas: *Gårningsmän* (Handtvärkare) (34), *Hus-*

Q 3

fatis

(27) W. G. L. *Thingm.* B. Fl. 1.

(28) WÄSTM. L. *Köp.* B. Fl. 3.

(29) SUDH. L. *Jord.* B. Fl. 9.

(30) WÄSTM. L. l. c.

(31) UPL. L. *Köp.* B. Fl. 4.

(32) WÄSTG. L. *Kirk.* B. Fl. 9.

(33) UPL. L. *Thing.* B. Fl. 1.

(34) l. c. *Kirk.* B. Fl. 7.

fåtis eller *Innis-mán* (Inhyfes-hjon) (35): *Mala Karla* (Dagsvärks Karlar) (36); och *Leguhjon* (37). *Hirdmán* (Länsherrarnes eget krigsfolk) (38): *Herra-mán* (39) (Herr-tjenare): och *Háste Sverner* (Stall-betjening) (40) kunna äfven alla anses för Legofolk.

Ämbetsmán.

Att hvarje del af Riket, som under YNG-LINGA ÄTTENS Regering haft sine egne *Fylkis-Konungar*, har efter dess fördrifvande, fått *Jarlar* till Styresmän, vittna våre Lagar gemensamt med den tidens Historia (41). De som kommo i *Hárad*s Konungarnes ställe, hafva i förstone blifvit kallade *Herfar*, af hvilka en GORM omtalas i *Landnama Sagan* (42); och sedan *Hausfthingia* (43).

Då *Jarlarnes* Landshöfdinge-ämbete, efter *Konunga-regeringens* omkifte ifrån *Arf-* till *Val-Rike* i så måtto förändrades, att blott en enda *Jarl* af Konungarne nyttjades till biträde i Riksfyllesien, i hvilken egenskap de ock blifvit *Hertugar*

(35) UPL. L. 1. c. VästG. L. Bygd. B. Fl. 11.

(36) UPL. L. 1. c.

(37) UPL. L. Kun. B. Fl. 10.

(38) UPL. L. Köpm. B. Fl. 5.

(39) ÖstG. L. Drap. B. Fl. 14.

(40) Bih. till VästG. L.

(41) UPL. L. Kun. B. Fl. 11. ÖstG. L. Bygd. B. Fl. 28. Gotl. L. Bih. p. 49.

(42) p. 3, c. 9.

(43) Benämnas så, af STURLESON, i OLOF SKÖT-KONUNGS tid. WILDE har ock anmärkt, att namnet *Herse* och *Hieradshausfthing*, förekomma ömsom i Gamla Handlingar. Hift. Pragm. p. 2.

tugar kallade (44), förordnades i deras ställe *Länsherrar*, under åtskilliga namn, till Konungens Högste Befallningshafvande (45). De kallades i Upland: *Fulklands herre* (46); i Wäster-Götland: *Landsherre* (47); i Dalarne: *Husabyrn* (48); i Norrland: *Kunungs-Syftomän* (49).

Hvad vidden af deras *Län* beträffar, är troligt, att som både i Norrland och Wästergötland, visso *Häraden*, eller delar af Landet, hafva lydt under hvartdera af de *Upsala-Ödes Gods*, hvilka där funnits (50), de *större Länen* också i dessa och andra orter, ifrån början haft samma indelning. Med tiden lära dock flere af dessa så kallade *Bo*, (51) eller *Husa bår* (52), åtminstone på en

Q 4

del

(44) UPL. L. *Thingm.* B. Fl. 13.

(45) Ifrån den tiden började *Politiska Ställningen* här i Sverige allt mera och mera likna den, som i Tyskland och andra Riken förut hade yppat sig.

(46) UPL. L. *Kun.* B. Fl. 10.

(47) WÄSTG. L. *Kirk.* B. Fl. 3.

(48) DAHL. L. *Manh.* B. §. 26.

(49) HELS. L. *Thingm.* B. Fl. 1.

(50) WÄSTG. L. *Thingm.* B. Fl. 19.

(51) cfr. *Difs. de Legif. WestroG.* p. 8. *Bo* betyder ej blott en Gård, utan ett Gods, eller ägendom, med flere underliggande: se HELS. L. *Kun.* B. Fl. 11. och nyfsanförda arbete. De *Rhods-Bo*, som förekomma i ÖSTG. L. *Drap.* B. Fl. 14, betyda tvifvelsutan sådana *Upsala-Ödes Gods*, som innehades under *Läns-rätt*, med förbindelse af *Rodd*, eller Skepps-utgörande i Krigstider.

(52) De hafva förmodligen varit af samma natur, som förenämnda *Bo*: nämnas i DAHL. L. l. c. och HELS. L. *Thing.* B. Fl. 1. De voro i det egentliga *Helsingland* trenne, neml. Högher i *Sunnarsti*, Högher i *Sundhedhi*, och Högher i *Nordhstighi*. Utom *Norala*, *Sö-*

del ställen, blifvit sammanlaggde; emedan hela
Fulk-

derala, Mo, Regnsjö och Tröne, som hört till *Sundhedhi*, se BÄLTERS *Dissert. de Helsingia*, p. 17, vet man ej med säkerhet hvilka Socknar utgjort de tvänne andra hufvuddelarne i Landet. Det allena är bekant, att alla tre afdelningarne blifvit samfäddt kallade *Sundhedhi*, HELS. L. Kun. B. Fl. 7, till skilnad från *Medhelpadha* och *Angermanna Land*, samt *Uma* och *Bygdu*; som *Hälserbotten* annu i början af 1300 talet kallades; förmodet. därföre, att endast dessa pastorater kan hända dock med flere tilltydande Socknar, då af Svenskar beboddes. När nu *Helsingland* af *Sviarne* kallades *Sundhedhi*, och, efter all sannolikhet, den delen af landet *Nordfingi*, som af Norske Inkomlingar, enligt STRUVESENS berättelse innehades (*Sviar bygtho*, säger han, *alt tit ryfsira meth hafino*. T. I. p. 13), är det rätt besynerligt, att ej mindre hela detta Landkap, än den Lag, som både där, och i det öfriga *Norrland*, *Jemtland* och *Herdelen* undantagna, har varit gällande, fått *Helsing-namnet*. Efter min tanke, läser detta allt hänga så tillhopa, att *Sviarne* ifrån början följt *VIGERS Lagar*, under det att Landets Norske Inbyggare, som kallat sig *Helsingar*, lefvat efter någon af dem sjelfve, eller i *Norriges* stiftad Lag: att desse genom krigsbedrifter, ökad folkmängd, utrytningar Norr ut, färdeles till *Wästerbotten*, eller af andra nu okända orsaker, med tiden blifvit de magtigaste i *Norrland*; och först begynt förbättra sin Lag, efter *Christna Stadgar*: att denna förbättring öfver hela *Norrland* blifvit antagen och nyttjad intill dess man efter år 1337, då *Trä domen* aflystes, ännu mera velat rätta, samt efter *URL. L.* lämpa den *HELSINGSKA*: att det är detta Lagverk, vi nu hafve i beholl; och att den *Nya Lagen* fått namn efter den *äldre*. Denna mening, och att det gifvits tvärgchanda *HELSINGE LAGEBÖCKER*, bestyrkes däraf, att *Thingmåla B.* i den ena börjat: med *Rågängens Beskrifning* mellan *Sverige* och *Norriges*, hvilken saknas i den *HELS. L.* som nu för tiden fin-

Fulkland i sjelfva *Upland*, kunnat stå under en och samma Herre (53).

Om desse *Låntagares inkomster* får man ej veta mera af *Landskaps Lagarne*, än att *Jarlen i Östergötland* uppburit en tredjedel af *Gotlands Landskyld* till *Svenska Konungen* (54): och att *Lånsherrar* ännu år 1296 hvarken fått påbjuda *Gengårder* eller ålägga Allmogen *Federhåstar* (55).

Hersars eller *Hausfthingars* fylla har, förmodligen vid samma tid, som *Jarlarnes* undergick förändring, blifvit delad *Nordanskögs* mellan *Domare* och *Lånsmän*, af hvilka de förre, sedan Nämnden ransakat, skulle affäga domsluten; de sednare åter haft *Militaira*, *Executiva*, och *Fiscaliska* göremål (56). I förstone har *En Lånsman* varit fatt öfver *hvert Hundari*, men sedermera En och samma fått flera om händer (57):

Q 5

hvar-

nes; se *Litt. Notar. Publ. de Limit. Dioec. Aboens. et Ups. Monum. Upl. P. 3. Jämför Årkeb. BIRGERI Bref, dat. in Svarta Sund d. 13 Okt 1374, i III Tom. af RUDBECKS Atlantica. Det nog skilljaktiga i Lynne, Sedvänjor, Språk och Klädedrägt ifrån nästboende Norrlänningar, som Inbyggarne i *Färila*, *Ljusdals* och *Bjuråkers* Pastorater i *Helsingland*, och en del äfven *Wästerbottningar*, förete, ökar sannolikheten af det, som nu korrtel. är anfördt om *Norlands* forna bebyggande, indelning och Lagar.*

(53) UPL. L. Kun. B. Fl. 10.

(54) Bih. till GOTL. L. p. 49.

(55) UPL. L. Köp. B. Fl. 10.

(56) De två sednare förekomma öfver allt i våra Lagar. Till det första kan med skäl flutas af det man i allmänhet känner om sådana Läns beskaffenhet.

(57) UPL. L. Kun. B. Fl. 10. §. 7.

hvarrefter de blifvit kallade: *Lånsherrar* (58): endast befattat sig med Krigs befälet, och inkomsternas njutande; samt öfverlatit de besväriligare delarne af Sysslan åt Substituter, som med titel efter gammalt af *Lånsmedhvar*, eller *Lånsmän*, haft, och än i dag hafva, under samma namn, enahanda ämbete med en ringa lön.

För *Göta Rike* omtalas *Tfri Herra* (59) och *Låndirmän* (60), som helt säkert svarat mot de redan nämnde *Lånsherrar*, hvad Inkomster och Krigssyffor beträffar. Man har likväl där, i stället för *Domare* och *Lånsmän*, haft *Häradshöfdingar* och *Konungs Sökare*. De förre hafva beklädt både *Domare*, *Fiscals* och *Executors-Ämbetena* (61): varit pliktige att påyrka Häradets Sakören (62): holla hand öfver Mått, Mål och Vigt (63): syna Broar och Vägar (64), med mera sådant. Ej under därföre, att de ock tidigt nog hafva trott sig behöfva de *Vicarier*, som nämnas i Öst- och Wäst-Göta *Lagarne* (65); ehuru det skulle tyckas, som de bordt åtnöja sig med det biträde,
Fjer-

(58) I UPL. L. *Thing*. B. Fl. 1. äro *Lånsherrar* tydliggen skiljde från *Lånsmän*.

(59) ÖstG. L. *Drap*. B. Fl. 14. Det förtjenar anmärkas, att desse, i likhet med *Hersarne* i Norige (se *Norske Hirdskraa*) skulle i krig utrusta en *Fiurating Sessa*, det är ett Skepp med 40 mans besättning. ÖstG. L. 1. c.

(60) WästG. L. *Ford*. B. Fl. 9.

(61) WästG. L. *Thingm*. B. Fl. 18. Ö. G. L. *Wadh*. B. Fl. 31. *Drap*. B. Fl. 2.

(62) ÖstG. L. *Drap*. B. Fl. 5.

(63) W. G. L. *Ting*. B. Fl. 16.

(64) Ö. G. L. *Bygd*. B. Fl. 5.

(65) W. G. L. *Bygd*. B. Fl. 6. Ö. G. L. *Dr*. Fl. 2.

Fjerdingshöfdingar kunnat göra, och äfven gjort dem (66). *Konungs Sokenare* lära endast haft att lyfva med de *Böters* indrifvande, som tillhörde Konungen. *Hårader* och *Biskopar*, hade äfven sådana *Berjenter*, för att bevaka deras sakören. De nämnas alla tre i ÖstG. L. *Krifl.* B. Fl. 19.

De *Fogatar*, som förekomma i WÄSTGÖTA LAGEN (67) hafva förmodligen haft samma ämbete, som vår rids *Slotts-Fogdar*; och föreflått de *Kungsgårdar*, samt *Upsala-Ödes Gods*, som ej voro till föriäningar anslagna. I Städerna synas *Gålkare* (68) haft lika göremål med *Låusmän* på andra ställen.

Konungens Skattmän, som reste genom landet (69) och de *Kongs-ara*, af hvilka Skatte Ting i Norrland höllos (70), torde snarare kunna anses såsom hörande till Konungens Hof-folk, än för Tjenstemän, som bodde i Landsorterna. Uppbörden af *Ledings-Laman*, har dock skett genom vifse så kallade *Täkiu-män* för hvart *Konungens Vifhus*.

Att forntidens *Lagmän* valdes af Jordägan-de, och skulle vara sådanas Söner: att de haft högsta domsrättighet näst Konungarne: deras dommar blifvit gällande Lagar i de mål, hvarom intet förut fanns stadgadt: att de varit Allmogens Talemän på möten med Konungar, Biskopar, och andre höge Ämbetsmän, hade först kan hända, vid uppräknandet af Tjenstemän och deras

Syslor,

(66) Ö. G. L. l. c.

(67) W. G. L. *Thing.* B. Fl. 16.

(68) WÄSTM. L. *Manh.* B. Fl. 52.

(69) UPL. L. *Manh.* B. Fl. 12.

(70) HELS. L. *Kun.* B. Fl. 10.

Syflor, bordt nämnas om ej allt detta i så många andra skrifter redan vore anfördt.

Regeringsfättet.

Konungars uppfågande på Svenska Thronen har skett genom val af Inbyggarne i de *Tre Fulklanden*, *Tundå*, *Åwida* och *Fiådhrunda* (1), som förmodligen svarat emot nuvarande *Upland*, så när som på de *Sex Skeppslagerne* i *Rodslagen* (2). I *SUDHERM. L.* omtalas ock *Rikfens Råd*, såsom jämte *Fulklandsboerne* deltagande i dessa val (3); och har detta troligtvis begynts vid *MAGNI ERIKSONS* utkorelse. En fälunda vald blef likväl ej hollen för Konung öfver hela Riket, förän han hade ridit sin *Eriks-gata*, det är: vid ofvannämnda Gränsepunfter at *Södermanland*, *Öster-Götland*, *Småland*, *Wäfler-Götland*, *Nerike*, och *Wäflmanland* emottagit *Gifan* om trygg genomfart (4). De Personer, som till den ändan blifvit lemnade, skulle följja Honom Landet igenom, och vittna inför Inbyggarne af nästa Landskap, som vid gränsen voro till mötes, att Han *fun Lagh figia*, det är: vald vid *Mora*, och med *Gifan* i deras Land

(1) *UPL. L. Kun. B. Fl. I.*

(2) Hvilka *Härader* hört till hvardera af dessa *Fulkland*, torde ännu icke vara så afgjort. Jag tviflar för min del, att *Göftrikland* lydt till något *Fulkland*, fast det haft samma Lag med dem; och att *Wäflmanland*, som alltid förekommer såsom en särskild *Province*, varit begrepet under *Fiådhrunda*.

(3) *Kun. B. Fl. I.*

(4) Att äfven Konungarne lemnat hvarje Landsort *Gifan*, har man ingen anledning af våre Lagar at föreställa sig.

Land inkomsten, hade blifvit där antagen till Konung. Detta skedde på *Allmänna Lands-ting*, sedan Han förut hade edeligen förpliktat Sig, att bibehålla hvar Orts Lagar, och urgamla rättigheter (5). Det var ej nog med alla dessa omfvep. Den således valde och samtyckte Konungen skulle ock i *Upsala Kirkin* - - af *Årkibiskupin* och *Lydbiskupar* till *Krουν vighiås*, för att komma till full utöfning af *Konunga-magten* (6). Den uttryckes i *Konungs-Ballkarne* med de få orden, att Han *ägde Landum radha*, (vara öfverherre för hvar Landskap) *Riki styra* (utöfva Majestäts-rättigheterna), *Lagh styrkia* (vidmagtholla Lagarne); och *frid halda* (vaka öfver allmänna fäkerheten) (7). På andra ställen i *Province-Lagarne* bestämmas *Konungens Rättigheter* nogare; och finnas hafva bestått i följande delar:

1:o Att *stadfåsta* de *Lagar*, som Allmogen sjelf hade påyrkat, och låtit släsa (*).

2:o I *Högsta Domsrättigheten*, den Konungarne antingen i Egna Personer, eller genom visse tillförordnade Ämbetsmän utöfvade, dels på *Råffte Tingen*, hvarvid de kunde *bryta Skrok- och Of-Soknir* (upphäfva vrånga, eller för hårda dommar) (8), dels på de få kallade *Konungsfyner* (9). *Benådnings-rätten* har endast sträckt sig till trenne personer i hvar Landskap, med den inskränkning tillika, att den blott ägde rum under *Eriks-gatan*,

(5) UPL. L. SUDH. WÄSTM. L. I. Kun. B. Fl. 1.

(6) l. c. Fl. 3.

(7) l. c. Fl. 1.

(*) *Stadfäst.* på UPL. och SUDH. L. L.

(8) WÄSTM. L. Thingn. B. Fl. 25.

(9) UPL. L. *Widherb.* B. Fl. 7.

gatan; och de voro undantagne, som begått *Ni-
dingsvärk* (10). Enligt ÖstGÖTA LAGEN, fick
Konungen, med samma villkor i det öfriga, al-
lenast eftergifva sin andel i böterna; ty *Ills-
ägandernas* var dem själva förbehollen (11).

3:o Att, utom det Han ägde *tillsätta andra
Ämbetsmän*, och dem *Lån gifva* (12), eller tillde-
la sina inkomster af visse orter, deltog Han jäm-
väl i *Domares förordnande* på det sättet, att Hans
Lånsman, eller *Befallningshafvande*, utnämnde
Tolf män, som skulle välja *Domare*, hvilka Han
sedan borde *stadfästa*, eller som det heter: *Dom
i händer sätta* (13).

4:o I *visse inkomsters och Skatters uppbåran-
de och förvaltning* (14). De hafva ifrån början
endast bestått i det, som inflöt af *Upsala Öde*,
(*Veitfor* förmodligen därunder begrepna): i *Dul-
gadråps Böter*, som hvart *Häråd* skulle erlægga för
de mord, till hvilka *Banemän* ej uppräcktes;
och *Dana-arf*, eller ägande rätt till de afledna
utlänningars qvarlåtenskap, som ej inom natt och
år igenfordrades af deras arfvingar (*). Den
uppbörd af Skinn, Lårft, visse tunnor Spannmål, el-
ler penningar i stället, som kallades *Ledungs-
lama*, och tillföll Konungen alla år, då Han ej
på-

(10) *Gamla Kon. B. Fl. 1.*

(11) *Drap. B. Fl. 5.*

(12) *UPL. och SUDH. L. L. Kun. B. Fl. 3.*

(13) *UPL. L. Thing. B. Fl. 1.*

(14) Mellan Konungens egna och Kronans inkomster, sy-
nes ända till *BIRGER JARLS* och *MAGNI LADULÅS* ti-
der, ingen skillnad varit.

(*) *UPL. L. Kun. B. Fl. 3.*

påböd Sjö-utrustningar (15), är troligtvis yngre; emedan den icke nämnes tillfammans med de andra. Sedan ock Konungarne, genom ERIK JEDVARDSSONS, KNUT ERIKSSONS, och BIRGER JARLS Lag-förbättringar, hade fått andel ej allenast i alla Böter för dråp, utan ock i andra, ökades intraderna äfven därigenom; och kunna ifrån den tiden delas i:

A) *Årliga och Visfa:*

a) Af *Uppsala Ödesgods*, dem Konungen dock hvarken fick följa, eller till Ärftliga Län borrtgifva (16); ehuru det förra, i afseende på *Krono-Allmanningar*, var Honom tillåtet (17).

b) Af *Veitflor* eller *Ättargåll*, hvarom mera, då *Skatter* och *Allmänna Besvär*, komma här nedanföre att afhandlas.

B) *Tillfälliga, eller Obestämda:*

a) *Ledungs-Lama*, som utgick årligen i fredlig tid, skall ock närmare beskriivas under förenämnda rubrik; äfven som:

b) *Gengårder* af de Landskap, hvilka Konungen besökte.

c) *Böter*, af hvilka Han gemenligen hade en tredjedel. För *Freds-brott* under Konungens vistande i landet, eller sedan Dets annalkande var pålyst, böttes, utom vanlig plicht, 40 mark, Konungens ensak (18); och lika mycket för alla

Edt-

(15) UPL. L. Kun. B. Fl. 10. WÄSTM. L. Kun. B. 11.

12. HELS. L. Kun. B. Fl. 7.

(16) HELS. L. Kun. B. Fl. 11.

(17) ÖSTG. L. Eggh. S. B. Fl. 1.

(18) ÖSTG. L. Drap. B. Fl. 15. WÄSTM. L. Manh. I. Fl. 53.

Edsöresmål. Af 100 marks böter hade Konungen 30 till sitt bord; och desutom Hans *Länsmadher* 15. (19). *Dulgadråpen* försonades med 40 mark. (20). För *briflande Bro- och Våga-byggnader*, hade ock Konungen enfaks-böter (21).

d) Af *Fynd*, som ägare ej, innom natt och år, tillerkände sig, njöt Han äfven *två tredje-delar* (22).

e) Någon vifs *Penninggård*, som i *ÖsterGötland* var 30 mark af hvart Härad, då Han red sin *Eriks-gata*, och kallades: *Inlåning* (23). Denna afgift synes vara grunden till den, som *Svenike* Konungar ännu uppbära, under namn af *Krönings-hjålp*.

f) Till deras *nöje af Jägt*, och *Hofhollningens* understöd, hafva *Rådjur* blifvit ansedda för *Konungsådjur*, och *fridlylla* (24).

5:o Att *förklara Krig*, och *sluta fred*, som en- samt tillhört Konungen. Det berodde ockfå af Hans välbehag: *huru mycket Folk*, och *hvad antal af de vanliga Skeppen*, Han ville utfordra (25).

6:o I *Kyrkofaker* hade Konungarne ifrån bör- jan magt, att med öfverlemnande af *Ring* och *Staf* infätta, eller i ämbeter *stadfästa Biskopar*, sedan de blifvit valde af *Bönder* eller *Jordägare* (26). Hårdnackade fyndare, som ej agtade *Bann-lysning*,

(19) — — —

(20) UPL. L. *Mazh.* B. Fl. 14.

(21) l. c. Fl. 8. ÖSTG. L. *D.* w. B. Fl. 3.

(22) l. c. *Bygd.* B. Fl. 37. SURH. L. *Tjuf.* B. Fl. 15.

(23) ÖSTG. L. *Drop.* B. Fl. 5.

(24) ÖSTG. L. *Bygd.* B. Fl. 36.

(25) UPL. L. *Kun.* B. Fl. 10.

(26) *Gamla Kon.* L. Fl. 2.

lysning, skulle de låta aflifva (27); men däremot skydda dem, som ledo förfång af Biskopar. (28).

Krigsväsendet.

Dess beskaffenhet till lands, kan af *Province-Lagarne* ej vidare inhemtas, än att hvar *VIGHER*, eller till krigstjenst duglig *Man*: i *Norrland* af 18, i *Upland* och på *Gotland* af 20 års ålder, har varit förbunden att gå i fält, när han blef beordrad. Jag sluter det däraf, att vid de åren skulle hvar och en sådan dels gifva skatt till Konungen, då ej krigstjenst behöfdes (1), dels äga *fem*, eller åtminstone *tre* så kallade *Fulkvapen*, (2), hvormed sådana förflås, som en väl utrustad karl borde hafva, då han skulle uppfällas i *Fylken*, eller Slagterdning. De bestodo: 1:o i *Hlif* eller Betäcknings-*Vapen*, hvartill hörde *Skiold* och *Hjålm*, som kallades *Järnhatt*, eller *Kåttilhöd*, och *Pantsar trôjor*, under namn af *Brynja* eller *Musu* (3). 2:o I *Hoggvapen*, som voro *Svärd* eller *Öxå*, samt *tre tolfster Skut* (Pilar), tillika med *Strång* och *Boga* (4).

VI. DEL.

R

Till

(27) WästG. L. Kirk. B. Fl. 10. ÖstG. L. *Kristn.* B. Fl. 25. Sudh. L. Kirk. B. Fl. 10.

(28) UPL. L. Kirk. B. Fl. 10.

(1) UPL. L. Kun. B. Fl. 10. §. §. 5, 10. HELS. L. *Thingm.* B. Fl. 14. GOTL. L. c. 54.

(2) HELS. L. l. c. och *Ärfd.* P. Fl. 14. Ö. G. L. *Wadh.* B. Fl. 6, jämf. Sudh. L. *Gipt.* B. Fl. 6.

(3) HELS. L. *locis cit.* *Kåttilhöd* synes varit ett fullkomligare slag af *Hjålm*, än *Järnhatten*, äfven som *Brynjor* kostsamare, än *Musu*. Då STURLESON på ett ställe beskriver, huru väl beväpnade OLOF HARALDS Stridsmän voro, säger han att de hade alla *Briniur*.

(4) Dessa *Txor* tjente ock till *Spjut*, emedan ett sådant

Till Sjöfs har man förmodligen nyttjat samma slags Vapen, och desutom stenar. Fartygen kallades *Snäckor* (5), och hade hvartdera sin *hamn* (6); men voro, då de ej brukades, på landet, uppdragna: troligtvis här, som i Norige, under tak i Båthus (7). Utikutna lågo de fästade vid *Bryggor* (8), som bestodo af stenklor, med en slags öfvertimring, *Bryggus-bord* kallad (9); och hafva alltså liknat dem, som ännu brukas vid Färje-Sund, och under Sjöbodar. *Lyptingen* (Bakstammen) var *tialdader* (öfvertäckt), och *Skiolder a Stamni* (Befättningens sköldar planterade omkring Fram-Stammen (10). Skeppen lä-

ra

af 4 alns längd var smidt tillsammans med Yxhammaren, som bars på en 2 eller 3 alnars lång stör. Bakom Spjutet satt en 4 tums *spits* eller *hake*, något bögd nedåt, med hvilken man kunde rycka eller draga åt sig. Detta allt tillhopa har visserligen utgjort ett grymt Vapen.

- (5) WÄSTM. L. *Manh.* B. Fl. 73. HELS. L. *Widh.* B. Fl. 24.
- (6) SUDH. L. *Kun.* B. Fl. 12.
- (7) HELS. L. *Manh.* B. Fl. 4. jämf. Ö. G. L. l. c. Skeppen förvarades där i Båthus. När man skulle nyttja dem, drogos de ut: Åror och tillbehör framhades. Man lät *Tilja* (lägga in roddarbänkar) och *Tjalda* (med Vadmal öfvertäcka dem). Fartygen höllos färdiga invid Bryggor. Follket sammankallades genom *Herblaster* (Blåsning i Lurar). Man utnämnde *Skips Stiornar* (Styrmän). *Sveitar Hausfthingia* (Befälhafvare öfver Manlkaper) förordnades, samt på hvad Skepp hvarje *Sveit* (Division) skulle ombord. Som *Snäckor* förde 300 Man. Ol. *Har.* S. c. 109, 113.
- (8) UPL. L. *Manh.* B. Fl. 11. SUDH. L. *Kun.* B. Fl. 12.
- (9) UPL. och SUDH. L. l. c. jämf. Ol. *Har.* S. c. 21.
- (10) UPL. L. *Manh.* B. Fl. 11.

ra blott haft *en Mast* (11); och *är* i synnerhet varit påräknade (12). Köpmans Skepp med 3 Mastier och 13 Roddarbänkar, nämnas likväl i GÖRLANDS LAGEN (13). Besättningen kallades: *Hafstär*; och på hvar Skepp voro 3 *Förmän*, hvardera med sitt särskildta befäl. *Styrman* var ansvarig för Styrmäns göremål (14). *Stamboorn* lärer hos oss, som i *Norige*, anført Besättningen i Framstammen under drabbningar (15); och *Skipares* fysla bestått däri, att sköta seglen, och klifva upp i Masten. Det måste i forna tider färlan behöfts, och blifvit anseet för en farlig sak; så vida *Skiparen* skulle böra, om de råkade falla ned, som på hans begäran gått dit upp (16).

För att ej i Krigstider blifva öfverräkade, hade man på vissa berg vid Hafs kusterna pyramidaliska Staplar af brännbara ämnen, där tvänne bosatte Män skulle holla vakt, och itända dem så snart de blefvo varse någon fiendlig flotta. Desse Staplar voro i Norrland af tvänne slag: *Näsiwardar*, nära Hafvet, och *Bergwardar*, in i landet (17). De kallades: i *Upland* *Bötar* och *Strandwardar*; i *Södermanland*: *Utwardar* och *Inwardar* (18); hvarjämte man ock på dessa orter, där *Bötar* eller *Inwardar* icke syntes, har

R 2

haft

(11) *Tre framman Segel* och *Tre aptan*, skulle vittna i Brottmål, SUDH. L. Kun. B. Fl. 11.

(12) UPL. L. Kun. B. Fl. 11. §. 1.

(13) l. c. 16.

(14) UPL. L. Kun. B. Fl. 10.

(15) WÄSTM. L. Mann. B. Fl. 65.

(16) l. c. Fl. 6.

(17) HELS. L. Kun. B. Fl. 9.

(18) UPL. L. *ibid.* Fl. 12. SUDH. L. *ib.* Fl. 12.

haft *Byrardar* (19). De *Lydenwardar*, som omtalas i Sudh. L. (20), hafva, troligtvis, bestått i mindre och lättrodda fartyg (21), som kryssat vid Kusterna, och gifvit förlä teknet åt *Utwardarne*.

För öfrigt är det märkligt, att namnen så väl på Anförare och Besättning, som Skeppen, och många därtill hörande delar, som omtalas i dessa Lagar, äro *Skandiska* (22); hvilket allt bestryker, att man haft Sjöfart ifrån uråldriga tider här i Riket.

Rättegångsfält och *Böter* hafva till Sjöfs varit olika dem på landet; men dessa omständigheter finna lämpeligast sitt rum i en särskild afhandling om våra *Förna Straff- och Triflemåls-Lagar*.

Näringar.

IBland dessa har *Jordbruket*, äfven i äldre tider utgjort ett af Svenska Folkets hufvudyrken. Af *Sådesarter* omtalas *Hvete*, *Körn*, *Råg*, *Hefra*, *Lin* och *Hampa* (1). Man har ock satt *Vinter-Råg* (2), och åtminstone på en del ställen brukat *svedja* (3). *Renar* och *Diken* förekomma i

UP-

(19) l. c.

(20) l. c.

(21) Kanske sådana *Sjöringar* (Båtar med sju mans besättning), som nämnas i W. G. L. *Forn. B. Fl. 1. 1 Norge* utländes i samma afligt *Niofar men* (kundskapare).

(22) t. ex. *Skip*, *Bila* eller *Sigl trá* (Mast), *Brygia* af *Bro* (Bro) o. s. v.

(1) UFL. L. *Kirk. B. Fl. 7. DAL. L. ibid. §. 4.*

(2) WÄSTG. L. *Kirk. B. Fl. 29.*

(3) Ö. G. L. *Bugd. B. Fl. 39. Sudh. L. Bygn. B. Fl. 18.*
De *Äldara*, hvarom W. G. L. *Bard. B.* handlar,

UPLANDS L. (4); äfvenfom enahanda *Åker-* och *Körredskap* med dem, som ännu brukas, äro nämnde i SUDHERMANNA Lagen (5).

Att döma af *Bojkaps-skötselns* täta vidrörande, och de många Stadgar, som angå denfamma, har den varit ansedd af nog så mycken vikt, som *Åkerbruket*. *Bien* omtalas i ÖSTGÖTA och SUDHERM. LAGARNE (6). I *WästerGötland* måste man ock nog allmänt haft dem, efter *Biskupin* ok *allir Klärkar haus*, enligt den ortens *Kyrkobalkk*, skulle *dricka Miod* på Visitationer (7); och *Vax*, i anseende till den myckenhet af *Vaxljus*, som den tidens Religions-bruk fordrade, var en stor nödvändighets vara.

Någon *Trädgårds-skötsel* har ockfå, om ej förr, dock redan på elfvahundrade - talet varit börjad, så att man i det tolfte haft *Äple*, *Kål* och *Löka* (8); äfvenfom *Bönor* (9) och *Humla* (10); ehuru den sistnämnda på så ställen lärer funnits; emedan man ej fick *bryta Pors i andras skogar* (11).

Jämväl i Södra delarne af Riket, har *Jagt* den tiden blifvit hollen för ett betydligare näringsfång, än nu. Man ser det af många ställen

R 3

i Pro-

torde varit flygtingar, som utan lof satt sig ned på Allmänningar, och där idkadt Svedje Bruk.

(4) *Widh.* B. Fl. 9.

(5) *Bygn.* B. Fl. 2. 8.

(6) *Kristn.* B. Fl. 2. *Bygd.* B. Fl. 35. *Bygn.* B. Fl. 30.

(7) *Kirk.* B. Fl. 4.

(8) *WÄSTG.* L. *Tiuu.* B. Fl. 21. *SUDH.* L. *Bygn.* B. Fl. 10.

(9) *SUDH.* L. l. c. *WÄSTM.* L. *Kirk.* B. Fl. 8.

(10) *UPL.* L. *Kirk.* B. Fl. 7. *DAHL.* L. *ibid.* §. 4.

(11) *W. G. L.* *Forn.* B. Fl. 3. *SUDH.* L. *Bygn.* B. Fl. 26.

i *Province-Lagarne*. som därom handla, och vittna t. ex., att *Elgar* icke varit fällynte i Göta Rike (12). Djurfänget har skett dels med *Hökar* (Falkar) och *Hundar*, hvarvid en Hund hade *half mans-lut* (13), som vill säga, att Hundens ägare fick upbära en half lott i de Djar, som fälldes, änskönt han icke sjelf var med på jagten; dels ock med *Giller*. Sådana voro: *Skut* (Gillrade Spjut); *Sträng* (Snara); *Stoppu* (Fäl-lor); *Grava* (Elgs- Varg- och Räf-gropar) (14).

Lika allmänna och lönande måtte äfven *Fiskerien* varit. I *Österfjón*, och i sina *Elfvar* fängade *Norrlänningarne* *Lax* och *Ströming*, som de kallade *Sill* (15). *Vårka* (Fiskbyggnader); *Lanor*, *Not*, *Mårda* (Katsor) och *Vinter-Not*, hafva, allestädes blifvit nyttjade (16).

Om *Bergvärk* har man ej annat i *desse* *Lagar*, än att ibland *Tilläggningsarne till WästG. L.* *Järnblåföre* nämnas äfvensom *Kol-tillvärkning* i 4:de *Flukken* af Rätth. B. i samma Lag; och i *WästM. L.* *Bol-smider* (17). Detta namn bevisar att skillnad varit mellan dem, som i Skogar tillvärkat Järn, och Smeder boende ibland den öfriga Allmogen.

När man därför påminner sig *STURLESONS* intygande (18), att en del af *Dalarne* och *Wästmanland*

(12) Ö. G. L. *Bygn. B.* Fl. 36. W. G. L. *Bygd. B.* Fl. 13.

(13) Ö. G. L. l. c. WästM. L. *Manh. B.* Fl. 2.

(14) UPL. L. *Manh. B.* Fl. 5.

(15) HELS. L. *Kirk. B.* Fl. 7. där *Skålfänge* äfven omröres.

(16) UPL. L. *Widh. B.* Fl. 16. Ö. G. L. *Tjupt. B.* Fl. 39. SUDH. L. *Bygn. B.* Fl. 19.

(17) *Manh. B.* Fl. 26.

(18) K. SVERKES S.

manland blifvit kallad *Järnbåra-land* redan år 1177, eller före den tiden, som desse orters *Lagar* voro komne till den form, i hvilken vi nu hafve dem; och finner däri få litet, som har afseende på Järns tillverkande, kan ej annan utfatts däraf dragas, än att *färskilda Stadgar*, *rörande Bergväsendet*, varit utfärdade af forne Konungar; och att menigheten i förenämnda Landskaper trott dem, i egenskap af *Privilegier*, ej höra till deras *Landslagar*.

Forntidens *Gärningsmän*, (*) hafva troligtvis svarat mot nuvarande Sockne-Handtvärkare, och vittna, att man äfven i äldre tider velat hafva något grannare Kläder och Husgeråd, än dem hvar och en sjelf kunnat tillvärka.

Af det, som om *Handel* förmäles, får man här allenast anmärka, att den i Sverige, som annorstädes i Norden, varit ifrån början tillåten för alla, så att jämväl Allmogen fyskelfatt sig med *Köpfårder* (**).

Allmänna Hushållningen.

Man får ej tro, att våre Förfäder icke haft några *Stadgar* i den delen, ehuru mycket i sednare tider behöfts vidare åtgöras. Först och hvad *Politien*, eller Ordnings-värket beträffar, skulle hvar By hafva *Almänna Väggar* (riktig byväg) till och ifrån sig: ligga i rätti *Solskipt*, det är: des ägor vara delade efter de fyra hufvud-väderslireken, och *Tåbundin* (med gator omgifne); hvilket allt tvifvelsutan syftade på vighet i del-

R 4

ning

(*) UPL. L. Kirk. B. Fl. 7.

(**) W. G. L. Årfd. B. Fl. 1.

ning och utbrytningar (1). För samma orsaks skull hade hvarje gård en infängd plats, som kallades *Tomt*. Dets rymd var afmätt efter gardens Skattetal. Emot en viss *Tomtens* storlek svarade Åkeras; emot Åkers, Ångens; emot Ångens, Skogens; emot Skogens, andelen i Vafs och Sjöfränder (2). Om någon tvist yppades mellan grannar om vidlen af ägor, var den således snart afhulpen. Man måtte *Tomten*, och pröfvade sedan, om det öfriga var jämt svarande däremot.

Utom *By-vägar*, var det alla Hemmansbrukares skyldighet, att deltaga i *Kyrko- och Tingsvägar* (3). I *Östergötland* hade *Lands Vägar* tio, och i *Dalarne* Sex alnars bredd (4). Lika allmän var ock förbindelsen att bygga *Broar*; af hvilka de som lågo i *Kyrkovägar*, skulle vara tre, och *Byavägs-broar* 5 alnar breda (5). Somliga *större Broar* måste flera Häraden gemensamt hålla. Af sådana till *Upland* hörande, uppräknas: *Öresunds*, *Östens* och *Thilesunds* (6): till *Västmanland*:

- (1) UPL. L. *Widh. B. Fl. 1. W. G. L. Bygn. B. Fl. 3. Ö. G. L. Bygd. B. Fl. 3. DAHL. L. Bygn. B. §. 47.* En *tomt*, förmodl för ett öres land, skulle vara 20 alnar lång och lika bred. W. G. L. *Bygn. B. Fl. 1. Ö. G. L. Bygd. Fl. 10.*

- (2) loc. cit. I *Sjöar* fick ingen tillägna sig större del, än ett *Stenskast* från det yttersta af Vassen. UPL. L. *Widh. B. Fl. 17.*

- (3) UPL. L. *Kirk. B. Fl. 3., Ö. G. L. Bygd. B. Fl. 5.*

- (4) l. c. Fl. 4. DAHL. L. *Bygn. B. §. 23.* *Vägars* *afskning* fick man ej ändra utan Häradshöfdingens till: undantagandes innom sitt eget gårde. Ö. G. L. *Bygd. B. Fl. 5.*

- (5) Gudh. L. *Bygn. B. Fl. 24.*

- (6) UPL. L. *Widh. B. Fl. 23.*

land: Uppogha, Härnads, Aros och Sægo (7): till Norrland: Lufn, Niurunds, Indals och Angermanna (8). Därej Broar kunde byggas, skulle man hafva Fårjor (9). I Sjöleder borde 10 alnar hol-las öppna till *aldra manna led*, och 5 för *båtar* (10). Huru allt detta blef i åkt taget, var Härads-höf-dingen åkyllidig, att med årliga Syner underfö-ka (11).

Sedan den förut allmänna *Fri-Skjutsen* blif-vit inkränkt genom MAGNI LADULÅSES Förordning af år 1285, behöfdes att få njuta den sam-ma *Landsherrans Bref*, eller, som det ock kal-las: *Skjuta-bref a Konongs vågna* (12). Utom den anställt, som medelst förenämnda Stadga fog-a-des till refandes förplägning, har man ock haft en förmodl. åldre inrättning, som kallades *Pen-ningöls* (13).

Konungens eller Dets Befallningshafvandes påbud kungjordes genom *Budkastlar* (14); af hvil-ka Dets Länsmän uppskuro, eller utfärdade fy-

R 5

12

(7) WÄSTM. L. Bygn. B. Fl. 64.

(8) HELS. L. Widh. B. Fl. 18.

(9) UPL. L. l. c.

(10) UPL. L. l. c. Fl. 22. W. G. L. Bygd. B. Fl. 10.
— SUDH. L. Bygn. B. Fl. 20, och HELS. L. Widh. B.
förbehålla i allmänhet en tredjedel ostängd i vattu-
leder.

(11) Ö. G. L. Råff. B. Fl. 4.

(12) W. G. Thiw. B. Fl. 16. WÄSTM. L. Kópm. B.
Fl. 16.

(13) UPL. L. Kun. B. Fl. 7. Ö. G. L. Eds. B. Fl. 4.
DAHL. L. Eds. B. §. 6.

(14) UPL. L. Thingm. B. Fl. 1. Ö. G. L. Drap. B.
Fl. 2.

ra från hvar *Hufabá* (Upfala Ödes-gods (15), eller för hvar *Hundari* (16).

Bräckliga, *ålderstegna* och *fattiga* människor, hvilka ej hade anhöriga, som voro i stånd att förförja dem, skulle flyttas gård emellan; och af hvarje Hemansbrukare en natt (ett dygn) bespifas och vårdas (17). För andra nödlidande, och troligtvis sådana, som hade obotliga sjukdomar, voro *Spetal* (Hospitaller) inrättade (18). De som lidit skada af våld,ingo i *Brandflod* ett half span korn, eller des värde i penningar, af hvar Hemmans åbo (19). Om någon sådan sjuknade, eller des *Hjon* (Trälar) bortlupo i Bärningstiden, skulle hvar och en i *Värnalaget* (samma by) hjälpa honom med ett dagsvärke; och det förän han sjelf inbärgat något (20).

På *Läkare*, och i synnerhet *Fältskärer*, måste ett tämligt förråd varit; emedan de som sårat voro pliktige att förse den sårade med *Tre Laga Låkir*. Innan någon blef anfedd för sådan, borde han hafva helat *järnhoggna sår*. Dessa beskrifvas närmare således: *Benbrut i farum* (då hugget äfven hade skadat ben); *Hulfari* (Musklar); *Afhogg* (stympade lemmar); eller var *gionumlaght ok undir tvar*; hvarmed stygn förstås, som gått tvärt igenom Musklarna, och gjort tvänne synbara sår (21). *Läkemedlen* kallades i allmänhet: *Lin*; efter

(15) HELS. L. *Thingm.* B. Fl. I.

(16) UPL. L. I. c.

(17) UPL. L. *Köpm.* B. Fl. 10.

(18) W. G. L. *Kirk.* B. Fl. 14. WÄSTM. L. *Kirk.* B. Fl. 13.

(19) Ö. G. L. *Bugd.* B. Fl. 44.

(20) UPL. L. *Widh.* B. Fl. 9.

(21) UPL. L. *Manh.* B. Fl. 27.

ter Linne till bindlar och compresfer, åtminstone för äldre tider, lärer varit det dyraste (22). Af *Instrumenter* nämnas: *Spik* (Sonder-järn). De *Spjar*, som tilläggas, hafva förmodl. varit de samma, som nu i en del Landsorter, kallas *Spiållkor*, hvarmed brutna benpipor hollas mot hvarandra (23).

Man har ock haft *Läkare*, som förstått sig på *Bofskaps-Medicine*, och att åderlåta Hästar (24).

Om *Hundar* blefvo galne, borde ägaren lyfa, eller gifva det tillkänna, och var han sedan saklös för den skada, som kunde tima däraf (25). Det samma skulle ock anhörige göra i afseende på urfinniga *människor*, och tillika hafva dem i *gömo* (26).

Allmänna Författningar till Naringars Uppkomst och Förkofran.

Hvad *Jordbruket* beträffar, så kunde hvar och en, som ville hafva *Halfträde*, eller sin åker i tvänne Säden, lagligen förmå delägare i samma gärdet till enahanda inrättning (1). Det var ock tillåtligt för alla, som hade del i någon By, att af gemensam och kringstängd mark (*inom Vårnar*) göra *nya Uppiårdir* (uppodlingar), och njuta afkastningen i Sex år. *Utom Vårnar* fick man för alltid äga det som var odladt, om lika tjenliga

(22) UPL. L. l. c. Fl. 23.

(23) W. G. L. Sar. m. Vil. B. Fl. I. jämför dock HERES *Glofs. Ordet: Spjar.*

(24) SUDH. L. Bygn. B. Fl. 33.

(25) Ö. G. L. Bygd. B. Fl. 20.

(26) SUDH. L. Manh. B. Fl. 18. HELS. L. Manh. B. Fl. 2.

(1) Ö. G. L. Bygd. B. Fl. 11.

liga ställen för en och hvar af grannarne kunde utvisas (2). I allmänhet hade den vitsord, som ville slänga och odla, eller dela samfäldta skogar, och Fiskevatten (3). *Ekar* voro väl genom åtkilliga Stadgar fredade, men ej ansedde för någon Kronans tillhörighet (4).

Man fick ej jaga annat på andras mark, än *Björnar*, *Vargar* och *Råfvar*, som allestädes voro fridlöse (5). Björnars utödande blef ock med tiden uppmuntrade genom utfatt belöning, bestående i en *Svenskan* pening af hvar Hemmansbrukare i Häradet (6). *Varggårdar* och *Vargnåt* skulle man allmänt hafva, och den plickta, som ej infan sig till pålysta *Skall* (7).

Näst *Rådjur*, om hvilka här ofvanföre är taladt, hafva inga blifvit så fredade, som *Ikornar*: ett bevis, att Gråvark fordom mätte varit en dyr och begärlig handelsvara. I *Dalarne* tilläts ej, att skjuta eller fånga dem mellan *Sommar-*
och

(2) UPL. L. *Widh.* B. Fl. 21. SUDH. L. *Bygn.* B. Fl. 13. *Diken*, men som det vill synas, blott vissa större, eller *aflopps*, voro i Lagen påbudna. UPL. L. *Widh.* B. Fl. 4. På *Gotland* skulle hvar jordägare, vid plickt årligen befå ett *Laups* land med *Rosvor*, GOTL. L. c. 48. Denna stadga har man ofelbart att tacka för det, att detta Landskap, äfven nu för tiden, ej allenast till eget behof är väl försedd med denna nyttiga matvara, utan ock har mycket till salu för andra orter.

(3) UPL. L. *Öförd.* B. Fl. 14. *Widh.* B. Fl. 16.

(4) Ö. G. L. *Bygd.* B. Fl. 30. UPL. L. *Widh.* B. Fl. 14. SUDH. L. *Bygn.* B. Fl. 15.

(5) UPL. L. l. c. Fl. 15.

(6) SUDH. L. l. c. Fl. 27.

(7) W. G. *Bygn.* B. Fl. 13. SUDH. L. l. c.

och *Vinter-nätterna*, som lära betyda d. 14 April, och 14 October (8); I *Upland*, för *Helgonmässan* d. 1 Nov. (9); I *Södermanland*, mellan *Kyndermässan* och *Michælis* (10); I *Väster Götland*, från *Mariä Bebodelsedag*, till *Dionysii*, d. 9 Okt. (11); På *Gotland* från samma tid, till *Simonis Jude* dag d. 28 Oktob. (12).

Om *Fiske*, var den reglan gällande, att *then ägher vatn, som landh ägher, utan thet see medh köpi undangangit* (13). Olofligt nyttjande af andras antingen *Kullfisken* (under lektider), eller *Strälfisken* (detsimellan), var med ansefliga böter belagdt (14). *Våder* och *Vattu-quarnar* fingo alla bygga på sina ägor, så vidt man ej genom Nybyggnader gjorde andras Värk skada (15). Om *Tullquarnar* nämnes intet i våra *Landskaps-Lagar*.

Hvad *Bergsbruken* angick, skulle hvar *Järnblåfärc* hafva märke eller slämpel på sitt järn, och böta om det var odugligt (16). *Guld- och Silfver-arbeten* fingo ej blandas med andra metaller; och den *Guldsmed*, som därmed beträddes, blef straffad som en tjuf (17). *Rätter Bismare* ok *rått Skeppa*, skulle um alt landet vara,
och

(8) DAHL. L. Bygn. B. §. 52.

(9) UPL. L. Widh. B. Fl. 15.

(10) SUDH. L. Bygn. B. Fl. 18.

(11) W. G. L. Bygn. B. Fl. 17.

(12) GOTL. L. c. 57.

(13) HELS. L. Widh. B. Fl. 14.

(14) l. c.

(15) UPL. L. Widh. B. Fl. 22. W. G. L. Bygn. B. Fl.

10. Ö. G. L. Bygd. B. Fl. 8.

(16) Tillägning till W. G. L.

(17) UPL. L. Köpm. Fl. 1.

och *Lagmän*, tillika med *Fogatar* och *Håradshöfdingar*, holla hand däröfver (18).

Så gagneliga i *handel* och *vandel*, som dessa författningar varit, få skadliga och till hinders halva däremot en hop andra ofelbart förefallit: såsom det t. e. att intet köp af betydighet var lagligt, utan *Vin* (mäklare), och *Köprittnen* (19). På sjelfva *Gotland* icke all handel med *Byamän* (Borgare) icke hand om hand, efter ingen å landet fick taga något på Credit i Staden (20). Köp och Salu af Hästar, eller Boskap, voro ej gilliga, förän Köparen i tre dygn fått pröfva Kreaturen, hvilket kallades: *Fräsmark* (21). För utlånta penningar fick man ej taga ränta (22); och en säker påföljd däraf blef, att Penningmän i allmänhet hellre gömde sina Capitaler, än länste ut dem åt folk, som hade lust och förstånd, att därmed antingen uppdrifva Slögder och Jordbruk, eller öppna sig nya Handels utvägar. *Crediten* var ock så inskränkt i dessa tider, att ehuru en fordringsägare hade fastigheter i pant, skulle han dock inom ett år, och före *S. Mårten's dag* hafva sina penningar åter; ty annars tillföll honom så mycket af panten, som svarade emot lånet (23).

Cameral-Värket.

Den kunskap om des's beskaffenhet för äldre tider i vårt Fädernesland, som kan erhollas af *Province-Logarne*, består i underrättelser A)

(18) W. G. L. *Thingm.* B. Fl. 16.

(19) W. G. L. *Thingm.* B. Fl. 22. Ö. G. L. *Vins.* B. Fl. 1.

(20) *COTL. L. c. 63.*

(21) *UPL. L. Kéon.* B. Fl. 5. *COTL. L. c. 33, 34.*

(22) *UPL. L. Kéon.* B. Fl. 15.

(23) *UPL. L. Kéon.* B. Fl. 9.

A) Om *Jordågor*s olika natur:

a) I afseende på ägande rätten, voro de antingen *Kronans*, under namn af *Upsala Öde*, eller *Kongliga Släkter tillhöriga*: i hvilket fall de fälldes och köptes som annan fast ägendom (1). Andra, såsom vissa *Berg*, *Sjöar*, *Äar* och *Skogar*, hörde dels till hela *Landskap*, *Härad* eller *Byar*, och kallades då *Allmänningar* (2), dels innehades de af *Enskilda*. *Oskiftade Allmänningar* mellan *Byar*, delades midt i tu, fastän de hade olika *Skatte-tal* (3); och likaledes de som lågo mellan tvänne *Häraden* eller *Fulkland* (4). I samma *Flukk* af *UPLANDS LAGEN*, som detta stadgas, står en, förmodligen efter dess stadfästelse, ur brädden af någon handskrift inryckt mening, af inneholl, att *Allmänningar* mellan tvänne *Häraden* skulle skiftas *våvild-råt* (med parallella linier) i tre lika delar; af hvilka de närliggande blefvo *Varskog* (hvar sitt *Härads ägendom*). Delen midt uti kallades sedan *Allmänning*; och har detta, efter all anledning, varit första början till *Krono-Allmänningar*. De som i *ÖSTGÖTA LAGEN* (5), kallas *Konungens Allmänningar*, och af *Honom* singo fäljas, kan man holla för enahanda med dessa. Det bekanta *Helge Ands-Holms Beslutet* omtalas icke i våra *Landskaps-Lagar*; hvilket är rätt besynnerligt; såvida både *Uplands* och *Sudhermannas Lagböcker* med Kongl. Stadfästelse sedermera utkommit. Att någon Stadga om *Allmänningar*

(1) Ö. G. L. Eghn. S. B. Fl. 1.

(2) Bih. till W. G. L. UPL. L. Widh. B. Fl. 20. WÄSTM. L. Bygn. B. Fl. 56, 60.

(3), (4) UPL. L. l. c.

(5) Eghn. S. B. Fl. 1.

månningar har blifvit gjord år 1282 kan väl svårligen nekas, men förmodligen har det skett på en *Herredag*, och Allmogen icke velat förstå sig på ett sådant Beslut, förän utarma i, i synnerhet från K. ALBRECHTS tid, den börjat glömma sina forna rättigheter. Nyttan och nödvändigheten af denna forfattning, är ej min mening att bestrida.

b) *Skattfkyldighet eller Befrielse därifrån. Frikallade* voro: *Kunnuxgårdar*, och *Frälfis-bol*; tillhörande *Klärka*, under namn af *Biskops* (6), *Kyrko-* och *Klostergods*, eller *Prestgårdar*; äfvensom vissa *Lekmän* (7). De sednares voro, såsom *Skattfrie*, fördelade i *Riddaras gårdar*, och *thera Måns*, som med örs tjente, eller de egenteligen så kallade *Frälsemåns* (8). Med tideningo de gårdar, som de sjelfva abodde, namn af *Sätugårdar* (9); hvaraf sedan ordet: *Säteri* är kommet.

c) *Hemantalets Beräkning eller Storlek*. Var *Norðan Skogs* efter *Marks*, *Öres*, *Örtugs* och *Pening-land* (10), som i *Norrland* kallades: *Silfial* (11); och synes haft sin grund i ett genom *Lagar* stadgadt pris på en viss rymd af *Toniten*, samt däremot svarande ägor. *Marklands-räkningen* tros vara införd af MAGNUS LAPULÅS, men som den redan vid medlet af elfvahundrad-talet förekommer i ett bref af *Ärkebiskopen* STEPHANUS, kan bemälde Konung endast hafva gjort den mera allmän, eller jämnare.

Sun-

(6) Kallades; *Stafs-* och *Stols-Bo*, och åtfölljde *Ämbetet*. Ö. G. L. *Drap. B. Fl. 14.*

(7) UPL. L. *Köpm. B. Fl. 7.*

(8) UPL. L. l. c.

(9) SUDH. L. *Tilingm. B. Fl. 2.*

(10) UPL. L. *Kirk. B. Fl. 2.* SUDH. L. *Kirk. B. Fl. 2.*

(11) HELS. L. *Ärfd. B. Fl. 12.*

Sunnansfogs räknade man *Hemmans Storlek* efter *Attungar*; hvilket ord lärar betyda en besittning af någon viss storlek; och har åtminstone i *WästerGötland* svarat emot ett *Markland*, så att en *attunda del attungs* varit lika med ett *öresland* (12). I *ÖsterGötland* voro *Attungar* delade i *Sjettungar* (13). *Dalkarlarne* hade, såsom det ännu brukas i *Herdalen*, *Hemmantalet* efter *Trö*, som där är lika med ett *Skeppland* eller $\frac{1}{8}$ *Tunnas* utfäde (14). *Laupsland* nämnas i GOTL. LAGEN (15). Huru stora de varit, är mig obekant. I *Danmark* och *Norige* hafva de betecknat en jordäga, som räntade 3 *Bismer pund* eller 36 *Skålpund Smör* (16).

B) Om *Skatter och Besvär*, som utfölljde *Jordägor* (*).

a) *Ledungs Lama*. Af det man i allmänhet ej rättligen förstått *Tionde Flukken* af *Kun. B.* i *UPL. L.* har begreppet om denna Skatt varit dels oriktigt, dels oredigt och ofullständigt. Om nyssnämnde *Flukk* jämföres med den nästföljande, och med *XII Fl.* af *Kon. B.* i *WÄSTM. L.* lärar den meningen blifva påtaglig, att *Ledungs-Lama* och *Skipsvist* betydt det samma (17); men

VI. DEL.

S

varit

(12) W. G. L. *Jord. B.* Fl. 9.

(13) Ö. G. L. *Bygd. B.* Fl. 1.

(14) DAHL. L. *Kirk. B.* §. 12.

(15) c. 47.

(16) WEYLES *Glofs.* ordet: *Lób*.

(*) De afgifter, som under namn af *Tionde, Falu Skeppa*, *Allmännings öre*, och *Gengårder* utgingo af *Jordägor*, och tillföll Clericiet, anföras här icke.

(17) Med den skillnad likväl, att *Skipsvist* betecknade: *Spannmål in natura*; och *Ledungs Lama*: dels löfande med penningar.

varit helt annat än *Attergiålden*. Vidare kan man däraf inhemta, att om Konungen fann nödigt att rusta ut sin Flotta, skulle i *Upland* fyra, i *Wästmanland* två Skepp, af hvar *Hundari* utredas. Om däremot det behagade Honom att *sitta quar*, (holla fred) borde hvar *Hannu* eller *Sextondels Hundari*, i ställe för den omkostnad, som det med egna matfäcker, och den öfriga Skeppsutredningen hade måst göra sig, betala antingen *Spannmål* på tvänne terminer, första gången: 8 pund och 8 Spän (36 Tunnor); samt den andra: 6 pund och 6 Spän (27 Tunnor). (1): eller om *peningar* fördrades, 40 mark för hvar Skepp. När *Skipsvisten* löstes med penningar, erlades de efter *Hemmantalet*, eller *Markland*, för 3 Skepp; men i det som lopp på det fjärde, för hvar *Hundari*, skulle hvar *Vigher Man* deltaga lika. Denna del af *Ledungs-Laman* var således *Personel*, och ett slags *Mantals-penningar*, som dock endast i fredstider utgingo (2).

I Rhodin

- (1) Det förbehöll, som är gjordt i 12:te Fl. af Kon. B. i *Wästm. L.* att Bönderne ej voro pliktige att föra *Skipsvisten* längre, än inom hvar *Landskap*, bevisar å ena sidan, att detta Besvär, som en uråldrig skyldighet, ålegat dem; och å den andra, att man redan i början af 1300 talet försökt, at sträcka det ännu vidare.
- (2) Utom denna afgift, och i dess ställe krigstjänst af hvar *Vigher Man*, när den påfordrades, omtalas i *Province Lagarne*, såsom *Personella Skatter*: 1:o *Mordgæld*, eller böter för *Dulga drup*, som erlades efter enahanda grundfatts med *Vighra Mans-Skatten* (Ö. G. L. Drap. B. Fl. 12). 2:o *Lagodrångars Kronoutskulder*, som i *Upland* gingo till 4 örtugar årligen; och voro således visst bestämda, hvaremot *Banda* så-

I *Rhodin* gafs årligen en mark penningår för hvarje åra, då ej uppbåd skedde: I *Wästmanland* blott 5 pund, och 5 Spän ($22\frac{1}{2}$ Tunna), vid andra termin. Den betydliga inkomst, som detta allt utgjorde, när ej Skepp utrustades, torde varit en ibland hufvud-orsakerna därtill, att *Svenska Krigsväsendet* har, i synnerhet till *Sjös*, haft så ringa anseende ända ifrån *IVARSKA ÄTTENS* utgång, intill *BIRGER JARLS* tid, *ERIK JEDVARSSONS* *Sjö-tåg* undantagna; att de *Norske* fingo oförsynt tillskanfa sig *Femtland*, samt våre grannar i Öster härja in i sjelfva *Mälaren*, och bränna *Sigtuna*: annat öfvervåld att förtiga.

För *Dalarne* beräknades *Ledungs-Laman* på det sättet, att af hvar *Vigher Man* fordrades ett *Skin* (förmodligen *Ikorns*) vid 3 öres bot, och likafullt *Skinnet*, om den *Skattskyldige* försummade sig (3). Utom dessa, nämnas ock *Ledungs-Skin* (4), som torde svarat emot *Skipsvisten* anordnades; och i *Dalarne*, som i *Femtland*, bestått i ett visst antal *Hermelins Skin* af hvar hemman.

Helsingarne eller *Sundhadis-boerne*, skulle hvar år, som de utrustade *Snäckorna* ej gingo utom *Aspö-Sund*, erlagga i *Ledungs-skatt* 10 mark *Lärupt* (Lärf) för hvar *Skepp* (5); hvilken afgift synes svarat både emot *Vighra Manna*, eller *Mantals-utlagan*, och sjelfva *Skipsvisten*. I *Angermanna*

S 2

Lande

när lära betalt per capita, och jämte Bönderna så mycket, som lopp på deras andel i 10 mark, eller utlagan för det fjerde af hvar *Hundaris Skepp*. (UPL. L. Kun. B. Fl. 10). 3:o Någon afgift till *Presterskapet*.

(3) DAHL. L. Thing. §. 23.

(4) *ibid.* l. c.

(5) HELS. L. Kun. B. Fl. 7.

Lande och i *Medhelpada* borde hvar 20 årig man, som ägde 12 öre *Helsingkä* (6), deltaga i utgörandet af 5 mark *Lárupt* för hvar Skepp; och desutom två och två (*Vighra Män*) erlægga ett *Tvelitt* (*Hermelin*) *Skin*: detta allt välförståendes, då ej Skepp utreddes. De som bodde i *Uma* och *Bygda*, och där nordanföre, eller i de orter, som nu kallas *Wásterbotten*, gáfvo blott två *Blaskurin Skin* (uppskurna och beredda *lkornskin*) för hvar *Bughá* (*Vigher Man*); och för öfrigt intet, i afseende på *Skipsviften*; emedan de åtagit sig att värja sitt land sjelfve (7).

Gotlánningarne hade förpliktat sig, att vid påfordran utreda *sju Snáckor*, med lifsmedel för 8 veckor; och det endast emot *Hedningar*. *Ledungs-friheten* betaltes där årligen med 40 mark för hvar Skepp (8).

Om *Inbyggarne* i *Nerike* och *WásterGötland*, samt de delar af *Småland* och *ÖsterGötland*, som ej lågo vid hafvet, erlaggt någon *Ledungs-skatt*, fås ingen underrättelse af våre *Forne Lagar*. Intill dess att annat kan af *Handlingar* visas, är min mening, att den icke har ålegat dem.

b) *Atter-* eller *Áttá-gáld*.

Denna skatt har ofelbart varit densamma, som annars här i Norden kallades: *Veitflor*, och under samma namn, fast med en liten brytning,
till

(6) Om lika många alnar lärft i Norrland varit räknade för ett öre, som i Dalarne, betyda 12 öre *Helsingkä* 288 alnar eller andra däremot svarande varor.

(7) HELS. L. I. c.

(8) Bih. till GOTL. L. p. 52.

till *Vådhsflu*, förekommer i HELSINGE LAGEN (9). Den bestod till sitt upphof i en sed hos de Gamla, att utan betalning förpläga Refande; och det förstår sig, att detta har i synnerhet ägt rum i afseende på Konungar, så ofta någon Landsort bedrades med deras besök. Men efter dessa nådeprof kunnat blifva tryckande, om man för ofta visat dem, brukade *Noriges* Beherrskare, att endast hvar tredje år antingen närvarande gästa i hvarje Landsort, eller låta uppbära något visst i penningar och varor. Huru ofta det i *Sverige* fordom har kommit an härpå, vet man ej med visshet (10); men i sednare tider har denna afgift åtminstone i en del Landsorter, årligen mått erläggas (11). I *Upland*, eller rättare sagt, de *Tre Fulkländerna*, skulle hvar *Hundari* utgöra 4 *Nöt*, och desutom 6 Bönder tillhopa ett *Får*: hvarje Bonde 4 *Fång Hön*, eller 4 penningar, och ett *Höns*. Ett halft *Lamm*, en *Gris* eller en *Killing*, kunde man få gifva i ställe för ett *Höns*, och en *Gås* svarade mot 3 sådana (12). Alla dessa *persedlar* löstes i ett för allt med 30 *mark* af hvar *Hundari*; och äro än i dag, tillika med

S 3

Skips-

(9) *Kun. B. Fl. 10.* Köttätning kallas i 13:de *Fl.* af *Kirk. B.* i samma Lag: *Kiött attu*; och däraf skönjes nog, hvad *Attå* betyder.

(10) Den *Landskyld* af 50 *Nöt*, *WästGöta Lagmän*, förmodligen såsom urgammal *Förläning*, hvar *fjerde år* uppboro af *Mo Härad* i *Småland*, lærer varit den ortens *Åttegåld*, och gifver i det fallet anledning att tro, det samma Skatt ifrån början ej oftare utgått i *Göta Rike*.

(11) *WÄSTM. L. Kon. B. Fl. 12.*

(12) *UPL. L. Kun. B. Fl. 10.*

Skipsvisfen, grunderna till den så kallade *Ordinarie Jordeboks-räntan*.

I *Rhodin* var *Áttá-gjálden* 10 mark penningar, och 6 Lisp. Humla för hvart *Skiplag* (13). Om *Skiplagen* där å orten innehollit, som troligt är, ett lika antal af *Markland*, som i *Fulklánderna*, är det klart, att menigheten på förenämnda ställe, åtminstone i detta afseende, varit högre skattlaggd, än i det öfriga *Upland*.

c) *Tings Lama* (Nuvarande Lagmans och Häradshöfdinge Räntan).

Betaltes i *Rhodin* med 8 marker Smör af hvar ock en, som åt sitt eget bröd, och 1 örtug i penningar af hvar Bonde (14). Man har skäl att tro, det samma utlaga, till ej mindre belopp, ägt rum i andra *Landkaper*, fast den icke nämnes i *Landskaps Lagarne*, förmodligen såsom gällande efter gammal sedvana. I *WästG. L.* (15) förbjudas *Häradshöfdingar* uttryckeligen, att kräva *Kost* och *Håsta-foder* af Bönder, eller Presters: som förutfätter, att de varit tillräckligen lönte ändå.

d) *Skjuts och Snöplöjning för Konungen, eller dess Högste Ämbetsmän*.

Denna Skyldighet, som är ursprunget till *Artikeln* om årliga *Konungs-håstar*, ibland våre tiders utlagor, förekommer väl endast i *Hels. L.* (16); men har tvifvelsutan äfven annorstädes än i *Norrland*, varit gällande. Inbyggarna skulle där, på vissa ställen, möta desse Ämbetsmän
med

(13) l. c. Fl. 11.

(14) l. c.

(15) *Thingm. B.* Fl. 18.

(16) *Kun. B.* Fl. 11.

med 8 eller 10 hästar, alt efter som föret var bättre eller sämre; och då nödsyn (nödfall) var förhanden, fick ingen undandraga sig, att skjuta med så många hästar, som han, efter *Kunungx påninga* borde utgöra (17). Detta Lagens rum synes gifva tillkänna, att Allmogen om ej förr, dock i början af 14:de århundradet har varit plicktig, att för vissa *mark* eller *öres land* infinna sig med ett visst antal hästar till *Dagsvärken* vid Slottens och Kungsgårdarnes nybyggnad, eller upplagning.

e) *Budkaflars bårande* (*), f) *Skallgång*. g) *Wardholl*, h) *Brandstod*, i) *Bro- och Våga-byggning* (18), samt de *Fattigas underholl*; voro ock bosatte Män, eller som är det samma, *Jordågor* åtföljande befvär.

k) *Skeppsbyggnad*.

Emedan hvart *Hundari* borde bygga de Skepp, som det skulle utgöra (19).

l) *Gengårder*.

Agde Konungen, enligt SUDH. L. (20) att påbjuda i hvad Land det Honom behagade att komma. Som de icke nämnas i UPL. L. läres

S 4

denna

(17) l. c. *Kunungx Garda*, *Biskups*, *Riddwa*, *Prefte* och *thera manna garda*, som med *Örs tjente*, sluppo inquartering af *Vägarande*, UPL. L. *Kópm. B. Fl. 9.* SUDH. L. *ibid. Fl. 10.*

(*) *Thera Sátugarda*, som *Frålst tjente*, sluppo denna tunga; äfvensom *Nybyggare* (Torpa Karla, i Skogum boende), och de som hade sina Gårdar i *Utóyom* (långt ut i Skären).

(18) UPL. L. *Kirk. B. Fl. 2.* Ö. G. L. *Bygd. B. Fl. 5.* W. G. L. *Bygn. B. Fl. 27.*

(19) WÄSTM. *Manh. B. Fl. 72.*

(20) *Kun. B. Fl. 3.*

denna Utlaga icke förr uppkommit, än i början af 1300 talet. *Frålsbol*, så väl *Klárkers* som *Lekmáns*, voro därifrån befriade (21); och denna frihet gällde ej allenast för de Hemman, som de sjelfve åbodde; utan ock för andra tillhörigheter, om de hade mindre *Skattetal* än *Sátesgården* (22). Efter de Hemmans olika storlek, som deltog i *Gengårder*, voro deras ägare ansedde för *Half-* eller *Hel-gårds Bónder*. De sednare omtalas i HELS. L. Kirk. B. Fl. 1. (23).

Om de *Skatter*, som i forna tider åtfölljde *Jordågor*, kan det eljest i allmänhet märkas, att en del *rántade* både *Sád* och *Penningar*; andra åter blott de sednare, och voro i mindre värde (24): förmodligen därför, att det var lättare för den Skattskyldige, att skaffa persedlar, än penningar. Man känner för öfrigt icke dessa Hemmans natur; men sannolikt är, att de tillhört *Andeligt* eller *Verldsligt Frålse*; och antingen varit så affides belägna, att Åboerne sjelfve åtagit sig *penning-afgifter*, för att slippa föra *Skatten*, eller ock blifvit tvungne därtill af *Rántetägare*. Somliga *Hårader* skyldade endast till Konungen: andra däremot både till *Jarl* och *Konung* (25): Detta lär vara så till förståendes, att

(21) W. G. L. *Jord. B. Fl. 16.*

(22) l. c.

(23) År 1280 blef 6 *lres Land Nordan*, och ett *Attungs-Land*, *Sunnan-Skogs*, förklaradt för *Helgårds-Hemman*. *BOTIN* om *Sv. Hem.* p. 30. När på *Gottland* någon allman och ny *Gård* todrades, skulle både fast och lös egendom värderas i *mark Silfver*, och *Gården* proportionsvis utgå däresten. *GOTL. L. c. 53.*

(24) *UPL. L. Jord. B. Fl. 1. SUDH. L. Jord. B. Fl. 17.*

(25) *Ö. G. L. Bygd. B. Fl. 28.*

at *Jarlen* af visfa *Håvader* uppbar i lön *Ätte-gjäl-*
den, och någon andel af *Sakören*: under det att
Ledungs-Laman, eller andra *Skatter*, voro Ko-
 nungen förbehollne.

m) *Rättegångars Bivistande.*

Att inställa sig vid de många *Ting*, som i
 dessa tider föreföllo, var ock en tunga, som för
 hvarf drabbade *Jordägare* (26): utom det att de
 rätt ofta måst infinna sig som *Edgårdsmän*, *Vitt-*
nen, *Takar*, *Synemän*, *Fastar*, och sådant mera, som
 hörde till Forntidens vidlyftiga *Rättegångs-fätt*.

C) *Om Uppbörds-Verket.*

Hvad *Skipsvisten* angår, förestods det i hvarje
 Hamn, där hvart Skepp hade sitt läge, och Ko-
 nungen sitt *Visthus* (Magazin) af *Uptåkismadhrar*,
 eller *Tåkjumän*, på Hans vägnar (27). De äro
 här förut nämnde ibland Konungens Ämbets-
 män, äfven som Dets *Skatt-* och *Ar-männer*:
 om hvilka det allena må tilläggas, att de troligt-
 vis uppburit alla *Skatter*, som utgingo i pennin-
 gar; hvaremot *Tåkjumännen* emottagit persedlar.
 Å de *Skatt/skyldigas* sida, voro i *Upland*: *Attungs-*
madhrar; i *Wästmanland*: *Styrimän*, för att beva-
 ka deras rätt, då tvist yppades om utlagornas
 riktighet (28). I fall någon persedel blef an-
 sedd för oduglig, fick han som skulle aflemna
 den, saklöst fara hem; och skaffa en bättre i
 stället; men om, till ex. ett helt *Skiplag* försum-
 made att infinna sig med *Utlagorna*, skulle det
 plickta 40 mark, och ändå betala hvad det
 borde. För enskilde, eller delar af ett *Skiplag*,
 voro böterna i mon därefter (29); och ehuru

S 5

vissa

(26) UPL. L. *Thing*. B. Fl. 2. W. G. L. *ibid.* Fl. 3.

(27) (28) (29) UPL. L. *Kun*. B. Fl. 10.

vissa tider om året voro för Rättegång och Utmätningar fridlysta, gällde dock den Lagen, att *ap-tir Kunungx uthgiärdum ma sökias i allum fridhum* (30).

Myntväsendet.

I likhet med andra Follkslag, hafva ock *Scandinaviens* forne Inbyggare tagit *Guld* och *Silfver* till måttstock för alla ägendomars värde; och kallat, när frågan var om *Silfver*, 16 *lod*, om *Gull* åter, 2 *lod*, för en *Mark* (1). Denna hade man vidare delat i 8, och *hvar* *åttondedel* bar namn af *ett Öre*. På hvart *Öre* gingo 3 *Örtugur*; på hvarje *Örtug*, *Sexton Penningar*, så att en *Mark* innehöll 384 sådana (*). Då både köpare och säljare börjat finna hvad obehägnhet det hade med sig att uppehållas af vägnings, som för öfrigt ej gaf säkerhet om hallten, och tillika huru vikt det var, att hafva dessa metaller präglade, det vill säga: på regerande Herrars tro och ära till vikt och finhet med något märke bestämda, företog man sig äfven hos oss att slå *Mynt*, som i förstone voro af bergfint *Silfver*, och förmodel. ej större, än att de i vikt svarade mot $\frac{1}{3\frac{1}{2}4}$ *Mark*; efter *Mynt* i allmänhet blifvit kallade *Penningar*. Som man äfven fordom för-

stod

(30) UPL. L. *Thingn.* B. Fl. 14. HELS. L. *ibid.*

(1) W. G. L. *Gipt.* B. Fl. 1. GOTL. L. c. 2.

(*) Jag vet väl, det man nog allmänt holler före, att det gått endast åtta *Penningar* på en *Örtug*; men hvar och en som behagar utleta meningen af 1 *Fluken* i *Mandr.* och den 17 i *Thing.* B. B. af W. G. L. där man ser en *Summas* halvverande hela vägen utföre, kan ej falla på annan tanke, än som nu är anförd. Jämf. DIJKMANS *Obs. öfver Fornas Penningräkningen*, §. VI.

flod att vingla med *Myntning*, och att slämpla ett stycke t. e. för en *Örtug*, som ej hade mera än $\frac{2}{3}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, eller ännu mindre af det Silfver, som detta *Mynt* borde inneholla, uppkom naturligtvis en slags *Cours* däraf. Man nödgades göra skillnad på en *Vågen Mark*, eller 16 lod Silfver, och en hop *Peningar*, som efter namnet och Prägeln bordt utgöra äfven så mycket; men, när man vägde dem, befunnos mera eller mindre vara därunder. Dessa fednare kallades: *Köpgilda Marker*, *Mark Peningar* (2): *Talda Marker* (3): *Påntri Örtugar* (4): och *Svenska Peningar* (5). De förra, eller *Våguna*, fordrades alltid i böter, under namn af *Karlgilda* (6) eller *Botmarker* (7).

Som man i dessa tider ej visste af *CreditSedlar*, är lätt att föreställa sig huru fällsynte *Peningar* måste varit; men Follket var då icke heller rådlöst. Man kom öfverens, att *visfa alnar Vadmal*, eller *Lårft*, skulle svara emot en *Mark Silfver*; och att i allmänhet anse *Sköldar*, *Svård*, *Hjälmar*, *Oskuret Klåde*, *Låript*, *Vadmal*, unga *Hästar*, *Nöt*, och *omyntadt Silfver*, för *reda Peningar* (8). Huru en del af dessa varor beräknades, blifver nedanføre tillfälle att omröra. Imedlertid får man här anmärka om forntidens *Penning-Cours*, att i början af 1200 talet, då WÄSTGÖTA LAGEN utgafs, 3 *Pråglade* eller *Köpgilda Marker* varit

(2) Ö. G. L. *Drap.* B. Fl. 17.

(3) *ibid.* Fl. 21.

(4) UPL. L. *Manh.* B. Fl. 1.

(5) WÄSTM. L. *Kristn.* B. Fl. 9.

(6) UPL. L. *Årfd.* B. Fl. 1.

(7) HELS. L. *Kirk.* B. Fl. 1.

(8) Ö. G. L. *Wadh.* B. Fl. 6. SUDH. L. *Årfd.* B. Fl. 2.

rit lika med 2 *Vågna* (9); och att vid år 1250, då ÖSTGÖTARNES LAG hufvudsakligen fått det skick, hvori den nu befinnes, hafva 2 af *de förra* svarat emot *en af de sednare* (10): äfven som det annars är bekant, att i början af 1300 talet 3 *Mark Penningar* gingo på en *Lödig*, eller *Vågen*.

Som i början få *Myntstäder*, och inga *Bänker* funnos, är begripligt, att en hop *utländske Myntslag* då varit mera än nu, gångbare här i Norden. Af städerna nämnas i våra Lagar: *Örnvingar*, som gällde 18 *Penningar* (11); *Peninga Blå* (12); och *Ärpeninga* (13). Desse båda synas mig varit enahanda, och samma slag, dels *Romeriska*, och dels *Grekiska Kejsare-Mynt* af Koppar eller Bronze, som till vid pås en Styfvers storlek, och därunder, äfven i *Norrland* äro fundna i jorden.

Af det, att i *Bisk. ÖDGRIMS* tid, vid början af 1100 talet (14), 5 *ärpenningar* svarade mot 3 skeppor Korn, eller 6 skeppor Hafra (15), kan för öfrigt inhämtas, hvad brist ej mindre på *Mynt* i allmänhet, än Koppar i synnerhet, har varit den tiden här i Riket.

Varuprifer.

För den orsaken, att alla Böter fordom skul-

(9) W. G. L. *Rättl. B. Fl. 9. Mandr. Fl. 1.*

(10) Ö. G. L. *Drap. B. Fl. 21.*

(11) W. G. L. *Thingm. Fl. 17.* *Örnvingar* tros varit desamma, som Utlänningar kallat *Fligers*; i afseende på de utsträckta Vingar, hvarmed de finnas tecknade. *IHRIS Glosfar.* ordet: *Örnvinge*.

(12), (13) *Bih. till W. G. L. om Kristn. Bisk.*

(14) *LAGERBR. Sv. R. H. T. II. p. 592.*

(15) *Bih. till W. G. L.*

le betalas antingen med *fint Silfver*, eller vissa däremot svarande Kreatur, eller Varor, har des-
 sas värde i Silfver naturligtvis haft mindre om-
 skiftlighet då, än nu. Af Kreatur, gällde i UP-
 LAND, vid slutet af 1200 talet, en *Häst*, 6 öre
 (1): ett *Stod*, eller en *Oxe*, 4: en *Ko*, $3\frac{1}{3}$: ett
 årsgammalt *Svin*, *Får*, *Get* eller *Bock*, 1 Örtug:
 en *Hund* 3: en *Katt* 1 öre: ett *Dagsverke*, 4: ett
Fång Hå, 1 *Penning* (2). I WÄSTERGÖTLAND
 värderades också i början af samma Hundrade-
 tal, en *Häst* till 6: ett *Stod*, eller en *Ko*, till 4
 öre: en *Skeppa Hafra*, till 4 *Penningar* (3): I
 ÖSTERGÖTLAND vid år 1260 ett *Nöt* till 6 öre:
 ett *Kövrne* (Knähund) till 6: en *Hjord-hund*, till
 2: 12 *alnar Vadmal* till 1: en *Mantul* till 10 öre:
 en *half Span Korn* till 4 *Penningar* (4). I SÖDER-
 MANLAND år 1327, en *Gångare* (Ridhäst) till 12
 öre: *Rinnare* (Slädtrafware) till 8: *Hors* (Stod el-
 ler Värkhäst) till 6: ett treårigt *Svin*, *Får* eller
Get, 1 öre: ett *Kyverne* 3 *Mark*, eller 24 öre:
 en *Ikorna Hund*, *Hjord Hund* och *Mio Hund* (Vindt-
 hund) 12: en *Gårds Hund*, 3 öre (5). I NORR-
 LAND kostade ett *Dagsvärke* 1 *aln Lårft* (6). I
 DALARNE, en *Ko*, 1 *Mark* (*): 24 *alnar Lårft*, 1
Mark:

(1) Som 1 öre var $\frac{1}{8}$ af en *Vågen Mark*, betyder det
 här, och i det följande 2 *lod Silfver*, eller motsva-
 rande Vårdören.

(2) UPL. L. *Widh.* B. Fl. 23.

(3) W. G. L. *Råll.* B. Fl. 7. *Kirk.* B. Fl. 14.

(4) Ö. G. L. *Bygd.* B. Fl. 24. 44. *Gipt.* B. Fl. 3.

(5) SUDH. L. *Bygn.* B. Fl. 20, 33.

(6) HELS. L. *Kirk.* B. Fl. 2.

(*) Detta är oielbart ett Skrif eller Tryckfel, som bör
 rättas till: en half Mark.

Mark: 4 *Marker Ljus*, en *half Penning*: en nio dygns gammal *Kalf* 1; men ett *Lamm* af lika ålder, $\frac{1}{2}$ *Penning*: och likafå en *Gås* (7).

På GOTLAND betaltes en *Träl* med 3 *Mark* (8): I WÄSTERGÖTLAND högst med 4 (9): i WÄSTMANLAND, med 7 *Mark* (10).

En *Äng*, hvarpå 1 *Lafs Hö* kunde bärgas, hölls i DALARNE värd 1 *Mark*: äfvenfå ett *Spannland Åker* (11). I WÄSTMANLAND gafs 2 *Mark* för ett *Örtugs-Land* (12).

Mått, Mål och Vigt.

Till *Spannmåls mätande* brukades *Span Nordan Skogs*; hvilket *Mått* var olika för olika Städer; men det som var antaget i någon viss Stad, gällde såsom Rättesnöre för omliggande Orter: så att i *Attunda* och *Tiunda Fylken* mättes efter *Upsala*, i *Fiådrundha*, efter *Enköpungs Span* (1). I *Wästmanland* rättade man sig efter den, som i *Arose* nyttjades (2). *WästGötarne* åter hade *Skeppor* (3). På *Gotland* var ett *Mått* för våra *Varor*, som kallades *Scal* (Skål) (4).

Längde-

(7) DANL. L. Kirk. B. §. 4. Thing. B. §. 14.

(8) GOTL. L. c. 28.

(9) W. G. L. Mandr. B. Fl. 14.

(10) WÄSTM. L. Manh. B. Fl. 8.

(11) DANL. L. l. c.

(12) WÄSTM. L. Thing. B. Fl. 23.

(1) UPL. L. Kun. B. Fl. 10.

(2) WÄSTM. L. *ibid.* Fl. 12. NB. 8 *Spän*, eller 4 *Tunnor*, kallade man: ett *Pund*.

(3) W. G. Thing. B. Fl. 16.

(4) GOTL. L. c. 63.

Långdemått voro i allmänhet: *Famn*, *Aln*, och *Fjåt*, eller *Fot* (5). I ÖstG. L. talas ock om *Span* (6), som betydt längden mellan det yttersta af Tummén och Lillfingret, då båda voro utsträckta.

Åfstånd mellan Orter, räknades till Lands: efter *Rost*; till Sjös: efter *Viku* (7); som hvar-dera har svarat emot vid pass en half Svensk mil.

Andra sått at *våga*, än med *Bismane*, omtalas icke i *Province Lagarne* (8).

Hemsfeder.

Då de fleste Jordägare hade Trälar, och låto dem förrätta alla tunga eller osnygga sysslor (1), under det att de sjelfve hade blott tillsyn däröfver, och föröfrigt sysselfattes dels af *Krig*, *Sjöfart*, *Köpfårder* och *Råttegångar*, dels ock roade sig med *Jagt*, *Fiske* och *Gästbud*, måste deras tillstånd, anseende och sätt att lefva, varit helt annorlunda beskaffade, än hos större delen af dem i våra tider. Okunnigheten om en hop af sednare tidehvarfs bekvämligheter och upfinningar, gjorde dock, att en vis enfalld i allmänhet var rådande. Deras *Byggnader*, t. ex. hade ej knutar, som våra, utan bestodo af stolpar, med stöd (2), i hvilka stockar infattades: liknande

(5) UPL. L. *Widh.* B. Fl. 3. HELS. L. *Widh.* B. Fl. 5.
SUDH. L. *Bygn.* B. Fl. 10.

(6) Ö. G. L. *Bygd.* B. Fl. 6.

(7) *ibid.* *Drap.* B. Fl. 11.

(8) W. G. L. *Thing.* B. Fl. 16.

(1) W. G. L. *Gipt.* B. Fl. 6.

(2) UPL. L. *Widh.* B. Fl. 2.

liknande alltså de lador och uthus, som ännu på fömliga orter brukas. Likaledes hafva också deras *Kyrkor* varit byggda (3); och, utom Domkyrkorna, torde ej många af sten funnits, innan medlet af 1200 talet. Fiere Hus, än de 4, som vid förenämnda Seculi början bestodos Pastor, och kallades *Hårberge* (Magazin), *Stufva* (förmodl. med flera än ett rum), *Nótor* (Ladugård) och *Lada* (4), lära de fleste icke heller sjelfve haft, om ej *Badstufva* torde få tilläggas (5). Hundrade år därefter, hade vällefnaden, äfven i denna delen, så tilltagit, att hos Prest, och tvifvelsutän andra Ståndspersoner, funnos, utom de förenämnda: *Vistahus* (Skafferi): *Sömnahus* (färskild Byggnad, med Gästrum); och *Stekara Hus* (af Kök, Bagare- och Brygg-flugor bestående) (6).

Om *Männens klädedrägt*, förmäler GORL. L. att *Scarlat* genom förbud var aflagt (7). Den nämner elljest: *Broc* (Byxor); *Hatt*, *Scyrtu*, *Serc* och *Kiurtil* (8), som torde varit det samma, som i HELS. L. har namn af *Kappa* (9); hvarest ock *bálten* omtalas (10).

Af

(3) W. G. L. Kirk. B. Fl. 6.

(4) W. G. L. Kirk. B. Fl. 2.

(5) W. G. L. Ark. B. Fl. 1.

(6) UPL. L. Kirk. B. Fl. 2.

(7) c. 24.

(8) c. 19.

(9) HELS. L. Manh. B. Fl. 31. Dessa *kapper* tror jag varit de så kallade *Stóp-Koftor* (Isl. *Steip-Kúfl.*), som gjorda af Vadmal, och liknande långa Busfarons-Skjortor, dock framtill ända nedåt uppskurna, brukades i Norrland intill början af nuvarande Seculum.

(10) l. c.

Af *Quinno-kläder* i Södermanland, uppräknas (11) *Stånidsa* och *Kiurtil*; förmodligen svarande emot de i ÖstG. L. (12) nämnda: *Tu Ismugs klåde*: *Hufvudduk* (13): *Kappa*, som kallades: *Mantul*, hvartill ock *Brats* (flora och prydliga Kappspännen) hörde (14). *Fingergull* (Ringar) hafva de ock brukat (15). *Gullat*, (bred ring, liknande foten af en krona): *Silkisband*, *Bladragning* (randigt Lärft): *Silfver band* och *kiurtil bonathr* (Gränslät framfester, och nedomkring kiortlar) hade på GOTLAND varit brukliga, men blefvo där aflysta (16).

I *samma Landsort*, hade man till *Åkdon*: *Oye vagn* (Brudvagn): *Rufs* (Korgvagnar); och *Kerra* (Kärror) (17).

Gull, *Trålar*, *Jord*, *Silfver*, *Djurshorn*, och *Bolstrar*, höllos för i synnerhet dyrbara ägendor, och kallades: *Gårfsmar* (18).

Hvad *Tideräkningen* beträffar, så blefvo de år kallade *Jamlanga*, som bestodo af jämt 365 dagar (19). Året indelades i *Vinter* och *Sommar*; och *Maj månad* räknades till den sednare (20). *Vin-*

VI. DEL.

T

ternatten

(11) SUDH. L. *Gipt*. B. Fl. 6.

(12) Ö. G. L. *Gipt*. B. Fl. 15. *Stånidsar* torde liknat de korrtä Tröjor, med uppstående styf krage, som ännu brukas på Öland.

(13) Förmodl. det samma, som kallas *Ivi klåde* i Ö. G. L. l. c. och ännu nyttjas i åtskilliga Landskaper.

(14) Ö. G. L. *Gipt*. B. Fl. 3. VÄSTM. L. *Årfd*. B. Fl. 24. SUDH. L. *Gipt*. B. Fl. 6.

(15) SUDH. L. l. c.

(16) GOTL. L. c. 65.

(17) c. 26.

(18) Ö. G. L. *Gipt*. B. Fl. 28.

(19) Ö. G. L. *Drap*. B. Fl. 11.

(20) SUDH. L. *Gipt*. B. Fl. 2.

ternatten (d. 14 Octob.) var förmodligen i Heden-
domen både Vinterns och hela årets början. *Som-*
marnatten (d. 14 April) omtalas äfven (21). *Min-*
dre Tidelångder afmättes med *Nätter* (Dygn) (22),
Manada och *Mid Mundar* (halfva Månader).

Man hade årligen *Tre visfa Brudlöpis*, eller
Mungats-tider, då Bröllop höllos (23). Af dessa
finnes blott *Söndagen* näst efter *Martini*, utstakad
(24). *Trolofsningar* skulle fordom, som nu, gå
förut; och hos *Göterna Morgongåfva* då tillika ut-
fästas (25). Detta synes *Sviarne* icke hafva bru-
kat; men ändå måst beqväma sig till denna gåf-
va, andra Bröllopsdagen (26). Till denna *Hög-*
tids bivistande, skulle man bjuda alla Fränder in-
om tredje Slägtleden, vid 3 markers bot, (27).
Kom någon obuden, och *fick misfyrmedelse a fik*,
var det allt saklöst, så framt han icke *blef dödan*
dråpin eller ock *fullum jarum fargadher* (28). *Bröl-*
lop stodo hos Brudgumen, hvars skyldighet det
var, att skicka mot Bruden *Forvisla Man* (Hof-
mästare), och *Brutu Mö* (Brudframa), eller så
kallad *Brudfäta* (29). Utom dessa, fändes ock
en hop *raska Tuglingar*, som, vid stora böter till
görandes, voro plick-ige att föra Bruden oskadd
hem

(21) DAHL. L. *Bygn.* B. §. 52.

(22) Ö. G. L. l. c.

(23) UPL. L. *Ärfd.* B. Fl. 2.

(24) W. G. L. *Gipt.* B. Fl. 3.

(25) W. G. L. l. c. Ö. C. L. *Gipt.* B. Fl. 8.

(26) UPL. L. *Ärfd.* B. Fl. 4.

(27) Ö. G. L. *Gipt.* B. Fl. 9.

(28) SUDH. L. *Gipt.* B. Fl. 2.

(29) UPL. L. *Ärfd.* B. Fl. 2. Ö. G. L. *Gipt.* B. Fl. 8.

c. WÄSTM. L. *Ärfd.* B. Fl. 6. På Gotland följde
ock *Brudvagnar* med. COTL. L. c. 63.

hem till *Borda fins*, och i *siang* hans *varda* (30). Efter lycklig framkomst skulle Brudgumens närmaste Slägtinge begära *Giptar ord* åt honom af Brudens *Giftoman*: hvarpå hon trädde upp i *Brudstolen*, och *Giftoman*; efter et visst formel ires, sammanfogade Brudparet (*). Någon *Vigsel* eller *Brudmåsa* nämnes väl icke, dock ser man af *Kyrkballkarne*, att den med tiden blifvit ansedd för nödig, ehuru den vid medlet af 1100 talet ännu var så litet bruklig, att, enligt *Påfven* HONORII III:s klagan, det då fanns en stor hop Prester, som voro födde af osammanvigda föräldrar.

Jämte de *tvänne Lagha Dryckiur* (i Lagarne föreskrefven unfägnad med Drycker), som skedd vid *Trolofsningen*, och *sjelfva Bröllopet*, omtalas ock en *Vakn-dryckia*, i slutet af det sednare, då Gästerne skulle resa, och fingo igen sina *Vapen*, som Värden under Bröllopstiden haft i sin gömo (31).

För öfrigt hade man, efter tid och läglighet, äfven andra *Gästabud*, som kallades: *Vaix-lur-ols* (Veitslo-öl) (32). Så många *Skålar*, eller *Minnen*, blefvo då druckna, som Värden behagade föreslå; och vid Bröllop var *Marias Skål* ett tecken till upbrott, som alla förstodo (33).

Då *visfa Skålar* anfågos för oundgängliga; men kärlet, som skulle tömas, kunde vara stör-

T 2

re

(30) WÄSTM. L. *Årsd.* B. Fl. 9.(*) SUDH. L. *Gipt.* B. Fl. 3. UPL. L. *Årsd.* B. Fl. 3.

(31) Ö. G. L. l. c.

(32) GOTL. L. c. 24.

(33) *ibid.*

re eller mindre, hafva forntidens Lagfliftare visligen förordnat, en viss, men beklagligen nu okänd, storlek på dem (34).

Giga (Mungigor); *Fidlu* (Viol eller Harpa) och *Bambu* (Trumma), omtalas ibland dessa tiders Spel-Instrumenter (35).

Quinnokönets Villkor.

Kunna af *Province Lagarne*, för den tid de varit gällande, tydligt nog inhemtas. Att *Quinnor*, äfven här i Norden, i forna tider merändels blifvit köpta till Hustrur, i anledning där-af varit hollna som Trälar, och i egenskap af Döttrar, då Bröder funnos, icke fått ärfva före BIRGER JARLS tid, är i det föregående anmärkt. Här tillägges endast, att desförinnan ärfde Friljorbarn af Mannkönet lika med ägta Döttrar (1). Man har ock haft tillfälle att omröra det, utom *Morgongåfva*, som synes varit en uråldrig rättighet, och till sin grund en betalning för deras första åtnjutande, de erhollit åtskilliga andra af ERIK JEDVARSSON. Han har däruti visat, det Han var för sin tid en rätt god Chevalier; och med *den halfva Siång* han tillägnade hvar Hustru, följde den tillåtelsen, att utan vidare ransakning och dom få slå ihjäl den flicka, som olyckligtvis träffades i *siång Bondas sinum* (2). Den Prest var ock förfallen till 3 marksböter, som förfummade *Inledsn*, eller att taga en Hustru i Kyrka, så att hon därigenom

(34) l. c. C. 4.

(35) W. G. L. *Bard.* B. Fl. 7.

(1) GOTL. L. c. 19.

(2) UPL. L. *Ärfd.* B. F. 6.

igenom *mislade siångalåghi fins* (3). Att de ej fingo i *vard sätias* (göra vakt vid *Bötar*) (4): ej köpa eller sälja öfver *en Örtugs*, eller *ett Öres* värde (5): ej vittna om annat, än huruvida ett barn var födt lefvande, och inom ellfte månaden (6), kan hollas för en ren förskoning; ehuru våre förfäder torde haft en hel annan mening därmed.

Om i dessa mål det skulle tyckas, som Qvinnor hafva blifvit för ringa agtade af Mankönet, så har det å en annan sida, utmärkt sig genom en mildhet och ett öfverseende med dem, som man ej kunnat vänta af så hårda tider. De voro alltsådes *fridlysta*, ehvad fiendtlighet imellan deras män, eller anhöriga vara kunde. Man hade belaggt *Qvinno-dråp* med tveböte (7); och räknade dem till ock med ibland *Nidingsvärk* (8). En Hustru var väl icke fri för *radhande* eller aga af sin man; men han fick dock ej i *ölbänk* slå henne, om han ville undgå att böta 3 mark, Hustruns ensak (9). *Qvinnors ogärningar* ansågos allmänneligen för lika med dem, som begingos af Barn och omyndiga, så att därvid alldrig var fråga om *Landsflygt* eller *Tukka-* och *Edsöres-böter* (10). Man fordrade likväl med all stränghet att de skulle holla sig trogne och kyske. I vi-

T 3

drigt

(3) UPL. L. *Kirk.* B. Fl. 9.(4) I. c. *Kun.* B. Fl. 12.(5) I. c. *Köpm.* B. Fl. 4. WÄST. L. *Manh.* B. Fl. 97.
HELS. L. *Köpm.* B. Fl. 2.(6) Ö. G. L. *Räfft.* B. Fl. 12. UPL. L. *Ärfd.* B. Fl. 10, 11.(7) UPL. L. *Manh.* B. Fl. 11.(8) W. G. L. *Ard.* B. Fl. 1.(9) W. G. L. *Bard.* B. Fl. 3.(10) Ö. G. L. *Drap.* B. Fl. 9.

drigt fall blefvo de; såsom *Ogifta, misfädda Kun-
nur Fadrens och Modrens*, det är: beroende af
hvad de ville göra med dem (11). Voro de åter
Gifva Qvinnor, stod lifvet, eller åtminstone Näsa,
Här och Öron i mannens våld, och en således
slumpad fick heta *Horflacka* i alla sina lefnads-
dagar (12).

Då, efter flera mildringar och varningsgra-
der, deras brörtlighet ändå var så långt gånge,
att den fordrade dödsstraff, hade man likväl den
höfligheten, att hvarken låta *stegla* eller *hånga*
dem (13). De blefvo antingen *med stenur i håll*
tyrskade (14), eller ock *kvicka* (levande) i *jord*
gräna (15). För ett slags oråd, som kallades
förgärningar, voro de varnade af den Stadgan,
att *brännas levande*, om de härmed beträddes (16).

*Nationens framskridande till bättre Samfunds-ord-
ning, och mildare Seder.*

I de tidehvarf, då *Själphämnden* utan gränser
var tillätlig, är lätt att föreställa sig, hvad våld-
samheter och blodsutgjutelser som oftast förefal-
lit; och huru liten nytta människor då haft af
delaktighet eller inträde i Borgeliga Samfund.
Vare forne Lagstiftare hafva ock därför alldra-
först varit betänkte på denna skadliga böjelses
hämmande,

(11) UPL. L. *Ärfd.* B. Fl. 1. Ö. G. L. *ibid.* WÄSTM.
L. *ibid.* Fl. 3.

(12) UPL. L. l. c. Fl. 6.

(13) UPL. L. *Manh.* B. Fl. 49. Ö. G. L. *Thiupt.* B.
Fl. 35. W. G. L. *Thiuv.* B. Fl. 9.

(14) UPL. L. *Manh.* B. Fl. 13. Ö. G. L. l. c.

(15) WÄSTM. L. *Manh.* B. Fl. 103f

(16) UPL. L. *Manh.* B. Fl. 19.

hämmande, småningom inskränkt densamma, när den ej på en gång kunnat alldeles förtagas. Till den ändan, och på det att första hettan af hämndelyfnaden måtte hinna svalkas, blefvo till en början dels *vissa Kyrkor*, och *Kyrkogårdar*, fridlyfta såsom *Friståder* (1), där brottslige eller misstänkte personer hade en säker tillflykt: dels ock belades all vållöshet vid Ting, hemma inom hus eller ägor, och i Kyrkor med så ansefliga böter, att nöjet af hämnd blef för dyrt på dessa ställen. I samma afsigt stadgades ock vidare, att de som förbrutit sig, skulle njuta *Legd* (2), eller så kallad *Dag* (3); *Nam*, eller fjelfpantning, af det man hade at fordra såsom Gäld, eller Böter, blef först af *BIRGER JARL* alldeles förbuden, sedan *KNUT ERIKSON* ej vidare förmått inskränka detta ofkick, än att det ej fick utöfvas inom *Gäldenärens Gård* och *Grindstolpe* (4).

Af det att *Målsägandes* rätt till Böter och Skadestånd väl ansågs för närmast; men *Hårvader* eller *Tinglag*, och *hela Lendskap* äfven hade sina andelar, antingen *ensamme*, såsom *Gotland*, på 1100 talet, eller *jämte Konungen* (*); hvilket skedde i *WästerGötland*, efter år 1200; och Han gradvis har kommit till Sitt deltagande (**), kan tydligen skönjas, huruledes efter-hand af en hop *Husfäder* har blifvit ett *Tinglag*: af flera sådana

T 4

ett

(1) GOTL. L. c. 8. UPL. L. Kirk. B. Fl. 13.

(2) UPL. L. Kun. B. Fl. 9.

(3) W. G. L. Thing. B. Fl. 11.

(4) Ö. G. L. Råfft. B. Fl. 8.

(*) W. G. L. Thiw. B. Fl. 6.

(**) l. c. Mandr. B. Fl. 9. Ö. G. L. Råfft. B. Fl. 3.

ett *Landskap*, och slutligen af *Landskapers* förening:
ett *helt Rike*.

Vidare synes det här af följja, att man icke trott, det förbrytelse angått andre, än *Målså-gande*, förän *Hiraders* och hela *Landskapers* för-enade styrka, och ändteligen sjelfva *Konungens* magt har behöfts till hvar och ens rättigheters oförda åtnjutande. Det är åtminstone oelbart, att *Samfunds-ordningen*, och begreppet om ett ge-menligt Fädernesland, har blifvit fullkomligare i mon af denna sammanfättning.

Till mildare Seder hafva följande *Stadgar* naturligtvis bidragit.

1) Att *Quinnor*, först såsom *Hustrur*, fingo andel i sina männers bo, jämte andra här ofvan-till omrörda rättigheter; och sedan i allmänhet den att ärfva.

2) Att *Träldomen* småningom på det fättet upphäfdes, att *BIRGER JARL*, till följje af *Cardi-nalen WILH. SABINENSIS* yrkande på *Skeninge Mö-te* år 1248, förböd *Gälf-Trälar*; att ej allenast sådane fingo igenlöfas af deras *Slägtingar* (5), utan ock *Barn*, då en af *Förälldarne* var fri, skulle anses för *Friborne* (6); och att *Trälars* frigifvande blef hollet för ett *Gudaktighets-verk*, till des att ändteligen *MAGNUS ERIKSON* för alltid i vårt Fädernesland aflyste denna män-sk-lighetens förnedring.

3) Att *Vapens bårande* i fredlig tid, förböds allmänheten.

4) Att i ställe för det man haft en *Tingsdag*
i hvar

(5) W. G. L. Årfd. B. Fl. 20. Ö. G. L. Årfd. B. Fl. 17.

(6) UPL. L. Årfd. B. Fl. 19.

i hvar vecka, det vanligen blef endast 4 Ting om året (7), mellan hvilka Tvissemålen lättare kunnat i godo biläggas, än då det få ofta gafs tillfälle till lagförande.

5) Att *tvifvelaktiga Rättegångsfaker*, i ställe för *Järnbörd*, skulle afgöras med *Edgårdsmän*. Denna inrättning var otvifvelaktigt i sin början en kraftig drif-fjäder till oförvitelig lefnad; så vida, enligt förra tiders Rättegångs-fätt, hvar ock en fick beskylla hvem och för hvad han ville. Det kom då alltid an på, att fria sig med ett större eller mindre antal *medsvårjande*, hvilke det måste varit svårare eller lättare att förskaffa sig, allt efter som man var mera eller mindre väl känd. Med tiden, och sedan Medborgares villkor blifvit allt för olika, har däremot en sådan författning utan tvifvel gifvit många anledningar till förtryck.

6) Att *Brott och Straff*, i afseende på *Tjufnad*, blefvo i SUDH. L. (8) något närmare, än tillförne, svarande emot hvarandra.

Stadgar, som i synnerhet utmärka Nationens urgamla Lynne.

A) *Sjelffrådighet.*

Svenska Folket hade fordom förbehållit sig ej allenast att få *välja* sina *Dommare* (1); utan ock att *ransaka* genom den *Nämnd*, som för hvar Rättegångs-mål förordnades, och hvilken båda parterne skulle godkänna. Man fick sjelf *straf-*

T 5

fa

(7) W. G. L. Thing. B.

(8) Tjufn. B. Fl. 3.

(1) UPL. L. Thing. B. Fl. 1.

fa ägtenskaps-brott, då förbrytaren träffades på färiska gärningen (2); och *hæmnas*, eller taga böter, för anhörigas dråp (3): ägde ock själf bedja för den, som i *Edsöres-mål*, eller med fridsbrott förolämpat, innan Konungen kunde benåda en sådan (4). I fråga om *Böter*, skulle *Målsäganden* först hafva sitt fullt ut; och om han gaf efter något, minskades i samma mån *Konungens* och *Håradets* andelar (5). I *tvistemål om Jord*, hade Bönder *vitsord* både mot Konungen och dess Ämbetsmän (6); och likaledes i *Dulsmål* (7). En lagfökt kunde *treskas*, att vid Tingen infinna sig, i sju veckor, och ändå hafva öppet svaromål (8). Det var ej tillåtligt att häkta andra, än *Mördare*, *Tjuftar*, *Röfvare* och *Landsförviste* (9); och i allmänhet var *oskyllidigt fångslan- de* lika hårdt ansedt, som uppenbart dråp (10). *Utmåtningar* fingo Konungens Länsmän dels ej bivila, dels endast öfvervara, sedan de utnämnt 12 män därtill (11). Af böter för *Hemgång*, ha-

(2) l. c. *Ärfd.* B. Fl. 6.

(3) l. c. *Manh.* B. Fl. 9. GOTL. I. c. 11.

(4) UPL. L. *Kon.* B. Fl. 6, 9. W. G. L. *Gipt.* B. Fl. 4. Ö. G. L. *Eds.* B. Fl. 1. DAHL. L. *ibid.* §. 9.

(5) HELS. L. *Widh.* B. Fl. 14. Ö. G. L. *Kristn.* B. Fl. 19. UPL. L. *Manh.* B. Fl. 10. SUDH. L. *ibid.* Fl. 25.

(6) W. G. L. *Jord.* B. Fl. 9. Ö. G. L. *Wadh.* B. Fl. 1.

(7) W. G. L. *Thing.* B. Fl. 2. Ö. G. L. *Eghn.* S. B. Fl. 2.

(8) UPL. L. *Thing.* B. Fl. 3. Ö. G. L. *Råfst.* B. Fl. 25.

(9) W. G. L. *Thingm.* B. Fl. 11.

(10) UPL. L. *Kirk.* B. Fl. 15. *Widh.* B. Fl. 25. Ö. G. L. *Eds.* B. Fl. 28.

(11) HELS. L. *Thing.* B. Fl. 9. UPL. L. *ibid.* Fl. 8.

de Konungen, allt efter ställenas olika läge mellan yttersta betesmarken, och Jordägarens fäng, mera eller mindre. Ända intill förflugan, var Hans andel större; men därifrån och intill Sängen lika med Husbondens, som häremot blef drygare på detta ställe (12).

B) *Årelyfnad, och därpå följande*

a) *Ömtålighet för Skymsf.*

Huru stor den varit, bevisar det nogsam, att *Öknamn* eller *Okvådens-ord*, som eljest, när de oförskyladt gåfvos, voro med böter ansedda, tillades för vissa brott, såsom en råga på straffet; Den t. e., som utan affigt att stjåla, tog och nyttjade något af en annans Kreatur, eller Husgeråd, *skulle böta, och Tjujver heta*. (13). Man gjorde således skillnad på *Okvådens-ord*, som Lagen tillät, och *Såktar-ord*, eller oförskyllda tillmälen (*). Sjelfva Öknamnen förtjena här uppräknas; emedan de utmärka hvad man fordom i synnerhet hatat eller ock ansett för skamligt. På *Gotland* höllas fyra namn för *okvådens-ord* åt *Karlar*, nemligen *Tjuf*, *Mördare*, *Röfvare* och *Mordbrännare*: at *Quinnor* dessa fem: *Tjuf*, *Mörderska*, *Horkona*, *Trollpacka* och *Mordbränneriska* (14). Dessa och dylika namn kallas i *WästG. L. Firner-Ord*: af hvilka där följande nämnas i anseende till *Manspersoner*: *Bykiu-hvalp*, (Hundvalp) *Fråls-givå* (Frigifven Träl): Tillmäle att man *sprungit för en*, och dock haft *Spjut* med sig, eller *låtit slå*

(12) HELS. L. *Manh. B. Fl. 12.*

(13) SUDH. L. *Manh. B. Fl. 34. Bygn. B. Fl. 35.*

(*) Ö. G. L. *Bygd. B. Fl. 38.*

(14) GOTL. L. c. 39.

siå sig: begått *Tidelag*, eller kommit sin Mor för nära (15). Det värsta af alla var att kallas *Niding*; hvartill man annars genom vissa ogärningar blef förtjent: såsom den att slå ihjäl någon i Kyrkan eller vid Tingen, eller en som budit förlikning, och blifvit därom försäkrad; att hämnas det straff, som Tjufvar undergått, eller det, att man blifvit lagförd och fått plickta: lika mycket om hämnden togs med sårande och dråp, eller Byggnaders uppbrännande: att hugga af någon båda händerna; slå ihjäl en sofvande; föra vapen emot sitt fädernesland, och förhärja det samma; binda människor vid träen i skogen; eller ligga i förfät, och skjuta dem; taga lifvet af någon i *Badfluga*, under *lögning*, eller då man annars gjorde sit *tarf*; att *stinga ut båda ögonen* på folk; *skära tungan* ur halsen; hugga af ens båda fötter; slå ihjäl Qvinnor, Husbönder, eller den man i förtrolighet åt och drack med; att hugga ned andras hus; vara Sjörofvare; eller stå på någons hals och hufvud, under det man slog honom (16).

Såsom *förgripligt emot Qvinnor*, ansågs det: att säga, det man sett dem med utslaget hår, och liknande Troll, i skymningen hafva ridit på grindar i luften, att de kunde förgöra Hustrur, eller Kor; att kalla dem *Hortutu*; förekafta dem att någon haft samlag med sin Far, strukit Barn ifrån sig, eller annars mördat dem (17).

På andra ställen i samma Lag förekomma:
Rishofdi

(15) W. G. L. *Rätl. B. Fl. 10.*

(16) W. G. L. *Arb. B. Fl. 1.*

(17) W. G. L. *Rätl. B. Fl. 10.*

Rishofdi (aflad i löndom af Landsförvißt fader) (18): *Ormyliá*, (som ändrade Råmärken (19) mellan jordägor): *Gráspari*, (som slängde in åt sig af en med Grannar gemenfam Betesmark): *Gráfáti*, som fatt inhyses, och ville med sina kreatur göra intrång) (20): *Nockadrumber* (Lättinge (21): *Görvarger*, (som högg eller bröt ned andras hus (22): *Lösvitning* (Skogsröfvare) (23): *Bunkabiter*, (Sjöröfvare) (24).

I ÖsterGötland kallades Mordbrännare *Kasnavarger* (25); de som dödade Boskap, och gömde afet, *Fáfylinger* (26); Lösdrifvare: *Härads-piákker* (27); kringstrykande Munkar och Prester: *Lurker Landafágir* (28).

Hárjan Sun (född af Fienders vålldtägt), *Thrál*, *Tjuf* och *Liugare*, voro för *Sódhermanlánningar* vederstyggliga Namn (29).

Den, hvars Trälar, eller Boskap blifvit slag-na, ansågs hafva lidit skymf därigenom, och utom skadestånd, berättigad till *Tukka-bóter* (30).

(18) *Árfd.* B. Fl. 9. Med detta nesliga namn har Lagstiftaren velat afhålla Hustrur ifrån, att i Skogar dölja, och umgås med sina Män, under det att de voro *Biltoga*.

(19) *Bygd.* B. Fl. 2.

(20) *Forn.* B. Fl. 9.

(21) *Forn.* B. Fl. 12.

(22) *Árd.* B. Fl. 1.

(23) *Mandr.* B. Fl. 5.

(24) *Árd.* B. Fl. 1.

(25) *Eds.* B. Fl. 31.

(26) *Bygd.* B. Fl. 24.

(27) *Drap.* B. Fl. 13.

(28) *ibid.* Fl. 18.

(29) *Manh.* B. Fl. 34.

(30). De voro ock i Lagarne tillagda den, som man slagit öl i synen, eller för hvilken man ridit i vägen och fattat i defs betfel (31).

På lika fätt var med *Lyten* beskaffadt, och den som fått sådana genom andras åverkan, hade rättighet till färlkild försoning i den delen (32). De som hvarken *Hatt* eller *Hufva skylde* (33), eller syntes *iwir tvårt Thing* (midt öfver den ring, i hvilken Menigheten stod omkring Dom-mare Säten), trodde man i synnerhet vara förklenlige (35). Så vida afklippt hår utmärkte Trälar, togs det ganska illa up, om någon *skar håret af en Åttboren*; och var lika plickt därpå, som för näfans afkärande, eller utslaget öga (36).

Om en flicka emottagit friare-gåfvor af någon, och sedan gaf honom korgen, hölls det icke till goda, om hon ej uppenbarligen förklarade, att det icke skett för någon last eller lyte, som hon fått veta med honom (37).

b) *Stollthet*.

Denna finnes-beskaffenhet är synbar deraf, att i slagsmål afseende hades ej allenast på sjelfva vålledet, utan att den förolämpades *Somi var Skurder* (defs heder för nära skedt) (38); och att
innan

(30) *Wadh. B. Fl. 16.*

(31) *GOTL. L. c. 19.*

(32) *UPL. L. Manh. B. Fl. 24. W. G. L. Sær. B. Fl. 4. Ö. G. L. Wadh. B. Fl. 15.*

(33) *GOTL. L. c. 18.*

(35) *WÄSTM. L. Manh. B. Fl. 43. SUDH. L. ib. Fl. 34.*

(36) *W. G. L. Sær. B. Fl. 4.*

(37) *WÄSTM. L. Årfd. B. Fl. 4.*

(38) *W. G. L. Bard. B. Fl. 1.*

innan någon fårad lät försona sig med böter, skulle den svärja, som fårat, att han ock i lika fall ville hällre taga penningar, än hämnas (39). För samma orsaks skull har ock GOTLANDS LAGGEN måst förklara den för *man ofkåmdir*, som tog strax Böter, och lät dem ej bjudas sig tre gånger (40). En lika högdragenhet framlyfer äfven ur den stadgan, att den, som begått dråp, väl kunde, innan målet var lagligen afdömdt, i fred få gå till samma Kyrka, som Blodhämnnaren, och infinna sig vid Tinget; men för att ej likfom trosta honom med sin åsyn, skulle den brottllige stå utan för Kyrkan, om Vederparten var där inne, eller nordan för henne, om han stod sunnan till, och så tvärtom. Icke heller fick han fara samma väg till Tinget (41).

Det föragt man hade för *Lekare*, det vill säga Spelmän och Gyklare, synes ock hafva kommit af denna sinnesart (42); äfvensom den ringa aktning man bar för Könet.

c) *Hämndgirighet*

Är vanligen en följld af ledsnad öfver den skymf eller våldsfamhet man oförskylt lidit, och således klart, att i lika hög grad man hatat sådant, har ock böjelsen att hämnas varit rådande. Man bör därför icke undra på, att våre forne Lagstiftare hvarken kunnat, eller velat på en gång förbjuda Själfhämnden, och att många af deras författningar bära märke af hämndelyftnad,

(39) *ibid.* Sar. B. Fl. 4.

(40) c. 14.

(41) Ö. G. L. *Dröp.* B. Fl. 7.

(42) W. G. L. *Bard.* B. Fl. 7. Ö. G. L. *Dröp.* B. Fl. 13.

nad: såsom det, t. e. att de skulle böta, som ej åkärade den skada man tillfogat dem (43). Om någon oförvarandes blef fårad, eller död af andras Vattuverk, eller Vedhögar, som råkade falla ned på honom, måste ägaren erlægga Vådabot (44). Då någon fanns ihjällslagen utom sitt Gårdslid, voro ock Grannarne skyldige, att up-täcka Baneman eller böta nio mark (45).

d) *Begär efter ägendom.*

Ehuru detta, sedan det en gång uppkommit, har kunnat blifva en färskilld, och äfven med ärelyfnaden stridande böjelse, håller jag dock före, att det i allmänhet haft sin upprinnelse därifrån, emedan det fordrades i våra gamla Lagar, att vara *bemedlad*, och i synnerhet *Jord-ägare*, för att blifva ansedd, och få niuta alla slags medborgliga rättigheter. Ingen som ej ägde Tre mark, eller deras värde, ansågs för lagligt vittne (46); och var detta det lindrigaste villkoret; ty man äskade vanligtvis *Bygd- och Bol-fasta män* till Vittnen. De som ingen jord hade, kallades föracktligen: *Gråsfäti*; och den yngling fades i *asku sitta*, som for ej ut i härnad, eller åtminstone Köpfärder, att förvärfva sig något (47). För öfrigt trodde man, att Söner icke voro rätt utflyrde om de *visades till Hafs* (i tjänst

(43) Ö. G. L. *Wadh.* B. Fl. 6. WÄSTM. L. *Manh.* B. Fl. 101.

(44) UPL. L. *Manh.* B. Fl. 1, 6. W. G. L. *Mandr.* B. Fl. 16, 17. Ö. G. L. *Vadh.* B. Fl. 1. DAHL. L. *Manh.* B. *Stå.* 2. §. 6.

(45) W. G. L. *Mandr.* B. Fl. 11.

(46) WÄSTM. L. *Thingm.* B. Fl. 24.

(47) W. G. L. *Forn.* B. Fl. 11. *Årfd.* B. Fl. 1.

(i tjänst till Sjös), eller i *Hirdgard* (att tillfå de Förnämias Betjenter); utan fadren skulle dem antingen *Bygdt Bo* eller *Boskap i händer*. För ohemmut fälld Jord, böttes 3 gånger än för annan egendom (49). *Löska män* var låtet att fånga, eller häkta för sin brat; n. *Bolfastra män* skulle lagtingas (50). *Siafkarlar* (Starkare eller Tiggare) voro i mindre helgd, än *Gafler*; och vålld emot dem båda hölls för ringare, än om det skett på *Husbonden* (51). Den som var rik, och så mannstark, att han ej fruktade sjelfhämnden, kunde efter behag, blott det skedde uppenbarligen, och i sådana fall, föra ej gingo ut på *Edsöres brott*, antingen slå ihjell sin ovän, eller hugga af honom hvad lemman som hälst. Han behöfde endast se efter i *Lagaboken*, hvad en människas lif, och det eller det fåret kostade; räkna öfver sin *Cassa*: och lägga af betalningen. Som gamla och orklöfa foradras underholl hade omkostnad med sig, lærer man i den delen varit nog trög, emedan *Lagarna* måst ålägga *Barnen* denna skyldighet. (*).

C) *Vålldsamhet.*

Att den väfendtligen ingått i *Nationens Lyne*, kan tydligen ses af den köld, hvarmed *Lagarna* taxerat dråp, lemmars stympande, och andra svåra fårnader. Med helt annan ifver för att röra de andra brott, t. e. *Tjufnad*. Den 12

VI. DEL.

U

11

(48) Ö. G. L. *Dräp*. B. Fl. 5.

(49) W. G. L. *Jord*. B. Fl. 1.

(50) HELS. L. *Manh*. B. Fl. 17.

(51) *ibid*. Fl. 6.

(*) SUDH. L. *Jord*. B. Fl. 17. WÄSTM. L. *Jord*. B. Fl. 42.

stäl, heter det, *fullan tjuft*, eller *två öre*, det vill säga, efter den tidens penningar: 4 lod Silfver, eller något annat af samma värde, skulle dömmas: *till Hoggs ok til Hangá: til Torfs ok til Tiáru: til Draps ok til Dódhá: ugildan firi Árvá ok Áptirmálende: fwa firi Kirkin, sum firi Konungá* (52). Den afsky, och det hårda straff, hyarmed *Nidingsvårk* eller *försåtligt och fegsinnt vålld*, ansågos, göra det likväl icke mindre uppenbart, att denna Sinnes-författning i allmänhet icke oftare visat sig, än när det kom an på att hämnas; och endast i det fallet haft stöd af Lagarne.

D) Gåstfrihet.

Öfvertygelsen därom, att den i egenskap af skyldighet ålegat mänskligheten, måste varit djupt rotad i våra Förfäders sinnen, emedan de, som annars icke tålde förtryck, hade låtit den skrida till de missbruk, som ses af MAGNI LADULÅSES *Stadga* om des infkränkning.

E) Maklighet.

På des räkning kan det med skäl skrivas, att Träldomen, som är så firidande mot Christna Läran, har likväl bibehollits i hela tre århundraden, sedan Konungar och de förnämsta i Riket hade blifvit Christne. Om allmänheten varit mera bögd för arbete, hade Jordbruket, tillika med andra Näringar, få väl fordom som i sednare tider, utan den samma kunnat idkas.

F)

(52) W. G. L. *Thiuv. B. Fl. 2. 3.* Detta ställe bör sålunda öfversättas: *hallshuggas eller hångas: Stenas eller i Båle brännas: genast dödas eller ihjälpinas: utan att Tjusvens Arfvingar eller någon annan, som des straff åtala kunde, vare sig Biskop, eller Konung, hade rättighet att fordra ansvar för sådant.*

F) Orolighet eller Otillfridsamhet.

Ett Folk, som var ömtåligt för verkelig, eller inbillad skymf, som fikte efter ägendom, och hårdt anfåg det minsta, som togs ifrån det samma, har nödvändigt måst vara oroligt; och då näfrätten inskränktes, behöft täta Rättegångar, för att jämka inbördes stridigheter. Men utom denna rörlighet, har man ock sporr till ett visst annat begär för ombyten, hvaraf Nationen dels lätteligen kunnat bringas till uppresningar (53), dels ock varit så benägen att flytta ut till främmande Länder, att Lagarne, för att mota så skadliga hugskott, måst betaga dem rättighet att ärfva hemma, som stadnade qvar på utländska orter (54).

(53) De finnas på intet ställe förbudna i *Province Lagarne*.

(54) W. G. L. *Ärfd.* B. Fl. 12.

CARMEN

In

Victoriam Helfingburgensem 1710,

Auctore

JOHANNE LUNDBLAD,

Eloquentiæ et Poëseos Professore in Reg. Acad. Lundensi.

cui Palma adjudicata est anno 1792.

occurfare capro (cornu ferit ille) caveto.

VIRGILIUS.

Vicinas Acies et Dani robora Martis
Fusa per Helseuonum campos, partumque Tropæum
Commemorare lubet. Tu, cui pia Patria debet
Hanc laurum, memorande Heros, da noscere calles
Ancipites, quo signat iter nulla orbita vatum:
Ut, Duce Te, possim spatiosum ferre per orbem
Seruatæ Patriæ miracula digna Camenis.
Culmine ab Helfino fas sit me involuere ludo
Sanguineo & durum timide spectare laborem,
Quem super emensus sæuæ spatia horrida arenæ es,
Cum patriæ insistis caput obiectare periclo,
Intrepidus ausis, longâque in Sæcula famâ.
Dumque comes sic ire paro per fortia magni
Facta animi, claros inter lituosque tubasque:
Tantisper supra tenues in puluere lusus
Et sortem attollar. Vos, qui decora alta virorum
Et famam asferitis luci pretiumque Camenis,
Si Vos, seu pietas mereat, seu Carminis Heros,
Augurium dabit, timidisque fauebit ausis:

Nutus

Nutus hic ante aurum, Diuumque a monte Sororum
 Carus erit certusque mihi dicendus Apollo.

SUECIA dura diu bellis, jam faucia tristi
 Vulnere, quo corpus regni Pultava notarat,
 Præsidium Regis Patrisque morantis ad Istrum
 Amisum queritur. Credo, Tua vulnera restant,
 CAROLE! Russus opes regni sic vastat inultus,
 Sic insultat agris. Fortes puniuimus ista,
 Dum fortuna fuit. Nunc unde ad prælia vires?
 Unde manus? aut unde animi? Quodcunque perire
 Obfuit, hoc periit. Periit flos ille Tuorum,
 Et robur: Tua gaza simul. Spes restat inanis,
 Si spes dicenda est res fracta domique forisque.

Summa mali species, nisi jam propiore sub hoste
 Ultima terrerent. Meditari in prælia Danum
 Rumor habet, nobisque docet fera tela parari.
 Dic mihi, fama memor, quales tum Patria vultus
 Indueret. Quondam non sic tremuistis, Athenæ,
 Cum Perfa ad portas nec opino milite staret.
 Vix sic obstupuit Latium, cum Gallus ad urbem
 Tenderet, aut altas transcenderet Hannibal Alpes.
 Bis noni sæcli nonum reminiscimur annum:
 Et poterunt noni Mensis subiisse Calendæ,
 Consilii duri cum post molimina multa
 Solueret e portu Danus. Speculamur euntem,
 Heu nimis infirmi nostris avertere arenis!

Quis dolor in causa? Quæ tanta potentia noxæ
 Impulit in pugnas, ferrumque laceffere suavit?
 An nostræ clades et nobis apta nocendi
 Tempora dant titulos? Armorum Saxo sit auctor,
 Quem dolor exstimulat demtique iniuria Sceptri:
 Te decuit mansisse domi, FREDERICE, nec istas
 Jurare in partes tamque aspera sumere corda.

Strictus at est gladius. Jam fas et jura perorat
 Miles et hostili nostros more occupat agros,
 Fallor? an oblitus, quid læso in pectore virtus,
 Quid possint animi, Paruas tum crescere vires,
 Tum robur fumi, cum vis inimica minatur
 Hospitiis patriisque focis, & pignora cara,
 Et Matres teneræ clamant commune periculum.

Vidimus id nuper. Nostras te teste, Bahusa,
 Cum terras hostis Studiis infusus Eois
 Oppeteret: nemo non aduolat acer ad arma,
 Si propior, flammam magis exanimare paratus.
 Sic bene consuluit miseris Deus æquus, ut essent
 Majores vires extrema ad tela malorum!

Non aliter summo nobis in turbine rerum
 Nocte velut dira desertis sidus obortum est.
 Misus adest STENBOCK, magnum et memorabile
 nomen,
 Qui pius & prudens, belloque insignis et armis
 Rem gereret nostram. Solus sperare benigna
 Ausus et afflicto melius confidere regno,
 Vix nubem aspexit: simul arduus ille vocantis
 It Patriæ in curam & belli momenta capesit,
 Invidia ut major, sic par cuicunque periclo.
 Non melior quisquam, Patriæ nec amantior illo
 Vir fuit, aut Regis reverentior ullus in armis.
 Si deerat rerum neruus, via prima salutis:
 Non sat habet miseris solatia promere rebus.
 Virtutem ut laudet liuor, facit ille stipemque
 Exprimit inuitis, generosaque munera dicit.
 Sic Ducis ingenio Patriæ stetit optima gaza!

MAGNUS ut instanti sic quærere idonea Marti
 Cœpit, et in præsens quis habendi militis usus:
 Invenit in mediis alacres (quis crederet?) agris,
 Militiam

Militiam qui et castra petant juvenesque Senesque:
 Nam quo vertat iter per vicos, sive per urbes:
 Olli ingens glóbus usque virum se jungit & ardet
 Jusfa sequi, tendat quoscunque adducere in ignes.
 Piniferi veluti montis de vertice primum
 Amnis it exiguo fulcans fata pinquia rivo,
 Mox aliis auctus labendo crescit ab undis,
 Dum ruat haud uno voluendus in æquora cornu;
 Sic Dux lætus ovat vires acquirere eundo,
 Qui cernens promptos, Patriæ quo fata trahebant,
 "Hic vigor, ipse inquit, rurisque effusa juventus,
 "Quid vetat, ut fiat nostrorum fama laborum?
 "Rusticus et telum, ferrumque haud debile dextra
 "Torquet et illato sequitur de vulnere sanguis."

Talis spes Suionum, talisque exercitus ibat,
 Si cultum spectes, hominum miserabilis ordo,
 Quemque breui debere putes ludibria Marti;
 Sin animos: Gothicis aderat trux miles in armis,
 Prælia pro Patria poscens, mortemque decoram.

Danus ubi aduortit, quæ sit fiducia Sueco,
 Colle sub Helsingo furtivaque hostibus aula
 Agmina sparsa virum cœcam condenda per urbem
 Colligit. Hinc lateri castrorum Classis ad actam
 Juncta latet. Spectat super altum læta suorum
 Arua Patrum, patriosque Lares, terramque ju-
 bentem

Non nisi devictæ cum strage revertere gentis.
 Imminet hinc turris, multos dominata per annos
 Monte super. Circum largo munimine vallum
 Ostentat tutos intra tentoria fomnos.

A summo se aperit campus, sed tubere multo
 Natus ad insidias. Transverso margine verrunt
 Planitiem mediam limosæ hinc inde paludes.

Tum procul in longum filuis conspersa coruscis
Scena patet. Molli solet hic natura recessu
Errantes recreare greges, secura bonorum.

Ductor adhæc Svionum, cum fando id venit
ad aures,

Multa movens animo, cautusne diutius hostem
Differat, an subitis fortunam provocet armis,
Concilium cogit. Proceres bellicque potentes
Eventus varios secum Patriæque labores
Præcipiunt. Tandem hæc cunctis sententia fedit:
Pellere vim ferro et fatali occurrere turmæ.
Nec mora: mille equitum velut ad præludia missis,
Castra aciemque movet media sub nocte nivalis
Sideris. Impatiens inflat discrimine in isto
Infames penetrare sinus, hiemem atque lacunas.
Ventum erat, en! nostris, Dano omnia tuta putante,
Luce sub ambigua sævæ ad confinia terræ.
Substitit hic noctemque vigil duravit in armis
Sub Jove non miti rabieque furentibus austris.
Jamque animo belli molern complexus et Artes
Postquam adventantis subeunda pericula lucis
Disposuit: sua cuique Ducum peragenda resignat,
Et juvenum victu vires animosque remulcet.
Mane novo miles campo cum se arduus infert,
Lucem expectatam læto clamore salutat,
Bellum orans. Agmen tardum præcescit ut ante
Promptus eques, qui prima notet, si forte paratos
Ad signum videat, subitosque ad tela maniplos.
Hostis in occurso nullus. Tantum unus et Alter
Obuenit emissus prædæ præda ipse futurus.

Dum labor est nobis sub lato teste venire
Prodimer indicio missorum visa referre.

Res facit ipsa fides. Fatale it fulmen ab arce
Dania-

Daniadum, capiuntque hostes præfagia pugna.
Ergo ubi jam nosser plenis exercitus alis
Saltibus emerfit, nulla unde pericula quisquam
Suspicit: ante oculos Danum videt et sua castra,
Compositos numero in turmas et ad arma paratos
Collibus a fummis late confidere campo.

Quis telum illius visi, quis carmina et iras
Explicet aut fando possit recitare furorem?
Nam velut ante imbrem consternentemque pro-
cellam

It sua tempestas, hiemis præfaga futura.
Jam nebula ex atra silvis & montibus altis
Incubat Æolius Vortex. Volat excita turba
Alituum per inane. Fretis mota æquora feruent:
Litora pulsa sonant. Ruit illætabile murmur:
Haud aliter juvenes inter sævasque cohortes
Auditur fremitus. Ferit aurea sidera clamor
Nostrorum juvenum pugnæ & bella petentum.

Tum Dux bellipotens, rerum cui summa pot-
estas,

Quanquam aliter videat positos hostemque locumque,
Quam docuere fui: cepit tamen omina eundi
Contra et sic dictis animos accendit et ignes:
"Ventum ad supremum, juvenes. Jam limite paruo
"Absumus a votis et ab ipso limine belli.
"Vos Sueci, hic Danus. Laudes et facta priorum
"Asferite, o focii! Martem sperare secundum
"Causa jubet Patriæ. Mortali urgemus ab hoste
"Mortales. Medio posuit Deus omnia campo.
"In manibus ferrum una salus. Testique focique
"Quisque sui memor hinc ultro contendat in hostem
"Dum tremit, egresisque labant vestigia prima".
Hæc ait, atque jubet fieri, quæ tempora poscunt,

Arma recognosci et pugnam sperare paratos.
 Jam pedes ire parat campis. Eques arduus armos
 Quadrupedantis agit stimulo. Omnes arma requirunt.
 Tormenta et Clypeos atque humida spicula tergunt;
 Neve furor desit, subigunt in cote secures.
 Ipse inter medios animis insignis et Armis
 Fertur equo. Si quem dejectum lumina seruat,
 "Sume, inquit, rugas. Hostis, si torua tueris,
 "Aufugiet, vultusque istos, ista ora timebit".

Ut Danus vidit nostras exire cateruas
 Se versum, nullasque moras permittere bello,
 Sed fati venisse diem: violenta suorum
 Corda mouet. "Spectate, inquit, quem quærimus,
 hostem

"Et toties quondam victores fregimus armis.
 "Si nobis plusquam duplices animique manusque:
 "Quam fœdum a tergo victos sperare salutem,
 "Quæ patet in vulnus pars. Claudimur obice ponti
 "Præterea, nec terra fugæ est. Aut ense cadendum,
 "Fortiter aut standum nobis. Hanc vincere plebem
 "Ne dubitate, viri. Per talia pectora vobis
 "Fortunam atque viam facilem sperare licebit.
 "Si modo Mars aderit manibus, sua sentiet hostis
 "Stemmata, qua globus iste virum vilissimus urget.
 "Vulnera cum facitis, vobis quoque pulcra putate,
 "Quin pulcrum, vitæ spatium ipsa extendere morte.
 "Quare agite, o fortes! Animis hoc figite vestris:
 "Aut nunc, aut nunquam". Sic fatus classica mandat,
 Principium pugnæ. Miles data signa capessit.
 Continuo insequitur furor armipotentis arenæ,
 Et virtus animosa ducum mouet arma virosque:
 Qui simul ut se inter duri certamina belli
 Contulerint, magnisque animis et viribus ambæ
 Corruerint

Corruerint acies, et sæuo it concita Marte
 Telorum rabies et ferreus ingruit imber:
 Natura ingemuit, stagna intonuerè profunda,
 Atque procul grauido tremefacta est corpore tellus.

Quæ prima e nostris legio vada transit, et
 ignem
 Inchoat, atque omnes irarum effundit habenas,
 Dum nimium præceps medium furibunda per
 agmen

Limitem agit ferro, victa obsidione tenetur.
 Hilda loci Dea cum nostras nutare phalanges
 Aduortit, fertur nostrorum accensa periclo
 Nube latens ensẽ stricto mucrone rotasse,
 Imperiisque suis timidas animasse cœhortes.
 MAGNI ea est virtus, quæ non sine numine Diuûm
 Hic quoque conspicitur. Rapido velocior Euro
 Circum læsa volans instigat vocibus alas;
 Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris.
 Jamque Dûces reliqui, peditumque exercitus omnis
 Venere. Ignescunt animis flammantibus iræ,
 Collectique iterum nostri glomerantur eodem.
 Instaurant aciem. Strictis hastilibus horret
 Area camporum. Regio tota ignibus ardet,
 Dum tormentorum fragor ingens æthera complet.
 Anceps pugna diu et sudantis Martis imago est.
 Concurrunt. Hæret pede pes, densusque viro vir.
 Tum vero exoritur clamor genitusque cadentum
 Atque in lamentis istis, et sanguine in alto
 Armaque, corporaque et permixti cæde virorum
 Semianimes voluntur equi. Cruor ater ubique
 Funditur. Horrifono miscetur murmure arena.

Jamque diu æquarat clades et mutua Mauors
 Funera. Pertulerat Danus dederatque ruinam,
 Cum

Cum victus transire Deos Arctoaque fata
 Percepit tandem, tremefactaque corda fuorum
 Turbatosque Duces desolatosque maniplos.
 Vix pars terga fugæ dederat: semel ortus in omnes
 It paucor et pugnat pro disiciantibus hostem.
 Jam sævi bello juvenes, qui jura modumque
 Armorum ignorant, nullo discrimine habere
 Armatum & victum, nec supplicis ora vereri.
 Namque animis acer, quo vel spes certa triumphî,
 Irarum vel fluctus agit, pedes urget euntem,
 Urget eques. Fusum premit implacabilis hostem.

Speluncam læsus Ductor cum milite notam
 Deveniunt. Luget sic versis Dania fati.
 Dumque mora Helsingo victis non litore tuta,
 Nec super in manibus spes est: qua navita monstrat,
 Ad patrios versi tractus mandata relinquant
 Imperfecta, fugaque freti loca tuta requirunt.
 Ac velut in passus, celsa quæ sede columbæ
 Exierant varios, cum tempestate repente
 Urgenti cœlo misceri murmure cœlum
 Incipit, et nigræ cinxerunt æthera nubes:
 Continuo relinquunt arua undique, et ardua pennis
 Testa petunt, celeresque cavis se turribus abdunt.

Quis labor ante fugam, quæ lenimenta doloris
 Inveniant, nullus doceat, me vate, magister.
 Compositi potius mihi sit certaminis index,
 Quo nostri affectu redeant pæana canentes,
 Tam valido victo raptisque ex hoste tropæis.
 Si cruor in palma est, tristisque regressus ad istas
 Seminecis turbæ species, inhumataque vulgi
 Funera, ad infletos manes, tepidumque recenti
 Cæde locum et fuso stagnantes sanguine colles:
 Quæ mihi qui videat, nec viso tangitur isto,

Romulus

Romulus et Seue (*) genuere in cotibus illum:
 Dulce tamen lauros inter, vota inter et hymnos
 Defunctum infandi ludi meminisse periculum,
 Et virtute frui. Dulcis victoria. Dulcis
 Laus et parta quies, Patriæ et gratantis honores.

Fortunate operum, qui dudum cæcula Diuûm
 Tempa tenes, magnis loca nunc habitata Camillis!
 Quanquam ingens nullis tibi mens obnoxia curis
 Sub pedibus mundum et longe mortalia spectet:
 Hoc tamen (officii nostri si sensus ab umbris)
 Non erit ingratum, quod dat tibi PALLAS ab ARCTO,
 Mansuri æternum monumentum et pignus amoris.
 Quicquid id est, certe si quid pia carmina posunt,
 Nulla tuas unquam delebunt sæcula lauros.
 Noster eras Fabius, noster Marcellus, et ensis:
 Noster eris, memorique diu celebraberis æuo,
 Seruatæ et tecum florebit gloria gentis.
 Dum Suionum nomen, Suecanaque regna manebunt:
 Carus erit tecum, qui per te tempore duro
 Vicit amor Patriæ, et quæ te tua plurima, STENBOCK,
 Bellantem pietas relevavit et ardua virtus.

(*) Romuleklint & Seweberget, duo montes nobilissimi in Syecia.

Förslag

Till

Inscription öfver framledne Archiatren m. m.
CARL VON LINNÉs Minnesvård, samt till
Skådepenningar öfver namnkunnige Män
i Konung CARL XI:s tid.

Uppgifna af

GUNNAR BACKMAN.

Philosophie Magister.

Och

Af Kongl. Vitterhets- Historie- och Antiquitets-
Academien med högsta Priset belönta 1792.

Inscription

Öfver Archiatren m. m. von LINNÉs Minnesvård.

CAROLO a LINNÉ

NATO 1707. DENATO 1778.

JACEBAT

NATURAE LIBER

ILLECTUS

DONEC MISSUS

INTERPRES.

Minnespenningar.

I:o *Öfver Konung CARL XI:s Regering.*

Första sidan: Konungens bröstbild, namn och titel.

Andra sidan: Sverige förestäldt såsom en Qvinna,
upstigande på en höjd. Omskrift: *Sublimis do-*
cuit gressus.

2:o

2:o Öfver Kongl. Rådet, Grefve RUTGER VON ASCHEBERG.

Första sidan: Bröfthild, namn och titel.

Andra sidan: Månen i första Ny. Omskrift: *Post efficit orbem.* Nedanskrift: *Omnes ab equite gregario honores emensus.*

3:o Öfver Riks-Rådet, Friherre HARALD STAKE.

Första sidan: Bröfthild, namn och titel.

Andra sidan: Af Bohus Läns vapen (hvars Höfdinge han var) en Fästning med två portar; på Fästningen Svenska flaggan upstucken, och på vallen en afbrinnande canon. Omskrift: *Parere, parata tueri utrumque virtus.* Nedanskrift: *Recepta et munita Bahusia.*

4:o et 5:o Öfver Årke-Biskopen, Doctör HAQUIN SPEGEL.

Första sidan: Bröfthild, namn och titel.

Andra sidan: Högst i fältet af Penningen: *Jehovah*; nedanföre: en Ängel, spelande på harpa. Omskrift: *Jam coram.* Nedanskrift: *Carmina sacra.*

Eller

Öfverst, ett strålande *Jehovah*; nederst, ett segment af Jordklotet, hvaruppå en vertical spegel i lika vinkel återkastar de strålar, han uphämtat. Omskrift: *mittit quot lumina cepit.*

TAL

T A L

Hållne den 7 Junii 1792,

Då Academien hade företräde först hos Hans
Kongl. Höghet Hertigen af SÖDERMANLAND,
och sedan hos KONUNGEN.

Af

Hennes då varande President,
NILS von ROSENSTEIN,

Canzli-Råd, Konungens Informator och Riddare
af Kongl. Nordstjerne-Orden.

Hos Hertigen.

Högborne Furste, Allernådigste Herre!

Det Samhälle, som nu har den Nåden at up-
vakta Eder Kongl. Höghet, har, under det korr-
ta Tidskifte som framlupit sedan Dets första
uprinnelse, varit et mål för de vådeligaste skak-
ningar, för de ömaste förluster. Knapt hade Eders
Kongl. Höghets Glorvördige Föräldrar, Konung
ADOLPH FREDRIC och Drottning LOVISA
ULRICA, åt Svenska Vitterheten helgat et Tem-
pel, förrän det måste tillslutas. Knapt hade i
lugnare tider den Stora Drottningen å nyo öp-
nat detta Tempel, förrän Hon Sjelf, dets för-
nämsta prydnad, borttrycktes. Eders Kongl. Hög-
hets älskade Konung och Broder, den alltid sak-
nade och aldrig nog begrätne GUSTAF III,
Vitterhetens Beskyddare, Vän och Idkare, haf-
de knapt åt denna Academie gifvit en ny va-
relse,

relse, knapt utflakat och uplifvat Dets yrken, förrän det grusligaste af alla slag träffade Henne och hela Riket.

Allernådigste Herre! Då Akademien nämnt sina öden, har Hon nämnt sina anspråk, sina rättigheter til det Beskydd Hon sig i dag af Eder Kongl. Höghet i underdånighet utbeder. Men Hon äger ännu en rättighet, som Hon icke bör förtiga; den nemligen, som tillika lemna Eder Kongl. Höghet en större rätt til Hennes vördnad och kärlek, än någon börd eller något arf kunna lemna. Akademien vårdar Historien och i synnerhet Fäderneslandets; Hon uppgifver de Skådepenningar, som äro ämnade at för Efterverlden utmärka de händelser och bragder, hvilka mäst förtjent Samtidens beundran och tacksamhet. En Prins, som på Krigets och Ärans öppnade bana, som i farornas och i Segrens famn framför alt annat fäg och skattade det tillfälle Han ägde, at visa Sit Fosterland hvad Han kände Sig detsamma skyldig; denne Prins är helt visst mera mån at förtjena, än at få beröm; och fätter utan tvifvel äfven de smickerlösa loford som Häfderne gifva, långt nedanom den tilfredsställelsen, at hafva fullgjort sina plikter. Men det gifves något i Historien, som de ädelmodigaste själar icke få med liknöjdhet anse; något som af sjelfva känslan af skyldigheter får et förhöjdt värde: det är Efterdömet. Intet Land förvarar i Historien om sina Konungar och sina Furstar flera lysande efterdömen, än Sverige. Det har varit Eder Kongl. Höghets lott, at i Fält öka deras antal: Det är nu Eder Kongl. Höghets

hets lott (och Eder Kongl. Höghet är den förste Svenske Prins, åt hvilken denna mödosamma men ärofulla lott varit beredd), at genom dageliga efterdömen i fredliga dygder, i utöfningen af alla en Regents omsorger, för en ung Konung erfatta förlusten af en Fader, och minska vådan af en tidig uphöjelse på Thronen. Om Förflytningen velat at det skulle vara i Sveriges brydsammaste ställningar, som Eder Kongl. Höghets Dygd och höga Egenskaper mäkt skulle framlysa; och om åtankan af den största bland alla olyckshändelser återför Academien til de sorgeliga känslor en Beskyddares bortgång hos Henne upväckt; så känner Hon sig derjemte lifvas af den tröst, som Fäderneslandet med Henne delar. Hon känner sig förvisad, at i LOVISAS Son och GUSTAFS Broder finna et nytt Stöd. Det är med denna öfvertygelse, Academien underdånigst innesluter sig i Eder Kongl. Höghets Nådiga hägn.

Hos Konungen.

Stormäktigste Allernådigste Konung!

Inför Eder Kongl. Maj:t framträder nu Dets Vitterhets- Historie- och Antiquitets-Academie, för at i underdånighet anhålla om Dets Nådiga Beskydd. Eder Kongl. Maj:t har Sjelf sett denna Academie, som stiftades af Dets Glorvördigste Farfader och Farmoder, å nyo uplifvas af Dets vördade Fader. Eder Kongl. Maj:t har flere gånger vid denna Herres sida bivistat Academiske Sammankomster, och utan tvifvel ofta mött de tacksamma och förnöjda blickar, som
ömsom

ömsom fästades på en Vålgörare, ömsom på det Hopp Hans omsorg beredde för en framtid. Den stund, hvilken både Eder Maj:ts och vår önskan förestälde sig i det möjligaste afstånd, är nu inträffad. Eder Maj:t är kallad at erfatta, hvad vi i Dets Store Fader förlorat. Vi behöfve icke för Eder Maj:t omtala vidden af vår förlust, icke smärtan och beständigheten af vår sorg och saknad. Vi behöfva icke säga, med hvad tilförsigt vi nalkas Eder Maj:t. Sjelfva den Thron, på hvilken Eder Maj:t upstigit, ökar vårt hopp och vår förtröstan. Sällan har på denna Thron, sedan den af Eder Maj:ts Stamfader GUSTAF ERICSSON restes ur sit fall, någon Regent suttit, som icke främjat Vetenskaper: men ingen har dem mera älskat och skyddat, än den odödliga Konung, hvars namn Eder Maj:t bär; och den, hvars Son och Efterträdare Eder Maj:t har den ansvariga lyckan at vara. Eder Maj:t finner Sig, i anseende til Vetenskaperna i Sit Land, i en ställning som liknar en Broders, hvilken blifvit fatt til stöd för förjande Syskon. Denna liknelse är icke vågad då den göres til en Konung, som sjelf ännu vistas i Vetenskapernes sköte; som känner deras värde; som vet, at deras föremål är Sanningar af alla slag; at Sanningen är det första af allt; at dets kraft, mäktigare än alla välden på jorden, bereder genom tankesätt och öfvertygelse Länders öden. Men Eder Maj:t vet tillika at Sanningen, för at icke stundom bortskymmas, för at göra så mycket hastigare framfeg, behöfver Konungars beskydd; eller rättare sagdt, Eder Maj:t vet, at Konungarne af alla män-

niskjor äro de, som mäst behöfva at känna, älska och skydda Sanningen, för at icke en gång blottställas för defs hämnande domar inom egna bröst, i Samtidens tyflare och i Efterverldens uppenbara förebråelser. Hvad böra icke Vetenskapernes Idkare, och i synnerhet de som sprida det Historiska ljuset, vänta sig af en Konung, som vet alt detta? De böra låfva sig hvad de framför alt annat af Konungar begära: at fritt få föka och fåga det fanna. Och hvilken kunde med mera trygghet omtala deras hopp, än den som val och handelse i dag gjort til Academiens Tolk? Då Eder Maj:t i denna Tolk igenkänner den, som ifrån Eder Maj:ts spädaste år förebragt Honom Vetenskapernes värde och lärdomar; som sett Defs tankar födas och Defs hjerta bildas; har Eder Maj:t lätt at föreställa Sig, med hvad glädje han gifver, icke beröm, men fanna vitsord om de tankefätt, i hvilka högfalig Konungen låtit Eder Maj:t upfödas. Måtte dessa vitsord, på en gång gifne åt Eder Maj:t och Defs Faders ännu varma mull; gifne i närvaro af Defs Herr Farbroder, och af tvänne denna Academies Ledamöter, i hvilka Eder Maj:t ser Sina örna, uplysta och värdiga Föstrare; måtte, säger jag, dessa vitsord, som nu äro en rättvisa, aldrig genom Eder Maj:ts gerningar få et utseende af smicker! Den Historiska Vetenskapen, hvilken Eder Maj:t från sin barndom älskat; hvilken Akademien nu, jemte sig sjelf och sina öfriga yrken, innesluter i Eder Maj:ts hägn och beskydd; skal, om denna önskan vinnes, i stället för mönster och efterdömen, som den nu före-

företer, bereda Eder Maj:t den värdigaste belöning gode Regenter, näst egen tilfredsställelse och lycklige Underfåtares kärlek, kunna vinna: et ällkadt och oförgängligt Minne.

TAL

På

Kongl. Vitterhets, Historie och Antiqui-
tets Academiens

HÖGTIDS - DAG

Den 24 Julii 1792.

Af

Hennes då varande President

NILS von ROSENSTEIN,

Canzli-Råd, Konungens Informator och Ridd. af Kongl.
Nordstjerne - Orden.

Vid foten af LOVISA ULRICAS Bild, är det nu för fjunde gången som den Academie Hon stiftat, samlas på den dag som för fjuttio två år sedan skänkte denna Stora Drottning åt jorden. Denna dag genom våra Lagar för alltid helgad åt Minnet, Tacksamheten och Saknaden, hvarföre väcker den nu den häftigaste och bittraste Sorg? Är det först nu som vi förlorat vår Stiftarinna? Flyttas ej hvart år denna Drottning närmare til de Stora Människor, dem verlden beundrar; utan anspråk at mera äga dem, är ej för Henne redan börjad denna Hjeltarnes stilla och lugna Odödlighet, där de emottaga Jordens offer, utan at af någon klagan fåras? Njute vi ej mera frukten af Hennes välgärningar? Vi njute dem, men den största bland dem alla har uphört.

hört. Dets Son, Dets Store Son, i hvars ådror rann Hennes och så många Hjeltars blod, i hvars Snille Hon tryckt bilden och fullkomligheten af Sit eget, i hvars hjerta Hon gjutit Sit mod, Sin kärlek för Vetenskaperna, Sina alla Hjelte-Dygder. GUSTAF är ej mer. Han har gått at förernas med Henne och de Stora Konungar, från hvilka Han härstammar, på hvilkas Thron Han sutit, hvilkas efterdömen Han följt eller öfverträffat. Men skole vi säga at Han gått? Är det Naturens, är det Tidens, är det Årans oemotståndliga eller vördnadsvärda Lagar som flyttat Honom från denna til Hjeltarnes verld? Det är genom Otackets, Förfåtets, Mordets dystra töcken, som de blida Vetenskaperne skola tränga sin syn, för at se uphufvet til sin förlust; det är af dem de gråtande återfordra en Fader.

Huru vore det möjligt för et Samfund inom Sveriges gränser, at framträda inför en Samling af Svenska Män för första gången, sedan ur deras armar rycktes den bäste Konung och icke framför alt annat minnas och nämna denna Konung? Huru vore det möjligt för en Svensk at få nyfs efter dets död offentligen tala och icke främst i sit hjerta, främst på sin tunga finna GUSTAFS namn: huru mycket mera et Samhälle, stiftadt af ADOLPH och LOVISA, uplifvadt af Honom, som varit et mål för Dets ömhet, som är det sista bland dem Han stiftat eller skyddat, hvilket emottagit en skänk af Dets frikostighet? Och om det är mig tillåtet, at nämna den, hvilken Edert förtroende gjort til Eder Tolk, huru skulle den, som känner sig skyldig Konung GUSTAF

STAF alt, som kanske närmare än de flesta sett Dets ömhet för Lärdom och Vittra yrken, den åt hvars röst Han anförtrött skyldigheten at söka fortplanta Dets tankefätt på en älskad Son; huru skulle den i dag inom et rum, helgadt åt Vitterhet, höja sin slämma och icke tala om honom? Vi kunne icke på värdigare fätt upfylla våra pligter och våra åhörarens fordran, icke värdigare fira Drottning LOVISAS Minne, än då vi tale om den Son Hon danat til Vetenskaper-nes Skyddare. Hennes liflösa Bild tyckes befalla oss det; Hon tyckes sjelf från högden säga, det är ej nu mig, det är denna Store Konung, hvilken Jag slutat i min famn, som J bören begråta.

Ja! de rinna sjelfmant dessa tårar, som den mildaste af alla Konungar kräfver. Men stadnom icke vid tårar. Kommom ihog at den Konung som vi förlorat var en Stor Man och en Hjelte. Förfökom, at efter Dets föresyn, fätta oss öfver händelserna, at se det närvarande försvinna och framtiden öpnad för våra ögon. Hvad up-täcke vi där? icke dessa yttre forgeteken, som följa alla Konungars bortgång; icke en gång dessa uprigtiga och värtaliga tårar, ty tiden måste dem aftorka; icke utfökta Loftal och ärebetyg-gelser, men Stoder, dem Efterverlden uprest, men Historien i Sanningens drägt, som dömmar, hämnar och belönar vår älskade Konung; Historien af Honom anförtrödd i visa händer, Historien i hvilken Han med trygghet visste sig skola lefva och hvars rättvisa utgjorde Dets föremål, Dets hopp och Dets tröst. Den fordrar af oss
ämnen.

ämnen. Samlom och lemnom dem. Jag äger icke Plutarchi Snille, men jag fullgör Eder önskan och en del af vår pligt, då jag för dem, som en dag skola födas värdige at skriva GUSTAF III:s Historia, famlar några drag af denna Konungs kärlek för Vetenskaper.

Döljom til Konunga namnets heder, at det varit Konungar som föraktat Vetenskaperna och dragit högmod af sin okunnighet. Förtigom äfven den mängd, som med liknödhet ansett dessa grundpelare til Borgelig Lyckfalsighet. Alle desse hafva sjelfve dömt sig til glömska eller åtminstone til en ofullkomlig åra. Men bland de Regenter, som skyddat Vetenskaper, gifvas tvänne slag. Det gifvas de som varit ledde af en kall öfvertygelse om deras nytta, af lusten at lyfa och förvärfva det beröm Vetenskaps Idkare offra åt sina Välgörare. Det gifvas andre, och kanske är deras antal mindre stort än man velat tro, hvilke älska Vetenskaperna för Vetenskapernes skull och bland dessa var Konung GUSTAF, III. Om LUDVIG XIV icke burit en Krona, så hade Vetenskaps Historien helt visst intet haft at om honom säga. Men i hvad Stånd GUSTAF varit född hade Han älskat och idkat Vetenskaper, om Han ock icke förmått at dem skydda. Det vore at fela mot Sanningen at säga det en själ född för all slags ära, icke eftertragtade den som Vetenskaperna tildela Konungar. Men med samma Sanning kunne vi säga, at Konung eller enskild hade Natur och böjelse ledt honom til vittra yrken.

Knapf hade des Förfståndsegenskaper börjat visa sig, innan deras förträfflighet väckte allas förundran. Det vore här et tillfälle at omtala des hastiga framsteg, huru han snarare behöfde tilbaka hållas, än upmuntras; huru han inför Ständers Fullmäktige med allmänt bifall ådagalade prof af kunskaper, vida öfver Des år, af den lätthet i begrepp och färdighet i uttryck, som utmärkt Honom icke endast bland Regenter, men bland alla sina Samtida. Det vore i synnerhet här tillfälle at betala Drottning LOVISA hvad vi äre Henne skyldige för des upmuntrande vård och efterdöme. Men Sverige och Europa känner detta. Anförom endast några mindre kända omständigheter. Det lyckligaste minne visade sig hos den unga Prinsen, förenadt med den rikaste upfinningsgäfv. I de stunder som voro ämnade til ledighet, var et af Des nöjen, at berätta Dikter dem Han sammanfattur anledningar af Fablen eller Historien, ofta utan all anledning. Deras längd var ofta sådan, at Han nödgades dem afbryta och til deras fullbordande använda flera aftnar, utan at planen eller sammanhanget rubbades, utan at Berättaren eller åhörarne förvillades. Den som anser sådana dikter af föga betydenhet har icke orätt, men den som här icke igenkänner et rikt Snille, den känner icke människo-förståndet. Ofta på de stunder som tilhörde hvilan, fann man Honom sysselsatt med en öfning, som Han alltid älskade, at efter konstens regler högt läsa verfer, af hvilka Des minne samlat och städse behöll et stort förråd. Det var så som Konungarnes Demosthenes

mosthenes tidigt danade sig själf til en af Vältä-
ghetens svåraste delar.

Omdömet var hos Honom ej mindre än Min-
net och Bildningsgåfvan. Det rögde sig i an-
märkningar öfver alt hvad Han lärde, öfver alt
vad Han såg eller hörde. Mer än en af dem,
som på den tiden upföddes, lära hafva hört Sve-
iges Kron-Prins fättas sig til efterdöme, hört
sig fågas, at utan kunskaper intet hopp kunde
gifvas til fortkomst under Dets Spira. Detta var
t i verket vara hvad Han i Rom hade hetat:
Ungdomens Furst.

Intet målar med mera fäkerhet en Ynglings
synne och böjelser, än de personer han skänker
it tycke och sin vänskap. At GUSTAF älska-
de Tessin och Scheffer, Dalin, Klingensjerna och
andre ännu lefvande vittre Män, som vårdade
Dets upfostran och undervisning, torde varit äf-
ven så mycket deras som Hans förtjenst, och bör
il en stor del fättas på hjertats räkning. Men
at Han trängde genom skaran af Hofmän för at
upföka Grefve Creutz och med Honom knyta
en beständig vänskap; at Han vid Sit bord ofta
kallade til Sin fida Linné och andre Lärde, hvil-
ka visade sig vid Hofvet, detta tecknade den
som skulle gifva Vitterheten och Vetenskaperna
i Sverige et nytt lif.

Dets första steg från undervisningen inpå en
större Skådeban stadgade det hopp Han gifvit.
Han hördes med lika beundran af grånade Råds-
herrar, vid Domstolarne, i Statsöfverläggningar,
i de Verk, som minst syntes tjenlige at behaga
en ung Prins och fästa Dets upmärksamhet. Men
åt

åt hvad gren af Riksärenderna skänker Han sin första och närmaste omsorg? det är åt Upfostrings verket, åt Rikets första Lärosäte, åt detta Upsala, som Han älskade at kalla Sit, hvars styrelse Han ännu en gång såsom Konung Sig åtog, och åt hvilket Han skänkte Sin Son, och om hvilket Han vid en betydande hvälfning sade: Omständigheterna kunna tvinga mig til många ändringar, men aldrig at glömma mit Upsala och mina Academier.

J veten det Mine Herrar, det är icke et Loftal J afhören, icke heller en Historia. Jag lemnar åt andra at upräkna och, som de böra, med et värdigt beröm uphöja, allt hvad Konungen för Upsala Academie gjort, de författningar Han vidtagit, Dets val af skicklige Lärare, Dets frikostighet, den Boksamling Han förärat, de byggnader Han låtit upföra. Detta hörer til Regenten som vårdar det nyttiga och angelägnas; til Hjelten som skyddar yrken, hvilka skola föreviga dets minne. Til Vetenskapernes uprigtiga Älskare hör den heder Han visade Lärarne. Til Honom personligen, och ännu til ingen annan Konung, hör den upmuntran Han gaf ungdomen.

De flera fätt, hvaruppå GUSTAF hedrade den namnkunnigaste af alla Svenskar, den Stora Linné, äro kände; men kanske icke Dets uttaltelse, då Han för sista gången såg Sit älskade Upsala, då Han besåg det heliga rum, där GUSTAF WASAS sioft hvilat. Man berättade at några Linnés vänner jemte Ungdomen ämnade resa honom en Minnesvård. Jag är ock af Linnés vänner

er, svarade Konungen, sade Sig vilja deltaga i sammanfattningen icke såsom Konung, men såsom en enskild, och förböd att Han skulle utmärkas. Har Rom eller England något som öfverträffar detta?

De öfrige Upsalas lyfande Lärare hafva af denna Konung rönt en lika Nåd. Man såg Honom företaga en resa til Upsala endast för att tala med Ihre. Af de nuvarande Lärare är ingen som icke njutit Dets hägn, nästan ingen, som icke haft att tacka Honom för en enskild välvärning, ingen som icke haft den äran att hafva Honom til åhörare och trodt sig flyttad til de städer då Philosopherne läste för Cæsar och Pompejus.

Konungen bivistade de Academiske föreläsningarna och öfningarna icke som Beskyddare och Styresman, men med en begärlighet och upmärksamhet, hvaruti han svårligen kunde öfvergå af någon bland den Ungdom som omgaf Honom. Ja, Mine Herrar, jag har ofta sett Honom blandad med Ungdomen, sittande på deras bänkar, utmärkt af ingen pragt, af inga ärebeckor, förnekande alla vördnads betygelser och denna Syn, som ingen Konung på jorden ännu gifvit, skall aldrig gå ur mit minne och mit hjerta.

Om det är någon bland Eder, Mine Herrar, eller bland dem som höra mig, hvilken känt allt det behagliga och allt det vidriga af Vetenskapernas bana; hvilken följat i umgänge med Lycurgus, Epaminondas, Scipioner, Cæsarar och känt sig af deras kraft lyftas nästan öfver Meniskligheten; hvilken i sit hopp flyttat sig

fig til fidan af Newtoner, Montesquieuer, Voltairer och sedan han varit förkjust af dessa ljusva drömmar, vid hvart steg han tagit ur sin Bokkammare, känt sig förödmjukad af svårigheter, af brist, af föragt, af fåfängans åtlöje; det är den som skall rätt känna allt det stora i den enkla och för de flästa obetydliga gerning jag om Konung GUSTAF berättat; det är den som rätt skall dömma hvad intryck detta borde göra på unga Sinnen.

Många Konungar hade som GUSTAF kunnat stifta eller uplifva Academier til Vitterhetens fortkomst, öppna Skådespel och dem med kostnad understöda, men huru många äro de som sjelfve hade velat eller kunnat tälja om de pris de stiftat, som förmått gifva mönster och efterdömen åt de Snillen de upmanade.

Det är icke här stället eller tiden at upräkna Konung GUSTAF III:s Skrifter eller bestämmandas värde. De gå til efterverlden och behöfva hvarken mit beröm eller mit försvar. Men då jag är och kanske blifver den enda Vitterhetsidkare, som haft den äran at räcka en vitter belöning åt en Konung, må det tillåtas mig, at för det Samhälles heder, som tildömde denna belöning, försäkra at den gafs med rättvisa och utan våld; med rättvisa, ty hvad fel man ock skulle tro sig kunna anmärka i Äreminnet öfver Torstenson, så står det fast, at detta Stycke har skönheter af den första Clasfen och är af en verkelig Mästares hand. Belöningen gafs utan våld, ty det är en Sanning, at bland Academiens Ledamöter icke mera än en enda visste at Konungen

nungen var författare och at denna afhölt sig från öfverläggningen; det är äfven visst at Skriften i Konungens närvaro granskades med en stränghet, som kunnat misshaga äfven en författare som icke varit Konung.

En annan omständighet förtjenar at vid denna Skrift omnämnas. Den är til en betydlig del skrifven under en resa til Carlsrona, äfven i sjelfva vagnen. Cicero berömde Vetenskaper för det trogna följede gjorde fina älskare. GUSTAF älskade dem nog för at alltid vilja hafva deras följede. I alla skiften, lyckliga eller vidriga under alla göromål, under de brydsamma öfverläggningar, i sjelfva Krigets famn, under hela Dets lefnad, nästan under alla stunder af dagen, följde Honom Vetenskaperne. Ingen dag gick förbi utan at Han sjelf läste eller lät läsa för Sig. Han lade Sig ingen gång utan at läsa en stund innan Han insomnade. Han företog ingen resa längre eller kortare, utan at hafva et förråd af böcker, dem Han under sjelfva åkningen nyttjade.

Då Hans verkamma själ var fysselfatt med de största planers fattande eller utförande, blef läsning eller skrifvande Dets hvila. Flera af Dets Theatre Stycken äro skrefne under de tider Han med viktiga ärender och hvälfningar varit fysselfatt, och finnas af Dets Hand sådana arbeten, författade med samma penna, med hvilken Han tecknat befallningar at gå til strids, skrifne midt ibland Wiborgs och Svenske^{skas} böljor och nästan under braket af fienteliga stycken.

Vi vete det at en tid varit, då Kronan blef Honom tung, då Han trodde den svigta på Sit hufvud och Sig nödfakad at lemna henne. Lik Diocletianus i sinnesstyrka, hade Dets val af lefnadsfätt, om ej mera Philosophiskt, mera lyfande genom motsatsen af höghet och enfald, åtminstone blifvit värdigare et Snille. GUSTAF ämnade i Vetenskapernes sköte tilbringa Sina dagar. Om den fördelaktiga hvälfning, hvilken snart ändrade Sakernas utseende, skulle förmå någon at draga denna berättelse i tvifvelsmål, så är den icke dets mindre vifs och skall i en framtid af flere omständigheter bestyrkas. At Han åt en Svensk Vitterhetsiddkare ämnade den äran at följa Honom i Dets lugn, bör mindre tilskrifvas någon förtjenst hos denna person, än GUSTAFS kärlek för Vetenskaperne.

Det är utan tvifvel en af Vetenskapernes största förmoner at de lemna en tilflykt under vidriga öden, men för hvem står denna tilflykt fäkraft öppen? för den, hvilken såsom vår Konung alltid sökt deras umgänge. Jag har det redan sagt, Han var dem aldrig förutan. De följde Honom både i Dets nöjen och i den enskildaletnaden. Af alla denöjen, som gjort GUSTAFS Hof til det mäkt lyfande Sverige någonsin fett, var ej något, som icke af Vitterhet, Smak eller Konsterna uphöjdes. Det är Konungars öde at ingen af Deras gerningar anses för likgiltig eller obetydlig; ty nästan ingen är som icke har sin verkan genom efterdömet eller i andra hänseenden. Så äfven Deras Nöjen. De dömmas som det öfriga och dömmas med firänghet. Vore
det

det likväl icke billigt, at lemna Regenter, som äro så mycket tvungne i alla andra afseenden, et fritt val bland alla oskyldiga nöjen. Och bland dessa, om företrädet skulle afgöras, borde det gifvas åt dessa kropps-nöjen, som så många Konungar klanderlöst följt, eller åt dessa andra af en finare art, dem Smak och Människokännedom förädla. Fördjupom oss icke i betraktelser, fägom endast, at det var nödvändigt, at et Snille, sådant som GUSTAF den Tredjes skulle finna behag i Corneilles, Racines, Molieres och Voltaires Mästerstycken, i le Kains och Garricks våra och förträffliga, fast efter våra Seder på en gång beundrade och förringade konst.

I det dageliga omgänget voro Vetenskaper-na alltid Konung GUSTAF följaktiga. Sällan tillbragtes någon qväll af Honom, utan at afhöra läsning af något nyligen utkommet arbete, af äldre Historiska handlingar och Anecdoter, af Vitterhets Stycken. Et af de kärafte och af de allmänna föremål för des Samtal, voro Lärda ämnen. Om vittnen härå behöfdes, så skulle jag åberopa tvänne nu närvarande Herrar, beprydde med Rikets högsta värdighet, af hvilka den ene upvaktat framlidne Konungen vid Hans upfostran, den andre vid Hans första ungdoms år; hvilke följt Honom genom hela Hans lefnad, varit hedrade af Hans förtroende och vänskap, och nu med sin uprigtiga sorg vittna, at de vetat skatta hvad de ägt och förlorat. Jag skulle kalla deras hjertan, deras tårar til vittnen, om frågan vore at intyga det milda behag, den godhet, den vänlighet, det angenäma

VI. DEL. Y väfande,

väsende, som gjorde, at man i umgänget glömdes Konungen, för at ällka människan. Ingen kan dömma til hvad högd detta geck, som icke haft den nu mera smärtande lyckan at nalkas Honom i det dageliga lefvernet. Den del Vetenskaperne ägde i Dets tidsfördrif, är känd ej allenast i Sverige, utan på alla orter, där Han varit. Jag nämner icke de täta besök, hvarmed Han benådade de af Honom stiftade Vittra Samhällen, huru Han där blandad med Ledamöterna, afklädde Sig all myndighet, och röjde af det som utmärkte Honom, blott Sit Snille, Sin Smak, Sina insigter. Många hafva haft den äran at höra til Dets enskilda umgänge, hvilke dertil icke ägde annan rättighet, än deras egna kunskaper, eller deras kärlek för Kunskaper. Och är det väl någon Vitterhets Idkare i denna Hufvudstad, som icke haft den lyckan at kallas til Honom, at för Honom läsa sina arbeten och uplyfas af Hans råd, upmuntras af Hans milda bemötande? Är det väl någon, som icke vid dessa tillfällen känt sig intagen af en förkjuifande tvekan, antingen det var en Konung, eller en medarbetare i Konsten han afhörde?

Men det är ej enamt de Sveniske Lärde, som kunna skryta af denna heder. Knappt gifves någon Samtida namnkunnig Lörd, färdeles Vitterhets Idkare, som icke rönt prof af Konung GUSTAFS aktning för Kunskaper och Snille. Ingen som icke under Hans resor haft tilträde til Hans person. Ingen hos hvilken detta tilträde icke väckt kärlek och beundran. Anför om et enda exempel. Rousseau, denna Rousseau, som så litet ällkade Furstar, blef af en vän tvungen at upvakta

vakta vår Konung under Hans vistande i Paris. Jag går, sade denne Store, men besynnerlige Man, efter det gör Eder mera nöje, än mig besvär. Han gick, läste et af sina arbeten, återvände, tackade sin Vän och tillfod Sig intagen af den Prins han sett och hört.

Den kärlek för Vetenskaper, som följde Konungen under hela Hans lefnad, öfvergaf Honom icke vid Hans död. Om det vore möjligt, at något af de intryck Konung GUSTAF lemnat, kunde utplånas, kunna åtminstone de som sett Honom i Hans sista stunder aldrig glömma hvad de sett: Hans tålmod, Hans oförkräcethet, Hans sinnesstyrka. Då, äfven då, när förmågan at se minskades, när kropps och sinneskrafter aftynade, lät Han läsa för Sig. Han lät få dagar före Sin död af en som Han tilkallat, göra Sig en omständelig berättelse af en gren af Medel-åldrens Historia, den Han sade Sig ofullkomligen känna. Det var på detta fätt Han skänkte sina sista ögnablick åt de Vetenskaper Han älskat och hägnat, och hvilka aldrig nog kunna visa sin tacksamhet, aldrig nog utmärka Honom ibland Konungar.

Jag har fäst mig, Mine Herrar, vid några märkeliga och til en del mindre kända drag af GUSTAFS kärlek för Vetenskaper. Jag har ej omnämnt de välgärningar, de af Honom njutit. Bland dem är en, som jag icke bör förtiga. Tvenne dagar förrän det mordiska skottet träffade Honom, gaf Han detta Samhälle et vedermäle af Sin Nad. Han ämnade ofs en Skänk, dyrbar genom affigten och de följande omständigheter, om den ock aldrig hade gått i fullbordan; nu dubbelt dyrbar, då den på en gång blifvit en

pant af Hans ynnest och et vedermäle af det hägn vi af Hans Son och af Hans Broder hafva at förvänta; då den öfvertygar at kärleken för Vetenskaper är ej mindre ärfelig i Wafa Stammen, än Hjeltetmodet. Hvad stor, hvad ansvarig ära är icke den, som detta Samfund äger, at vara ADOLPH FREDRICS och LOVISAS Verk, at vara den sista bland vittra Inrättningar, som erfärit GUSTAF III:s ömma vård, den första som erfärit GUSTAF ADOLPHS och CARLS frikölighet! Hvilken är den känsla som härvid bör råda, den som väckes af det Beskydd vi förlorat, eller af det vi återfått? Lemnom ofs åt båda. De utesluta icke hvarandra. De förena sig naturligen. Det är i vår förgde GUSTAFS Son och Broder, vi ännu kunne älska Honom. Det är mot dem vi kunne visa en tacksamhet, för helig i sit uphof, för vidsträckt i sina skyldigheter, at stadna inom blotta lofljud.

Och Du unge Konung! Du vårt hopp och vår tröst, Du til hvilken våra blickar och våra hjertan tränga, Du som i dag hört ofs, mins denna dag, mins, at Vetenskaperne varit hägnade af Dine Store Förläder, af den Drottning, hvars Bild Du ser för Dina ögon, af den Fader hvars Thron Du äger! Mins de offer Du hört gifvas Deras Minnen: de hafva icke varit smickrets, men Sanningens; Mins at Vetenskaperna äro tackfamma! Gå, at i GUSTAFS fotspår blifva Stor, men gå äfven, at som Han genom hjertats mildhet blifva älskad; och derföre, da Du minnes de loford, som Honom gäfvos, så mins äfven, at de afbröros af tårar!

 T A L

T A L

Om

De vackra Konsternas odling hos Grekerna
och deras Fortplantning till andra Folk-
flag.

Hållet

Vid Inträdet i Kongl. Vitterhets- Historie- och
Antiquitets-Academien den 19 Januarii 1790.

Af

A N D E R S W I L D E ,

Cantzli-Råd och Kongl. Bibliothecarie.

Mine Herrar!

Konungens Nåd, och den ynnest samt vänskap,
jag i flera år fått röna af de fleste denna
Kongl. Academiens Ledamöter, har jag at til-
skrifva den heder, som mig vederfares, at blif-
va intagen i detta Lärda Samfund. Med vörd-
nadsfullt och tackfamt hjerta erkänner jag dessa
verkande orsaker. Min uprigtiga önskan är, at
mina kunskaper, hvilkas ringhet jag sjelf bäst
känner, en vacklande hälfa, och en tiltagande
ålder, måtte tillåta mig, at få upfylla de skyl-
digheter, som härigenom mig åläggas, at det i
någon måtto må svara emot Academiens väntan
och min egen åstundan.

Ibland dessa skyldigheter är den första, at
nu afhandla något ämne, som äger gemenskap
med de Eder, Mine Herrar, updragna yrken och
göra-

göromål. Academiens aflidne Ledamot, Herr Professor FLODERUS, hvars vidsträckta insigter uti Grekiska Litteraturen äro allmänt kände och saknade, har uti sit Inträdes-Tal föreställt Grekernes vitterhet, och hennes fortplantning til andra Folkslag. Detta ämne torde förtjena at vidare utföras, och underökningen sträckas jemväl til de vackra Konsterna. Om det icke denna gång sker med samma vidsträckta beläsenhet, samma mogna urkilning och behaglighet i föreställningsfättet, är det icke ämnets, utan dens fel, som det afhandlat.

Vandringsvägen för *Vitterheten* och de *vackra Konsterna*, har varit en och densamma. Ehuru litet vi nu hafva ofs bekant, om de älska Folkslagens framsteg i den förre, är det likväl taget för en afgjord sak, at Egypten eller Phénicien meddelt Grekland de första, efter all liknelse, nog ofullkomliga kunskaper därutinnan; hvilka sedan därstädes ogement utvidgade och förädlade af lyckliga Snillen, under et blidt luftstrek, efter hvarjehanda vidriga öden, som öfvergått detta land, sökt och funnit et nytt hemvist och beskydd hos de Romare. Vi äge ännu så mycket i behåll af forntidens sammanställmande historiska efterrättelser, och så många lemningar af gamla Konst-arbeten, at, då de jemföras med hvarandra, en upmärksam granskare ej kan fela om den väg, som de vackra Konsterna tagit från det ena Folkslaget til det andra; och om den vinning eller förlust, de vid dessa deras flyttningar haft. Med den historiska visshet, hvarpå byggas kan, finne vi förlit igen dem

dem hos Egyptier, mindre höffade och granne, därifrån vandrande, dels til Etrurien, där de, under den tiden de sköttes af infödingar, utan lånt hjelp, icke erhållit mycken förbättring; dels til Grekeland, där snille och smak, efter flera hvälfningar, gifvit dem all möjelig prydnad och fullkomlighet; och omsider til Rom, där de en tid bibehållit sig i anseende, förnämligast genom främlingars handläggning, och, sedan de måst streta emot hvarjehanda förödelfer, sluteligen blifvit gömda under gruset af det krossade väldet; hvarutur de, efter lång tid åter framletade, och på nytt höffade af skickelige händer, iirån samma land där de legat i så långsam dvala, kringsspridt sig i flera delar af Europa, och i det mästa fått igen sin fordna glans, eller åtminstone kunna hugna sig däraf, at de icke aldeles vantrifvas, utan med aktning och vänskap bemötas. Brist på fullständiga och säkra efterrättelser, jemte saknad af minnesmärken, hvilkas ålder icke är tvifvel underkastad, hindra ofs, at gå längre tillbaka, än til Egyptierne; men gifver dock ingen anledning at förneka flera äldre namnkunniga Asiatiska Folkslag, all kännedom af Konster och deras utöfning.

Då det säges, at Grekerne fått ifrån Egyptierna sina första kunskaper i Konsterna, och däribland jemväl Byggnings-konsten, så förstås dermed den prydligare; ty den enfaldiga och til lifvets behof oumgängliga, har säkert, utan hjelp och uplysning därom af annat Folkslag, varit dem bekant och lämpad efter deras lands och luftfreks beskaffenhet. Till bevis, at Grekerne

lärt af Egyptierne prydighet i Byggningskonsten, anföras öfverlefvor af byggnader i Pestum och Agrigent, hvilka förmenas hafva likhet med det Egyptiska byggnadsfättet. Än vidare påstås, at Grekernes så kallade Caryathider *) äro et lån utaf Egyptiske pelare, föreställande qvinnobilder med dubbla vid hvarandra häftade hufvuden. Dock hafva dessa pelare, äfven som de öfriga Egyptiska konsterna, sedermåra hos Grekerne erhållit förbättringar, medelst riktigare proportioner, samt vackrare och mera öfverensstämmande firater. Vitruvii berättelse synes väl strida emot denna tanka; men då jemförelse anställles mellan de Egyptiska och dessa Grekiska pelare, blir det nog sannolikt, at Vitruvius lätit förleda sig af de Grekiske Konstnärernes såfänglighet, at vilja tilägna sig upfinningen af alla Konster. Än vidare åberopas, at de älfsta Grekiska pelare, äfven som de Egyptiska, icke haft några baser. Det tidehvarf, som synnerligen gynnad denna Konst hos Grekerne, börjar efter Themistoclis segrar öfver Perserna vid Salamis och Platea. De mäfla Grekiska Templen hade blifvit förstörda af Perserna, och lemnades, enligt Pausaniæ berättelse, oförbättrade, liggande i sina stenhögar, til åminnelse af den fara, hvaruti Grekiska friheten varit fladd; och nya upfördes i deras ställe. Under de 40 år Pericles styrde Athén, restes Tempel, Skådeplatser, Gymna-

*) De kallades äfven *Allantider*, af samliknelse med Atlas, som förestådes bära himmelen; sedan föreställes de, såsom manspersoner, under namn af Perser, til åminnelse af Grekernes segrar öfver detta Folk.

Gymnasier, Vattuledningar och andra Byggnader, til så stort antal, och med den prakt och kostnad, at Plutarchi och andres berättelser författa efterverlden i förundran, at så mycket kunnat börjas och fullbordas på så kort tid och under en enda mans ögon. Såsom det förnämsta prof af smak och prakt, hafva Minervas och Thesei Tempel blifvit anfedda: båda uti Athen och, efter Pausaniæ berättelse, Hecatompeder, eller Byggnader af 100 fot i fyrkant. Efter de förbättringar, som det förra uti dess förfallna tillstånd fått genom Käjser Hadrianus, och den förödelse, som detsamma öfvergått uti sista Turkiska Kriget mot Venetianerne, hämtas nu för tiden det säkraste bevis til Grekernes skicklighet i Byggningskonsten af de trenne utaf dem upfundna ordningarna: den Doriska, Joniska och den mycket yngre Corinthiska; af hvilka de tvänne första mäst ständigt, och den sista fällan, undantagande i Staden Corinth nyttjades; emedan denna ordning kan anses såsom första steget til de öfverflödiga gramlåter, som i Roms senare tider bortskymde den ädla och med naturen mäst inslämmande enfald, hvilken iaktogs under Byggningskonstens vackraste tidehvarf hos Grekerna. Til deras utmärkta skicklighet kan nog samt slutas deraf, at dessa nämnda ordningar alt sedan blifvit oförändrade bibehållna, och ingen tiltrodt sig, at vika ifrån de därutinnan antagna grunder och proportioner, utan at skämma bort sitt arbete. Med alt sitt bemödande kunde Roms många och store Byggmästare icke åstadkomma någon annan, än den så kallade sammanfatta ord-

ningen, emedan däruti förenades den Joniska och Corinthiska; och til äfventyrs har denna Romerska ordning icke bidragit til mycken förbättring i Byggningskonsten, hvarföre den ock nu fällan nyttjas. Af alla förfök, som Franke Byggmästare i senare tider gjort, at upfinna någon ny ordning, har intet lyckats.

Ifrån den prydliga Byggningskonsten är Bildhuggeriet oskiljaktigt; och jemväl däruti hafva Grekerne förvärfvat sig en lika namnkunnighet, en lika rättighet, at blifva efterföljde af alle, som haft til affigt, at anses för mästare därutinnan *). Man vil tillägga Grekerna den beskylningen, at de, för at undanrödja alt, som kunde ligga i vägen för den åstundade namnkunnigheten, at hafva varit flere Konstnärer, sjelfve förstört sine älfsta arbeten. Detta föregifvande får någon sannolikhet deraf, at Plinius och Pausanias, hvilkas historiska efterrättelser om Grekernes Konstnärer och deras arbeten, vi ännu hafva i behåll, nämna mycket få, som lefvat i början af Konstens första tidehvarf, och någre flere, som lefvat

*) De efterrättelser vi hämta utur den Hel. Skrift, äro långt äldre än alt hvad vi vete om Grekerne. Där finna vi Bilder, först skurna i trä, och sedan gutna i åtskilliga Metaller, hvaraf de uti Hebräiska Språket sådt hvardera sit särskilta namn. De förra blefvo med tiden förgylde (Eesai 30: 22.) eller belagde med tunna guldbleck. Uti Egypten var konsten gängse redan i de äldfsta tider; och om Sesostris lefvat mer än 300 år för Trojanska Kriget (Antiquitatt Rom. Lib. 7. pag. 158), så voro då redan de största obelisker, som nu finnas i Rom, och de största byggnader i Theben upförde, medan mörker sväfvade öfver Konsterne hos Grekerne.

lefvat i slutet af det samma, så at dem emellan blifver en lång sträcka af tid, som lemna oss i fullkomligt mörker i anseende til Konsternas tillstånd i Grekland. At åtminstone ett och annat af de namngifne Konstnärernes arbeten måste hafva varit i behåll uti Plinii och Pausaniæ tider, kan få mycket mindre dragas i tvifvel, som, utom det bemänte Skribenter gifva tilkänna hvad Bilderne föreställt, Pausanias äfvenväl nämner de ställen, där en del af dem ännu i hans tid förvarades; och Plinius säger, at Kejsar Augustus låtit föra några af detta tidehvarfs bilder til Rom, och upfatta dem på façaden af Apollos Tempel. Men alla öfverlevor af de äldsta Grekiska bildhuggar-arbeten, som då til äfventyrs varit i behåll, hafva sedermera så försvunnit, at föga mer, än en enda bildstod, och några af de äldsta Grekiske mynten lemna oss tillfälle, at lära känna den äldsta Grekiska *stilen* i teckning, som kallas den *hårde*, och hvad hufvudens bildande samt kroppens ställningar beträffar, aldeles instämmer med den gamle Egyptiska och äldsta Etruriska. Ifrån Egyptierne hafva jemväl Grekerne fått första anledningen til colossaliske Statuër.

Vid samma tid, då byggnings-konsten hos Grekerne börjat vinna förbättringar, har ock det samma skett med bildhuggeriet. Det var en följd af de många nya Tempel och byggnader, som den tiden upfördes, och skulle förties med nya Gudabilder, samt af den tällan, som upkom emellan Grekiska Staterna, at med Stoders upförande förvara minnet af de Hjeltar, som försvarat Greklands frihet. Härifrån räknas Konstens

stens andra tidehvarf hos Grekerna, och den så kallade *höga stilen*. Ett tidehvarf, om hvilket med rätta säges, *) at i det samma grundvalen blifvit lagd til ett stort och varaktigt palats, börjadt af Philosopher och Poëter, fullbordadt af Konstnärer, och hvartil Historien förer oss genom en präktig Portal. Denna tidens Konstnärer började nu vinlägga sig om riktiga proportioner; de använde all flit på en med naturen mera enlig teckning i anfigtens och lemmars föreställande, och sträckte sin upmärksamhet til et naturligt afbildande af senor, musklar, leder och ben. De försummade icke eller det samma i anseende til hår, ögon och bröst, och undveko alla tvungna, för mycket häftiga och onaturliga ställningar; Men med alla dessa betydeliga förbättringar, beskylles dock denna stil ännu för någon *hårdhet och stråfhet*. Cicero säger om den tidens Konstnärer, at deras stil var i allmänhet vacker, men nalkades ännu icke nog nära fanningen. Plinius fäller det omdöme om deras teckning, at den varit *hård*, med *skarpa* kanter och hörn. Härutaf kan slutas, at de, vid använd noggrannhet at följa och föreställa naturen, dock icke förmått undvika alla de fel, som lådat vid första tidehvarfvets stil. Det händer Konsterne det samma, som Vetenskaperna. De hinna icke på en gång, utan småningom, til fullkomlighet, och vid hvar steg de dertil taga, sker merendels, at i början mycket blifver öfrigit af de bristfälligheter, som åtfölgt dem i deras förra mindre fullkomliga tillstånd. Innan behaglighet i flytande

*) Winckelmans Geschichte der Künste des Alterthums.

de uttal af et språk, och en ren harmoni uti fång och musik kan erhållas, måste man först lära sig, at skarpt och tydligen uttrycka ord, stafvelser och toner, hvilken vana icke annorlunda, än småningom sedan aflägges. Aristoteles lærer oss, at värtaligheten i dets början och uti en Gorgiæ skrifter, haft mycken likhet med den långt äldre Skaldekonsten; och vi vete, at någon tid åtgått, innan hon hunnit ikläda sig sin egen, henne egenteligen passande dräkt. — Æschyles lefde i den tid, då den höge stilen i bildhuggeriet, med ännu vidlådande hårdhet, gjorde första stegen til fullkomlighet; och med en lika stil började Tragedien at höja sig. Han hade förut tjent vid Atheniensiska Krigshären, och behöll ännu på skådeplatsen det lynne, som åtminstone den tiden merendels åtföljde Krigsmän. Med starka ord och uttryck ville han gifva sina häftiga föreläsningar, sannolikhet, och de förelädda personerna, värdighet. Men någon tid därefter vann Sophocles, Tragediens rätta ändamål, genom et mera behagligt och rörande föreläsningsfätt. Dock skulle visserligen åtskillige detta tidehvarfvets Konstnärer orätt vederfaras, om dem alla tillades samma sträffhet i stilen, som rönes hos de flesta. Åtskillige Grekiske Skribenter i samma tid hafva blifvit namnkunnige genom Vitterhets-arbeten; och utan alt tvifvel begicks et fel, om ifrån stilen hos Thucydides, som är mörk, genom en för mycket sammanträngd korthet, slöts til lika beskaffenhet af stilen hos Plato, Lyfias eller Xenophon. Inskränkt inom trånga gränfor, kan jag icke följa Plinius och

och Pausanias uti upräknande af alla förtjenta Konstnärer, och uti beskrifningar af alla Konstarbeten, hörande til detta tidehvarf; utan nämner allenast en Polycletus, en Phidias, en Scopas, en Myron. Den förfie skal hafva fastställt riktiga proportioner emellan människo-kroppens delar, och förfärdigat en Bildstod, som i den af sigt blifvit rådfrågad af alla samtida och efterföljande Konstnärer. Phidias, som lefvat i Athén, upmuntrad och belönt af Pericles, hvilken därstädes var för Konsternas befordran det samma, som sedermera Augustus i Rom, Mediciska Husfets i Italien och Ludvic XIV i Frankrike *), hålles för den, som egenteligen förhulpit Konsten til den fullkomlighet hon nått i detta tidehvarf. Scopas angifves sasom Mästare til den bekanta gruppen af Niobe och hennes Döttrar, hvilken alt hittils förlorat intet af det utmärkta loford, som han ägt redan i äldre tider; och hvarom Plinius vittnar. Myron har ägt ogemen skicklighet at afbildla djur, och hans *Ko* lär icke förgätas, så länge gamle Grekiske och Latinske Poëter läsas.

Med tiltagande öfverflöd och tycke för nöjen och vällust, samt större rikedomar, förvärfvade genom handel, och införde i Grekeland, något förr och under Alexander den stores Regering, börjar Grekiska Bildhuggeriets tredje tidehvarf, och den så kallade *sköna stilen* i denna Konst; hvaraf nu för tiden langt flera minnesmärken äro

*) Härtill kan ock läggas Alexander den stores tidehvarf i Grekeland, då Konsterne därstädes stigit til sin största högd.

äro i behåll, än af de tvänne föregående tide-
 hvarfvens arbeten. I ställe för en *kantig* och
hvarf, nyttjades nu en *rundad* och *vågig* teckning.
 Behagligheten blef förnämsta ögnamärket i före-
 ställande af alla kroppens lemmar och ställnin-
 gar; och man beslöt sig, at få mycket någon-
 sin möjligt var, genom Konst undandölja de
 naturliga lyten, som verkligen funnits hos de
 förestälda personerna. Ingen monotoni, eller o-
 behaglig likhet, utan en mångfaldig omväxling
 af ställningar och expressjoner, finnes i detta ti-
 dehvarfvets arbeten, oaktadt den stora mängd
 deraf, som då blifvit förfärdigad; och dem til-
 kommer med rätta det loford, som Konstnärerne
 fått af gamle Skribenter, at de förstått gifva
 rörelse och lif åt marmor och malm. Alla syn-
 liga tecken af själens och blodets rörelser igen-
 finnas, icke allenast i ansigtet, utan ock i alla
 kroppens musklar, hvarvid likväl behagligheten
 icke åsido fattes, och all häftighet undveks; ty
 Konsten filosoferade med passionerna på sätt,
 som Aristoteles vill, at förnuftet skal göra. Na-
 turen föktes och fölgdes, men icke på trälak-
 tigt vis. Sällan händer, at proportionerne mel-
 lan kroppens delar äro fullkomligen lika hos al-
 la människor. Sällan finnas alla skönheter af en
 människo-kropp förenade hos en enda. Så ofta
 fördenkull omständigheterna lemnade inbillnings-
 gåfvan och snillet fritt utrymme, såsom vid fö-
 reställningar, hörande til Grekernas fabel-lära,
 och äldre historia, fökte sig deras Konstnärer
 mönster ibland flera, och valde hos den ena et
 vackert och passande ansigte, hos en annan vackra
 händer,

händer, hos den tredje vackra ben och fötter, och så vidare. Aristoteles lemnar ofs efterrättelse härom*), och Socratis samtal med Målaren Parrhasius beskrifver det samma. Lucianus fördrar till en fullkomlig skönhet, at ansigtet bör likna Phidias Lemniska Venus; hår, ögon, ögonbryn och panna Praxitelis Venus; och händerna Alcamenis Venus. Härtill kan läggas Plinii berättelse om Målaren Zeuxis, at han, för at måla en Juno, begärt til modeller fem de vackraste flickor. Således skapades en idealisk skönhet, som väl fällan träffas i naturen, men dock icke är fridande emot det samma. Detta är ock orsaken, hvarföre ibland Grekiska arbeten, i synnerhet utur detta tidehvarf, finnas flera oskylda än klädda bilder; och då bilderna voro förfedde med kläder, blefvo dock dessa som oftast, dels förestälda så skira och liggande tätt åt kroppen, dels så lätt och vårdslöst kastade, at de förnämsta af kroppens skönheter icke undandoldes; hvaremot konsten hos de Romare, mera visade sig i fria och naturliga veck och fällor af deras vida klädedräkt, än i en skön och vacker kropps afbildande. Nakna bilder inslämde icke med den Romerske ärbarenheten och värdigheten, icke heller med vår tids anständighet; men föreföllo aldeles icke et Folkslag främmande, som i sina Riddarespel och offentliga lekar, årligen såg ungdomen oklädd täfla om belöningens erhållande; hvilket tillfälle, öfverensstämmande med Grekernes feder, deras Konstnärer väl visste at nyttja, för at gifva sina arbeten naturlige skönheter

*) Aristot. Polit. Lib. 3. c. 7.

heter och ställningar. Det medgifves, at federna nu kunna hafva vunnit; men konsten hade förlorat; och Plinius den yngre tänkte härutinnan olika med den äldre Plinius. Emedan Grekiske Konstnärer ofta, vid föreställandet af en Venus och flera Gudinnor, tagit til mönster en Paryne, en Gratiina och andra Personer af det Könet, kände för ogement vacker skapnad, men icke för synnerligen regelbundna (eder *), så hafva Anhängarne af den hedniska Gudalärn, i anledning deraf, fått upbära bittra förebräelser af någre Kyrko-Lärare. Men det är möjligt, at sedan en mera sund Guda-dyrkan fått ro-fäste, nyare Konstnärer förfallit i enahanda fel; ty det är bekant, at åtskillige Målare och Bildhuggare vid Mariæ bilders föreställande, tagit mönster af Personer, som varit dem käre; och hvilken lärer tro, at alle Romerske Helgons bilder likna Originalen, dem Konstnärerne aldrig haft tillfälle at se och känna? Det torde blifva et tillräckeligt bevis, at den sköna stilen med rätta förtjenar det namnet, då jag ibland de af densamma ännu i behåll varande minnesmärken, allenast nämner den bekante Laocoon, som väckt en tillan emellan Bildhuggare- och Skaldekonsten, hvarvid reträdet emellan Konstnären, som bildat mar-

VI. DEL. Z morn;

*) Redan uti konstens första början, valde sig Konstnärer, som hade at föreställa Gudinnor, vackra Qvinnor til mönster, utan afseende derpå, at de höllo sina behagligheter falska. En sådan var Theodota, om hvilken Xenophon talar. (Memor. L. 3, c. 11). Detta stötte icke Grekerne, som ej hyfte de bästa tankar om sina Gudar och Gudinnor:

morn, och den Latinske Skalden, som beskrifvit detta prof af Konstens fullkomlighet, ännu är stridigt *). Såsom bevis på en nära gemenkap emel-

- *) Agelander tros hafva varit förnämsta Mästaren til hufvudfiguren i Laocoons bild. Vid de smärre bilderna eller Laocoons barn hafva kännare trott sig finna fel i växt och proportioner, som icke svara mot hufvudbilden. (Se *Les Antiquités du Comte de Caylus*). Vare sig dämed huru det vill, så är det likväl fäkert, at Konstnärerne varit väl hemma i sin konst. Dödsångsten synes tydligen i musklar, senor och ådror, jemväl ända i fingerna på Laocoons barn. Inbillningen tycker sig höra den enas suckar och den andras dödsarbete. Alt är förestäldt på det ryfligaste sätt som naturen medgifver; alt väcker sasa i åskådarnes hjertan. Men at säga det porerne öppna sig, och at man ser ångestsvetten tränga sig derutur, torde vara en följd af en för mycket uphetad inbillning. När Virgilius föreställer den olyckliga fadrens sorg med hikeliga rop, (*Clamores horrendos ad sidera tollit*) och vidare säger: *ille simul manibus tentat divellere nodos*, så ses och synes alsintet af alt detta uti bilden, men väl i ansigtsdrag och kroppens musklar, de ögonskenligaste tecken til sorg och hjertfrätande bedröfvelse. Bland flere har Sadoletus beskrifvit denna grupp uti verser, värdiga ålderdomens vackraste tider. Jag må icke nämna flera exempel af Bildhuggare, som förstått at vid tillfällen af dylika mänskliga passioner göra sina bilder och föreställningar rörande. I Syracusa hade Leontius gjort en bild af en halt Man, öfverhöljd med får, där sorg och bedröfvelse voro så lifligt uttryckta, at åskådarne ej utan medlidande kunde betrakta den samma. Niobe och hennes döttrar i ögnablicket at dö af den förtörnade Dianas handläggning, gifva åskådarne all den sasa, som en dylik ställning kan medföra. Man delar med dem deras sorg, och de ömaste känslor intaga hjertat.

emellan Vitterhet och vackra Konster, och deras inbördes verkan på hvarandra, anmärkes, at det Grekiska Folkets feder och lynne i detta tidehvarf updrifvit smaken i både Vitterhets- och Konst-arbeten til den största finhet och läckerhet. Ibland flere tjänar til exempel Menander, Epicuri vän, och hvilken Terentius sedermera, jämte Scipios och Lelii råd, förnämligast tagit til mönster. För at roa, undervisa och tadla, framträdde han på Skådeplatzen med det aldrafina Attiska falt, med de mäkt utfökt ord, och med alla det Attiska Språkets behagligheter; och det gifver oss orsak at beklaga, at vi hafve så litet öfrigt af mer än 100 Comedier, som han författat. Til detta tidehvarf kan jemväl räknas Demosthenes, som halles för den äkta vältalighetens Stamfader, men likväl, vid sakernas då varande ställning, med missnöje såg sig icke kunna uträtta hvad han ville och borde hos sina Landsmän; emedan en vacker Bildstod, förfärdigad af Phidias eller Praxiteles, långt mera väckte då varande vällustiga och för penningar sala Grekers upmärksamhet, än Demosthenis tal och den Macedoniska Philippi anläggningar emot deras frihet. Den *sköna stilens* tidehvarf var ganska kortt, i jemförelse med de föregående icke långt efter Alexander den stores död började redan den goda smaken förfalla; och förödande Krig, som inföllo i anledning af hans Länders delande, ådrogo Konsterne en långsam dvala. De qvicknade väl sedan något, men den goda smaken var redan förlorad, och den tidens Konstnärer hunno icke mera til samma fullkomlighet,

som deras Företrädare. Alexander den stores Efterföljare i Grekland låto Grekerne snart känna hela tyngden af trälldomens ok; och då Vetenskaper och Konster där, tillika med friheten, saknade näring och belöning, kallades de til Egypten af Ptolomeerna, och til Syrien af Seleuciderna.

Staden Alexandria blef et nytt Athén, hvar-
 eß, under de trenne förste Ptolomeers beskydd,
 Euclides lärde Geometrien, Conon och Hippar-
 chus undervisade i Mathematiska Vetenskaper,
 Eratosthenes utbredde sina insigter i all slags
 Lärdom, Aristarchus gjorde sig känd genom sin
 Språkkunskap, Theocritus skref Doriska Herda-
 Sånger, och Callimachus sjong til Gudarnes, til
 Dygdens och til sina Skyddsherrars lof; samt
 förtättade til äminnelse af Drottning Berenices
 vackra hår et Skaldeqväde, som Catullus sedan
 öfversatt. Inga upmuntringar och belöningar spar-
 ades för dessa och många flera Lärdoms- och
 Vitterhets-Idkare, undantagne en Sotades och en
 Zolus, som gjort sig kända, den förre af Skrif-
 ter, som förolämpade ärbärdhet och goda seder;
 den senare af alla berömda Vitterhets-Arbetens
 tadtande, och hvilke slutat sine dagar i uselhet
 och elände. Deremot är Aratus bekant, ej alle-
 nast af sin Lärdom och Vitterhet, utan ock af
 sitt oförtrutna bemödande, at förste Ptolomæus
 Philadelphus med målningar och statuer från Gre-
 keland. Med all ofspard kostnad anskaffades Bok-
 samlingar, vidsträcktare än någon nu varande
 Europeisk; och från Grekland anskaffades, icke
 blott afskrifter, utan genom utbyte emot dessa,
 och

och anseelig mellangift, sjelfva Originalen. Dessa nyttjades af inrättade Academier, eller Samfund af Män, som odlade all slags Lärdom och Vitterhet; offentlige täflingar anställdes, i likhet med dem, som öfvades i sjelfva Grekland. Byggmästarna Dexiphanes, Sostratus och Dinocrates äro til namnen bekante, at hafva upfört Heptastadium; den Alexandrinske Pharos, räknad ibland Veridens Underverk, och flera andra präktiga Byggnader: Kongl. Slott, Tempel, Academier, Muléer och Theatrer, hvarom berättelser finnas både hos Grekiske, Latinske och Arabiske Skribenter *). Här sysselsatte sig jemväl en stor myckenhet Bildhuggare med hvarjehanda arbeten uti alla slags Egyptiske stenarter, och ibland flere Konstnärer kännes en Arsinus utaf sin i Cristall graverade vackra Arsinos, hvilken än i dag är i behåll, äfven så väl som de Ptolomæiske Konungarnes Mynt, alle i Grekiska stilen och med Grekiska påskrifter **). Ifrån denna Grekiska Pant-skola uti Egypten hafva, enligt Athenæi berättelse, kommit de statuer i porfyr, som Kåjser Claudius latit föra til Rom, och alla andra stoder,

Z 3

*) Huru högt Konstnärernes antal i Egypten fligit, kan inhämtas allenast af den myckenhet deraf, och de 100 Byggmästare, som, til följe af Polybii berättelse, Ptolomæus Philopator aflemnat til Staden Rhodus, sedan den mäledels blifvit förstörd genom en jordbäfning.

**) Den likhet som finnes emellan samer eller graverade stenar, och mynt, gifver anledning at tro, det gode Grekiske Graveurer varit de Regenters Myntmästare, som lede i de för de vackra Konsterna lyckliga tiden — hvarf, under och straxt efter Alexanders tid.

der, arbetade i Grekiska stilen, som lunnits uti Egypten.

Seleucidernes nit för Vetenskapernas, Vitterhetens och de vackra Konsternas befrämjande, är nogsammt bekant genom flere forntidens Skribenter. Dymedeltst kändes en Erasistratus Leptinas och Megasthenes, jemväl en Berofus, som, efter Plinii och Vitruvii intygande, inhämtat af Grekiska Lärda deras Språk, och sedan hedrades af Athenienserna med en bildstod i deras Gymnasium. Ibland dem, som här öfvat Vältalighet, är ännu en Isocrates til namnet bekant. Då man utaf Historien erinrar sig, at Egyptiske Konungen Ptolomæus Evergetes, under sina härfärder i Syrien, derifrån tagit, jemte flera dyrbara konstarbeten, mer än 2500 statuer, hvaribland dock tillika varit många Egyptiske Gudabilder, som Cambyses förut latit föra från Egypten til Persien, så finner man deraf, huru högt de vackra Konsterna blifvit drifna i detta Land. Uti Syrien, et stycke från gränsen emellan detta Land och Öde-Arabien, finnas ännu talrika ruiner af den namnkunniga Staden Heliopolis, eller Baalbek. Här visa sig ovedertäjeliga öfverlevver af Grekers fina smak, och Romares öfverflödiga prakt, af Grekiske Caryatider, af Corinthiske pelare, statuer, brösbilder, af half-uphögt arbete, triumph-bågar, flucatur, och andra arbeten i den vackraste marmor, lemningar af Byggnader, som synas utvisa, at de fordom blifvit nyttjade til Theatrer, jemväl tecken til påskrifter såväl nu oläsliga, m. m. Historien underlättar oss, at i detta Land lunnits Grekiske Muses,

féer, Gymnasier och Ephebéer. Derigenom känne vi äfvenväl det praktiga Templet i Staden Hierapolis, den tidens Loretto, byggt i Jonisk ordning, som af Greker, med upställande af alla Grekiska Gudabilder, blifvit inrättadt til et Panthéon, och hvilket ännu blifvit besökt af Käjjar Julianus, under hans Persiska fälttåg. Efter Luciani berättelse, hafva flera Asiatiska Folkslag, jemväl Araber, deltagit uti vällfarter och skänker til detta Tempel, samt andra Syrisk högtidligheter. Et stycke från Heliopolis, uti Öde-Arabien, finnas också til omkretsen ganska vidsträckta ruiner af det fordna Palmyra, nu Tadmor kalladt. Om dem kan sägas detssamma, som om Heliopolis, at där igenfinnes sporr af både Grekisk konst och Romersk prakt *). De är

Z 4

o vif-

- *) Denna Stads ålder, långt för de Romares inrättningar i Asien, kan icke bestridas; ty vi vet genom Appianus och flera Skribenter i Romerska Historien, at den redan varit länge känd, medan Rom utgjorde en fri Stat. Uti Antonii och Cleopatras tid var Palmyra namnkunnig för sin stora rikedom och vidsträckta handel, emedan den varit en uplagsplats för alla rika handelsvaror från lyckliga Arabien, Persien och Indien. Historien underrättar oss, at Antonius varit sinad, at dela med Palmyrenerna deras rikedomar, men blifvit genom deras viddtagna försvarsanstalter nödgad at afstå derifrån. I långliga tider har Palmyra, tillika med det närmast deromkringliggande och intil Euphrat gränsfande Landskapet, Palmyrene, utgjort en fri Stat, som styrdes af kåd och Folk. Det medgifves, at många, och til 30 stycke af dessa fordna byggnader, hvarutaf nu få öfverlevor, icke äro äldre, än den tiden, då byggningskonsten i Rom vikit ifrån sin enfaldiga prunknad. Vi känne genom Historien flera äldre Ro-

otvifvelaktigt, at Greker här öfvat de vackra
Konsterna; och at detsamma äfvenväl skett med
Vitter-

merska härfürder uti Arabien, i Pompeji, Antonii
och Augusti tider; men troligast äro öfverlevor-
na af de byggnader uti Palmyra, som vittna om
Romerik öfverflödigt prukt, ifrån Trajani, Hadriani
och Aureliani tider. Dio Arriennus, Eutropius och
Lucianus berätta, och Romiska mynt bestyrka, at
Trajanus förvandlat, först hela det *steniga*, och kortt
derefter en stor del af det *lyckliga* Arabien, uti en
Romerik Provins. Eusebins underrättar oss, at In-
byggarne uti Arabiska Städerna Petra och Bostra be-
gynt en ny tideräkning ifrån denna Trajani inkräk-
ning af steniga Arabien, i stället för den äldre, som
var antagen och brukad ifrån den tid, då Seleucus
intog Babylon. Denna senare, som fått namn af Se-
leucidiske tideräkningen, och hos Araberna kallas
Taric Dehilkurnaim, nämnes jemväl uttryckeligen uti
flera Grekiska inscriptioner, som funnits i Palmyra,
til bevis, at denne Stad ämnade den tiden redan
 varit anlagd och bebyggd. Om Kajsar Aurelianus vete vi,
at i hans tid Staden Palmyra blifvit, för dess honom
gjorda motstånd, mäst dels förstörd; men hos Historie-
skrifvare forvaras ännu et bref til hans Hältherre och
Höfdinge Cerronius Bassus, med befallning at åter sätta
det största Templet i sitt forna stånd, och med an-
visning hvarifrån de dertil erforderlige kostnaderne
skulle tagas. De ännu uti Palmyra synliga öfverlef-
vorna af pelare, utvisa icke allenast den Corinthiska,
belastad med senare tiders öfverflödiga gransåt, utan
och några af de äldre Grekiska ordningar, dels slä-
ta, dels canelerade. Ibland flera ses en Obelisk med
Grekisk påkrift, uprest på Rådets och Folkets för-
anstaltande, til äminnelse af tvänne Patrioter. Dy-
lika påkrifter, dels med Grekiske, dels med Pal-
myreniske bokstäfver, hafva äfven funnits på ännu
flera pelare, på öfverblefna stycken af statuer, och
på pedestaller, hvar til statuerne nu söknas; hvilka
inscriptioner utmärka, at statuerne blifvit reste til

Vitterhet, bevisar den nogsammt kände Longinus, som efter flera Resor i Grekeland, Egypten, Syrien och andra Länder, tilbragt största delen af sin lifstid uti Palmyra, författat ganska många Vitterhets-Arbeten, undervisat den namnkunniga Drottning Zenobia uti Vitterhet, haft tillika med flere Greker sate ibland Palmyreniske Rådsherrarne, och måst med lifvet umgälla sin tilgifvenhet för bemälda Drottning och Palmyrenska Statens frihet. Sjelfva Zenobia *) är känd af et författadt arbete om Staden Alexandria, och de Grekiska

Z 5

Riken

minne af personer, som gjort sig förtjenta af det allmänna, och innehålla både Grekiska och Romerska namn, titlar och värdigheter; jemväl någre ibland dem bevis dertil, at Staden i senare tider varit ansedd för en Romersk Colonie; men den egentliga epoken dertil kan svårligen angifvas. Uti några af grafvarna hafva funnits dels Mans, dels Qvinnobilder, med klädedrägter, liknande de Romerske, uti en af dem en Grekisk grafskrift, och någre andre med Palmyreniske påskrifter. Wood, den siste Engelsman, som så noga beskrifvit Palmyras öfverlevor, intygar, at där funnits Mumier, aldeles lika med de Egyptiska, insvepta på lika sätt uti linne, och förvarade med enahanda balsam. Ehuru sällsynta en Zenobias och hennes Gemåls Odenats mynt äro, vete vi likväl genom Spanheim och andre, at de liknat den Grekiska stilen, och varit försedde med Grekiska påskrifter.

*) Enligt några Skribenters intygande, har Zenobia härstammat från det Kongl. Ptolomæiska Huset i Egypten. Om hennes Gemål Odenat, hvilken först som Rådsherre, och sedan som Envåldsherre styrde Palmyreniska Staten, berättar Procopius, at han varit til härkomsten Arab, och Hufvud och Anförare för de Araber, som voro kände under namn af Saracener,

Riken uti Asien, hvilket dock nu för tiden är förloradt. Uti Europa äge vi utaf Afiatiska ålderdoms-minnesmärken öfverlefvor uti de så kallade Marmora Arundelliana, eller Oxoniensia, med ännu ganska tydeliga Grekiska påskrifter, och sådana finnas äfven på Seleucidernes, så väl som de Parthiske Konungarnes Mynt, förfärdigade utaf Grekiske Arbetare. Ifrån Syrien fortplantades Grekiska sedvanor och Grekisk Vitterhet ibland Judarna, så at ock ibland dem infördes Gymnasier, Ephebéer och Amphitheatrer, inrättade på Grekiskt vis, och i likhet med dem, som funnos i flere Syrisk Städer. Ifrån Grekers vistande uti Egypten, Syrien, Persien och flera delar af Asien, härrörer jemväl den likhet, som Wiliam Jones och Grefve Reviczky funnit emellan Grekiska, Arabiska och Persiska Vitterhets-Arbeten; hvilken likhet inflämmer med den tanka, som andre förut yttrat, at Greker i senare tider varit de flesta Österländska, äfven som Europeiska Folkslags Läromästare *).

Pto-

och uppehållit sig omkring Euphrat. De Krigshärrar, som Odenat och Zenobia med så mycken heder anförde emot den Persiske Zapor, emot Egypten och emot de Romare, bestodo, enligt Historiska vittnesbörd, til större delen af Araber och Greker, samt deribland förnämre och ringare Grekiske Anförare. På samma sätt hafva Araber, tillika med Greker, förut tjent vid Ptolomæers och Seleuciders Krigshärrar, och således lärt Krigskonsten.

*) Bräcker uti sin Historia critica Philosophiæ, och åtskillige andre, hafva samlat flera vittnesbörd derom, och tillägga, at Araberne hafva at tacka Greker för hvad beröm

Ptolomæi Physicons grymhet förorsakade uti Alexandria, en för Vetenskaper, Vitterhet och Konster

förtjenar i deras kunskaper, och at de förre, dels ögonfikenligen, dels på et mera fördoldt sätt, lånt af de senare det vackra uti deras arbeten. Til hvad jag redan anført om Arabers gemenskap med Greker, lägger jag ännu, at, efter Josephi vittnesbörd, åttskillige Städer i det nu varande Arabien blifvit upbyggde och förbättrade af Ptolomæer. Det gamla Rabba eller Rabbath har efter en Ptolomæus fått namn af Philadelphia, och hela negden deromkring af det Philadelphia Arabien. Til följe af Geographerne Ptolomæi, Strabos och Stephani Byzantini berättelse, leda någre Städer i Arabien sitt ursprung ifrån Seleucider. Vi vete, at vid skiftandet af Alexander den stores qvarlätenskap, Egypten, Lybien, Arabien och Palæstina tillföll Ptolomæus; men Seleucus seck, utom Syrien, alla de vidsträckta Länder uti öfra Asien, som den tiden utgjorde det Persiska Riket. Likaledes är det af Historien bekant, at Egypten och Syrien, under en längd af Regenter nästan i 300 års tid, förblifvit hos de nämnda Ptolomæiska och Seleucidiska Släkterna, fast med den skillnad, at en del af dessa Länder tilhört, stundom den ena, stundom den andra Släkten. Theocritus räknar uttryckeligen Arabien ibland de Länder, som hört under Alexander den stores närmaste Efterträdares, Ptolomæi Soters valde; och Cleopatra var ännu, genom Antonii biträde, rådande öfver en del af steniga Arabien. Uti det Adulitanska minnesmärke, som Cosmas Indopleustes förvarat, räknas en stor del af Arabien ibland Ptolomæernes eröfringar. Alle gamle Österländske Geographer säga, at det steniga Arabien hört, dels til Egypten, dels til Sham eller Syrien, men Öde-Arabien kalla de Syriens ödemark. Plinius talar om Arabiska Plantstädter, anlagda af Tigranes, som tillika med Armenien blef ägare af Syrien. Uti Arabernes philosophie för och intil Mahomets tid, igen-

fler bedröflig hvälfning. Et ganska litet antal af deras Idkare fladnade härstädes qvar, medan de fleste,

finnas sporr af flera än en, ibland Grekelands philosophiska Secter, äfven som af Persiska, Judiska och Christliga lärosatser. Mahomet, den okunnige Stif-taren af en ny Lära, förstod ej at urskilja allt detta, utan blandade det ena om det andra. Jag förbigår många flera tydeliga sporr af Grekiska öfverlesvor uti Arabernas kunskaper för den tiden. Det inkastet, at den tidens Araber endast varit Nomader, kan få mycket mindre för gällande antagas, som deras egne Skribenter intyga, at tillika med dem, som fört en dylik lefnad, ganska många vistats i Städer, som dels idkat handel, dels på sitt, visserligen mycket ofullkomliga sätt, vinlagt sig om vetenskapers inhämtande, och at en stor myckenhet antagit krigstjänst hos nästgränsande Folkslag. Strabo säger, at de Araber, som vistats närmast Syrien, varit mer höftrade, än de öfrige, och i seder och kunskaper vida skilde ifrån dem. Eget mynt hafva Araberne icke haft förr, än i slutet af 7:de och början af 8:de seklet, utan förut nyttjat det Grekiska. Arabiske Historie-Skribenter, i synnerhet Abulpharagius, intyga, at Grekiska Språket varit känt och nyttjat i Arabiska Län-der, åtminstone intil slutet af 7:de seklet, då Walid, den sifte Ommiadiske Califen, (hvilken Släkt är känd af dess vidrighet för all annan lärdom och vitterhet, än den som finnes i Coranen), uttryckeligen förbudit allt bruk af Grekiska Språket; men dermed allenast gifvit anledning til Grekisk lärdoms och vitterhets vidare kringspRIDande, förmedelst Arabiske öfversättningar, såsom längre fram kommer at sägas. Alla dessa omständigheter, sammanlagda, gifva anledning, at föreställa sig, at Arabernes täflingar emellan Idkare af skaldekonst och vältalighet, anställda uti Ocadh, som tillika var en namnkunnig marknads-plats, där anseflig handel drefs, kunna vara en imitation af de vitterhets-täflingar, som, i likhet med

fleste, dels gingo tillbaka til Grekland, dels, efter Athenæi intygande, spredde sig omkring uti flera

de vanlige i sjelfva Grekland, årligen brukades uti Alexandria, och, såsom vetterligt är, voro ännu i behåll uti Julii Cæsaris tid, och långt efteråt. Det berättas, at vid de Ocadhiska täflingarna, de bästa Skaldeqväden, (hvaribland i lynnerhet de under namn af Al-moallakat äro kände,) blifvit skrifna med guldbokstäfver på Egyptiskt fidentyg, och derutaf fått namn af Al-Modbahabat. Vi vete, at dessa Ocadhiska sammankomster blifvit uphäfda af Mahomet, och at dymedelt, samt genom påföljande Krigståg, dessa äldsta Skaldeqväden mästedels gått förlorade hos sjelfva Araberne. Dock är ännu genom Arabiske Skribenter så mycken kunskap förvarad, at i allmänhet Arabernes både skaldekunst och värtalighet för den tiden varit af ringa betydlighet; at deras profodi då ännu icke varit på något fått regelbunden, och at deras qväden icke bestått af några långa och sammanhängande Poëm, utan mäst i smärre poetiska infall; ty Mohalhel är den förste, som författat et qvåde, bestående af 30 verser, eller et Al-Kasidah. Deras Poëter för den tiden torde således kunna sättas i bredd med de Nordiske och flera Folkflags Skalder, som hvar i sitt Land voro i mycket anseende, intil dess deras vitterhet, genom insigt i den Grekiska och Romerska, fick et annat skaplynne. Det mäst lysande tidehvarvet för Arabiska vitterheten, som utfättes til det 9:de och näst efterföljande sekler, inträffar aldeles med den tiden, efter medlet af det 8:de århundradet, då Califen af Abassidiska Släkten Abu Jaafar Al-Mansur, på en sin Christliga Lif-Medici inrådande, kallade til sitt Hof en myckenhet Lärda Män af de Christna, och lät på Syriska och Arabiska översätta många Grekiska böcker. Hans vettgirighet härutinnan svarade dock icke emot Califen Harun Al-Raaschids omtanka, at hos sitt Folk utvidga kunskaper och insigter, til hvilken ända han med en mera vidsträckt

flera Afriatiska Länder, och anlade Skolor, hvilka få mycket mera flitigt besöktes, som Lärarmästarna

omsorg och frikostighet från alla kantar hopfamlade vid sitt Hof Personer, som ansågos för lärde och kuninge uti alla vetenskaper, och deribland en myckenhet Greker. Under hans regering infördes genom Ahmed Al-Farahidi en riktig och regelbunden profodi, i likhet med den Grekiska och Romerska, hvilka vitterhetsarbeten följakteligen icke kunnat vara dem obekanta. Harun Al-Raafchids Son, Califen Al-Mamun gick ännu längre, och hade all omkostnad ofspard, at blifva Ägare af handskrifter i flera Språk, enkannerligen Grekiska, hvilka köddes uti Arabisk drägt. Någre hans Efterträdare fortforo med mer och mindre nit uti detsamma, och på alla dessa anstalter följde offentliga Skolors anläggande uti Alexandria och Cairo, uti Syrien, på Africanske kusten, och i de delar af Spanien, som Araber inkräktat. Ibland dessa är märkvärdigast Academien i Bagdad, i anseende til de på dess underhållande använde stora kostnader, och antalet af Lärare och Läringar, som vinlade sig om alla, både de djupsiniga, och de vackra vetenskaperna. Lärjungarnes antal har ofta på en och samma tid strigit til flere 1000; och denna Academie, så väl som Arabiske Califernes Hof i Bagdad, samt de öfriga Arabiska Skolorna, besöktes, för lärdomens och vitterhetens skull, flitigt af flera Afriatiska Folklag, i synnerhet Perser, til vilkas tjenst i den delen jemväl blifvit författade Arabiske och Persiske, samt Persiske och Arabiske Ordböcker, hvarutaf, så väl som af Persiska öfversättningar utaf Arabiska, och Arabiska utaf Persiska vitterhetsarbeten, ännu flera handskrifter förvaras uti Europeiske Boksamlingar. Det bevisar alsintet, om ock medgifvas skulle, at urskrifterna af Grekiske Författare blifvit, straxt efter förrättade öfversättningar, upbrända och förstörda; hvilket föregifvande, grundadt endast på den Arabiske Skribenten Geuzis lösa ord,

mästarne icke voro dyrlegde i sina kunskapers meddelande. Dymedelst utspreddes Grekisk Vitterhet,

så mycket mer kan dragas i tvifvel, som det är bekant, at af et och samma Grekiska arbete finnas flera både Syriskä och Arabiska öfversättningar, den ena mera instämmande med Originalen, än den andre; hvaraf med skäl slutes, at antingen Originalskriften icke blifvit förstörd, eller ock, om det skedd, at flera handskrifter varit at tilgå af et och samma arbete. I fall det äger sin riktighet, hvad i våre tider blifvit sagdt om en funnen Arabisk öfversättning af Livius, så kunde det allena göra tillfyllest til vederläggning af det påståendet, at Arabiske öfversättningar utur Grekiskan icke sträckt sig längre, än til Medicinska, Mathematiska och Philosophiska skrifter. Utan at mycket yrka på detta skäl, intil dess närmare bevis om dess riktighet ärhålles, tyckes likväl, då man med säkerhet vet, at under Soliman II:de Julii Cæsaris Commentarier blifvit öfversatte på Turkiska, ock så en Arabisk öfversättning af Livius, kunna vara trolig; men otvifvelaktigt är det, at i våra Europeiska Boksamlingar finnas, ej allenast Arabiska öfversättningar af Josephi och Philonis Judiska Historier, utan ock Arabiske Universal-Historier, som inbegripa både den Grekiska och Romerska Historien; äfven som ock finnas både Arabiska och Persiska Historier, så uti obunden, som bunden stil, om Alexander den store; hvilka arbeten efter all liknelse icke kunnat författas utan all kännedom af Grekiske och Romerske Historie-Skribenter. Vi känne ännu icke fullkomligen alla Österländska handskrifter, som förvaras uti Europa, än mindre dem, som äro bortgömda uti Österländerna, hvarom utur Assemanni den äldres Österländska Bibliothek kan hämtas tillräckelig öfvertygelse. Genom honom och andra äldre Skribenter, samt deribland äfven Arabiska, såsom Abulpharagius och flera, vete vi likväl, at Theophilus från Edessa, til härkomsten Grek, och den förutnämde

terhet, Lärdom och Konst öfver hela Asien. De;
som ännu qvarblefvo uti Alexandria, saknade til
flörre

Califen Al-Manfurs förnämste Aftronom, i 8:de seklet
på Syrisk öfversatt Homeri arbe en, jemväl at Ser-
gius i nylsnämde Språk tolkat mångfaldiga andra
Grekiska, äfvenväl Vitterhets-Arbeten. Emedan Ara-
biske Califerne den tiden hade sitt säte och hofhåll-
ning i Bagdad, hvaräst jemväl alle de förnämste och
af infigter och kunskaper kände Araber uppehöll sig;
nyttjades Syrisk Språket til dylika öfversättningar,
som också detta Språk brukades vid de i Bagdad an-
lagda Skolor och Lärosäten, hvaräst Arabiske Ungdo-
men undervisades uti alla, jemväl de vackra Vetens-
skaperna. Det är bekant, at sedermera Arabiske öf-
versättningar blifvit gjorda utur det Syrisk, någre
likväl utur sjelfva Grekiska Språket utaf Araber, som
lärt sig det samma, hvilket Abulpharagius uttryckeli-
gen intygar. Äfven som vi vete, at Syrisk Språket
denna tiden genom de många öfversättningarna utur
Grekiskan, blifvit upspädd med en hel hop Grekiska
ord, så underrätta oss ock Europeiske Boksamlingar,
där dylika arbeten förvaras, at til lättnad för de Stu-
derande blifvit författade flera, ej allenast Syrisk
Ordböcker med Arabisk, utan ock Grekiska med bå-
de Syrisk och Arabisk tolkning. Et dylikt Lexicon
Syriaco-Arabicum är också författadt af en Honain,
Syrer til härkomsten, men hvilken, för at lära Gre-
kiska Språket, länge uppehållit sig i Grekeland, el-
ler, som det af den tidens Araber kallas, Romæer-
nes Land. Utaf denna Honain, som dött år 876,
hafve vi en både Syrisk och Arabisk öfversättning af
Aristotelis Rhetorica och Ars Poëtica, för hvilkas
flitiga och ofta förnyade genomläsande en Al-Farabi
och flere Araber äro nogsam kände; äfven som
ock Arabiske Commentarier öfver dessa, så väl som
flera Aristotelis egentligen Filosofiska Arbeten än-
nu förvaras uti Europeiska Boksamlingar. Dessa an-
förda exempel allena lära tillräckeligen uplysa, på
hvad sätt Araber haft tillfälle at lära känna och in-

flörre delen den belöning och upmuntran, hvar-
af de alt hittils fått hugna sig. Dock bibehöl-
VI. DEL. A a los

hämta Grekers Vitterhet, och grunderne dertil. Jag tillägger ännu, at Geladdin, den bland alle Arabiske Poëter, som de sjelfve högst värdera, varit född i Syrien, och af sitt långvariga vistande bland Greker i Natolien, fått af Araberne tilnamnet Romæus, eller den Romerike. Hvar och en som känner Arabiske och Persiske Skaldedikter, kan ej annat, än medgifva, at i dem igenfinnas tankar och utlåtelse, som tydeligen äro låntagna utur Grekiske Skrifter. De nog många bevisen dertil ökar jag utur Allmanni den yngres med sund kritik och lärdom beledsagade förteckning på Österländska handskrifter uti Mediceiske Boksamlingarne, med en Feriddedda Mahomets Persiska sedolärande Sånger, hvilkas fullkomliga likhet med Pythagoræ och Phocylidis carmina, genast faller i ögonen; hvarföre ock en Turkisk öfversättning af de nämnda Grekiska Skrifter finnes ökt med en dylik öfversättning af det Persiska qvädet. Locmans Fabler äro nogsamnt kände; och hvilken drager nu mera i tvifvel, at icke de med Österländsk utstoffer- ring äro tagna utur Esops Fabler, och denne en och denamme med den Österländske omklädde Locman? Det inkastet, at vändningar och sammanfättning uti Arabiska och Persiska Skaldeväden icke til alla delar svara emot de Grekiska och Romerska, är dels icke instämmande med åberopade vittnesbörd af en Jones och Rewiczky, hvilke uttryckeligen yttra sig, at de hafva största likhet med Grekiska och Latinska Skaldedikter, dels skulle det strida emot naturen af alla imitationer, som icke kunna blifva blotta öfversättningar; hvilket jemväl flera Europeiska arbeten i Skaldekunst och Vitterhet bestyrka. Man behöfver allenast befinna, huru många ändringar och upspädningar de öfrige Grekiske kunskaperne i Philosophi, Physik, Matematik, Medicin och jemväl Hiltorien undergått hos

los genom blidare omständigheter, som inföllo i påföljande tider, en stor del af de vackra Inrätt-

Araberne, för at derifrån sluta til det samma i anseende til Vitterhets-Arbeten. Arabers och öfrige Österländske Folkslags ogement eldiga inbifningsgåfva, samt belysningsrika och från andra Folkslag färskilda lynne i både tankfäst och språk, framlyser så uti det ena som det andra. Oaktadt all den hjälp til framsteg i Vitterheten, som Araber förmeras hafva funnit i snillet, och i et rikt, böjligt och väl ljudande Språk, har dock den samma försvunnit hos detta Folk, och de förfallit i den största okunnighet, sedan Turkar, strängare Anhängare och Handhafvare af Mahomets lära och förbud, at föka andra kunskaper, än dem Coranen innehåller, hunnit förstöra alla de anstalter, som Abassidiske Califferne vidtagit til uplysningens kringspredande ibland sine Underfåter. Grekernas bekantskap med Perserna är långt äldre, än Arabernes. Persernas förda Krig i Grekland, äro utaf Historien nogsam bekanta, jemväl at Alexander vid sitt intågande i Persien, funnit för sig en myckenhet Greker, som där satt sig ned; och at sedermera Seleucus funnit i Persien et anseeligt förråd af Grekiska handskrifter, dem Xerxes tagit ifrån Athénienerna, och hvilka Seleucus skickat dem tillbaka, tillika med Harmodii och Aristogitons Statuër. Vi vete, at Alexander, hvilken Persiske Historiekrifvare berömma såsom en om alla Vetenskaper ganska nitisk Herre, och om hvilken Mirkhond underrättar oss, at han låtit på Grekiska öfversätta åtskilliga Persiska Arbeten, haft med sig på sina Krigståg i Persien, och ända in uti Indien flere lärde Män, som på hans föranstaltande anställt offentliga samtal med Persiske och Indiske Lärde; hvilke dymedelt, och genom långvarigt vistande vid Alexanders Hof, inhämtat alla slags Grekiska kunskaper. Då Aristoteles aldrig följt Alexander på hans Fästtåg, eller någonsin varit i Persien, men Persiske Historie-

rättningar, som de föregående Ptolomeerne gjort
 til Vetenskapers, Vitterhets och Konstens idkan-
 A a 2 de,

skrifvare likväl veta berätta, at han varit Platos Lär-
 junge och Alexanders Läromästare, samt at han stiftat en egen Sect i Philosophien, hvilken de kalla Mascharoun, med flera dylika omständigheter; så är det klart nog, at de icke kunnat taga alla sådana efterrättelser af sig sjelfve. Låtom oss sedan dertil lägga Seleuciders och Antaciders, samt Romerske och Byzantinske Kejsares välde öfver detta Land; dess gränskap med Egypten och Arabien; desse Folkslags täta umgänge med hvarandra; det som redan nog vidlyftigt blifvit sagt om de hvarjehanda medel, hvarigenom Araber och Perfer meddelat hvarandra sina framsteg i alla slags Vetenskaper, samt flera Skribenters efterrättelser om Skolor, anlagda ej allenast af Grekiske Lärde, i och efter Ptolomæi Physcons tid, utan ock sedermera af dem som uppehållit sig vid de Arabiske Califernes Hof, på Persiska gränforne och uti sjelfva Persien; jemväl om Refor som Perfer til Grekiska Språkets lärande och nyttige kunskapers erhållande gjort til Grekeland och de Byzantinske Kejsares Hof; så ock Grekers, såsom en Prisciani Lydi, Isidori Damascii, Eulamii, Simplicii och fleres Refor til Persien: så blir det nog begripligt, huru Perfer fått insigt i Grekisk Vitterhet, och lärt känna deras Skrifter derutinnan. Enär jemte de åtskilliga förloppen med Grekiske kunskapers utsprida de långt in uti Indien, och ibland Tartarer, under och efter Alexanders tid, besinnas Europeiske Missionärens långvariga vistande i China och flere Länder deromkring, samt deras oförtrutenhet uti hvarjehanda Europeiska kunskapers meddelande; kan och bör man icke föreställa sig, at Vitterheten allena varit utesluten, och at icke en Kien-Longs Skaldeqväden kunnat derigenom vinna anseelig förbättring, så framt man vill tro, at den Fransyske Öfversättarens penna gifvit Arbetet aldeles ingen kännning af den Euro-

de, samt voro en lång tid i behåll, och som flere Skribenters berättelser medgifva, ända tills Ale-

peiska smaken. Jag kan icke undgå at til styrka för min tanka nyttja samma vittnesbörd som blifvit andragit i annan affigt. Den så mycket berömda infödde Chinesiske Auctoren i *Memoires, concernant les Chinois*, säger ju om sina Landsmän uttryckenligen, at ibland dem *les bons Ecrivains connoissent et emploient avec succès toutes les figures, que les Grecs et les Romains ont employés avec tant d'art, dans leurs ouvrages*. Hvarifrån må denna kännedom hos de bästa Chinesiske Skribentene härröra, om de icke inhämtat den på samma sätt, som denne Chinesiske Autor lärt at förstå sig på Grekern och Romarnes konst i figurers nyttjande uti Vitterhets-Arbeten? Om de äldre Chinesiske Poësierna äro tankarne hos de Lärde äfven så ski jaktige, som om Confucii ålder. Det lärer ännu ankomma på en framtid, at närmare pröfva och afgöra, om Österländske Skalder verkligen förtjena allt det loford, som dem af en och annan blifvit tillagdt? och om icke någon medelväg torde gifvas emellan en öfverdrifven högaktning och et öfverdrifvit förakt för dem, som redan verkligen hänt med större delen af Österländske Författares Arbeten uti Historiske och andre Vetenskaper. Mina trånga gränser hafva blott tillåtit mig, at kortteligen nämna några af de många minnesmärken utaf de vackra Konsterna, som finnas efter Grekern och Romarnes vistande uti Egypten och Syrien. Många flera, så väl härstädes som i Persien och andra Asiatiska Länder, har jag måst med stillatigande förbigå, och nämner allenast, at vittnesbörd derom finnas uti en Maundvells, en Maillets, en Shaws, en Pococks, en Nordens och feres Resebeskrifningar. Det oskiljaktiga följe och sän band; som i alla tider varit emellan de vackra Konsterna och de vackra Vetenskaperna, har säkert icke eller blifvit söndradt och upplöst vid dessa deras resor och vandringar. I frågor om möjligheter kan

Alexandria eröfrades af Saracenerne. Uti Syrien började Vitterhet och Konst at aftyna, när de saknade Antiochi den IV:des beskydd. Efter en liten skymt af ljus, som för dem upgick uti Sicilien och Pergamus, där Attalider i kärlek för Konst, Vetenskaper och Boksamlingar täflade med Ptolemeerne uti Alexandria, medan Grekerne sjelfve, under inbördes misshälligheter förstörde mycket af sina egna Konst-arbeten, bereddes de Romares herravälde öfver deras Land; utur hvilket efter frihetens förlust, omsider både Konst-arbeten och sjelfva Konsterna, tillika med Vetenskaperna och deras Idkare, flyttade til Rom. Med alla dessa hvälfningsar, som öfvergingo Konsten, börjar dess sista tidehvarf, uti hvilket den låga stilen var mäst rådande, så kallad, emedan detta tidehvarfs arbeten ej utgjorde annat, än imitationer af de äldre, och icke hunno til lika fullkomlighet med dem. Vid en mötande omöjlighet, at likna sine Företrädare, än mera at öfvergå dem, använde denna tidens Konstnärer sin mästa flit på bifaker, som de äldre vårdslösat, och på sina arbetens prydnade med konflade granlåter. Plutarchus fäller et och samma omdöme om Musiken och de öfriga Konsterna, at, då de öfvergåfvo det *manliga*, föllo de uti det

A a 3 :

quin-

mycket fägas både mot och med. Dock är det jemväl i min tanka nog troligt, at lyckliga Snillen kunna i en framtid, med tilhjelp af de många vackra Europeiska Vitterhets-Arbeten, som vi nu äge, gå ganska långt, i fall all kännedom af Grekers och Romares Original-Skrifter ginge förlorad, hvilket nu mera, efter Boktryckeri-konstens uppfinnande, icke är at förmoda.

quinliga. På samma sätt har stilen i Vitterhets-Arbeten blifvit förderfvad genom inblandade prydnader, som icke passade sig för densamma. Nicander och Lycophron ville i sina Skaldeqväden gifva sig anseende af lärdom, upfökte och nyttjade med flit gamla obekanta ord, begynte at leka med anagrammer, och ville häldre blifva mörke och otydlige, än behaglige.

Grekernes framsteg uti Gravüren, som inhämtas utaf graverade stenar och mynt *), utvifasamma skiften och tidehvarf, som deras arbeten uti Bildhuggeriet. Det må härom för denna gången

- *) Konsten at gravera stenar har säkert varit ganska gammal, och bekant ifrån flera från hvarandra ganska vida skilda Folkslag. Både Egyptier, Etrurier och Greker hafva hunnit til stor fullkomlighet derutinnan, och i Samlingar af ålderdoms minnesmärken, finnas ovederfägeliga vedermälen dertil hos alla dessa Folkslag. Hos Euripides och Plato kallas en i ring infattad sten *σφενδαῖνη* eller slungaren. (Eurip. Hippoi. v. 862. Plat. Republ. lib. 2. lib. 43). Namnet härrör derutaf, at i dessa slags graverade stenar sjelfva ringen liknar lädret, hvari ringen ligger såsom i en slunga, och de tvänne band, hvari slungan hänger, och hvarmed den kastas; för den orsaken kallade också Romarne sedermera en infattad ring *funda* eller slungan. (Plin. lib. 37, cap. 37, 42). Det är ej nog med de dyrbarare graverade stenarne. Man har också mångfaldige af dem repeterade på vanlige glaspaster; och desse torde förmodeligen hafva näst blifvit nyttjade af det sämre Folket. Många af desse graverade stenar brukades som amuleter at bära på bröstet hängande omkring halsen, äfven som många at pryda både Mans- och Qvins-kläder: de fleste nyttjades til Pittschaster, hvarom Hesychius (v. *θεῖς βέβρωτος*, jemför Seldenus ad marmora Arundelliana II, p. 117),

gen vara nog sagdt, at dessa arbeten i Grekelands lysande tidehvarf hunnit til en fullkomlighet, som icke igenfinnes i efterföljande tider. Vi kunne icke eller annat, än fälla et lika omdöme om Målnings-konsten hos Grekerna, ehuru väl vi nu för tiden icke kunne sträcka det långt öfver de efterrättelser, som PLINIUS den äldre och PAUSANIAS derom lämnat, jämfördå med hvad hos CICERO, QVINFILIANUS och flere forntidens Skribenter finnes derom anfördt. Alt detta är grundadt i minnesmärken, som den tiden ännu funnits, och de fullständiga kunskaper, som PLINIUS lämnat, samt uti Grekernes Skrifter, som då ännu varit i behåll, men nu saknas, och hvilkas förlust vi hafve mycken orsak at beklaga. Åtskilliga öfverlefvor hafve vi väl ännu tillfälle at rådfråga, såsom, jemte de få, hvilka i Rom förvaras, och förnämligast det få kallade Aldobrandinska bröllopet, många flera, hvilka i senare tider blifvit fundna uti Herculenum och Pompeji. Men utom det at alla dessa målningar äro verkställda på murar och kalk, så har icke eller Alderdoms-forskares granskning ännu medhunnit, at urskilja, om de alla, äfven så säkert, som en målning på marmor, hvilken utvisar Konstnärens namn, tilhöra Grekiska Konstnärer, ehuru troligt detta i anseende til de flesta synes vara. Åtminstone lærer det blifva mera otvifvelaktigt, at de komma at höra til den tiden, då, efter Vitruvii, Petronii och Plinii utfagor,

A a 4

Kon-

berättar, at de älftehos Grekerne bestått uti träbitar ätne afmask, hvaraf uti Stofschens Samling af graverade stenar, (pag. 513) finnes en som har mycken likhet dermed.

Konsten börjat at falla. Tvänne Bartolis, en Belloris och fleres, dels utan, dels med färgor uplyssa afritningar af gamla, nu förlorade målningar, meddela icke eller fullkomlig uplysning derom *). Men så vida det är sant, hvad Cicero säger, at den ena Konsten räcker den andra handen, böre vi ockfå ifrån den ena kunna återhämta förlorade och otilräckeliga kunskaper i anseende til den andra. När fördenskull de nämnda Konstens öfverlevvor, och teckningar på Grekiska lerkärl, jemföras med de återopade Skribenters förteckningar på dem, som i Grekeland öfvat Målnings-konsten, och beskrifningar på deras olika färdighet och framsteg därutinnan, har man all orsak at föreställa sig, at denna Konst, i synnerhet hvad teckning angår, så mycket mera delat lika öden med Bildhuggeriet, som båda Konsterna efomoftast blifvit öfvade af en och samma Person, jemväl af Grekernas namnkunnigaste Målare Apelles; och Plinius tillika underrättar oss, at Målaren Parrhasius varit Praxitelis Handledare til den fullkomlighet, som denne senare gifvit Bildhuggeriet. En Mico från Athen, Euphranor, samtida med Praxiteles, den bekante Zeuxis och Protogenes, hafva varit kände för utmärkt skicklighet. I flöd af samma anledningar, hafva kunnige Män redan fredat Grekiske

*) Den bästa torde dock kunna hämtas af Pietro Santo Bartolis colorerade figurer, som Grefve Caylus i senare tider låtit copiera, sticka i koppar och med färgor uplysa, med den yttersta noggrannhet. Skada, at detta Verk är så sällsynt, emedan icke flera, än 30 Exemplar deraf kommit i Allmänhetens händer.

kiske Konstnärers insigter uti colorit, perspectiv, fördelning af ljus och skugga, samt flera tilhörigheter af en vacker målning, från de invändningar, som Perrault och några andra deremot upkastat, drifne af för mycket nit, at gifva sina tider företrädet för de föregående. Med goda skäl hafva de styrkt Grekernes lika skicklighet, så väl i bilders föreställande, hvilka öfvergå människo-kroppars vanliga storlek, som i miniatyr-målningar. De fyra hufvud-färgor, som Grekerne nyttjat, tillagade med ägghvita och vissa kådor, och efter fulländad målning öfverstrukna med fernissor, hafva de förstått at gifva mera varaktighet, än våra oljefärgor, som förlora så mycket genom tiden. Deras så kallade encaustiska målning, verkställd på tre olika sätt, är en konst, som i långliga tider blifvit räknad ibland de förlorade, och nu först förmenes åter vara påfunnen. I allmänhet kan sägas, at Grekerne til offentliga och samfälta prydnader föredragit Bildhuggeriet framför Målnings-konsten, at i anseende dertil, antalet af arbeten i det förre hos sjelfve Grekerne vida öfverfligit antalet af arbeten i den senare, och at detta allenast, eller fällsyntheten kan vara skälet til det ogement höga pris, hvartil, efter Plinii berättelse, de sanna Grekiska Målningarne i hans tid stigit. Arbeten i mosaïque utgöra äfvenväl en viss slags målning, och efter Grekerne finnas sådana öfverlevor deraf, som icke eftergifva, utan snarare öfvergå dem, hvilka ännu förfärdigas uti Italien. Detta gifver mig anledning, at nämna om andra deras glas-arbeten, hvaraf ännu finnes något

A a 5

öfrigt,

öfrigt, och som bevisar, huru långt de gått deruti *).

Plinius, Persius och Martialis tala om Etruriska lerkärl, såsom den tiden mycket efterfökta och

- *) Pompejus skall endast bland Mithridatis skatter hafva funnit 2000 drickskärl af Bergeristall och ädla Stenar. Kärl af vanligt glas och til dagligt bruk finnas i stor myckenhet uti det Herculaniska Muséum. Äfvenväl finnas sådane af dessa kärl, som varit nyttjade at förvara de dödas aska; af hvilket slag Engelske Ministern Hamilton ägt tvänne rätt stora, hvaraf det ena funnits uti en graf vid Pozzuoli. Et mindre fylldt med aska har funnits bredevid Cumæ. Mångfaldiga glasskärfvor af kärl, som nyttjats i dagligt bruk och til drickskärl, hafva blifvit upgräfna utur jorden. Besynnerligt nog, at då de gamle så förstådt tilverka och använda glas, de likväl icke nyttjat det hvarken til fönster i sina boningsrum, utan i des sällre tunna skifvor af en genomskinande talksten, icke heller til speglar, som förfärdigades merendels af polerade metaller. Deras mosaïquer voro äfvenväl sammanfatte af färgade glasbitar. Flera uråldriga stycken deraf, föreställande hvarjehanda zirkater och blomster, hafva funnits och ses afritade uti samlingar af ålderdoms minnesmärken. Et deribland föreställer en anka, med åtskilliga ganska naturliga färgor, så at en Miniatur-Målare ej hade mera lifligt kunnat afrita ögon samt bröst och vingfjädrar. Et annat som funnits, föreställer en dufva, som med föttren står på kanten af en ho, och dricker derutur. Den har förvärfvat sig i dessa tider icke mindre, men väl större loford, dem hon ock, til at dömma efter afritningarne, med alt skäl förtjenar. Jag skulle blifva för villlyftig, om jag ville upräkna alla ännu i behåll varande gamla mosaïquer med människo- och andra figurer. Deremot vill jag allenast kortteligen nämna om de gamlas glas-pastler, som at oss förvarat oänlligen många graverade stenar, hvilka annars gådt förlorade, och det med sådan noggrannhet, at ej

och aktade, äfven som nu för tiden Chinesiska och andra äkta Porcellainer. Emedan derpå ses tecknade och målade bilder, hvilke öfverensstämma med den äldsta Etruriska stilen, och mycket likna de graverade bilderna på Etruriernas offer-kärl, kända under namn af Pateræ, blifver det få mycket mera fäkert, at en stor del af dessa arbeten tillhör Etrurierna, som skärfvor af dylika kärl funnits uti Etruriska grifter, hvilka för kort tid sedan blifvit öppnade *). Men då derjämte besinnas, at många af dessa lerkärl, som nu förvaras i åtskilliga Cabinetter, blifvit utur jordens gömmor uptagna uti Sicilien och Neapel; at större delen af detta Rike, eller fordom Calabrien, i långliga tider varit bebodt af Grekiska Colonier; at Grekerne uti sitt eget Land förfärdigat dylika lerkärl; at, efter Pindari och Athenæi berättelse, Segervinnarne uti några af de offentliga Grekiska Riddare-spelen, blifvit belönte med stora målade lerkärl, fyllda med ol-

allenaft de graverade bilderna, utan ock sjelfva bekaffenheten af de nyttjade mera dyrbara stenarne, med deras färgor, ådror och flimmor, blifvit i fullkomlig likhet bibehållne. Plinius intygar det (lib. 35, cap. 30), och nyare Ålderdomsforskare bestyrka det samma. Detsamma hafva de ock verkställt i anseende til stora glaskärl, försedda med uphögte figurer, och nyttjade endast at uppställas inuti rummen, och at pryda deras väggar. I ålderdoms-samlingar förvaras ännu krukor och kärl af Alabaster, Porphyr och andra dyrbara stenarter.

- *) Det är oförnekeligt, at Etrurierne varit store Mästare i denna konst. De nästan oräknelige öfverlevvor af deras arbeten i detta ämne, och den myckenhet som deraf finnes äfvenväl i flera Länder, vida aflägsna från Etrurien, intyga detta nogsam, och bevisa, at både arbetet och handeln dermed varit ganska vidsträckt.

olja *); at bilderna på många af de ännu behållna kärnen hafva en teckning, som på intet sätt viker ifrån den Grekiska stilen, sedan den dels hunnit til fullkomlighet, dels mycket nära nálats den samma; och ändteligen, at många af dem hafva Grekiska påskrifter: så blifver det mer än troligt, at åtminstone en god del af dessa käril, och i synnerhet de, som utvisa de vackraste teckningar, hvilke af några skattas lika med en Raphaëls, komma utur Grekiske Konstnärers händer. Det är bekant, at Raphaël icke anfett sin konst ovärdigt, at taga til mönster Grekiska Målningar, som den tiden ännu funnits uti underjordiska hvalf i Titi thermer. Likaledes vet man om Corregio och Titian, at de hafva at tillskrifva sina stora framsteg i sin konst, en grundelig inhämtad kunskap om gamla Grekiska ålderdoms minnesmärken. Utaf Mantegna, Corregios Läromästare, finnas ännu teckningar i behåll, gjorda efter gamla Grekiska Statuër.

Ingen kunnig bestrider, at Vitterhet och de vackra Konsterna varit trogne Följesslagare, och tillika trivits, förkofrats, fallit och försvunnit. Huru nära de varit sammanparade hos Grekerne, kan ibland annat deraf inhämtas, at vid samma tillfällen, då Grekiska Ungdomen täflade om företräde och belöning uti kropps-öfningar, täflade jemväl Konstnärer och Skalder. Deras Konsti-

*) I de stora Panathenaiska Spelen, hvartil Pericles lade täflingar i Vocal- och Instrumental-Musiken, så för Lyran som Zittran,ingo Segervinnarne en krans af oljeqvistar, och *kruker* fyllda med olja, af de åt Apollo helgade Oljoträden, jämte frihet at utföra denna olja utur Attica, som eljest var strängt förbudet.

Konst - arbeten utställdes då til allmänt åskådande, och utvalde, skicklige och kunnige Domare afgjorde, hvilkendera Konstnären närmast hunnit målet, och förtjente företrädet. Detsamma skedde i anseende til Vitterhets-Arbeten*). Grekiske Skalderne afbadade sin dom utaf den förslamlade Menigheten och deras dertil valde Domare. Til täflings-ämne fordrades, stundom åtminstone, tre Dithyrambiska Skaldeqväden. Deras Dramatiska Författare underkastade sina arbeten et lika ompröfvande, och dertil äskades ofta af hvardera trenne Tragedier och en Satire; hvilket fick namn af Tetralogia. De allmänna Skådeplatserna, som af Grekerne flitigt besöktes,

*) Detta var allmänt nästan vid alla Grekiska Riddarspel; men de Delphiska eller Pythiska, som firades til minne af Apollo Pythius, voro i första början endast af den beskaffenhet, at Poëter och Musici vid dem täflade om priset med hvarandra. Med tiden tillades täflingar i kappridande och kappkörande, samt andra Gymnastiska öfningar. Priset för Segervinnarne bestod i en *Krona af Lager*, och uti *Äpplen*, plockade uti Trägårdarna omkring Apollos Tempel. Grekerne satte då vid alla sina Riddarspel och täflingar mera heder uti at hafva blifvit offentligen utropade för Segervinnare, än uti dyrbara belöningar. Dock följde alltid med dessa Segrar andra förmoner, såsom fri förtäring i hela lifstiden, och präktig emottagning i hemorten, då de dit återkommo, m. m. Men sedan rikedom och öfverflöd fått inlaga i Grekeland, utdeltes åt Segervinnarne Kronor af Guld, i stället för de förut brukliga af Lager och Palmqvistar. Det var ock ingen liten heder för desse Segervinnare, at både i äldre och senare tider at dem förfärdigades och uprestes Statuër, som föreställte dem fullkomligen lika til utseende, skapnad och storlek, samt således fortplantade deras minne hos efterverlden.

tes, voro ställen, hvaräst Konstnärer äfven så mycket, som Dramatiska Författare, visade sin skicklighet; ty de voro i ymnighet försedde med Målningar, Stoder, Bilder, Altaren och flere slags Bildhuggeri-arbeten. Målningar, som förestälde icke allenast Palats och Landskap, utan ock de vackraste scener utur deras Dramatiska Arbeten, och ibland bilder jemväl sådane, som voro förfärdigade åt skickelige Aftörer, åt Danfare, och åt dem, som utmärkt sig i kropps-öfningar. Konstnärer rådfrågade Skalderna, och Poëter och Philosopher, Konstnärerne. Desse förfärdigade Stoder och Bröstitbilder åt vittre och lärde Landsmän, medan de senare i sina Skrifter, i bunden och obunden stil, förvarade minnet af sine bästa Konstnärer. När härjemte betänkas de, enligt Aristotelis och Plinii berättelse, af Grekerne vidtagna anstalter til Ungdomens undervisande i de vackra Konsterna; de många tillfällen, som Grekiske federne öppnade för Konstnärer, at öfva sig uti kroppars och hvarjehanda naturliga ställningars bildande; den mängd af Stoder, som fordrades til deras Gudsdyrkan, och at föreställa deras fabel-lära; den med Grekernas Regeringsfätt sammanbundna nödvändigheten, at med Statuer och Bilder föreviga minnet af alla vackra gärningar, och hvar och en utmärkt skicklighet i hvad stånd och ämne det vara måtte; den hos Grekernas Grannar rådande lyfnaden efter Grekiska Konst-arbeten; det i våra tider otroliga penningevärde, hvarmed de betaltes; och den befinnerliga aktning, hvaruti dessa Konstnärer stodo uti sitt Fädernesland, i det de icke mindre

hedra-

hedrades, än deras Lärde och de förnämste Personerne i Staten, hvarföre också genom författning Trälar var förment, at befatta sig med de vackra Konsternas öfvande: så har man lärt at finna igen orsakerna til den högd, som Konsterna nått i Grekeland, och hvilken nu väcker vår förundran.

På helt annat sätt bemöttes Konsterna hos de Romare. Sällan idkades de af Infödda och i något anseende stadda Personer, utan näst af Trälar, som antingen ännu suckade under oket, eller ock, sedan de länge förnöjt sine Herrars ärelystnad, blifvit frigifne. Detta är orsaken dertil, at ingen stil kan uppgifvas i Konst-arbeten, såsom egenteligen tilhörande Romarne. Uti äldre tider är den låntagen af Etrurier; i de påföljande af Greker, och i de senare af Egyptier, allt som Romerska Vapnen och äröfringarna mer och mer utbredde sig.

Efter de underrättelser, som Plinius och Livius meddelat, har Byggnings-konsten hos de gamle Romare, så länge de utgjorde en fri Stat, icke visat sig i mycket annat, än fasta och starka Byggnader, upförda af stora fyrkantiga stenar, utan all prydnad; hvarvid, efter Livii utfaga, Etruriske Arbetare lagt handen. Detta har räckt til något för Cæsars tid. Sedan Romarne fullkomligen kufvat Carthago, och i synnerhet efter deras Segrar öfver Antiochus den store, blefvo de Mästar af ansefliga rikedomar, som hade yppighet och prakt i följe med sig. M. Fulvius, efter sin Seger öfver Ætolierna, gjorde sig namnkunnig genom präktiga offentliga Byggnauer,

nader, til hvilkas upförande Grekiske Byggmästare antogos; och dessas antal ökades än mer, när Grekeland förvandlades til en Romersk Provins, och dess Konstnärer hoptals följde med Segervinnarne til Rom. Då infördes äfvenväl deras tre Byggnings-ordningar, och nyttjades tillika med den Toscanska, upfunnen hos Etrurierna, om hvilken förut är nämnt; hvartil omsider kom den Romerska, om hvilken jag äfvenväl redan talat. Vitruvii vittnesbörd kan väl icke bestridas, at tillika med Grekiska jemväl nyttjats Romerska händer; förmodeligen tilvanda af de förra; men det är dock märkligt, at uti alla påskrifter, fundna på griftvårdar eller eljest, de Romerske Byggmästarne kallas frigifne. Vitruvius sjelf har oförnekeligen ägt stora insigter i denna Vetenskap, dem han tvifvelsutän inhämtat, dels af Grekiska skrifteliga Arbeten derutinnan, hvilka vi nu icke vidare känne, än til deras Författares namn, dels af Grekers munteliga undervisningar; emedan, efter Vegetii berättelse, inemot 700 Mästare, de fleste af detta Folkslag, funnits i hans tid i Rom; men vi hafve ingen anledning at tro, at han sjelf lagt sin hand vid denna Konst; äfven som Plinius aldrig öfvat Bildhuggeri eller Målning, änskönt han derom lemnat ofs fullständiga efterrättelser, dem han hämtat ifrån enahanda källor. Under Kejsar Augustus, om hvilken Livius säger, at han byggt och förnyat alla Tempel, och Suetonius, at han sjelf berömt sig af, at hafva förvandlat en Stad af tegel til en Stad af marmor, var Byggningskonsten i Rom i sitt högsta flör; men föll också

straxt

Straxt efter hans död. Augustus upmuntrade Romerske Rådsherrarne, at följa sitt exempel, och pryda Rom med vackra Hus; hans Efterträdare tillfodde dem knapt, at utan för Rom låta bygga sig vackra grafvar. Dock bibehöll sig Byggningskonsten, uti Käjserliga Palats och offentliga Byggnader längre i anseende, än de bildande Konsterna. Vespasianus, Titus, Domitianus, Nerva och Trajanus låto åter utur gruset upresa de offentliga Byggnader, som til stort antal förfvunnit genom de tvänne stora eldsvådor, som öfvergingo Rom i Neros och Titi tid, genom många smärre, genom tvänne bekanta vattuflöden, och genom hvarjehanda andra tillfällen; hvarom vittna, jemte flere Romerske Skribenters berättelser, äfvenväl de nämde Käjsares mynt, med påskriften: *restituit*. Vi hafve ännu tillfälle at se ruiner af Skådeplatser och Åreportar, upreste åt flere Kejsare. Öfverlevorna af Caracallas och Diocletiani thermæ, de senare med mycken noggrannhet i koppar stuckna af Coke, jemväl af Diocletiani Palats i Spalatro, beskrisna af Adams, utvisa Byggnader, som i vidd och prakt nästan öfvergå alt, hvad man sig föreställa kan. Men äfven som Åskådarne af de Spel, Diocletianus lät upföra, qväfdes under den mängd af blommor, som kastades på dem, så hafva ockfå öfverhopade gränlåter uträttat detsamma i anseende til hans Byggnader. Ju närmare det led til Roms fall, desto mera föll ock denna konst; och de siste af Constantinus upförde Byggnader uti och omkring Rom, i synnerhet den Kyrka, som han på Constantias begäran lät bygga, ut-

visa det tydeligen. Här saknas både proportion och symmetri. Capiteler och Basar på Pelare äro alle olika, och det ena passar på intet sätt til det andra. Skada, at flere äldre och präktige Byggnader blifvit förstörde, och deras prydnader illa använde, för at upresa et dåligt Monument. På samma sätt blef Käjfar Trajani äreport beröfvad sina bästa prydnader i uphögt arbete, för at fätras på en dylik, uprest åt Constantinus, som dock med all sin långa gränslåt vittnar om Arbetarnes oskicklighet, och en förskämd smak. Ju närmare man betraktar öfverlevorna af det gamla Roms Byggnader, och ju nogare man dermed jemförer Historiske vittnesbörd, desto mer öfvertygas man, at Byggningskonsten hos detta Folk varit underkastad enahanda förändringar med deras Seder; först enfaldig och allvarsam, derpå prydlig, sedan yppig, och sist barbarisk.

I säre tillstånd, än Byggningskonsten, befann sig Bildhuggeriet i Roms äldre tider. De mätte Bilder voro af trä och ler, och de få, som funnos af malm, voro få väl, som en god del af de förra, enligt Plutarchi och Plinii intygande, förfärdigade af Etrurier. I marmor begynte man sent arbeta. Under andra Puniska Kriget blefvo de Romare först bekante med Grekerne, och lärde känna deras Konst-arbeten, Korrt efter följde Romarnes Segrar i Macedonien; och tillika med et anseeligt byte af Grekiska Bilder, infördes nu många Grekiska sedvanor och Gudomligheter, åt hvilka byggdes nya Tempel; och de många Bilder, som til alt det-

ta behöfdes, förfärdigades, dels i Grekeland, dels af Grekiske Konstnärer, som fatt sig ned i Rom. Derpå inföll Achæiske förbundet, och någon tid derefter de Mithridatiska Kriget, hvarigenom Grekeland alldeles förlorade sin frihet, tillika med en anseelig mängd af sina Konstarbeten och Konstnärer, som öfverfördes til Rom, och där nyttjades, ej allenast at utföra de vackra arbeten, Ivarmed Rom efter den tiden prälade, utan ock at undervisa flere andre Romerske Trälar i Konsten, samt at gifva den bättre Romerska Ungdomen så mycken insigt deruti, at de kunde urskilja dessa arbetens större och mindre värde; ty egen handläggning dervid ansågs som oanständigt för en friboren Romare. Under Triumviraten fleg prakten i Rom, och förhåll tillika Konsterna til en högd, som än mera öktes uti Cæsars och Augusti tid; hvilka för Konsterna gynnande omständigheter föranlät de fleste i Grekeland ännu qvarblefne Konstnärer, at godvilligt öfvergifva sitt Fädernesland, och flytta til Rom. Härstädes hafva de förfärdigat arbeten, af hvilka ännu många äro öfriga, och behålla den aktning, hvari de, til följe af gamle Romerske Skribenters intygande, stått den tiden de gjordes, änskönt mycket deri saknas af den vackra Grekiska stilens egenskaper. Ty hvarken hade desse nyare Konstnärer så ymniga tillfällen, som deras Förfäder uti eget Land, at förvärfva sig en lika skicklighet; icke eller kunde de hugna sig af lika aktning, belöningar och upmuntran; och voro tillika nödsakade, at lämpa sig efter det Folkets sedes och lynne, för hvilket

de arbetade. Om man förden skull vill tillägga de i Rom gjorda arbeten en egen stil, få skiljer den sig från den Grekiske förnämligast deruti, at den är mera gravitetisk och allvarsam, få väl i ansigtens och ställningars bildande, som i Bildernas beklädande. Straxt efter Augusti död, och under dess närmaste Efterträdare, begynte Konsterne mer och mer falla. Den mängd af Statuër, hvarmed Rom var uppfyllt, och det förakt, hvarmed de redan under Tiberii Regering började anses, emedan Personer utan annan förtjenst, än at vara kända för skicklige Spioner och Angifvare, hedrades dermed, gjorde, at den tidens Konstnärer näst sysselsatte sig med copior af berömda gamla Grekiska Statuër, i hvilka saknades mycket af originalens fullkomlighet, och med bröstbilder; hvaraf nu långt större myckenhet förfärdigades, än någonsin tilförne. Vid denna tid, sedan Grekers vackra arbete blifvit gammalmodigt, och man begynt illfänas efter en ny Gudsdyrkan, den man under härfärder i Egypten lärt känna, börjades jemväl med imitationer af Egyptiska vanskapliga bilder, hvilkas antal mera tillvuxte under den lärde och kunnige, men äfven få mycket vidkeplige Hadriani Regering. Konsterna, författa genom tyranniske och för dem föga hägade Regenter, uti vanmagt, hemtade väl nya krafter under Vespasianus, Titus, Trajanus och Hadrianus, bergade sig jemväl någorlunda under Antoninerna, oaktadt det stora insteg då blef gifvet åt Sophisterna, föraktliga Människor, upblåsta af omogen lärdom, stolta öfver sin färdighet at disputera, beredda at efter behag och begä-

begäran den ena dagen bestrida hvad de en dag förut bejakat, hatare af grundelig Lärdom, Vitterhet, Konstler och Konstnärer. Men föregående tidens vidrighet hade gifvit Konstnärerne en mindre god smak, som dem ständigt vidlådade. Under Commodus ledo de mer, än någon sin tilförne; och Vetenskaperne tillika med dem. Alla Skolor i Grekeland hade blifvit till slutna, och Grekerne kände knapt sitt eget modersmål. Oppianus, som tog Homerus til mönster, förstod de äfven så litet, som Homerus, utan biträde af Ordböcker; och Phrynichus måste lära Athenienserna, huru deras Förfäder talat. Under Septimius Severus hade Konsterna et kännbart förebåd af sitt fullkomliga fall under Gallieni Regering och den tvedrägt, som de tretio Tyrannerne åstadkommo. Sluteligen försvunno de aldeles utur Rom, då Kajsarsnes fäte flyttades til Constantinopel, och Vitterheten gjorde dem följe, dels dit, dels tillbaka til Athén, hvaräst i denna tid Lärare i Vältaligheten åter öppnade sina Skolor, och fingo stort tillopp.

Hvad om Bildhuggeriet blifvit sagdt, gäller i det mästa om de öfrige bildande Konsternas tilstånd i Rom. Som de Romares tycke för bildhuggare-arbeten ständigt varit större, än för målningar, så har ock målningskonsten förr, än bildhuggeriet, hos dem råkat i förfall. Uti den förteckning, som Plinius gifvit på Målare i Rom, äro de mäste namnen Grekiske. Han kallar uttryckeligen denna Konst, under den tid hon öfvades i Rom, *ars honestis non spectata manibus*, och låter sine Landsmän nogsamf förstå sitt miss-

nöje öfver deras förfarande härutinnan. Deremot har gravuren bibehållit sig långt. Graverade stenar, infattade i ringar, voro i allmänt bruk hos bättre och sämre folk, så at til ock med hvar och en Soldat bar sadane på sig, som voro, då råd och ämne icke annat medgaf, arbetade i färgadt glas. Öfverflödet med dem gick i Roms senare tider så långt, at de i myckenhet nyttjades at pryda Fruntimrens hår, och deras, så väl som Manfolkens kläder. För denna orsak, hvar-til ännu kommer, at nyare Konstinärer så flitigt fyfselfatt sig med at copiera dessa graverade stenar, urgöra de, tillika med mynt, största mängden af öfrigblifna ålderdoms minnesmärken. Men af Konstinärerens namn och flera säkra tecken på desse stenar inhämtas, at ockfå de mälle deribland kommit från Grekiske Arbetare. Alle historiske efterrättelser och minnesmärken gifva tillräckelig uplysning derom, at de Romare älskat Konstler och Konstverk, mera för at förnöja den benägenhet til ståt och prakt, som något för frihetens förlust begynte blifva rådande hos dem, än af verkeligt tycke för sjelöve Konstlerne, hvilkas öfvande lämnades åt Utlänningar, Trälar och Frigifne. Man må dervid erinra sig denna Virgilii utlåtelse:

Exudent alii spirantia mollius æra,

Credo equidem; vivos ducent de marmore vultus, - -

Tu regere imperio populos, Romane, memento.

Sådant var det rådande tänkesättet hos detta Folk, och derföre hafva icke eller Konsterna genom deras åtgärd vunnit någon förbättring.

Man

Man har velat tillägga Göthernes barbari, både Vitterhetens och de vackra Konsternes fall, och när man bjudit til at fria dem derifrån, har skulden blifvit hvälfd på Aristoteles och hans Philosophi. Den ena beskyllningen är så ohemul, som den andra. Så oförnekligt det är, at Aristotelis Philosophi är behäftad med handgripliga och stora fel *), så ofstridigt är det ock, at

B b 4

- *) Hans Philosophi i allmänhet, och jemväl hans Natur-lära, hade visserligen stora fel; men den Platoniska hade dem icke mindre. Cicero har tvifvelsutan rätt, då han säger, at de icke skilde sig ifrån hvarandra uti det väsendtliga, utan allenast i ord och ramn. Den ene så väl som den andre, har blifvit i senare tider missbrukad. Det var icke Aristotelis fel, at Skol-Lärare förenade hans organon och metaphysik med Christna Församlingens Lära, och nyttjade en Hednings Lärofatser til stöd för den samma; äfven som det icke är Platos fel, at för store älskare af hans Philosophi velat deruti finna kunskaper om den Christeliga Trons hemligheter, och tilskapat, genom des inblandande uti Christi Lära, en mystisk Theologi, som i långliga tider gjort icke mindre skada, än den scholastiska; och hvilken kan i hast upräkna allt, hvad i Platos Skrifter blifvit fökt och honom påtrugadt? Ännu är det icke afgjort, om alle de Arbeten, som nu för tiden bära Aristotelis namn, verkligen flutit utur hans penna. När hans politica, rhetorica och ars poetica undantagas, hålla en del Granskare de öfriga för understuckna, eller åtminstone upspädda med tillsatser, som icke tilhöra honom, sedan hans, tillika med någre hans Lärjungars handskrifter, bortgömdes uti et underjordiskt hvalf, först efter 130 års förlopp, blifvit framtagne utur sitt fugtiga förvarings-ställe, och til en stor del förmultnade, lämnade åt Apellico, Tyrannio, Andronicus och andre, för at uppfylla hvad i dem ölas-

at han gjordt sig förtjent om vackra Konflerna
och Vitterheten. Historien och Aristotelis egne
Skrifter

ligt vara kunde. Men om han ock verkligen är
Författare til den så illa ansedda Natur-Läran, så
bör ju dervid ibågkorras, å ena sidan, at tiden va-
rit ganska kortt emellan honom och Thales, den för-
ste Naturkunnige i Grekland, och å den andra,
hvad lönad af tid, af undersökningar och försök, se-
dan behöfs, at utur denna Vetenskap sofra äldre och
nyare villfarelser. Fere hundra år hafva åtgått,
för at lera oss något när känna Naturen; och dock
kunne vi ännu icke berömma oss af, at vara fullkom-
lige Kännare deraf. Det fördelaktiga omdöme, som
Grefve Buffon fält om Aristotelis Historia Animalium,
torde likväl förtjena någon upmärksamhet. Med lika
oväldighet bör jemförelsen göras emellan Platos och
Aristotelis värtalighet. Den senares stil är oförne-
keligen ofta kortt, sammanträngd, torr och utan
prydnader, i jemförelse dermed den förras flytande
och mycket vackrare, fastän denna är tillika för myc-
ket poetisk, för mycket utsväfvande, full af långa
och onödiga omsvep, och det beständiga föreställnings-
fättet i samtal, frågor och svar, tröttande. Aristotelis
stil är icke alltid lika. När han icke hade at göra
med blott speculativa och abstrakta ämnen, var hans
värtalighet vackrare och manligare, än den Platoniska.
Vid sådana tillfällen förliknar Cicero hans stil vid en
flytande gyldene ström, och i samma loford instäm-
mer Rhetorn Demetrius. Alle Lärde, som icke varit
blinde Anhängare af Plato, ärkänna, at vid all hans
Österländska stil, hos honom saknas kunskaper, ur-
skillning och tydlighet, och man har svårt at för-
låta en Philosoph, som sätter å sido alt detta för en
blomsterfull värtalighets skull. Den som påstår, at
Aristoteles icke haft någon aktning hos äldre Philo-
sopher, känner mycket litet af forutidens Skrifter,
har sig icke bekant, at statuär blifvit upreste åt ho-
nom, för at jemväl på det fättet förvara hans minne,

Skrifter lemna bevis derpå, at han icke hatat
Konsterne. Han plägade förtrolig vänskap med
B b 5 Konst-

och vet icke, at hans Philosophi varit uti et utmärkt
anseende uti Alexandria, alt sedan Ptolemæi Phila-
delphi tid, utan at på något sätt skada den då och
långt efteråt derstädes i stor varande Vitterheten;
jemväl at Augustus, under hvilken Vitterheten blom-
strade, gynnat Aristoteliska Philosophien och dess
Anhängare, Sofigenes, Nicolaus från Damascus och
Xenarchus. Plutarchus, Platos Anhängare i Philo-
sophien, som gjort sig namnkunnig mera genom sine
Historiske, än Philosophiske skrifter, har uti sin Hi-
storiska Afhandling om Alexander den store, lämnat
otvifvelaktiga bevis til sin aktning för Aristoteles,
för dess kunskaper, och den gode upfosträn, samt
de förnuftiga råd, han gifvit denna Prins; til hvars
undervisande han ej allenast förfett en Handskrift af
Homeri Arbeten, med egenhändiga anmärkningar och
förklaringar, utan ock sammanskrifvit sin bok de
Regno, samt i öfrigt så handledt honom til kärlek
för Vetenskaper och Konster, och i allmänhet til det
stora namn han sig förvärfvat, at Alexander sjelf,
enligt Plutarchi intygande, ärkänt sig vara sin Läro-
mästare lika mycken tack skyldig, som sin Fader. De
många Lefvernes-beskrifningar öfver Aristoteles, som
blifvit författade af gamle Grekiske Skribenter, af
hvilka åtskilliga än i dag äro i behåll, men andra
nu icke vidare kända, än til Författarnes namn,
vittna jemväl om den aktning, hvari han stått. Ge-
nom dem vet man, at hans Far Nicomachus, känd
af Medicinska Skrifter, icke varit, såsom föregifves,
Qvackalfvare, utan Lif-Medicus och i stort anseende
hos Alexander den stores Farfader, Konung Amyntas,
samt lemnat sin Son anseelig förmögenhet. Men
at, som det säges, Aristoteles sjelf uti sin ungdom
idkat Qvackalfvare-konsten, är så mycket mindre
troligt, som han icke var mer än 16 år gammal,
då han kom til Athén och i Platos Skola, sedan han

Konstnärer, han fökte at upmuntra dem, han yrkade med fullt allvar i sina Skrifter, at ingen Ungdom kan vara väl upfostrad, da den icke blifvit undervist i vackra Konster *). Han har lämnat omdömen om Konst-arbeten, som hvar-

ken

förut af sin Fosterfader Praxenus blifvit undervisad i de vackra Vetenskaperna, och elteråt i hela 20 år hos Plato med en outtröttelig flit vinlagt sig om philosophiske kunskapers inhämtande; til hvilkén ända han ej allenast flitigt nyttjat den honom med mycken ömhet vårdande Platos undervisningar, utan ock med ofpard kostnad anskaffat sig et talrikt Hand-Bibliothek; hvilket så mycket mindre varit en död skatt i hans händer, som hans författade Arbeten öfverflödigt vittna om en ganska vidsträckt beläsenhet. Lika ogrundad är den berättelsen om Aristotelis otacksamhet emot Plato, och dennes missnöje med honom. Ty det är bekant, at Aristoteles, efter Platos död, ej allenast hållit et Loftal öfver honom, utan ock til hans minne låtit förfärdiga et Altare, med en påskrift, som vittnade om tacksamhet och aktning för sin afidne Läromästare. Men at Speusippus blef framför Aristoteles Platos Efterträdare uti Academien, var så mycket mindre underligt, som Speusippus var icke allenast äldre Lärjunge, utan ock Platos Syfterson och Arvinge. At Aristoteles sedermera, då han stiftade en ny Sest, och genast fick långt flere Lärjungar, än den tidens Platoniska Academi hade, i många mål var af olika tankar med sin forðne Läromästare, hvars minne han dock aldrig i sine Skrifter svärtat, kunde äfven så litet förtyckas honom, som det förut förtycktes Plato, at han i ganska mycket förändrat sin Läromästares, Socratis Lära, och upblandat den med Pythagoreiska och Egyptiska Lärofatser, som han inhämtat under sina resor; hvilket ej förtröt någon annan, än Socratis öfrige Lärjung r, Xenophon, Antistenes, Aristippus, Aeschines och Phædo, med hvilke Plato för den orsaken råkade i mycken ovänskap.

*) Aristot. polit. L. 8. c. 3.

ken då, eller sedan, blifvit ogillade. Likaledes har han gifvit regler i Vältalighet och Skaldekonst, som än i dag ärkännas för de bästa ibland alla forntidens Skrifter i det ämnet, anses för ofstridiga prof af smak och kunskaper, och tjenat til grundval för en Horatius, en Vida, en Boileau och flere. Han är känd af flera Skaldeqväden och Vitterhets-Arbeten i obunden stil, medan Platos stränghet emot Poëter, dem han velat aldeles uteslänga utur sin i blotta inbillningen bestående Republik, gifvit anledning, at draga i tvifvel hans tycke och benägenhet för de vackra Vetenskaperna *). Dessa och de vackra Konsterna hade ingen känning af alla skiljaktigheter emellan den tidens Philosopher, och alla de oändeligen många Secter i Philosophien, som varit i Grekland och Rom, både för, under och efter Platos och Aristotelis tid, och hvilka, för at vinna namnkunnighet, sländigt tadlade den ena den andra; men likväl i det mörker, hvaruti de alla famlade, föga skilde sig ifrån hvarannan uti huf-

*) Genom Skribenter, som varit Platos ifrige Anhängare, vete vi likväl, at han i sin ungdom, och för dess tjugunde ålders år, användt mycken flit på Skaldekonst, och skrifvit, först Dithyrambiske, sedan Episke Qväden, jemväl, hvad Dramatiska Skrifter angår, förmedelst Arbeten uti Tetralogien, velat vinna belöningen vid de offentliga Grekiska täflingarna; men at han, sedan han blifvit antagen uti Socratis Skola, hört dess undervisningar, och i anledning deraf vinlagt sig endast och allenast om filosofiska kunskaper, sjelf upbränt alla sina Poëtiska Arbeten, och förbudit, at hans Dramatiska Försök skulle underställas den offentliga pröfning, som den tidens Grekiske Inrättningar äskade.

hufvudsakliga omständigheter. Vitterhet och Konster förblefvo, så länge inge andre orfaker til förändring inträffade, uti samma skick, värde och aktning, medan Filosofherne fins emellan tvistade, och de förnuftigare då redan trodde hvad Cicero sedan skref, at intet är så orimligt, som icke blifvit sagdt af någon Philosoph. Det skulle förorsaka för mycken vidlyftighet, at upräkna alla de Vitterhets-Arbeten, som blifvit förfärdigade, innan barbariets mörker öfverhöljde Europa, fastän Aristoteliska Philosophien var gängse både i Öster och Väster om densamma, och många Vitterhets-Idkare, som lemnat prof af sina framsteg derutinnan, oförnekeligen varit denna Philosophi tilgifne *). En Dante och hans

- *) Aristoteliska Philosophiens öfverklagade framsteg hindrade icke Vältaligheten at visa sig uti Kyrko-Fädernes, Gregorii Nazianzeni, Gregorii Nysseni, Basilii, Johannis Chrysostomi, Augustini och fleres Skrifter. Regeringsfätt och politiska omständigheter förnekade henne, at på samma sätt som tilföre, lysa vid andra tilfällen. Man kan likväl ärinra sig en Juliani Tal, samt alle i Grekiska Språket författade Arbeten uti Byzantiniska Historien, och dertil lägga en Themistius, äfven så bekant af sin Vältalighet, som af sitt tycke för Aristoteliska Philosophien, en Tryphiodorus, en Coluthus och flere, som nog samt visa, at ännu icke all Vitterhet var flocknad, och at hvarken Aristotelisk Philosophi eller Göthiska härnader, kunnat det åstadkomma. Detsamma bevisa Prudentius, Ausonius, Apollinaris, Claudianus och Boëthius så mycket mera, som de bägge sistnämde ovedersäjeligen varit Anhängare af Aristotelis Philosophi. Jag förbigår mångfaldiga flera exempel. Knapt har Aristoteliska Philosophien varit mera kärkommen och hyllad hos något annat Folkslag, än hos Araber, och likväl har aldrig

hans Lärjunge Petrarcha, som lefde och söngo midt under barbariets mörker, bevisa, at inga sällsteg i Philosophien ligga i vägen för Snillen, danade til Vitterhet. Ossians qväden må jag icke nämna, ty de efterfrågningar, som detta förmentat fynd förorsakat i England, lagda til de besynnerliga och föga troliga omständigheterna, i anseende til deras ålder, förvarande och hopfamlande, gifva mer än mycken anledning, at tro, at de äro vår tids foster. Ojäfaktigare skäl hämtas af alla de vackra arbeten, som förfärdigades uti Italien, sedan det åter där börjat gry för Vitterheten, ehuru väl Aristoteliska, eller rättare sagdt, Scholastiska Philosophien ännu var rådande vid Skolor och Academier, och dess bibehållande med stränghet handhades *). Vi böre fördenksull

Vitterhet och Skaldekonst befunnit sig i mera blomstrande och lysande tilstånd hos detta Folk, än just under det man som mäkt hos dem äflades med Aristotelis Philosophi, och med mångfaldiga commentarier och tilfatser förskämde densamma.

- *) Oförnekliga äro så okunnige, som myndige Skol-Lärare, liknande fullkomligen de gamle Sophisterne, då namnet toges i sin mindre goda bemärkelse, de, som til Guds-Lärans och all annan grundelig lärdoms förmörkande, ifrån slutet af 11:te och begynnelsen af 12:te seklet, missbrukade, mindre Aristotelis egna Skrifter, än de vanskapliga tilfatser, som dessa fått igenom en hel hop Commentatorer, i synnerhet Araber och Judar, samt genom dem sjelfve. Utaf Lärdoms-Historien är bekant, at barbariets egentliga början härleder sig ibland Greker, uti 8:de och 9:de seklet, ifrån Käsarne Justinianus och Leo Isaurus, som med mycken hårdhet emot Idkare af all slags lärdom, voro vållande dertil, at, tillika med Vitterheten, både Aristotelisk och all annan Philosophi

den skul icke släppa Historiens harfstråd utur händerne, med hvars tilhjelp vi, utan at förvilla oss, finna

därflädes försvann, fann fristad och hägn hos Araber, samt begagnade sig af de utmärkte upmuntringar, som dem genom Abassidiske Califer tilbjudos och tildeltes. Den benägenhet, som Constantinus Porphyrogenneta sjelf hyfte för insigter och kunskaper, förskaffade i 10:de seklet de Lärde et blidare öde i Grekeland, och lärdomen bibehöll sig sedan därstädes uti något, fastän mindre anseende, än tilföre, intil dess Constantinopel äröfrades af Turkarne. Uti Italien och västra delen af Europa infarn sig barbariet snarare, och räckte längre, än hos Grekerne. Redan i 7:de seklet voro Vetenskaperne bortgömda under et tjockt mörker. Hvar och en som känner den djupa okunnighet, hvilken var rådande hos de flesta den tidens Påfvar och Kyrkans Prælater; deras icke blotta kallsinlighet, utan snarare hat til all slags grundelig lärdom; deras utmärkta bemödande at genom vidkeplighet tygla Regenter och Nationer, huru litet för den orsaken de anstalter til gagreliga kunskapers erhållande och utbredande, som vidtoges af Carl den store och hans tvänne närmaste Efterträdare, uträttade, at förekomma et i 9:de, 10:de och 11:te seklerne allt mer och mer tiltagande mörker, samt de vilde och ohyggliga seder, som ständigt varit och blifva okunnighetens och vidkepelens följeslagare, jemte idel bullerfamme och orolige tider, korfståg, beständiga Krig och Statshväfvingar, samt ouphörlig osäkerhet för Lärdomens både Beskyddare och Lärare, m. m. lär icke söka någon annan orsak, icke eller leta efter en Aristotelisk Philosophi, hvilken under hela denna tiden äfven så litet, som all annan Grekisk lärdom kändes eller värd des. I slutet af 11:te och uti 12:te seklet inhämtades genom opåliteliga öfversättningar och oskickliga förklaringsar öfver Aristotelis philosophiska Arbeten, i synnerhet ifrån Arabiske Skolor i Spanien, en förderfvad och vanskapad

finna igen de rätta orfakerne til Vitterhets och Konstners fall, uti Statshvälfningar. I Grekeland har det härrört af inbördes oroligheter och tvedrägt, af Inbyggarnes känslolöshet för sin frihets bevarande, af tyranniskt envälle, och af mäktige Grannars inkräktningar. Om Rom fägr Tacitus, at efter drabningen vid Aëtiu, hvarpå följde Romerska frihetens förlust, icke mera funnits några stora Snllen. Redan i Augusti litstid tog bade Vetenskapers och Konstners fall sin början, ehuru väl ännu så oförmärkt. at han hos efterverlden med rätta behållit det loford, at hafva varit deras Beskyddare. Änskönt Mæcenus gjort sig så förtjent af Vetenskaperne, at hans namn intil våra tider fortplantats på alla dem, som göra sig kände genom deras befrämjande, lämnar likväl Suetonius den esterrättelsen om honom, at han för mycket älskat en konstlad, utfirad och lekande stil; men från en sådan stil til en förskämd smak är steget icke långt. Vitruvius åter, och flere med honom klaga, at Målningskonsten fallit

Philosophi, som icke hade fått insteg, om Grekiske Original-Skrifterna varit allmänt kände och nyttjade. Ty alt som denne kännedom, i slutet af 14 de seklet, genom Manuel Chrysoloras och hans undervisningar i Grekers Språk och Handskrifter, samt ytterligare i 15 de seklet, genom flere från Constantinopel flyktande Greker, hann utbreda sig i Italien och västra delen af Europa. skingrades därstädes barbariets tjocka dimma; så at först Vitterheten fick et nytt och lysande skick, och sedan jemväl efter hand utur Philosophien försvunno de vanskapligheter och villfarelser, som mistydnung, missbruk och inblandning af både Aristotelisk, Platonisk och annan Grekisk Philosophi infört i Gudalära och andra Vetenskaper.

fallit i samma tid utaf et lika förväntat tycke, och, tvärt emot dess egentliga ändamål, fanning eller sannolikhet, blifvit nyttjad, at föreställa faker, fridande emot naturen och fundt förnuft. Konsternas senare öden i Rom har jag tillförene omtalat.

Beskyllningen, som tillägges Götherne, grundar sig endast på en förhastad utlåtelse, så ofta uprepad mun ifrån mun, at den omsider, utan vidare pröfning, antagits för en ärkänd fanning; och stöter så tvärt emot all historie och tideräkning, at hon knapt förtjenar vederläggas. De älske Göther hade egentligen ingen, hvarken elak eller god smak i Vitterhet och Konster, ingen kärlek, men ock intet hat til dem. Et omdöme, hvilket de, som härstamma ifrån detta Folk, så mycket mindre kunna mistycka, som de numera utaf Historien böra känna den råhet och okunnighet, hvilken var rådande hos de älske Greker, innan den första skymt af kunskaper hann tränga sig fram til dem, snarare än til Götherne; och likväl blefvo Grekerne det Folk, som sedan uphulpit Vitterhet och Konster til deras första högd. Om de senare Götherne, som, upblandade med många andre Folkslag, ifrån Mæotiska och Svarta Hafven, ifrån det 3:dje ända til det 6:te seklet, öfverfvämmat Grekland, Tykland, Gallien, Spanien och Italien, berättar Cedrenus, at då de år 271 sköfl t Athen, hafva de hopsamlat så många handskrifter, som de öfverkommit, och i början beslutit at bränna up dem, men besinnat sig, och lemnat dem tillbaka åt deras förra Ägare. Sjelfva händelsen är otidig,

dig, men affigten dervid, som man vill påbörda dem, beror på gifsningar, och icke på bevis. En närmare bekantskap med de Folkslag, där Vetenskaper och Konster varit i högsta flor, har också gifvit dessa Göther äfven så väl, som de äldre Romare, tycke för dem. Ennodius vittnar om Östgöthernes Konung Theodoricus, at han fullkomligen ägt den Grekiska belefvenheten, och ällkat Vetenskaper och Konster. Den helige Vitalis och den hel. Apollinas Kyrkor, dem han låtit bygga, äro vedermälen deraf, jemväl hans graf, uprest på fyra stoder af porfyr, hvaromkring de tolf Apostlarne stått, som ännu förvaras i St. Marci Kyrka i Venedig. Den Göthiska smaken, som tillägges denna och några efterföljande tidens minnesmärken i Byggningskonsten, var en följd af en redan förut borrt-skämd smak i densamma. Illa hoppaffade granlåter, och saknad af riktige proportioner och symmetri, igenfinnas uti senare Romerska byggnader, och tadlas jemväl med rätta i de så kallade Göthiska; men också i åtskilliga af dessa, äfven som i de förra, undfalla icke Kännares ögon några sporr af de gamles oförviteliga smak i Byggningskonsten. Alla öfverlevor, som vi ännu hafve efter de siste Romerske Käjsare, til och med deras mynt, utvisa tydeligen et Konsternas fall, som säkert icke kan tillskrifvas några Göther. Från all förödelse och våldsverkan på Konstens minnesmärken, kunna väl dessa icke frikännas; men det bör förnämligast tillskrifvas et förödande krig, som fördes med all bitterhet på ömse sidor; och Historien angifver sjelfve Ro-

VI. DEL. C c marne,

marne, at hafva visat mindre skonsamhet härutinnan, än Götherne. Det var långt för Göthernes infall uti Italien, som de Romare förstörde många statuer, då Personerne, åt hvilka de blifvit upreste, ådragit sig deras illvilja; långt förut, som de borttogo de vackraste hufvuden från gamla statuer, och satte nya oändligen sämre i deras ställe, jemväl utplånade och förändrade påskrifter på gamla minnesmärken; långt förut som Caligula lät sönderslå namnkunnige Mäns bildstoder, dem Augustus lät upställa på Campus Martius, och förehade, at aldeles förstöra Homeri Arbeten; långt förut som många Konstens minnesmärken förlorades uti den eld, som Nero lät tända på Staden Rom; hvilken Käjfarens förvända smak i både Vitterhet och Konst icke undsluppit Persii hvassa penna. Det var jemväl någon tid förut, som Vespasiani Broder, Sabinus tog ifrån Capitolium, och lät framføre Roms brinnande portar i högar upstapla Gudars och Hjeltars bilder, för at uteslänga de uproriske Vitellianerne. Procopius underrättar oss, at i Kriget mot Götherne de belägrade Romare nyttjat statuer til sitt försvar, och kastat dem på sine fiender. Deremot läse vi genom Cassiodorus känna den nämde Göthiske Konungens Theodorici öma och utmärkta omvårdnad om alla konstens gamla minnesmärken, samt de allvarfamma steg, både med bestraffningar och belöningar, som han tagit mot all slags förödelse och våldsverkan på desamma.

Efter Käjserliga fätets flyttning til Constantinopel, steg okunnighet och oskicklighet i Rom så högt, at när statuer eller hufvuden beställes,

togs

togos gamle berömde Konfjärers bilder, och på et plump fätt omarbetades i den begärda skapnaden; hvarom Flaminus Vacca vittnar. De präktigaste minnesmärken af Byggnads-konsten förflördes, och marmor, materialier och prydnader brukades, dels til Kyrkor, dels til Hus för enskilda Personer och Gunstlingar vid Käjserliga Hofvet. Vedermaßen af den högsta och bästa smak ödelades, för at blifva uti Klåpares händer bevis til en förskämd och förlorad Konst. Samma förödelse fortlattes ännu långt efteråt, då all farhoga för Göther uti Italien längesedan försvunnit. Roms Archiv förvara ännu i dag bevis deruppå, at des eget folk utaf egennytta förstört gamla minnesmärken i Byggnings-konsten; och ännu i början af 14:de seklet förenade man sig derom, at Vespasiani präktiga Amphitheater, eller Coliseén, skulle vara til tjenst för alle, som ville hafva granna hus. Icke nog härmed, utan de Byzantinke Käjserne läto ock föra från Rom större delen af des vackra statuër och bilder. Constantinus den äldre gjorde redan början dermed; hans Son Constantius tog bortt alle statuër från Pantheon, och Constantinus den yngre lät föra en hel hop af de ännu öfrigblefna malmarbeten, til och med taket på Pantheon, til Syracusa, där denne skatt efter hans död föll Saracenerna i händer, och fördes til Alexandria. Hvad Vandalernas Konung Genfericus i statuër och målningar tog i Rom, förgicks på sjön; och det mäst, som ifrån Rom och Grekeland var bortfördt til Constantinopel, blef af Turkarne dels sönderslaget, dels upsmält til penningar.

Således fick Rom uti rågadt mål omgälla alla de plundringar af Konstverk, som det förut föröfvat i Grekland.

De Christnas öfverdrifna nit, at fortplanta sin lära, har äfvenväl icke litet bidragit, at förflöra minnesmärken, både af Vitterhet och Konst. Den har varit vållande dertill, at Tiberflodmen fått i sitt förvar en stor hop bilder efter hedniska fabel-läran; och at Konstnärernes Verksäder tillflötos, på det inga nya måtte förfärdigas, till hinder uti Hedningarnes omvändelse. Den emot en sådan förödelse tagna författningen, i det en Uplysningsman, under titel af Centurio nitentium rerum, tillattes, och Käjfar Honorii befallning, at Templen skulle skonas, men alla hedniska offer vara förbudna, dämde til en tid en isver, som korrt derefter med så mycket större häftighet utbrast. Historien namngilver i synnerhet den hel. Gregorius, såsom ganska verksam uti denna förflöring; hvilken at många räknas för en ibland de hufvudsakligaste orsakerna dertill, at nu för tiden finnas så få flere hedniska Gudabilder, i jemförelse med de många små, hvilka lättare kunde gömmas undan för den tidens bildflormare *). At den nämde Gregorii stränghet varit

- *) Det kan härjemte icke nekas, at i Grekland och Rom de små bilderna varit mycket gärfse, både såsom Amuleter, och Gudabilder at upställas i Lavererne, och til enskilda andakter; ätven som nu för tiden sker med Crucifixer och Mariæ-bilder ibland de Catholika; som Marioretter, hvilka hos Grekerna hade namn af *σεβαστάριον*; och jemväl såsom *ex voto* eller gäfvor, hvilka adämnades til Templen, at förnåja en Allmänhet, hvilken icke ägde nog förmögenhet at

varit icke mindre vådelig för Vitterheten, än för de vackra Konsterna, och at hans forflörings-nit sträckt sig til arbeten, så väl i den förra, som i de senare, vittnar Johan af Salisbury; och kan

C c 3

flutas

förskaffa sig de större och mera dyrbara bilderna. Detta kan äfvenväl bidraga dertil, at små bilder äro nu för tiden så allmänna uti våra Antiquitets-Samlingar. Hvad angår Marionetterne, så hafva vi bevis derpå hos de gamle Skribenterne. Under Xenophons måltid, som han sjelf beskrifvit, frågar Sociates en som visade dylika Marionetter, hvad det vore, hvarpå han måst räknade i Verlden, och får til svar, på myckenheten af dårar, ty de gifva mig födan, för at få se mina Marionetter. En af Gästerna sade: jag har ock hört Eder här om dagen göra en sådan bön til Gudarne, at öfver allt måtte finnas god råd på bröd och vin, och brist på sundt förnuft. Aulus Gellius (Lib. 14. cap. 1.) säger, om Människorne gjorde alsiintet af sig sjelfve och af fri vilja, utan leddes uti allt af stjernornes verkan på dem, såsom Astrologer-ne påstå, så skulle de icke vara annat än Marionetter: *Iudicia et videnda quidam νεῦρόσπασα*. Jag har varit något vidlyftig för at bevisa, at dylika Marionetter varit bruklige hos de Gamle, emedan man i sednare tider velat draga dem i tvifvel. Hvad de öfriga omsländigheterna, bidragande til nu varande myckenhet af små bilder, beträffar, så äro de så bekanta, och genom både Monumenters och Auctlorers sammanstämmande intygande så författa utom allt tvifvelsmål, at jag icke längre behöfver uppehålla mig dervid. Man kan erindra sig deras nog allmänna *imagunculæ*. Dessutan förekomma hvarjehanda små bilder, som efter allt anseende tjent til prydnader dels på kläder, dels på hvarjehanda möbler, och deribland äfvenväl at öfverst utzira stängerne, hvarvid fanorne voro häftade. Det skulle falla för vidlyftigt, at anföra allt bruk af små bilder hos de Gamle, både Egyptier, Etruscer, Greker och Romare.

flutas af denne Påfves egna bref. Den hedniska Gudaläran kan således kallas de bildande Konsternas lif, och den Christeliga, deras död; men denna sednare har också åter upväckt dem, sedan hon vunnit fullkomlig stadga.

Vitterheten, hvars afkomnande uti Italien egentligen bör tillskrifvas okunnige Påfvars och Munkars trotsande välde, har at tacka för sitt uplifvande Påfven Nicolaus V:te, som, efter Constantinopels äröfring af Turkarne, med öppna armar emottog de derifrån til Rom flyktande Greker, hvilke förde med sig handskrifter af gamle Grekiske Forfattare, undervisade i detta då i Rom aldeles förgättna språk, och således för andra gången blefvo Romarnes Läromästare. Härutinnan räckte jemväl det Mediceiska Huset hjälpsamma händer. De vackra Konsterna äro detta Hus, och en dess Åttling på Petri stol*), en lika tackfägelse skyldiga. Greker äga också i anseende til dem den förtjensten, at hafva bidragit til deras uplifvande. Ty redan i 11:te och 12:te seklet brukades Grekiske Konstnärer til Kyrkors upbyggande uti Italien, gamle marmorpelare hämtades ifrån Grekland, och Grekiske Målares och Bildhuggares Konst nyttjades til erforderliga prydnaders förfärdigande. Cimabue, den

*) Målnings- Bildhuggeri- och Byggnings-Konsten, som varit inskränkt och likasom legat i dvala under det tidshvarf, som har namn af le bas empire, har i synnerhet rest hufvudet under Leo X, och man kan med skäl säga, at han förtjenar, at jämföras med en Pericles uti Athen, och med Alexander den store.

den förste, som åter förskaffat Målnings-konsten åtminstone någon del af sin fordna förlorade fullkomlighet, hämtade sina första undervisningar deruti utaf de Greker, som uti 13:de seklet kallades til Florents.

Jag har, Mine Herrar, redan för mycket missbrukat edert tålamod, och afbryter mitt tal. Tillåten mig likväl, at förut yttra min önskan, at Vetenskaper och Konster i vårt Fädernesland måtte snart återvinna det lugn, som är så nödigt til deras trefnad, och at deras Nordiske Skydsherre, deras lika så uplyste Kännare, som Älskare, måtte få fria händer, at vårda dem med samma oafbrutna tillsyn, hvarunder de i lugna tider skördat så ömnig förkofran. En önskan, uti hvilken J samtelige, med mig, säkert instämman.

Secreterarens Svar.

MIN HERRE!

Om icke Eder egen förtjenst gjort Eder känd och aktad, hade Edert namn gifvit Vitterhets-älskare och Idkare inom Edert Fädernesland tillräcklig anledning, at upföka Eder, och önska Eder bekantkap. J hafven ärft det, min Herre, af en Fader, som genom lärdom och flit upptände et nytt ljus i Sveriges häfder, utredde det traslade, bestyrkte det fanna, fränskilde det falska, och framstälde dem i det skick, som är mäst värdigt en god Mezborgares, en uplyst Fäderneslandets Älskares upmärksamhet: deras sammanhang med Rikets Statsförfattning. Det är under denne Faders ögon, det är genom hans handledning, som J sjelf inhämtat de insigter, hvilka långt för detta berett Eder et rum bland Eder tids Lärde Män, och en utmärkt skicklighet til det Ämbete J bekläden, vården af en bland Sveriges betydligaste Lärdoms-skatter. Jag har korteligen nämnt de skäl som knutit emellan Akademien och Eder, en förening, hvilken hon nu offentligen sett bekräftas. De kunde vidlöftigare utföras, om jag blott borde hafva afseende på Sanningen, och icke tillika på Eder blygsamhet. Men Edert Inträdes-Tal rättvisar den anmärkning jag icke har lof dölja, at Akademien i Eder funnit hvad hon sökt, en nöjaktig ärfättning af en stor förlust, en värdig Efterträdare

dare af en mycket fagnad Ledamot. Grekerne äro det äldsta folk, som både i Vitterhet och i fria Konster gifvit oss såkra mönster at följa. Eder företrädare utmärkte sit deltagande i vårt Samfund genom en berömlig afhandling om deras framsteg i det förra ämnet; J, min Herre, uti det sednare. Jag behöfver icke tolka Aca-
demiens erkänsla för detta vedermäle af Eder grundeliga lärdom, Eder oförtrutna flit och Eder goda smak, som talar för sig sjelf. Jag önskar i sället, at J lycklig och förnöjd måtte länge kunna fortsätta Edert vittra bemödande, och Academien länge fägna sig af en så värdig och nitisk Medarbetare!

TAL,

Hållet

Vid inträdet i Kongl. Vitterhets, Historie och
Antiquitets Akademien den 28 Augusti 1793

Af

LARS von ENGSTRÖM,

Hof-Cantzler, Riddare af Kongl. Nordstjerne-
Orden.

Mine Herrar!

Den äran mig vederfarits at Kongl. Vitterhets Akademien velat uptaga mig uti dess Ledamöters antal, förbinder mig til så mycket större ärkänsla, som jag fruktar at den fina känsla för det vackra, som endast gifver smak och följakteligen riktig Vitterhet, om jag någon sin ägt den samma, redan längesedan måst lemna rum åt den tröghet, som blifver en följd af allmänna ärendens skötande. Näst Matematikengifves ej något, hvilket så litet som dessa medgifver Sannolikheten, så litet tillåter inbildningen at sväfva. Kallad af Högläsalig Konungen, at uti oroliga tider bevaka Dess ärenden, uptogo de så aldeles min tid under flera år, at jag därigenom bekommit en vana at se och döma, som tör hända inför Vittre Domare är en ovana.

Mine Herrar! uptagen ej illa, at jag vid mitt inträde uti Edert Samfund vågar framlägga
til

til Edert bepröfvande några anmärkningar öfver en för Sverige hedrande tidepunkt. Saken har någon gemenskap med det som längre tillbaka varit mit yrke; och har jag någonsin varit upel-dad, så var det då jag stod på fältet vid Lüt-zen bredevid de få stenar en idog Allmoge lemnat på sina ställen, af vördnad för Tyßklands hjeltemodige Befriare. De utvifa stället där GUSTAF ADOLPH stupat. Tyßkland hade å nyo fördjupats uti den okunnighet och de fördomar, hvarutur det fökt arbeta sig; och ingen gräns hade blifvit fatt för Österrikiska husets förtryckande magt, därest (mig må tillåtas nyttja en tacksam Tyßk författares ord), därest icke GUSTAF ADOLPH åt det samma utropat et kraftigt: *Sta Sol*.

Den fanna Sedolära och det enfald uti lef-
verne, som böra u göra en Christens heder, och
i synnerhet utmärka Christna folkets lärare och
ledare, förföll småningom vid Catholiska Presters-
skapets tiltagande magt, anseende och rikedomar.
Ej starkt nog at emotstå alla de reteller
dessa 3:ne Saker medföra, missbrukade Presterne
sit välde. Folkets vördnad för deras heliga
stånd hade gifvit dem magten; fruktan at förlo-
ra den samma verkade hos dem Tyranni. Mör-
ker och vidskeppelse blefvo de band, hvaraf de
andelige Tyrannerne sig betjenade, at hålla sig
människo slägtet undergifvet, och sådan var de-
ras lycka: Flera Tidehvarf försvunno innan det
olyckeliga folket hann begripa, at det ägde rätt
at föka sanningen, at tänka och at tro annat än
det Clericiets egennytta dem föreskref.

Ehuru

Ehuru allmänt hela Europa var denna underkufvelse underkastad började dock en och annan ädel själ at våga tala fanningens språk. Först hördes det uti Italien, sedan började Wiclef at lära; men starkast af alla verkade Johannes Hufs af Husfinez, som förenade mod och kunskaper med den hänryckande värtalighet, som sällan öfvergifver en stark och grundad öfvertygelse. Han hade snart halfva Böhmen på sin sida, och började anses för farlig. En god Catholik har uti Österrikes Hufvudstad ej längesedan oklandrad låtit trycka Johannis Hufs lefverne, hvarutinnan han bevisar, at om Hufs nu lefvat, hade han ej af et Catholiskt Concilium blifvit bränd. Det är således föga troligt, at Böhmiska folkets eviga salighet verkade det beslut som togs af de samlade Fäder. De fruktade en uplysning som skulle skingra det mörker, hvilket gynnat deras enväldiga och egennyttiga styrelse. Hade fråga varit, at åstadkomma lugn och stillhet, och människo - släktets lycksalighet, så hade de gått det annalkande ljuset til mötes, vårdat det såsom ljus för at lysa, och hindrat det at tända en tärande eld; men det skulle släckas, för at hindra människorne at se bräckligheten af den Thron, hvarifrån de styrde. Det var för sent. Mången hade redan sett.

Det är besynnerligt, at Konsten at afpassa sina steg efter förevarande omständigheter, är så fällsynt. Man beslöt göra våld, och tände en fäselig oenighets låga. En Käjfare öfvertalades, at bryta sin ed, och en Konung at med hårdhet handtera undersåter. Desse bragtes til för-
tviflan;

tviflan; och skulle någon i våra tider behöfva öfvertyga sig om det grufveliga öde, som väntar et land, där förnuftet ej styr, där ingen förenig fökts i tid, där våld och hårdhet allrat förtviflan, och där olikhet uti tänkefätt hunnit blifva en vana, styrkt af fördomar och upeldad af hat och hämd, han läse Historien af de oroligheter, som förbrännandet af Johan Hufs förorsakat. De varade mera än et Seculum, under hvilken tid Böhmen var härjadt af främmande och inhemska. Aldrig enige inom sig, utan då frågan var, at gå en utrikes fiende til mötes, voro Böhmerne uti ständigt Krig fins emellan. Hundra partien upstodo, förstörde hvarandra och förvandlade Böhmen til en stenhög.

Det var likväl det land, där Käjfar CARL IV hade bragt Konster och Vetenskaper så i flor, at det den tiden ej hade sin like uti Europa.

När sedermera i början af 16:de århundradet den namnkunnige Tetzal nästan oförskämdt dref det så kallade aflats-Krämeriet uti Tyckland, skref Augustiner Munken Doctor Martin Luther däremot en liten bok på latin, den han lät trycka. Då tänkte han ännu ej blifva en Reformator. Han hoppades igenom de af honom anförda förnuftiga grunder verka hos Påfven aflats-Krämeriets återkallande; men när emot all förmodan han därföre blef såsom kättare bannlyst, vardt han tvungen at eftertänka med hvad magt och myndighet sådant af den Påfveliga stolen kunde verkställas. Han gick til källan af vår lära, öfversatte den på Tyfka, och lade grund til den uplysning, som sedermera ifrån Tyckland utspridt sig

sig uti så många länder. Flere Tyske Furstar blefvo des's anhängare. Hela landet ärkände sanningen af hans lära. Ungefär hälften af Tyskland vardt Lutherisk, då andra hälften förblef Catholik. Denna jämnvigt gjorde, at ingen af delarna var antingen förföljd eller förföljare. Uplysningen gick stilla fram utan starka hvälfningar, och utan alla de grymheter, som frågan om densamma verkat uti Böhmen. Men denna jämnvigt varade ej längre än intil des's Österrikiska Huset hunnit göra sig fritt för sina utrikes fiender. Käjsar FERDINAND II. sedan han vunnit slaget på hvita berget vid Prag, tyckte sig kunna våga alt emot Tyskland, hvilket han med enväldighet ämnade styra, såsom et honom undergifvet landskap. Frågan emellan honom och Tyska Riket var denna: Böra Tyskarne få tro, tänka och lefva såsom de vilja, eller skola de tro, tänka och lefva såsom Käjseren vill? Stora och segrande Armeer voro Käjserens skäl. Protestantiske Förstarne hade dem ej så goda. Tilly underkufvade hela Tyskland, och då Konung CHRISTIAN IV. uti Dannemark vågade komma detta betryckta land til hjälp, blef han slagen och tvungen at begära fred.

Nu segrade Despotismen. Uplysningen troddes för eviga tider bannlyst, och uti skydd af et djupt mörker hoppades man lägga på människo-släktet et ok, som det aldrig skulle förmå bryta. En hjelte var ännu ej slagen, men den misshandlade man. [GUSTAF ADOLPH ville Käjseren ej ärkänna för Konung af Sverige. Emot honom skulle Polen bistås, och utur Polsk hamn

hamn en Flotta skickas til anfall uppå Sverige. GUSTAF ADOLPH afbidade ej fullbordandet af denna oväns förslag. Han gjorde fred med Polen, steg i land på Tysk bottn, öfvertygade Tilly, at han kunde öfvervinnas, trängde fram til Rhenströmmen; och segrande in uti döden stupade han för tidigt vid Lützen.

Mine Herrar, han föll, men hans ande sväfvade öfver hans Krigsmän, öfver deras Härförare, öfver de Statsmän, som utförde hans planer. Desse hafva uti lagar, som ännu efter så många år göra Tysklands säkerhet, satt en gräns för förtrycket och öppnat et vidt fält för uplysningen. Tyskland erkänner hans välgärningar; och antingen har Naturen igenom den enda på detta stora fält varande sten velat utmärka stället, där en sådan hjelte skulle falla, eller har en helig vördnad hos en enfalldig Allmänhet ibland flera defs likar endast förvarat denna, såsom et minnesmärke af deras Befriare. Det förra synes svårt at tro. Äger således det senare grund, så har den skriftställare orätt, som säger om HENRIC IV, *le seul Roi dont le peuple se souvient*; men vi som skörde frukten af samma välgärningar, som äge den äran, att vara Hans landsmän, vi böre förja, at innom ofs intet snille uplyftat sig nog högt, at värdigt sjunga Hans lof.

SVAR af Herr NILS von ROSENSTEIN,
Som under Secreterarens frånvaro företrädde
dets ställe.

Min Herre !

Då Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets
Academien fåg et rum bland sine Heders-Ledamöter ledigt, kunde detsamma åt ingen med flera skäl tilbjudas, än åt Eder, min Herre. Alt utvisade Eder för Akademien, och sammanstämde at göra dets val lika enhälligt, som sjelfmant: Snille, Kunskaper, Kärlek för Vetenskaper, Embete, Regentens förtroende, Medborgares agtning, egne förtjenster, och jag får tillägga Edre Förläders. För vittra Samfund synas väl Börd och Namn blotta tillfälligheter, då de ej med andra egenskaper äro förenade. Men Vetenskaperna hafva i alla tider varit tacksamme och en afkomling af Benzelier, som träder i deras fotspår, synes för Svenske Vetenskaps Idkare en Släkting, den deras kärlek skyndar sig, at gå til mötes. Denna känsla var hos oss så mycket verksam, som vi i Edert val funno en ersättning för en af våra ömmaste förluster. Edert hjerta har redan delat vår saknad, och J finnen at jag talar om Eder Morbroder, den af oss altid älskade och vördade, nu och framgent saknade Stats-Secreteraren Benzelsjerna. Han har til arf lemnat åt Eder de Lärdoms-Skatter han samlat, och dem Ni enligt hans affigt ämnen dela med allmänheten, då J gören dem tilgängelige. Men han har lemnat Eder et ännu dyrbarare arf, sin kärlek för Vittra yrken, sin ömhet för deras Idkare, sit nit at gagna, at upföka den för-

förglömda förtjensten, sin stadiga och oböjliga rättvisa. Jag känner vid detta tillfälle en förökad tillfredsställelse at gifva et ehuru svagt vördnadsoffer åt en bortgången Välgörare. Jag skulle känna en lika tillfredsställelse, at vara Tolk af Academiens tankefätt om Eder sjelf min Herre, dereft ej samma mangåriga och förtroliga vänskap, som för mig öpnat den fullkomligaste kännedom af Edra egenskaper, förböd mig at med loford fåra Edra öron. Det är dock en af dessa Egenskaper, som tillåtes mig at nämna, emedanden hos alla är en skyldighet och blott derigenom blifvit en förtjenst, at människor gifvas, som kunnat glömma den heligaste af alla pligter: det är Eder fanna kärlek för Fäderneslandet. Den har framlyft i det Tal, hvaruti Ni på en gång tecknat GUSTAF ADOLPHS, Sveriges och fannningens ära. At med rörelse se det ställe, där GUSTAF ADOLPH stupat tilhör hvar och en, som har någon känsla af hvad i Dödligheten är stort och ädelt; at vid denna syn ihogkomma och lifligt känna hvad man är en framträngande uplysning skyldig, tilhörde en Man, som fatt sig öfver Fördomar och infer Sanningens värde och nytta.

J skynden nu min Herre, at på en främmande ort fortfara at tjena Edert Fädernesland; och vi se med oro Eder ryckas ifrån oss i samma ögnablick, som vi Eder emottage. Vår saknad följer Eder, men äfven vår öfvertygelse, at af Eder icke blifva glömda, och vårt hopp at Eder snart återse och at då få draga en varaktig fördel af Edert upplysta biträde.

Lefvernes Beskrifning

Öfver

Hans Excellence, Riks-Rådet, Commendören
af alla Kongl. Maj:ts Orden,

HERR GREFVE

CARL WILHELM VON DÜBEN,

Författad och uplåst i Kongl. Witterhets. Historie
och Antiquitets Academien den 24 Julii 1791,

af

JACOB von ENGSTRÖM

Cantzli-Råd, Riddare af Kongl. Nordstjerne-Orden.

Framlidne Hans Excellence, Riks-Rådet, Commendören af alla Kongl. Maj:ts Orden, Ledamoten af denna Kongl. Academie, Högvälborne Grefve Herr *Carl Wilhelm von Düben*, var född här uti Hufvudstaden den 2 Februarii år 1724. Sju år voro ännu icke upnådde, då han förlorade sin Fader, Herr Riks-Rådet Friherre *Joachim Gustafsson von Düben*; men Försynen beskärde honom den tröst, at, uti sin då ännu lefvande Moders ömhet finna all den hulda omvårdnad, som så unga år hafva af nöden. Hon var Fru *Margareta Spegel*, Ärke Biskopens Doctor *Håkan Spegels* yngsta dotter.

På

På åttonde året njöt vår unge Friherre *Düben* en slags befordran, utan at det sig ens förvänta, utan at dertil något hafva kunnat bidra- ga medelst inlagde förtjenster. Det var en frugt af des Faders nedlagde möda uti Rikets tjenst, hvilken Sonen nu skördade efter Fadrens död. Konungen täcktes 1731 tillägga nyfsnämnde Riks- Rådet, Friherre *Joachim Gustafsson von Dübens* efterlämnade Änka och barn Grefligt stånd, namn och värdighet.

Vid så unga ar kunde väl näppeligen den- na omständighet väcka någon omtanka at göra sig denna nåd värdig, öka des hug och drift til förkofran uti kunskaper. Icke des mindre gick det i barna åren snabbt för Gref *Düben*, at lära känna sina första pligter, at samla begrep om de hufvudsakeligaste grundfanningar, och af deras sammanfogande frambringa slutsatser. Så- dant företråde äger et eldigt snille framför det tröga och kalla.

Mindre årens antal, än begrepets tilväxt skyndade unge Gref *Düben* til det allmänna lä- rofädet uti Upsala. Här hade han ock et yp- perligt tillfälle, at under en nära anhörigs up- lyfta inseende upodla de snille-gåfvor, hvarmed Naturen honom gynnat.

En moster af unge Gref *Düben*, Fru *Elisa- beth Spegel* hade varit gift med den därvarande lärde Ärke-Biskopen *Jöns Steuch*. Af denne blef Gref *Düben* på frynteligaste sätt uti des hus emottagen. Han underhöll och stadgade hos ho- nom de goda böjelser, hvilka redan vunnit bur- skap uti Gref *Dübens* unga hjerta. Ärke-Biskop

Steuch hade tilbragt sin mästa tid vid Läroflåndet såsom Professor vid Upsala Universitet. Väl förfaren uti rätta sättet at upfostra och undervisa, utslakade han vägen och målet för denne sin unge anhörige, til vinnande af de för honom nödiga kunskaper. Gref *Düben* å sin sida vandrade denna stråt med snabba, icke yra, steg. Utan at förbländas af de en ungdom så lätt retande genvägar, lemnade han aldrig den förefatta bana utur ögnastigte, hvarigenom han förvärfvade sig desto större insteg uti Ärke-Biskopens kärlek, och af honom högeligen älskades.

Med få ord: Gref *Düben* använde sin tid väl vid Academien; Jag förstår dermed at han med upmärksamhet fattade, genom uprepande behöll, och under öfvervägande lämpade til sit föremål de undervisningar honom bibragtes uti de flera Vetenskaper, hvilka tjena til grund för de insigter, förfarenheten sedermera kan samla. Utan detta besvär kan man til äfventyrs komma fort uti den så kallade stora verlden, men icke til rätta med granlaga ärendens mogna bedrifvande. Det faller kanske svårt i unga åren, at fatta öfvertygelse härom; den man erhåller i manna åldren är förknippad med så mycket större ledsnad, som den då förmärkte brist knappast kan ersättas.

I synnerhet drog Gref *Düben* märkelig fördel af de undervisningar honom meddeltes af den i alla Vitterhets delar så grundeligen lärde Professoren, Cantzli-Rådet *Johan Jhre*, Ärke-Biskop *Steuchs* Systerfon. Det är uti denna skola, som en mängd af vår snälla Svenska ungdom med den framgång blifvit danad, at de icke al-

lenast

lenast förmått göra Riket ypperligt gagn, utan äfven tillskynda sig sjelf heder och anseende. Här lärde Gref *Düben* alt hvad af et ämne för Rikets Cantzli plägar fordras.

Under alt detta förfummade Gref *Düben* icke andre gagnelige och prydlige öfningar; färdeles lekte defs hug på teckning och musik. Det var genom trägen slit häruti som grunden lades för en sedermera upöfvad god smak. Det förhåller sig med denna goda smak såsom med insigter uti Vetenskaper, at de egenteligen med möda måste förvärfvas, at man nödgas sträfva igenom hufvudgrunderne, om någon fullkomlig kunskap skal ernås. Huru många tröttna icke på halfva vägen och besvära sig öfver de Theoretiske kunskapers tröghet och torrhet; man vil hafva til det Practiska äfven med äfventyr, at deruti misslyckas. Det är snart sagt endast uti Guds dyrkan och sedoläran, som man synes fördraga den Theoretiska kunskapen, ja ofta anser den för tilräckelig, med åsidofättande af defs föreskrifters utöfning, hvilken faller det elaka hjertat mycket besvärlig. Ärke-Biskop *Stenck* var sorgfällig at defs unge anhörige skulle vinlägga sig om begge delar, och, til all lycka för Gref *Düben*, seck han behålla denne sin andre fader, til defs han i det närmaste upnådt ändamålet med sit vistande vid Academien.

Om sommaren 1742 afled Ärke-Biskop *Stenck*. Kort därefter lämnade Gref *Düben* Upsala Academie och blef samma år i October månad antagen såsom Extraordinarie Cantzlist uti Kongl. Cancelliet och defs Inrikes Civila Expedition.

Ynglingar hafva gifvits, hvilke, genom detta förlita inträde uti något allmänt värk, ansett sig redan såsom betydande Embetsmän, smickrade til deras skada med beröm vid Academien, trodt sig hafva insupit all kunskap; ansetts all vidare förkofran i Vetenskaper såsom et blott fortsatt gräl från Academien. Gref *Düben* icke så. Han betraktade de erhållne undervisningar såsom utfäddade frön, hvilka tsrftvade tid at uppskjuta och under växten med omsorg vårdas, om de en gång skulle kunna bära mogen frugt. Han fann här et fält af nya göromål, af nya ämnen för sin läragtighet. Han inträdde i denna nya Skola med en sedsamhet, som den ovärderlige egne kännedommen måste ingifva ynglingar, och dem så väl anstår. Han satte värde på de nya lärdomar han här hä tade, och högagtade sine förmäns mogna förfarenhet, som dem meddelte. Fölghen blef, at han tillbaka rönre deras vänkap, hvilken tillskyndade honom den förmän at nästföljande året förordnas at vara Ambassadörerne fölgagtig til Congressen i Åbo, och dem uti deras Cantzli til handa gå.

Uti fredlig tid, under sänja och godt förstånd, är icke svårt at träffa öfverenskommelser emellan Riken och Stater; men at återföra fredens fälla lugn emellan Magter, hvilke emot hvarandra låtit strids-baneret sväfvä; at underhandla med en Magt, som har fördelarne för sig; at jämkä förliknings vilkoren, när påstående-erne äro högt drefna; at göra förlusterne drägelige, det är et bekymmersamt värf. Nu teck Gref *Düben* på stället erfara, at alt sådant kan

kan vinnas medelst mycken upmärksamhet, förfigtighet, tolamod, ståndagtighet och väl afmått upförande.

Vid återkomsten från Congressen i Åbo, täcktes Konungen utnämna Gref *Düben*, at såsom Hof-Junkare upvagta vid Hofvet. Den härmed förknippade tjenstgörning lade dock inga hinder i vägen för Gref *Düben*, at följa sin böjelse för flit och insigters ernående. Han fortsatte sit förra arbete, at gå tilhanda uti Konungens Cantzli; men, som han nu fått mera smak för Utrikes ärenden, önskade han och erhöll flyttning til Kongl. Utrikes Expeditionen.

Ofta har man ingen annan belöning för använd flit och möda, än den egne tilfredsställelse, at hafva ökat sin förfarenhet och fullgjort sin pligt. Denna tilfredsställelse är tilfyllest görande för ädla hjertan, fast de ock skulle sakna en förtjent rättvisa; et oblidt öde, mindre kämbart för dem, än för det allmänna, som dels förlorar dem, dels från sig ser aflägnas andre af deras halt, dem et vidrigt exempel af saknad upmuntran skulle hålla tillbaka. Gref *Düben* var lyckeligare. Han hade haft den förmån, at vid Congressen i Åbo arbeta under en Herre, som kunde urskillja snillegåfvor, som förstod at fäta värde på ynglingars hug til flit och arbetsamhet, som kände upmuntringars värkan på goda snillen, som gjorde sig et nöje at visa vänskap. Herr Riks-Rådet, Baron Cedercreutz hade vid Congressen i Åbo, lärt känna Gref *Düben* på et för honom fördelaktigt sätt, och, då han om sommaren 1744 gick såsom Ambassadör til

Ryska Hofvet, begärte och erhöll han Gref *Duben* med sig såsom Cavallier vid Ambassaden, samt at gå tilhanda vid Ambassade-Cantzliet.

Det lönte mödan för en ung man, som vinlade sig om utrikes ärenden, at på stället få den fäkraste underrättelse om denna Fäderneslandets granne. En magt, som i vidd öfverträffar alle andre Europeiske Stater; som uti mängd af färskilta folkslag, hvilke lyda dess spira, icke utom Turkiska Staten har sin like; som, utan at äga en folkmängd, svarande emot vidsträcktheten af dess gränser, likväl befaller stora folkskaror, så mycket tjenligare uti fält, som de äro vande vid tarfveligt uppehälle; som ifrån Ishafvets köld, utmed Chinas gränser sträcker sig til Asiens upvärmda luftstrek: en Stat som redan skördade frugren af Peter den förles outtrötteliga bemödanden; hvars färskilta landskaper uti färskilta afkastningar alltrade af sig snart sagt alla de nödvändighets varor, det hela fordrade; som utöfver eget behof, försåg andre länder med lifsmedel, hvad til skeps utredning tarivas, metaller och mera; som redan var mäktig nog at ehuru aflägsne hafva inflytelse på Södra Europas hvälfningar och öden; hvars Statsförfattning, i många delar, skild ifrån vår, kräfde den Styrandes ännu skilgagtigare omsorger, i anseende til olikheten af de folkslag, som bebo dessa vidsträckta länder. En nogare kännedom och et granfynt öfvervägande af alt detta, utbredde mycket ljus uti politiska ämnen.

Ehuru, under en upmärksam, förfaren och med drift begåfvad Minister, hvad Hof det hälfst
må

må vara, man kan äga tillfälle at inhämta kunskap om andra Hofs och länders ställning eller belägenhet, färdeles, när en vidsträckt oafbruten brefväxling underhålles; infes dock lätteligen at egen närvaro på stället bibringar fåkrare, fullkomligare underrättelser. Så dömde Gref *Duben*, hvarföre han, vettgirig såsom han var, önskade at äfven vid något annat Hof blifva brukad til förkofrande af sina kundskaper. Det lyckades honom. Han skickades 1746 om vintren til Preussiska Hofvet.

Konung FREDRIC den andra, allmänt kallad den Store, hade redan börjat til denna äretitel inlägga någon förtjenst, hvartil en lång förfarenhet med stora bedrifter sedermera råga samlat. Denne Slesiens eröfrare hade vid förlidne årets slut, medelst det för samma Hertigdöme vågade andra kriget, segrande stadfäst besittningen deraf genom den i Dresden slutna fred. Han smakade nu fredens ljufva frugter: et lugn, hvilket han använde til sina länders och undersåtars förkofran, jämte återställandet af sin krigsmagt efter de i kriget lidna förluster. Hans förefats at alltid vara beredd, satte honom i stånd at äfven sedermera ärorikt utföra et tredje krig för Slesien. Här fann Gref *Duben* en förändrad verld emot hvad han nys erfarit. Mindre vidd af länder, mindre sammanhang dem emellan, mindre folkrikhet, mindre bördighet til någon del; likväl kunde denna Stat, genom vis och omtänksam styrelse bringas til det anseende, at mäta sig til sin fördel med andra ansefligare stater. Så-

dant var för den upmärksame här at inhämta och lära.

Vid Berlinska Hofvet vistades denne tiden såsom Konungens Sändebud, Cantzli-Rådet *Carl Rudensköld*, sedermera Riks-Råd och Grefve, hvars oförlikneliga snille, vett, kunskaper och skickelighet uti ministeriella ärendens bedrifvande, ännu äro i friskt minne. Af honom var mycket at lära; och Gref *Düben*, som kände värdet där-af, förstod at draga all förmån af den korta tid han under denne Minister arbetade.

Följande året om sommaren lämnade Herr *Rudensköld* Preussiske Beskickningen för at hemma tilträda Stats-Secreterare ämbetet för utrikes ärenden, som honom blifvit anförtrodt. Gref *Düben* erhöll imedlertid Commisjons-Secreterare beställningen vid samma Hof, hvilken han några år betridde.

Här var Gref *Dübens* vistande för honom sjelf utmärkt angenämt. Icke allenast tilvann han sig allas agtning med sina behageliga umgänges gåfvor, utan han hade äfven den smickrande lyckan, at vid Hofvet hedras med et ganska nådigt bemötande. En följd deraf var det tiltråde honom lämnades, at deltaga uti de inom Kongl. Hofvet anstälta förnöjande tidsfördrif, bestående til någon del uti anställande af Skådespel, hvarmed en del af den Kongliga Familjen sig förlustade.

Vid Hof-lefvernet hade Gref *Düben* efter hand hunnit vänja sig; och kanske var det en förmån för honom, at hafva inhämtat denna första förfarenheten på utrikes ort. Det för honom smickrande

rande fätt, hvarmed han vid Preussiska Hofvet var anfedd, kunde icke annat än här hemma föranleda et fördelagtigt omdöme om defs goda egenskaper. Man föreställe sig dessa såsom lämpeliga vid et Hof, hvilket började at blifva lysande och af flera skäl ådrog sig upmärksamhet. År 1757 erhöll Gref *Düben* Kammarherre fullmakt och hemkallades, at i sådan egenskap upvakta då varande Drottningen.

Emot detta höga förtroende svarade Gref *Düben* til alla delar. Man igenkände icke uti honom den af flere stränge och ömtolige författare med starka drag afskildrade Hofmannen. Nej, här var en af de Hofmän, hvilke icke söka sin lycka eller vinlägga sig at bibehålla sit herrskaps nåd på andre medborgares bekostnad; hvilke långt ifrån at någon förolämpa, genom Höfligt bemötande vinna och underhålla medborgares agtning och vänskap; hvilke utan hug at lysa framför andre, hålla en anständig medelväg emellan yppighet och knapphet. Icke själf intagen af såfånga, lämpade han sig allenast i det fall efter andre, när det icke kunde undvikas; aldrig fysiolös, utom de upvaktnings stunder, då det skulle förekommit löjligt, at sig något annat företaga; icke löpande efter belöningar, icke bländande sig uti andra ärenden än dem, hvilka borde honom åligga. Med en klok mans varsamhet undvek han lyckeligen alla i defs väg liggande klippor, som kunde vara farliga.

Sådant förhållande behagade den milde Konung ADOLF FREDRIC, och vann den granfynste Drottning LOVISA ULRICAS bifall. Deras förtroende

ende för Gref *Duben* tilväxte stundeligen. År 1752 updrogs honom, at upvakta då varande Kron-Prinsen, vår nu regerande nådigste Konung och Herre, under des s upfostran. Året derefter täcktes Drottningen anförtro honom at gå til handa vid Hennes enskylda brefväxling. År 1763 förordnades han til Drottningens Öfver-Kammar-Herre, med Hofmarskalks fullmakt; hvarefter han samma år pryddes med Kongl. Nordstjerne-Orden och skickades til Ryska Hofvet at, å Deras Majestäters vägnar, lyckönska Kejsar PETER den 3:je til des upstigande på Ryska thronen.

De utmärkte nådebetygelser Gref *Duben* vid Hofvet i Petersburg åtnjöt, äro väl egentligen at tillskrifva samma Hofs högagtning för de höga Personer, hvilka honom detta värf updragit; men, då man befinnar, at deras val fallit på Gref *Duben* i afseende uppå des skickelighet, skulle honom icke all billig rättvisa vederfaras, derest man icke medgaf, at hans personliga berömliga egenskaper äfven tillskyndat honom flera höfligheter.

Denna korta förrättning i Petersburg lika såsom banade vägen för Gref *Duben* til en mera Ministeriel beskickning, hvilken hade kunnat medföra et längre vistande på utrikes ort, så framt icke en ny befordran hemma snart återkallat honom til Fäderneslandet. Han var först ämnad at såsom Extraordinaire Envoyé afgå til Berlinska Hofvet. Man syntes näppeligen kunna fända någon tjenligare at underhålla vänskapen och förtroendet emellan tvänne så nära befryndade Hof. Gref *Duben* hade förut varit på en
för

för dets person ganska angenäm fot vid Preussiska Hofvet ansedd. De fleste personer, hvilkas agtning han den tiden därstädes vunnit, voro ännu lefvande; Han ägde sit eget Hofs utmärkta förtroende; Icke at förtiga den skicklighet til et sådant värfs utförande, den han, så väl genom förvärfvade insigter, som genom handläggning vid Ministeriella ärenden sig förskaffat. Hvad större, hvad flera skäl och anledningar kunde väl finnas? Det var ock intet någon brist i denna delen, utan andra orsaker, som föranlät et upskof med denne tilämnade beskickning; hvilket nogsamt skönjes deraf, at Gref *Düben* samma år 1763 skickades med Caractere af Envoyé Extraordinaire til det Ryska Hofvet, til hvilket dets nyfsmämnde egenskaper jämväl i det närmaste sig passade.

Här var nu Gref *Düben* återbragt til utrikes ärendens bedrifvande, som någon tid syntes vara utur dets väg. Jag säger syntes; ty, om icke dets syssla vid Hofvet medförde någon skyldighet, at sig med utrikes ärenden befatta, så, utom det at man icke lätteligen lägger å sida hvad som i yngre åren utgjort dets hufvudyrke, så är ock ännu icke förgätit at Drottning *LOVISA ULRICAS* ypperliga snille äfven omfattade denna delen af politiken, och at Hennes Hof var en lika så god Skola i politik som i vitterhet.

Ränkor, list, falskhet och smicker hedras ofta ganska obilligt med det vackra namn af politik; Men sådan var icke Drottning *LOVISAS*. Hennes caractere medgaf det heller icke.

Den

Den ägta politiken är grundad på fanning och rättvisa, hvilka egentligen äro et och det-samma. Rena affigter flyta ifrån denna klara källa, och de skulle så mycket mer förlora, då de med tvetydighet framställas eller med konfigrep skulle föka vinnas, som de då misškändes. Men, när man förkastar dessa bedrägeriets föragtliga medel, utesluter man icke varsamhet, försigtighet, återhållsamhet, när det behöfs, och tjenligt föredragnings sätt, i ordalag lämpade efter de personer, med hvilka man äger at underhandla. Et Sändebud begåfvadt med dessa egenskaper, som fanning och rättvisa aldrig lämnar utur ögnafigte, är en ypperlig berömvärd tjenare; hvar emot en Minister, en gång beträdd med falskhet, är sedermera föga gagnelig för sin Herre, otjenlig at underhålla et godt förtroende, icke skickelig at med framgång underhandla. Oftast faller et sådant förhållande på honom sjelf tillbaka. Jag tycker mig, i visst afseende, kunna betragta de Ministrar, hvilke, uti någon trängande nöd skulle nyttjas at bedraga, såsom så kallade förlorade barn, af hvilka man sig uti fält stundom nödgas betjena.

De föreskrifter, hvarmed Sändebud vanligen blifva försedde, kunna vara ganska utförlige. Brister måste de likväl, såsom andre tidens foster vidkännas. Hvilken skulle väl tiltro sig at förutse alla möjliga händelser? När föreskrifterne icke finnas lämpelige til yppade oförutsedde omständigheter, eller icke sträcka sig til nya förekommande ämnen, då fättes et Sändebud på et verkligen granlaga prof, särdeles när råde-
rum

rum skulle saknas at inhämta nya befallningar. Villrådigheten flyr genast, utan betänkande, utan nöd, til den äfven för den försämrade sundom outhärliga utväg, at anmäla bristande föreskrift, ehuru med äfventyrande at se et fördelagtigt tilfälle gå utur händerne. En Kunnig och rådig Minister, som rätteligen känner andan af sina föreskrifter, behöfver icke på sådant sätt vinna tid och spara sin omtänka. Han vet at det ögnablick, som företer en fördel för hans Fädernesland är dyrbar, at det kunde förloras utan hopp, at återfås; han är angelägen at deraf draga förmån och tager et beslut, icke emot, ehuru kanske utöfver sin föreskrift. Det lyckas; och han saknar säkerligen icke sit Hofs bifall.

Det var ofelbart en man af sådan skickelighet, som utmärktes uti det bekanta fåordiga, men sinrika råd: *Skicka en vis*. Man är icke vis utan snille och förstånd, utan uplysning och insigter. Uti fordna tider då Folkslagen sökte äran uti drabbningar, icke uti den förkofran en lugn odling rikeligen tillbjuder; då man mera skattade vidden af äröfringar än deras bördighet, kunde et Sändebud vara belåtet med inskränktare insigter, allenast han var förfedd med någon vältalighet och öfvertalnings-gåfva; men sedan äröfrings-lystnaden, uti upplysare tidevarf lämnat rum åt mera hälsofamme, mera välgörande affigter, fordras vidlyftigare kunskaper. Den på öfverenskommelser grundade Folkrätten har med senare tider vunnit mycken tilväxt. Dets kändedom är likafå outhärlig som at vara väl underrättad så väl om Fäderneslandets som andra rikens

rikens förmåner och brister uti hushållnings och handelsvägen. Det är efter dem man säkra uträknar Statens välstånd och styrka; det är ock deraf man dömer om deras sanskyldiga interessen.

Kunde Gref *Düben* Beskicknings-berättelser ännu i dagsljuset framkallas, skulle de vara ojäf-agtiga vittnen om det nit och den upmärksamhet, hvarmed han förrättade det honom updrag-na värf i Rysland. Imedlertid må en annan om-ständighet anföras, hvilken icke mindre talar til hans förmån. Man var få tilfreds med hans för-hållande vid Ryska Hofvet, at han, ehuru 1764 utnämnd til Hof - Cantzler, likväl ännu någon tid måste fortfara vid beskickningen.

Gref *Düben* hemkom 1765 och tilträdde genast Hof-Cantzlers Embetet, deltagande uti utrikes ärenderne, hvilka, utom andra särskilta göromål, samma Embete åtföljde, til dess han år 1769 förordnades til President uti Kongl. Cammar-Revisionen.

Fremmande kunde väl de uti detta Collegio förekommande ärenden i vissa afseenden vara för Gref *Düben*; men icke besvärlige. Up-ammad i fysflor och begåfvad med den rätta Embetsmannas egenskap, at vara nitisk, trägen, och grannlaga om förrättningarnas handhafvande, dem han anfåg för grundvalen til allmän säkerhet, blef Presidenten snart hemma med det honom här ålåg. Han bestridde detta Embete in til år 1788, då Konungen täcktes kalla honom at intaga et rum uti Dess Råd-Cammare, hvartil han redan en gång förut, nämligen år 1772 af
Riksfens

Rikfens då förfamlade Ständers förtroende varit föreflagen.

Kort efter hans inträde uti Rådet updrog Konungen honom, at tillika hafva fäte uti Kongl. Canzli-Collegio, samt befattning med utrikes ärenderne, dem han ock förvaltade til sin Konungs höga nöje intil dess en småningom tiltagande opasflighet medtog hans krafter och sluteligen ändade hans lefnad den 29 Dec. nästlidne år.

Framlidne Hans Excellence Gref *Duben* lefde uti et tidehvarf, märkeligt af en tiltagande uplysning, utmärkt genom åtskillige händelser af granlaga art och beskaffenhet. Hans Excellence var beständigt nära källorne, hvarifrån betydliga händelser borde leda sitt ursprung. Och det kan icke annat vara, än at han äfven i sin mån uti dem på et eller annat fätt deltagit; men sådant skedde med en varsamhet, som til någon del torde kunna härledas från hans caractere, men äfven til någon del tillskrifvas den vana, han ifrån yngre åren sig förvärfvat under vistande vid utrikes Hof.

Med nit och trohet upfylde han sina skyldigheter uti de honom ombetrodda värf och Embeten. Redlighet och Munterhet flyrde umgänget med hans Medborgare. Emot underhafvande var han vänlig, men alfvarsam. Hvad som ännu mera ökte värdet af desse med flere dygder, dem man, hos Hans Excellence Gref *Duben* måste höga, agta, var det, at han sjelf ansåg dem såsom pligter, hvilka ingen förtjenst medförde. Han räknade *Dygden vara sin egen belöning*; och antog äfven denna tanka til vallsprak såsom Commendör.

Flere af det människliga lifvets fördelar, dem man vanligen hänförer til lycka, hade Försynen unnat honom, och deribland äfven den af et lyckeligit ägtenskap med sin anhörige, Friherrinnan *ULRICA Duben*, Dotter af Hans Excellence Herr Riks-Rådet och Cantzli-Presidenten Friherre *JOACHIM ANDERSSON von Duben*. Han saknade Henne til sin stora sorg 1777; men en Son *) och en Dotter **), frugten af deras ljufva sammanlefnad, delade den ömma vänskap, han hyft för deras Moder, och hafva nu i deras ordning fådt befugta en huld Faders graf med deras tårar.

Konungen täcktes altid omfatta Gref *Düben* med nåd och välbehag. Han rönste deraf flera vedermälen, hvilka dels utmärkte hans Person, dels tjente at lätta bekymren under det göromålen för honom ökades. År 1772 utnämndes Gref *Duben* til Commendör af Kongl. Nord-sijerne-Orden, och år 1787 til Commendör af alla Kongl. Maj:ts Orden, samt at vara högste Ombuds-Man vid Seraphimer-Gillet. Äfven blef honom updraget, at vara ordförande uti Kongl. Nummer-Lotteri-Direction och General Tull-Directionen.

Gref *Dübens* utmärkta smak för de fria Konsterna, hade nagon rättighet, att blifva af dem offen-

*) Herr Grefve *GUSTAF von DÜBEN* numera Cavalier hos Hennes Kongl. Höghet Hertiginnan af Södermanland och Capitain vid Konungens Egen Grenadier Battalion.

**) Fröken *ULRICA von DÜBEN*, blef såsom Hof-Fröken hos Högberädda Hertiginnan den 18 Maj 1794, ett med Förste Hof-Stallmästaren m. m. Friherre *CLAAS RAMB*, och är hans tredje Fru.

offenteligen ärkänd. Det blef icke heller uttåg-
 agt låtet. Kongl. Målare-Academien uptog ho-
 nom ibland sina honoraire-Ledamöter, och af
 Musicaliska Academien blef han äfven medlem.

När denna Kongl. Academie af vår Nådige
 Konung åter uplifvades, blef Hans Excellence Gref
Duben en af de honoraire Ledamöter, som der-
 til utnämndes. Han hedrade Academien med sin
 närvaro så ofta lysflorne medgäfvos och hälften vil-
 le det tillåta. Särdeles erinren J Eder, mine
 Herrar. hans omsorg under Presidentskapets för-
 valtande år 1786, och det nätta Tal, hvarmed
 han samma Embete nedlade den 7 Januarii. 1787.

Detta är allenast et korrekt utkast af Hans Ex-
 cellence Herr Riks-Rådet m. m. Grefve *Dubens*
 lefnadslopp. Mycket hade ännu kunnat vara at
 tillägga, utan äfventyr at befanna den gamla
 kända utlåtelse: at om dem, om hvilke mycket
 kan förtälljas, äfven mycket ondt berättas må-
 ste. Men detta torde vara tilräckeligt at ådaga-
 lägga beskaffenheten af vår förlust, billigheten
 af vår saknad.

Lefvernes Beskrifning

Öfver

Framlidne Presidenten i Konungens och Rikets
Hof-Rätt i Åbo, Commendören af Kongl. Nord-
stjerne-Orden samt Riddaren af Kongl.

Svärd-Orden,

FRIHERRE

AXEL GABRIEL LEJONHUFVUD,

Författad och uplåst för Kongl. Vitterhets, Historie
och Antiquitets Akademien den 24 Julii 1791.

Af

FRIHERRE *SHERING ROSENHANE.*

Förste Secreterare i Konungens Cabinet för Utrikes
Brefväxlingen.

Friherre *Axel Gabriel Lejonhufvud* föddes på
Säters Kongsgård den 13 Sept. 1717 g. St.
Fadren var Öfverste-Lieutenanten vid Kongl.
Dal-Regementet, Friherre *Carl Leonhard Lejon-
hufvud*, och des Frö Moder, Grefvinnan *Elsa
Barbro Oxenstjerna* af Huset Kronoborg.

Att vidlyftigt upräkna des Förfäder, håller
jag mindre nödigt. Icke att jag är intagen af
en och annans grundsats att utur Minnes-skrif-
ter dem utsluta; utan blott af frugtan att för
Kongl. Akademien uptaga en dyrbar tid. Hi-
storien,

florien, som är ett af des hufvud-yrken, lärers oss, att de ätter, hvaraf Friherre Lejonhufvud var uprunnen, haft mer och mindre del i Rikets öden och med våra Konunga-hus varit beslägtade. Att Friherre Lejonhufvud härstammade ifrån en af våra äldre slægter, är en allmänt bekant sak; men det, som hos våra Häfdatecknare och Genealogister finnes vara mindre tydligt anmärkt, är, att alla Friherrar Lejonhufvud leda sitt ursprung ifrån denna slægts äldre hufvud-gren, hvaraf den yngre eller den Grefliga förändrat sitt namn efter Tyska språkets uttal; ett namn som genom vanan, ej genom något samtycke hos våra Adelige ätter, vunnit burskap. Deraf har ock händt, och händer ännu, att många, hvilka ej använda sin tid på Genealogiska ämnen, icke hålla den Grefliga ätten af lika Svenskt ursprung med den Friherrliga, som icke trodt sig äga någon orsak, att förbyta sitt gamla slägt-namn eller gifva det en utländsk ändelse.

Utan kunskaper, utan hog att dem förvärva, blifver äfven den största härkomst mindre aktningvärd. Utan ett rätt begrep om heder och dygd; utan en grundelig kännedom af de pligter, Religionen, Sedoläran och Lagarne oss föreskrifva, är all förmån af lysande börd och ärfda titlar af ingen betydighet. Långt ifrån att ett stort namn, högt anseende, präländ titlar, urgamla perme-bref och de mäkt utfirade sköldemärken kunna öfverskyla brott och förseelser, de må härröra af okunnighet eller illvilja, göra de dem blott mera synbara. Ju högre en man är uphögd öfver den allmänna ho-

pen, ju mera är allmänhetens upmärksamhet på honom fäst, och ju vaktsamare bör han vara, att förlå förkassa sig kunskaper, och sedan använda dem på ett sätt att han ej behöfver fruckta allmänhetens dom. De Föräldrar, som ej hos sina barn söka inplanta sådana tänkesätt, seta ej allenast emot de oemmenskilt ålagde plig-
ger, utan begå ock ett af de största brott emot det samhälle, hvars medlemmar de äro. I stället för att upföda ärlige och redelige medborgare; i stället för att af sitt Fosterland lämna kunnige och pålitelige medlemmar, öka de blott antalet af de onytriga varelser, hvilka, alltid en börda för Staten, kunna genom deras falika begrep, origtiga grundsatser och skadeliga fordomar, händelse-vis innom densamma förorsaka mer och mindre oreda.

Alt detta insågo, Friherre Lejonhufvuds Föräldrar. Att väl upfostra sina barn ansågs af dem ej allenast för en öm skyldighet, utan för deras bästa tidsfördrif. Fadren en gammal Krigsman, hade folgt Nordens Alexander på dess krigståg, men under dem ej förlemmat att idka Lärdom och Vitterhet. Modren förenade med tågring och dygd, mycket af det snille och de kunskaper, som vi än i dag med fågnad ägeninne hos flera af dem, som bära hennes i Sverige vordade namn. Det var underinseende af så likasinnade Föräldrar, som Friherre Axel Gabriel Lejonhufvud, den äldste af tretton barn, tillika med sina yngre syskon blefvo upfödde. En god upfostran var ock det största arf han efter dem, kunde vänta, ty hvarföre behöfver

ver man förtiga, att föräldrarne kände till fulla tyngden af tryckande behof. Då de på sina barns undervisning upoffrade ej allenast sitt öfverflöd, utan äfven det nödvändiga, ägde de äfven rätt till deras erkänsla. Derföre borde ag icke anföra, att man uti Friherre Lejonhufvuds älderdom alltid hörde honom i de mäkt rörande uttryck omtala sina hulda Föräldrar, så framt en slik erkänsla ej i vår tid räknades ibland fällsynta dygder.

Han hade fökt förvärfva sig underbyggnad i mer än en Vetenskap: Han hade redan lärt känna verlden, innan han deruti inträdde. Hos dem, under hvars upsigt han började sin tjensteväg, ansågs derföre med upmärksamhet, att en yngling, som för första gången lämnade sin hemort, ägde en större insigt ej allenast i de grundeliga, utan äfven i de prydeliga Vetenskaper, än många, som uppehållit sig vid de allmänna läroverken, och i flera delar en äfven så stor förfarenhet med dem, hvilka något längre befunnit sig på en mindre inskränkt skådeplats. De som upoffrat sin tid åt nöjet och hvilan, och som trodt, att utom en viss krets, man ej kan odla sitt snille, förvärfva kunskaper och erfarenhet samt förfina federne, döljde icke sin förundran, att Friherre Lejonhufvud, utan att hafva tilbragt en tid i deras umgänge, redan med dem kunde jämföras i granliga belesvenhet och intagande umgänges-gåfvor: att han uti insigter och nyttiga yrken dem till fulla öfverträffade: och änteligen att denne unge Ädling, kommen ifrån en af våra aflägsnare Provincer, talte Franska språket

ket med större färdighet, än mången som nyss lämnat Franka Hufvud-Staden.

Sin tjänste-väg började han år 1734 i Rikets Cantzli och Utrikes-Expeditionen. Han kom att arbeta under en Herre, som inemot ett halft århundrade hade haft del i allmänna ärenderne, och fördenskull sådt dela samma öde med andra högt upfatte män, att af sina anhångare blifva med äfven så liten urskillning berömd, som af sina motståndare lastad. Detsamma skyldskap med Riks Rådet Grefve Horn, det förtroende, hvaruti han hos honom stod, den vänskap och ynnest, hvarmed han af honom omfattades, gaf Friherre Lejonhufvud förhoppning om den mest lyfande framtid, så framt han ej förutsett, att denne Herre, da till ålder kommen, skulle antingen snart betalade naturen sin rätt, eller ock blifva ett offer för de hvälsningar, som innom detta Rike varit mindre sällsynte än i något annat.

Han utvalde derföre en annan väg, och lät anteckna sig ibland det folk, som åtagit sig den dyra pligt, att blifva samhällets värn, men som en mindre blid lycka stundom gör til offer för allmän säkerhet. På krigets bana halva ock de fleste af dess Förfäder och slägringar förvärfvat sig ett vidtfrägdadt namn och ett stort anseende. Ibland andra påminner man sig en dess Farbroder Knut Lejonhufvud, som, enligt en skåde-penning, har i det stora slaget vid Narva dödt hjeltars dod, och med värjan i handen fallit för sin segrande Konungs fötter. *)

År

*) Se Cantzli-Rådet Berchs Namnkunnige Svenske Herrars och Fruars Skåde-penningar. B. II.

År 1736 antogs han till Rustmästare vid Kongl. Lif-Gardet, och blef först fem år derefter Fänrik vid detta Regemente. Han hade nu upnådt en ålder, då mången öfverhopad med större befallningar, ändå klagar öfver lyckans vidrighet. Efter trettio års krigstjänst hade han hunnit förvärfa sig en Öfverste-Lieutenants Fullmakt och Riddare-koriet af Kongl. Svärds-Orden. Jag vil ej vara vidlyftig öfver des krigsförrättningar, ty han innehade aldrig något öfverbefäl. Att han troget, fast i mindre grader, utförde sina värf och upfylde sina skyldigheter, bör ej anföras som något ovanligt. Ty hvad borde man vänta annat af en ärligt sinnad Man, sådan som Lejonhufvud?

Tvänne Krig upträndes under Lejonhufvuds tjänste-tid. Då han under det förra befann sig ibland de yngre Officerare. kom han icke att göra tjänst vid Hufvud-Arméen. Att bivista det senare. hade han visst icke sig undandragit, dereft han ej fadt ändra sin förefats, genom mera lysande och för honom angenämare hinder.

År 1756 voro Riksfens Ständer betänkre, att utse dem som skulle upvakta den unge Thronföljaren, vår nu varande Konung. Ibland deras antal räknades äfven Friherre Lejonhufvud, och emot den tidens vana, ägde i anseende till honom Konungen och Folket ett förenadt tänkesätt. Denna upvaktning, som i sex år påstod, uphörde ej förr än Kron-Prinsen blifvit myndig förklarad och i Svea Rikes Råd tagit säte. De som nu erfara Konungens kärlek för Vitterhet och bokliga konster, det hägn, hvarmed han

omfattat deras idkare, lära medgifva, att umgänget med Friherre Lejonhufvud, dertil i sin mån bidragit.

Friherre Lejonhufvud gick efter slutad upvaktning så mycket nögdare till sin stillhet, som han var lifligt intagen af den glada förhoppning om en framtida fällhet för dess fosterland. I det lugn han nu vistades, blef han snart åter upfökt. Under den tid han vid Hofvet gjorde tjenst, hade han varit nog lycklig att förvärfva sig sin Öfverhets nåd. Utom de prof deraf han redan rönt, erhöll han år 1765 Hofmarskalks heder och namn, och blef tvänne år derefter Öfver-Kammarherre hos Prinsessan SOPHIA ALBERTINA. Han fortfor med denna nya upvaktning i trenne år, men drog sig ifrån Hof-lefnaden, då han fann att dess glada ålder redan för längre tid hade uphört. Han hastade ifrån den så kallade stora världen, innan den ännu hade till fullo honom öfvergifvit. Han återgick i sitt lugn, innan ledsnaden hade honom så förtärt, att han ej mera var i stånd, att känna ljusligheten af en stilla lefnad.

Friherre Lejonhufvud hade bivistat flera af våra Riks-möten. Vid Riksdagen 1765 och 1766 hade han, såsom Ordförande i Expeditions Deputationen, vunnit fleres bifall. Han beredde sig att delta i öfverläggningarne vid ett annat, som till sin anledning bedröfligt, i sin fortgång oroande, bebadade vid sitt slut en mera glad utsigte. En Thron-förändring timade i Sverige. ADOLPH FREDRIC var inom några ögonblick frisk och död i sin borg. GUSTAF III. vistades i Paris. Under

der det man afväktade des återresa till Fäder-
neslandet, utskrefs ett Riks-möte, som öppnades
några veckor efter den unge Konungens hem-
komst. Vid det samma fördes Land-marskalks-
stafven af Friherre Lejonhufvud, som den, med
Konungens bifall och efter fleras önskan, genom
sitt stånds fria val hade emottagit. Det tillhö-
rer Historien att omtala detta Riks-mötes hvarje-
handa skiften. Jag inkränker mig blott inom den
anmärkning, at vid den sammankomst af Rikets
Ständer, da Friherre Lejonhufvud emottog upvakt-
ningen hos den Förste, som vid denna tiden hade
nyls emottagit sin Faders Krona, hade flera blodiga
upträden varit synliga. Vid detta Riksmöte åter, då
han sjelf var Anförare för Rikets Adel, blef det hans
lott, att se minnet utplanas af bedörfveliga tider:
att vara vittne, det Riksfens Ständer den 21 Aug.
1772.ingo en förlorad frihet återgifven, och att
de till Konungen återlämnade en uti en ny Grund-
lag erkänd Konunga-magt: och ändteligen att
en kort tid derefter få underskrifva den Akt,
hvarmedelst detta Konungens och Svenska Fol-
kets gemensamma och enhälliga beslut blef till
fullo stadfästadt.

Det skulle vara ett lågt smicker och till ful-
lo fridande emot fanningen, om jag påstod att
Friherre Lejonhufvud öfverträffat alla dem, som
före honom varit Ridderkapets och Adels Ord-
förande. Men det vore, att mindre rättfärdiga
des minne, om jag nekade, att under de femton
manader han förde sin Land-Marskalks-Staf, han
hade tilvunnit sig både sin Konungs Nåd och
sitt stånds agtning och vänskap; eller om jag på-
stod

stod att han på något sätt fördunklade glansen af den sköld, som så länge prydt vårt Riddarhus. Under påstående Riksdag blef han utsedd till en af Riddare-husets Directörer, och 2:ne år derefter, såsom ett vedermåle af Ridderkapets och Adelns ärkänsla ärhöll han ett Exemplar i guld af den Medaille, som blef slagen öfver upresandet af Konung GUSTAF 1:s Årestod. Straxt efter Riksdagens slut, blef han af Konungen utnämnd till Commendör af dess Nordstjerne-Orden, och år 1775 till President i dess och Rikets Hof-Rätt i Åbo.

Då jag ej själf äger de insigter, som fordras att väl bekläda Domare-fysslor, vore det förmätet af mig, att fälla något omdöme öfver Friherre Lejonhufvud, såsom Innehafvare af detta vigtiga Ämbete. Att likväl döma af dess grundsatser och öfriga egenskaper, torde man saklöst kunna gifva honom det vitts-ord, som blifvit affagt vid en i Lagfarenheten mera bepröfvad Herres Graf, *att dit hans syn hann sig tränga, fick orättvisan alltid dödeliga stygn.**) Men då han nu kom at lägga hand vid ämnen olika till beskaffenhet och föremål, med dem han förut sig sysselsatt, då han fann sig ej äga alla de kunskaper, hvilka nödvändigt böra finnas hos den, som skall handhafva rättvisan, var mindre underligt om han icke med fullkomligt nöje skötte sitt anförtrödda kall; ett kall, hvarest äfven de mäst erfarne äro ej fällan utfatte för omilda omdömen. Då ålderdomen med alla dess bräckligheter började

*) Stats. Secreteraren Carl Carlesons yttrande öfver Herr Riks-Rådet Grefve Carl Ehrenpreus.

jade allt mer och mer kännas, blef det en naturligt önskan att få återvända till den stilla lefnad, han så ofta varit nödsakad lämna. Det instämde ock med des förefats när Konungen i slutet af år 1780 frikallade honom ifrån förvaltningen af des då innehafvande Presidents Ämbete.

Sin öfriga tid delade han emellan vittra och lärda nöjen och fullgörandet af de pligter, som Gud och Religion ofs ålägga. De förra tjente honom att förglömma, att des hälsa nu blef mer och mer vacklande, och att ej vidare sig påminna de mer och mindre besvärliga tider han öfverlevat. Igenom de senare beredde han sig till den förvandling, som hans ålder tilfode, att han snart skulle undergå.

De dagar han nu framlefde, ansåg han sjelf, som de ock onekeligen voro, ibland de mäkt vederqveckande och de mäkt angenäma af des lefnad. Han tilbragte dem hos en älskad Broder, hvilken ökar antalet af våra vittra Hofmän, och som man önskar må ibland våra samtida länge kunna framställas såsom ett efterdöme af en öm Maka, huld Fader, god Husbonde, redelig och vältänkande Medborgare, ärlig och uprigtig vän *).

Då uti des fällskap, dagarne framskredo under utvald läsning, stundom täflan i vittra yrken, stundom granskande af utgifna arbeten, blifver det tid att omtala Friherre Lejonhufvud såsom Medlem i våra lärda och vittra Samhällen.
Han

*) Kammarherren och Riddaren af Kongl. Svärds-Orden, Friherre Knut Lejonhufvud.

Han hade, som vi redan hört, vinlagt sig om vitterhet och bokliga Konster. Uti de egentligen lärda språken, Latinen och Grekiskan, ägde han, i synnerhet i det förra, en vidsträckt, hos personer af dess stånd icke allmän kändedom. Fransyska språket kände han så fullkomligt, som af en utlänning kan förväntas. Att han icke försummade sitt eget modersmål, behöfver så mycket mindre tviflas, då han ökat antalet af dem, som hos oss utgifvit arbeten i mer än en lärdoms gren.

Ibland dess smärre vittra arbeten, äro ganska få af dess värtalighets prof komna till Allmänhetens kunskap; ännu färre af dess Skaldesfacken, författade på Latin, Fransyska och Svenska. Ibland de förra läser det Tal han höll vid den yngre Grefve Tesfins Graf, varader förnämsta. Af de senare märker man en Graf-skrift öfver Kammarherren Friherre Axel Gottlieb Palbitsky, som enligt en kändares utfago skall, *under den starkaste Philosophiens betraktelse, vittna att den vårma kärleken gifver Skalderne, gaf vänskapen ofta honom* *). Men kanke af denna grund, torde en fullständig Samling af dess strödda arbeten, om den ock skulle kunna erhållas, icke böra utgifvas, helst då han icke själf ägt tillfälle, att vid densamma lägga sista handen. I ett sällskap af förtroliga vänner kan mycket öfverses, som ej torde vinna samma ursäkt vid granskningens domstol.

De mäst af dess arbeten hafva blifvit författade uti vissa samfund, som olika till sitt upphof

*) Se Stats-Sekreteraren Schröderheims Åminnelse-Tal uti Sällskapet Cordin.

hof och föremål, äga både sin grund och sitt beflånd uti vänskap, förtroligt umgänge och jämnligheterens bibehållande. Man har mycket klandrat Friherre Lejonhufvud, att han uti desse så kallade Ordens-Sällskap använt en betydelig del af sina lediga stunder. Jag vill hvarken emotsäga eller försvara denna desfs smak, utan vördar hvar och ens tänkesätt. Men jag har dock tyckt mig finna, att flere ibland dem, som mindre billigt dömt öfver Friherre Lejonhufvuds sätt att göra sin lefnad angenäm, hafva sjelfve på äfven så onyttiga föremål förlöst en tid, som icke står i deras magt att återfå.

Desfs kärlek för vittra öfningar tillkyndade honom snart ett rum, ibland dem som deltog i den ömsom höga, ömsom djupfinniga Uranies, men alltid ömma Saphos, eller Herdinnans af Norden vitterlekar. Man finner nu Friherre Lejonhufvud ibland tvänne Grefvar, som innehafva ett betydande rum ibland vittre Författare. Den ene var af denna grund värdig att vid sitt inträde ibland ofs beskrifva Lovisas Tidehvarf; och hoppas man att han ännu i många år skal trösta oss öfver den förlust, att endast i Förteckningen på våra Ledamöter sakna den andras namn bredvid Höpker och Scheffrar.

Fru Nordenflychts död skingrade ett Samfund, hvars lyckliga försök och mognade Vitterhets-arbeten, ofelbart dela med de gamla Romares och Grekers ett lika öde, att aldrig undergå den allmänna förstörelsen. Det rum detta Sällskap innehafte, intogs kort derefter af ett

annat, *) som förenar de båda i forntiden ofskiljaktiga yrken, Musik och Skaldekonst, och hvars utgifna Samlingar, kände under namn af Vitterhets-nöjen, gifva oss det säkraste vedermåle, att det blandar det nyttiga med det behageliga. Ibland de första som deruti uptogos, var äfven Friherre Lejonhufvud. Många, som förblanda detta Samhälle, med andra af lika beskaffenhet, torde finna detta föga märkvärdigt. De veta ej, att under mindre gynnande tider, då Vitterheten, för att undgå förföljelse och icke upföras i främsta rummet af öfverflöds förbudet, **) måste dölja sig bakom mysterier, har detta Samfund framburit offer åt Harmoniens Gud, och att inom det samma, man först lärt känna de snillen, som gifvit en så lysande och ärofull glans åt GUSTAF IIIs Tidehvarf, och i nu varande stund hedra sina rum i våra större Vitterhets-Samfund.

Friherre Lejonhufvuds kärlek för Musiken, kom honom att deltaga i inrättningen af Musikaliska Akademien. Allmänna och enskylda hushållningen, voro väl ej de vetenskaper, hvarom han sig mest vinlagt, dock borde man icke sakna en så vältänkande medborgare ibland dem, som lade grund till Patriotiska Sällskapet.

Detta Tempel tvänne gånger tillslutet, och tvänne gånger med förnyad glans åter öppnadt, borde ej heller halla sina portar stängde för Friherre Lejonhufvud. Då han första gången blef i Hof-

*) Sällskapet *Utile Dulci*.

●●) Se Grefve Gyllenborgs *Inträdes-Tal* i Kongl. Acad. Handl. Del. II.

i Hofvet antagen, hade Lovisa af hvarjehanda orfaker trodt sig föranlåten att icke sammankalla de Ledamöter, Hon sjelf utvalt. Efter den Riksdag, då Friherre Lejonhufvud var Land-Marskalk, under hvilken Sverige fick ett förnyadt utseende, satte Drottningen sin Academie åter i verksamhet, och inkallade genast Friherre Lejonhufvud. Då han ägt den lyckan, att få nalkas Hennes Maj:ts Thron, då han ganska ofta fått njuta hennes lärda och vittra umgänge, var han ock bäst i stånd, att vid sitt inträde härstädes meddela Academien en målning af *Drottningens Nåd och uppmuntrande hågn för Svenska Vitterheten*. Sedermera har han riktat våra Handlingar med början till en Öfversättning af *Plinii Lof-Tal till Kejsar Trajanus*, hvars fortsättning likväl saknas.

I öfrigt har han på Drottningens befallning lagt handen vid flera öfversättningar. För att visa det han ej var en onyttig Medlem af Sällskapet Pro Fide & Christianismo öfversatte han på Svenska: *Vernets Tal om Religionens inflytelse på sederna och deras förbindelse med hvarandra*; hvilket Arbete detta Sällskap ansedt för en heder att ibland sina Skrifter få utgifva. Ett betydligare arbete i denna väg har ock genom hans omsorg blifvit i Sverige mera bekant.

Under en resa som han år 1779 företog till Braunschweig, fick han lära känna Abboten Jerusalem, en af Tysklands ypperste Författare i Theologien, och en af de större snillen, den Protestantiska och i synnerhet vår Evangeliska Kyrka kan uppvisa. Likheten i tänkesättet stiftade snart en närmare förening emellan denne

vördsnadsvärde Man och Friherre Lejonhufvud. Han var knapt till sitt Fädernesland hemkommen, förrän han beslöt att på Svenska utgifva så många delar, som utkommit af des's väns förträffeliga och uppbyggeliga arbete, eller des's *Betraktelser öfver Christna Religionens förnämsta sanningar*. Om några hinder blifvit i vägen lagda vid utgifvandet af en och annan del af denna öfversättning: om han funnit sig nödgad, att lata den se dagsljuset med en annans kritiska, ej fällan skarpa och intoleranta, kanske i fleres tanka ofta föga upplysande anmärkningar; hörer sadant till den Theologiska Lärdoms Historien i Sverige.

De sista lefnads-åren fann han sitt största nöje i den Heliga Skrifts läsning, och i åhörande huru Guds-läran förkunnades. Han försummade därför aldrig den allmänna Guds-tjensten. Så ofta han hade den bivitytt, upsatte han för sin egen uppbyggelse några tankar, hvilka sedan efter des's död blifvit af trycket utgifna, under namn af *Tanke-val öfver Söndagars Evangelier*. Detta lilla arbete, hvaruti Friherre Lejonhufvud talar sitt rena hjertas språk, är i bunden stil. Det torde väl ej kunna tåla jämförelse med våra större Vitterhets-flycken i denna väg, men det lär ei kunna nekas, att, detta vår Ledamots sista arbete mer än något annat, kan tjena gemene Man, att bereda sig till afhörande af ett heligt Tal, och att underhålla andakten, sedan de Himmelska sanningar för dem blifvit tolkade.

På detta sätt hade Presidenten Friherre Lejonhufvud framlevat sin tid. Han hade till rygga lagt 71 År, 9 månader och 6 dagar, då en
tärande

tärande sjukdom gjorde slut på dets lif upptä Lindö Sätessgård i Östergötland d. 19 Junii 1789. Ehuru dets jordiska hydda aftynade, ägde dock själen till sista ögonblicket sin fullkomliga värfamhet, och emottog han döden med den frimodighet, som icke härrör af en förståld Stoisk hårdhet, utan af en fann Gudsfruktan och en fäker förhoppning om ett bättre lif.

Hans Bild är redan tecknad af Mästares händer. Då ett af våra Academier redan bekrönt snille, en af dem som hos oss upplifvat Birger Jarls minne, längesedan gifvit oss en Målning af Hans Morbroder*): då en annan**), hvilken i dag gifvit Akademien ett förnyadt prof af snille och smak, tecknat den Man, som hedrat honom med sin ynnest, vänskap och förtroende, och såmedelst upfylt hvad som kunde felas i den förres; bör åtminstone den, som ej upnådt högden af deras vältalighet åläggas tyfmad.

Friherre Lejonhufvud var tre gånger gift: Första gången år 1742 med Friherrinnan *Anna Renata Txxkull*, Dotter af General-Majoren och Landshöfdingen öfver Åbo och Björneborgs Lån, Friherre *Otto Reinhold Txxkull* och *Anna Magdalena Apollof*. Hon afled d. 2 Dec. 1745. Andra gången år 1754 med *Christina Magdalena Silfversparre*, Dotter af Landshöfdingen *Carl Gustaf Silfversparre*
 f f 2 och

*) Riddarhus-Cantzlisten Axel Gabriel Silfverftolpe; Författare till det uti Samfundet Utile Dulci öfver Friherre Lejonhufvud hållna Åminnelse-Tal.

**) Hr Stats-Secreteraren Schröderheim, hvars Tal öfver Friherre Lejonhufvud är ofvanföre återopadt.

och Friherrinnan *Hedvig Ulrica Lilljecrentz*. Hon afled d. 15 Januarii 1769. Tredje gången år 1771, med sin nu lefvande Enke-Fru, Öfverste-Lieutenanten och Riddaren Friherre *Conrad Falkenbergs* Enka, Grefvinnan och Burg-Grefvinnan *Christina Anna Dohna*, Dotter af General-Majoren, Grefven och Burg-Grefven *Carl August Dohna* med Friherrinnan *Hedvig Ulrica Christina Soop* af Huset Limingo *).

Med sin första Fru ägde han tvänne barn, en Son och en Dotter, som afledo i späda barn-
domen. Det tredje Äktenskapet var barnlöst. Af den andra Fruen lefva tvänne Döttrar, Friherrinnorne *Carolina Gustava* och *Hedvig Margaretha Lejonhufvud*, som båda svara emot den sorgfällighet, hvarmed de af en huld Fader blifvit upfostrade: ty de äro så väl i anseende till vittra insigter och uplysning i tänkesfättet, som behaglighet i sammanlefnaden, prydnader i sitt kön. Den äldre är genom sitt gifte med Hof-Junkaren *Isaac Georg de Besche* till Stjernholm och Näfvequarn, Moder till fyra barn; och då de blifva upfostrade under ömsfinta Föräldrars vård, och i synnerhet under inseende af en uplyst Moder, som hos oss återkallar des Farnodens minne, äger man hopp att de en gång skola blifva värddige relikvier af den, som hade till Valspråk: *Ex Recto Decus*.

•) Afled år 1792.

Lefvernes Beskrifning

Öfver

Framlidne Kammar-Rådet, Riddaren af Kongl.
Nordstjerne-Orden och En af de Aderton i
Svenska Akademien,

HERR

ANDERS AF BOTIN,

Författad och upläst för Kongl. Vitterhets, Historie
och Antiquitets Akademien den 24 Julii 1791.

Af

CARL JOHAN STRAND,

Secreterare i Konungens och Rikets Archiv.

Anders af Botin, Kammar-Råd, Riddare af Kongl. Nordstjerne-Orden, En af de Aderton i Svenska Akademien, Ledamot af Kongl. Vetenskaps Akademien samt Kongl. Vitterhets - Historie - och Antiquitets-Akademien, föddes uti Smaland och Calmare-Län, år 1724. Des Fader var Krono-Fogden uti Södra Möre Härad, *Hans Botin*. Modren *Anna Moring*, Krono-Fogde-Dotter ifrån Öland.

Den unge *Botins* Fader var en Man, som i sin tid med beröm fullgjorde de granlaga och i alla Riken invecklade Drätzel-Lagar, dem Sonen, till mognare år kommen, skulle utreda och förklara.

klara. Kännedomen af des tjenste-manna-skuldigheter hade imedlertid lärt den gamle *Botin* skönja den för mången af des Medbröder ofsedda fina linie, som skiljer bevakandet af Kronans rätt ifrån egen fördel och medunderfåtares förtryck. Des på redlighet och dygd grundade väfande öfvertalte honom, att anse detta Ramärke med en helig vördnad. Han fick ock njuta den i mänskligheten sällsynta lycka, att, före sin bortgång utur tiden*), se den ene af sine Söner med allmänt Loford bekläda ett väl förtjent äreställe inom det verk han tillbragt sin tjenste-tid, och i honom äga en af sine Förmän; att se den andre bekläda en lönande befallning, och vara äfven så allmänt ~~agad~~ för sina personliga egenskaper, som för de honom tillfallna lyckans hafvor; och ändteligen, att se dem båda till Adelig värdighet uphöjde.

Botins Far-Fader *Anders Knutsen*, ifrån Jönköpings-Län, blef i K. Carl XI:s tid, efter Grefskapet Södra Möres reduction därstädes Krono-Fogde. Han bodde på Botorp, hvaraf släkten sedermera tog sig namn. Genom sitt gifte med *Brita Brauner*, Kyrkoherde-Dotter ifrån Madefjö Församling, kom han i Svågerlag med Landshöfdingen öfver Upsala Län, Friherre *Johan Brauner*, en lärd och förtjent Herre, Biskopen i Calmar, Doctor *Nils Braun* Stam-Fader för *Braunerhjelm*, och Archiatern *Lars Brauner* sköld.

Förbindelser med hederligare släkter pläga af många skattas tillräcklige att vinna ära och anse-

*) Krono-Fogden *Hans Botin* afled år 1777, uti sitt 82:dra ålders år.

anseende; men emot Herr af *Botins* förtjenster blifva de af ringa betydenhet.

Under sina Föräldrars öma vård och osparda kostnad, blef vår *Botin* handledd i de stycken, som för hans framtida väl voro gagneliga. Sedan han hemma i Föräldrarnes hus nyttjat enskild undervisning, blef han på sitt tjugonde år förfänd till Upsala Hög-Schola, der han i flera år upodlade sina förstånds- och snille-gåfvor. Imellan terminerne bivistade han med sin slägtinge, Häradshöfdingen *Johan Braunerhjelm*, flera Ting, såsom Notarius, eller efter allmänna bruket, Lagläfare *).

Mig har blifvit sagdt, att Herr *Botin*, då han under sin Akademiska tid beredde sig att en gång uplysa och gagna sitt Fädernesland med sina kunskaper, skall afdelt pappers-ark i färskilta Columner, och deruti för hvarje ämne anført egna och andras tankar och omdömen, alt efter som de föreföllo. Ett i sanning vackert hjälpe-medel, att förekomma oredighet och sammanblandning af saker, i synnerhet då de läggas för det allmänna. Detta stora fel begås understundom af mångkunnoge, men altid af halflärde och dem, som mäst drifvas af skrif-lystnad.

F f 4

Herr

*) Jag vet ganska väl, att så kallades för detta de Personer, som förrättade Härad-Tingen i Herrar Riksfens-Råds ställe, ehuru Deras Excellencer buro namn och lön af sina färskilta Domfagor. Men denna Författning blef uphäfven 1680, då Häradshöfdingar öfver hela Riket tillfattes och af Konungen befulmäktigades. Häraf har namnet Lagläfare, för den som åtföljer Häradshöfdingen och förer Dom-boken, ända i våra tider blifvit bibehållet.

Herr *Botin* lämnade Läro-fätet i Upsala år 1751 och begaf sig till Hufvud-Staden, der han blef antagen till Aufcultant i Kongl. Svea Hof-Rätt. Vid denna Domstol, der vise och samvetsöme Rikets Män sköta deras viktiga kall, fick *Botin* lära känna den mäst rättvisa, den mäst billiga, den mäst rediga och under största korthet dock mäst fullständiga Lag, som ännu kunnat upvisas och varit i bruk. Han fann, att denna Lag var grundad på våra gamla och under Heden-tiden brukliga lagar, och icke blandad med Institutiones Pandectæ eller Digestæ, Codices och Novellæ. Han behöfde icke en gång se de digra Corpora Juris, som deröfver utkommit, eller lära och läsa de oftast orimliga klyftigheter, hvilka på en aldeles förvänd Latin der förekomma: ja! icke en gång ögna på de Engelske Instituter.

Men med allt detta fann denne eljest få redige Yngling sig ej på sitt rätta ställe; ty Historien och dess kännedom hade ifrån barndomen varit det yrke, han mäst visat sig tilgifven. Han flyttades fördenskull samma år till Extraordinarie Cantzlist uti Kongl. Riks-Archivet, detta förvarings-ställe för Rikets Handlingar. Alt hvad i detta Archiv finnes ifrån förste Grundläggaren, den aldrig nog berömde Konung GUSTAF I, hvarken får eller kan dragas i tvifvelsmål. Detta Verk har att tillskrifva sin uppkomst de Glorvördige Svea Konungar CARL IX, GUSTAF ADOLPH II och Store, och CARL XI, såsom det ännu i dag är skyddadt af en vis och nådig Konung.

Nu var Herr *Botin* på sitt rätta fält. Han började genast att samla och utarbета sin förträffeliga

feliga *Beskrifning om Svenska Hemman och Jordagods*, hvaraf tvänne delar blifvit lämnade i allmänhetens händer*). Större kännare, än jag, af denna vigtiga Kunskaps-gren, anse detta arbete såsom en Hufvud-bok uti Cameral och det dermed så nära förbundna Drätzel-Verket. Man måste här stadna i förundran, huru en ung, fastän vitter Man, kunde skaffa så mycken reda på det, som genom urtima besittningar, Diger-döden och andra Pestilentier, förödande Barbariska Krig samt åtskilliges tilltagfenhet och tillgrep blifvit så sammantraslat, att ingen före Herr *Botin* åtagit sig att sådant utveckla; att förtiga de förändringar Kammar-verket undergått genom de många, tid efter annan, med Svea Vælde förenade Länder och Landskap. Många tillägga dock denne för så mycken urskilning och eljest för oväldighet kände Författare den beskyllning, att han på sina ställen visat sig nog mycket feodal. Utan att undersöka om så verkligen torde befinnas, lär man få tillskrifva dylika misstankar, att detta arbete blifvit ofullbordadt.

De Tidehvarf under hvilka vi lefvat, hafva, enligt Naturens fastställda ordning, hvilken ock lär förblifva orygglig, haft sina vanskligheter, och varit många mindre behagliga förändringar underkastade; men aldrig hafva tiderne varit så förderfvade, att lättja och maklighet blifvit räknade för klokhets och försigtighets, kunskapers och idrotters anseende såsom farlige, snille och lärdom icke förtjenande upmuntran och belöning.

F f 5

Ätmin-

*) Af detta Verk i 4:to utkom Första Delen 1755; den Andra 1756.

Åtminstone var ej ett sådant tänkesfätt rådande då *Botin* började arbeta. Ty sedan han utgifvit första Delen af sin förr omraltä Beskrifning, blef han i Kongl. Cantzli-Collegio inkallad, da Riks-Radet och Cantzli-Presidenten, Grefve von Höpken på Collegii vägnar förklarade nöje och välbehag öfver Herr af *Botins* sorgfällighet, att i allmänhetens händer lämna nyttiga arbeten: honom tillfades, att Collegium vid förefallande tillfällen skulle hafva honom i benägen åtanka, och till den ändan anbefaltes honom, att med sina påbegynta verk fortfara.

Denna befallning verkställte han ock berömligen, då han ett år derefter utgaf Beskrifningens andra Del. Han ingaf då till Kongl. Cantzli-Collegium en ansökning om någon befordran och vedergällning för det han genom sitt utgifna arbete i Svenska Cameral-verket, upfyllt Riksfens Ständers uppå 1738 års Riksdag yttrade åttundan. Han föreslog derjemte, att blifva benådad med Konungens Nådigsta Fullmakt, att vara Extraordinarie Assessor vid Kongl. Antiquitets Archivum med löfte på nästa Ordinarie Assessors beställning derstädes, eller någon deremot svarande fysla. I sådan händelse utfäste han sig, att ej allenast fullborda de återstående delarne af Beskrifningen om Svenska hemman och jorda-gods, utan ock i de öfrige Delar af Svenska Lagfarenheten och Jure Publico tjena det allmänna. Efter behörigt öfvervägande häraf, stadnade Kongl. Collegium i den önskan, att derutinnan kunna någon utväg föreslå, och öfverlämnade förden-skull denna Extraordinarie Cantzlisten *Botins* ansök-

fökning, hvilken Collegium med sitt förord beledfagade till Kongl. Maj:ts eget Nädigsta bepröfvande. Rikfens Ständer voro då församlade, och efter vanliga bruket den tiden samt en själfragen tolkning af befordrings-lagarne, kom denna anförning under deras skärskådande. Till följe af deras utlåtande afgick till Kongl. Cantzli-Collegium vid slutet af år 1756 det nådiga svar, att Konungen i nåder utnämnt Extraordinarie Cantzlisten *Botin* till Extraordinarie Asfesfor vid Kongl. Antiquitets-Archivum, med en årlig lön af 600 Daler S:mt, hvilken jemte touren skulle honom ifrån 1755 års början till godo beräknas. Af denna lön skulle han vara i åtnjutande intill dess en Ordinarie Asfesfors beställning derstädes blefve ledig.

Vid början af år 1758 yppades ock härtill lägenhet, då honom updrogs den genom Asfesforen Hagelbergs dödsfall lediga Ordinarie Asfesfors-beställningen, med dervid åtföljande lön. Tvänne år derefter upfördes han på förslag till Historiographus Regni, men ehuru han dertill gjort sig förtjent, blef han likväl icke till denna beställning utnämnd.

Medan han ännu vistades vid Kongl. Aca-
demien i Upsala var han betänkt, att utgifva ett
arbete kalladt: *Store och Namnkunnige Svenske Måns
Lefvernes - Beskrifningar*. Han utgaf ock första
stycket om *Kongl. Svenske Prinsfen Styrbjörn den
Starke* *). Några år derefter utkom ett annat
om *Birger Jarl till Biålbo* **). Härmed afstodnade
detta

*) År 1750.

**) 1754.

detta arbete, hvilket bör räknas för en väfendtlig förluft, emedan desfa båda stycken nogsamtt vittna, att *Botin* var ämnad till en Svensk Plutarchus.

Tillgången få väl till Kongl. Riks-Archivets handlingar, som till de uti Kongl. Antiquitets-Archivet förvarade vackra och rika Samlingar af Medeltidens Acta, kom honom att utgifva ett annat arbete, hvarigenom han ökar antalet af Sveriges Häfdatecknare. Dets *Utkast till Svenska Folkets Historia* *) är ett Sammandrag, hvilket i anseende till sin korta och prydliga skrifart behåller i alla tider sitt stora värde. Det vittnar utomdets, att Författaren med grundelig Historisk kännedom förenade snille och urskillning; och kan man icke nog beklaga, att Författaren ej hunnit fullfölja den af honom utslakade plan, utan att detta arbete äfven skall räknas ibland de ofullbordade. Imedlertid har Herr *Botins* arbete väckt de Tyske Lärdes upmärksamhet. En öfversättning på Tyska språket har utkommit; och vore det önskeligt om desse våre grannars fördomar emot vårt ursprung m. m., som länge nog hos dem varit antagne, sedan slika satser af deras lärde blifvit uptänkte och fortplantade, härigenom måtte försvinna.

Då Herr *Botin* genom detta sitt arbete ärhållit ett hedrande rum ibland Historiske Författare, ägde ingen större rätt än han, att blifva von Dalins granskare och uptäcka afvikningar ifrån Historiska sanningen, misstag i omdömen och slut-

*) Häraf utkommo Åren 1757 — 64 Sex Tidehvarf ifrån Rikets äldsta tider till K. Gustaf I.

öfversatfer uti det förnämsta verk, enligt Herr *Botins* egna ord, som vi äge i Svenska Historien, och hvarmed vi torde länge få ofs åtnöja. Ehuru han som Anonym utgaf sina *Anmärkningar vid Hof-Cantzlern och Riddaren von Dalins Sveriges Historia**) röja dock behaglighet i stilen och frimodighet i tankarne den rätte Författaren.

Med äfven så allmänt bifall det af Herr *Botin* författade Utkast blef af Svenska Folket emottaget, med äfven så mycken sorgfällighet var Kongl. Cantzli-Collegium betänkt, att förskaffa det Almäna ännu flera fruckter af Herr *Botins* insigter och snille. Kongl. Collegium updrog honom år 1759 att författa en Systematisk Afhandling öfver Rikets då varande Grund-lagar. Men, ehuru ingen var skickligare än Herr *Botin* at blifva en Svensk Publicist, föll detta ämne, såsom bade vanskligt och äfventyrligt icke i hans smak. Uppå tillfrågan, huru långt härmed var hunnit, svarades: att han ej haft tid att dervid lägga hand, i anseende till den af Riksfens Ständer ålagda förfättning af des verk om Svenska Hemman. Mig vetterligen har ej heller uti det af Kongl. Cantzli-Collegio honom updragna ämne någonting blifvit tillgjordt.

Ehuru de båda sista Delarne af hans Beskrifning om Svenska Hemman aldrig blefvo utgifne, funno likväl Riksfens Ständer honom redan vara förtjent till belöning. Uppå deras underdåniga föreskrift utnämnde Konung ADOLPH FREDRIC år

*) År 1771. Så väl om Originalen som den år 1780 utkomna Tyska Öfversättningen, se Warmholts Bibliotheca Historica, Del. V. N:o 2533.

år 1762 Herr *Botin* till Kammar-Råd, med fäte och stämna i Kongl. Kammar-Collegio, och tillade honom derjemte en årlig lön af 1000 Daler S:mt. på Extra Stat, intill dess han af Ordinarie lön kunde komma i åtnjutande.

Herr *Botins* förtjenster tillskyndade honom den hedren att blifva intagen i ett högst nyttigt Samfund, det äldsta ibland våra lärda Sällskaper. Kongl. Vetenskaps-Academien kallade honom år 1770 till Ledamot. Tvänne gånger har han i denna Academie varit Ordförande. Då han år 1771 första gången nedlade Präsidium, höll han ett honom värdigt och grundeligt Tal: *Om Mynt och Varors värde i Sverige under särskilda Tidehvarf**). Denna Historiska undersökning slutar han vid början af det Gustavianiska Tidehvarfvet. Såsom en Fortsättning af detta Tal, bör man anse dess *Jämförelse imellan Mynt och Varors värde i Sverige: en Afhandling*, den han upläste, då han år 1781 för andra gången lämnade Präsidis Stolen; men denna Afhandling har alldrig kommit i Allmänhetens händer, utan förvaras ibland Författarens handskrifter.

Ett ämne, icke utan sammanhang med de förut omtalta, återstod ännu, stort och värdigt att af *Botin* uplysas. Sådant var Svenska Språket. Hans Afhandling kallad: *Svenska Språket i Tal och Skrift***), är utarbetad med den mognad och urskil-

●) Detta Tal är af trycket utgifvet.

***) Utgifven 1775. En förnyad upplaga utkom 1792 med de tillökningar och förbättringar, som Författaren dervid gjorde, då han kort före sin sista sjukdom igenomslag detta sitt arbete.

uriskilning, att den verkligen synes förtjena af Svenske Författare såsom Regel och Rättesnöre blifva antagen. Jag har vid jämförelse funnit, att han derutinnan föga afviker ifrån de grunder Kongl. Academiens framlidne Ledamot, Herr Cantzli-Radet Ihre framlagt och uppgifvit uti dess år 1751 tryckta Utkast till föreläsningar öfver Svenska Språket. Hade framlidne Biskop Serenius, hvilken utom annan lärdom bar ett synnerligt nit för odlingen af Svenska Språket; hvars äkta skaplynne han också verkligen kände och på ett starkt, fritt och korrt, ehuru honom eget sätt, så väl i allmänna Skrifter, som i enskilda Bref uttryckte: hade Biskop Serenius, då han år 1757 skref Företalet till sitt Engelska och Svenska Lexicon, ägt sig bekant, att en Ihre redan sex år förut utgifvit nämnda Utkast, och deröfver hållit sina grundeliga Föreläsningar: hade Biskop Serenius kunnat förutse, att en *Botin* skulle komma, att detta arbete fullfölja och närmare förklara; då hade han icke behöft att påkalla en Ihre och med anförande af en och annan Engelsk Philologs yttrande bestyrka nödvändigheten af fordom närmare beslägtade språks kännedom till vinnande af mera redighet i det Sveo-Gothiiska. Detta språk har enligt häfderna undergått de betydligaste förändringar. Ett annat Mål-brott finnes i Voluspa: ett annat hos Are Frode och Sturleson och andre Isländske Författare: ett annat i Konunga- och Höfdinga-styrelsen: ett annat ifrån K. Albrecht till Gustavianiska tiden, kränkt och bortikämt af bruten Tyska och barbarisk Latin; ett annat ifrån den tiden föga
fö-

förbättradt igenom upspäckande af Fransyska och tiiläggande af flera lika betydande Svenska ord*). Detta senare skriffätt varade ända intill medlet af Konung CARL XII:s Regering, ifrån hvilken tid vi torde få räkna defs första och sedan alltid fortfarande förkofran till defs nu varande högd. Det synes ej heller något mera återstå, än att skriffättet och sammanfättningen (Orthographi och Syntaxis) stadgas, och med full förtröstan vänte vi, att Svenska Akademien sådant verkställer. Jag och flere tro, att Svenska Språket, då ej skall eftergifva det Engelska uti korrtighet och sinrikhet, men likna det Fransyska uti liflighet, och öfverträffa det Tyska uti sammanfättning och behaglighet. Men jag återvänder till mitt ämne.

Flere Skrifter, uppå hvilka Herr *Botin* icke utfatt namnet, hafva äfven blifvit af trycket utgifne. Sådane äro: *Förslag till en sådan förbättring i Svea Rikes Mynt- och Finance-verk, som Rikets närvarande tillstånd synes tillåta**); Anledning till en riktig Mynt-fot***); Sveriges nu för tiden gångbara mynt, defs rätta förhållande emot hvar annat, samt Tankar om nödiga ändringar och förbättringar dervid†);* och ändteligen: *Tankar om Yppighet och Öfverflöd, lämpade till närvarande tider††).* Alla desä Afhandlingar röja deras Författare, medelst

*) Såsom då man skref *agrèera* och *välbehaga* m. m.

**) Stockholm, hos Lars Salvius 1765; 199 sidor i stor 8:vo.

***) Derstädes 1766; 20 sid. 8:vo.

†) Derstädes 1766; 31 sid. 8:vo.

††) Derstädes 1765; 110 sid. i stor 8:vo.

medelst de derutinnan uppgifna tydeliga, korrrta och öfvertygande grundsatser. De hafva ock derföre, såsom de enda nästan möjliga och naturliga, blifvit vidtagna, och nyttjas ännu. Ibland Riksfens då förfamlade Ständer kunde de likväl få mycket mindre vinna bifall, som hos de fleste ett helt annat tänkesfär var rådande. Dels var man intagen af ett ännu icke till fullo glömt systeme, derest dock endast glitter träffades ibland en mängd af grus och sand; dels regerades man af gamla Svenska agget; dels styrdes man af egennyttiga affigter och Utlänningars medverkan. Långt ifrån att följa de af *Botin* uppgifna grundreglor, botade man, som ännu är i friskt minne det både verkliga och inbillade onda med en så hård cur, att många oskyldigt stupade och flere fingo en obotlig tvinfor⁹).

Herr *Botins* förtjenster både som Ämbetsman och Författare öfvertalte Konung ADOLPH FREDRIC att år 1767 uphöja honom i Adeligt stånd och värdighet. Ifrån den tiden kallade och skref han sig af *Botin*. Uti detta sitt Skölde-Bref erhöill han år 1776 tillstånd att få upptaga sin yngre och ännu lefvande Broder, Herr Kongl. Ränthmältaren *Hans Samuel af Botin*.

VI. DEL.

G g

Då

- *) Jag vet ej om det skall tillskrifvas nit om Lagarnas handhafvande eller en i den tiden icke ovanlig parti-förföljelse, att Herr *Botin*, i kraft af en underlig tillämpning af Öfverlöds-Förordningen, måste undergå en för honom mera hedrande än färlig, men i alla tänkandes omdöme löjlig Rättegång, för det han bibehållit en smal Sammets-krage på en Kapp-räck. Se härom en år 1767 utgifven Vecko-Skrift kallad: *Nytt och Gammalt*.

Då efter 1772 års Regements - förändring, Drottning LOVISA ULRICA åter öppnade denna af Henne insticktade Academie, blef Herr af Botin år 1773 kallad till Ledamot. Vid sitt inträde härstädes upläste han en Afhandling, innehållande: *Märkvärdigheter om Konung GUSTAF I. Dets Person och Regering* *). När vår nu varande Konung gaf Academiens sina förbättrade Lagar, blef Herr af Botin en af Academiens arbetande Ledamöter. Tilltagande år och dermed åtföljande kroppssbräckligheter tilläto honom ej att med några af des hand författade Skrifter pryda våra Handlingar. Likväl var han icke fysiolös; ty han omarbetade des förut utgifna *Svenska Folkets Historia*, som nu blef så utvidgad, förökad och förbättrad, att den icke lämpeligen kunde kallas ett Utkast **). Beklageligen är den äfven ofullbordad.

En myckenhet Manuscripter, hörande till des Beskrifning om Hemman, samt Svenska Folkets Historia, skola finnas. I anseende till Författarens aftagande krafter och ofta inträffade sjukliga tillstånd, i synnerhet under de senare åren af des lefnad hafva de hvarken hunnit blifva completerade eller upstälde i någon flädad ordning. De skola till större delen bestå uti anteckningar på en mängd lösa papper och lappar med en ofta oläslig stil. Således fordras mycken både

*) Införd i Kongl. Academiens äldre Handlingar, Del. II. sid. 135.

**) Här af utkommo åren 1789 och 1792 tvänne Delar. Arbetet stadnar vid Folkunga Ätten. En del eller Historien under denna Ätt, är tryckfärdig.

både tid, arbete och kännedom, att kunna få desfa Handskrifter uti en riktig och flädad ordning. Det vore hårdt om desfa Samlingar skulle gå förlorade. Jag tviflar dock icke, att ju desfa dyrbara lämningar af Herr *af Botin* blifva, när tid och utrymme få medgifver, i ordning stälta och af Trycket utgifna. Allmänheten äger en slags rätt till denna fordran, emedan Herr Kammar-Rådet *af Botin*, uppå denna Kongl. Academiens föreskrift ärhöll d. 15 Dec. 1775 en årlig tillökning af 800 Daler S:mt, uti desfs korrt förut tillträdde ordinarie Kammar-Råds lön.

Utom det ordinarie Kammar-Råds Embetet, voro äfven åtskilliga extra-förrättningar honom updragna. Således blef han i anseende till sina stora insigter i Riks-hushållningens alla delar, år 1773 kallad att biträda Kongl. Lag-Commisjonen vid öfverseendet af ett förslag till en förnyad Storskifts- och Ägodelnings-Förordning i Stor-Förstendömet Finland; äfven som han samma år blef förordnad till Krono-Fullmäktig vid reglerandet af General-Asistance-Contoret. Detta värf bestridde han ock med beröm till påföljande årets slut. År 1775 blef han för andra gången förordnad till biträde i Kongl. Lag-Commisjonen vid utarbetandet af upkomna frågor om mera säkerhet i arenden af Land-Egendomar och en förkortning af den, i anseende till desfa Egendomar, brukeliga Lag-fart. Äfvenledes har Herr *af Botin* varit kallad till Ledamot i Kongl. Skogs-Commisjonen och i den till Landbrukets uphjel-pande förordnade Commisjonen. Härtill kan läggas att han af Hans Excellence, Herr Riks-

Rådet Grefve Beckfries blef vald till Ledamot vid en Riddare-syn i Finland.

Vår store och vise Konung, sjelf den störste kännare af hvad som gagnar, hedrar och pryder des folk, utnämde Herr af Botin den 27 Nov. 1775 till Riddare af Kongl. Nordstjerne-Orden. Då Hans Kongl. Maj:t. år 1786 den 5 April högtidligen invigde Svenska Akademien blef Herr af Botin kallad att vara En af de Aderton denna Academies Ledamöter. Det af Konungen då fälda omdöme öfver Herr af Botin får jag räkna såsom den sista ihogkomst af hans, fastän aldrig obelönta förtjenster *).

Herr af Botin ägde en reslig Kropps-ställning utan något lyte. Des Ansigte, ehuru ej af de vackra, var dock behagligt genom des qvicka och eldiga ögon. I sitt viktiga Embete var han rådig; i sina skyldigheters upfyllande slitig; i öfverläggningar och beslut rättvis och billig. Ut den enskilda sammanlesnaden var han mera allvarsam än glättig, alltid angenäm, aldrig plågende med en sjelfstagen högdragenhet. Han var fatalig, men korrt och sinrik då han talade. Likväl syntes

*) Konungens ord voro desä: " Att skriva Historien " med sanning, dertill fordras lärdom och frimodighet; att skriva den med behaglighet och nytta, " dertill fordras förstånd, philosophie och vitterhet. " På huru mycket lätt förtjenar icke denne Ledamot " sitt säte i detta Samhälle, och huru mycken nytta " bör man ej vänta af des Förstånd och Lärdom, af " honom, säger jag, som redan gjort en så vacker " början till det Arbete Akademien nu ålägges." Se Handlingarne om Svenska Academiens Insticketse, där Herr af Botins *Intrådes-Tal* ock finnes tryckt.

syntes han vara af naturen mera danad för att skrifva än att tala. I sin enskilda hushållning var han eljest mycket måttlig och tarfvelig. Han var ogift,¹ icke af bristande tillgifvenhet och vördnad för det täcka Könet, men förmodeligen af des knappa villkor, hvilka icke tilläto honom att ingå ägtenskap. Des penninge-behof nödgade honom att en gång afstå all sin egendom till sina borgenärer, och denne få uplyste som arbetsamme. Man var nästan bragt i fattigdom då han lämnade världen.

År 1789 den 20 September fick Herr af *Botin* en anslöt af slag. Des Sjal kunde ej längre bo uti en nu mera förstörd Kropp än ett år och två dagar; ty den 22 September 1790 afklädde den sig vanskligheten. Herr af *Botin* är således försvunnen; men lefve till sista dag ibland vittre och välförtjente Män hans namn!

F ö r s l a g

Till

Inscriptioner och Minnes - Penningar,

hvilka af Kongl. Vitterhets, Historie och Antiqui-
tets Academien blifvit uppgifna, År 1792.

INSCRIPTIONER.

N:o 1.

Inuti det Hus, hvarest Mora Stenar förvaras.

Vid desse Stenar
valdes och hyllades fordom
Svea Rikes Konungar.

Utanpå Huset.

Till
Mora Stenars förvarande
i stånd fattes
detta Hus
på
GUSTAF III:s
befallning
179 - -

N:o 2.

På Nya Kyrkan i Tavastehus.

Med
GUSTAF III:s
Milda Understöd
Och
i skygd af en återställd Fred

begyn-

begyntes
denna Byggnad
i Konungens - - Regerings År
Och
fullbordades
efter - - Års arbete.

MINNES - PENNINGAR.

N:o 1.

Öfver Segren vid Svensksund 1790.

Första Sidan: Konungens Lagerkrönta Bröståbild, Namn och Titel.

Andra Sidan: Sverige. såsom en Qvinna, stödande sig med venstra handen på sin trekrönta sköld, hvaröfver hon sträcker en Lagerkrans; och ståande med den högra, en Sköld, märkt med IX. X. Julii MDCCXC på en Pelare, hvarifrån åt sidorna utstå Skeppsstammar, sådan som de Romare plågade upresa, i anledning af Sjösegrar. Ofvanföre: *Debellatori hostium Augusto*. Nedanföre: *Pace parata Ordd. Regni in Comitibus MDCCXCII.*

N:o 2.

Öfver Konung GUSTAF III:s Död.

Första Sidan: Konungens Lagerkrönta Bröståbild, Namn och Titel.

Andra Sidan: Herculis Apotheose, eller hans Genius, som från Berget Cæta, där lågorna af ett brinnande bål förtårt hans jordiska del, upfar till Himmelen. Ofvanföre: *Majorque videri coepit*. Nedanföre: *XXIX Mart. MDCCXCII.*

N:o 3.

Kastpenning vid Konung GUSTAF III:s Begrafning.

Första Sidan: Konungens Bröståbild, med omskrift:
Gustaf III. Sveriges Konung.

Andra Sidan: En Konglig Krona, som sprider strålar,
Ofvanföre: *Oförgångelig*. Nedanföre: *Sidan den 29 Martii 1792.*

G g 4

N:o 4.

N:o 4.

Öfver Konung GUSTAF IV ADOLPH, i anledning af Dets
åt Vetenskaps-Academien bevilljade Beskydd.

Första Sidan: Konungens BröstsBild, Namn och Titel.

Andra Sidan: Minerva, omgifven af Vetenskapernes attri-
buter, sträcker handen åt en ung hjälte i Romersk
drägt. Öfvanföre: *Patrio ut tuarīs Amore*. Nedanföre:
Protectori Suo R. Acad. Scient. 1792.

N:o 5.

Öfver Hans Kongl. Höghet, Hertigen af Södermanland,
af samma anledning.

Första Sidan: Hertigens BröstsBild, Namn och Titel.

Andra Sidan: En hjälte i Romersk drägt betäcker med
sin Sköld en sittande Qvinna, omkring hvilken finnas
instrumenter, hörande till Mathematik, Physik och
Oeconomi m. m. Öfvanföre: *Generis vestigia servat*.
Nedanföre: *Optimo Principi R. Acad. Scient. 1792.*

N:o 6.

Öfver Jubelfesten 1793.

Första Sidan: Konungens BröstsBild, Namn och Titel.

Andra Sidan: Religionen, såsom en Qvinna, med Kors
i ena handen, och stödande den andra, hvarmed hon
håller Svenska trekrönta Skölden, mot ett Cubiskt Al-
tare, märkt med evighetens sinnebild, en Orm, som
biter sig i stjerten. Öfvanföre: *Secula vincit*. Nedan-
före: *Iterat. Jubil. in mem. Conc. Ups. MDCCXCIII.*

Förslag

Till

Inscriptioner och Minnes - Penningar,

hvilka af Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Akademien blifvit gillade och jämkade
År 1792.

INSCRIPTIONER.

N:o 1.

*Uppå en Sten på hvilken Konungarne GUSTAF ADOLPH
och CHRISTIAN IV förmåles hafva sutit, under Deras
Sammantråde vid Ulfsbäcks Prästegård 1629.*

Första Sidan:

På
denne Sten
suto
GUSTAF ADOLPH
och
CHRISTIAN IV
1629,
stadgande
i förtroligt samråd
Inbördes Vänskap
och
Nordens Sällhet.

GUSTAF III.

hugnade Orten

1785

med Sin Närvaro

G g 5

och

Och tillåt
att Stenen
till
Minnesvård
mätte upfåttas.

Andra Sidan:

Upreft

1792

D.

Landshöfdinge öfver Kronobergs Län

var

Friherre G. H. FALKENBERG

och

Biskop öfver Wexiö Stift

Ledamoten af Kongl. Nordstjerne Orden

Mag. OLOF WALLQUIST

af

Kyrkoherden i Församlingen

Carl Wilhelm Rhodin.

N:o 2.

På en Obelisk vid nya vägen till Drottningholm).*

Framsidan:

På

GUSTAF III:s

befallning

har denne Väg med tre Broar

blifvit anlagd

och

fullbordad

till

den 19 Augusti 1787.

Höger

*) Sedan beslutit blifvit, att de Inscriptioner, hvilka Aca-
demien på Nådighets befallning år 1787 föreslagit, att in-
läggas på tvänne ställen vid nya vägen till Drottning-
holm, på en enda till Minnesmärke ärnad Obelisk skulle
få sitt rum, och därupå mellan alla dess fyra Sidor för-
delas; har någon jämkning i sielfva Inscriptionerna blifvit
nödig, hvilken Academien på förestående sätt upgifvit.

Högsta Sidan: ADOLPH FRED. MUNCK

K. Förste Hof - Stallmästare

Ståthållare öfver Drottningholms Slott och Lån
bestyrde

Vågbyggnaden från Drottningholm till Traneberg
Brobyggnaden till KiersÖn.

21 dagar innan den fullbordades,
var ämnet växande Skog.

Vänstra Sidan: CARL FREDRIC ADELCRANTZ

Öfver - Intendent

förde infseendet

öfver Byggnaden

af

Nockeby och Tranebergs Broar

till hvilka

Han uppgifvit planen.

Baksidan: Brobyggnaden verkställdes

genom

M. Ankarstråld

Capitaine.

VågArbetet

genom

C. L. Köckeritz

Öfver - Inspector.

N:o 3.

Öfver Prosten, Doctör MARTIN LIDÉNS och hans

Fruars Graf.

Doctör MARTIN LIDÉN

Född 1700. Död 1769.

mångårig Lärare vid Linköpings Gymnasium

rättfint, verksam, rådig Embetsman

trofast Vän

god Medborgare

lycklig i tvänne Giften

med ELISABETH RYDELIUS 1735.

Född 1700. Död 1756.

med

med HEDVIG SOPHIA EXING 1759.

Född 1712. Död 1791.

Välgörande

utmärkte deras lefnad

Saknad

Deras Död.

Sonlig vördnad
reste Minnesvården.

1791.

N:o 4.

På en Klocka i Weddö Kyrka uti Rostlagen.

På öfra Ringen: Bevara din fot, när du går till Guds hus
och kom till att höra, Pred. 4. 17.

På ena Sidan: I Konung GUSTAF IV ADOLPHS första
Regerings År, då *Evelric Örströmer* var Kyrko-
herde och *Anders Olof Berg* Commminister, år
denna Klocka på Weddö Kyrkas bekostnad
omguten i Stockholm af *Johan Jacob Mårtensson*.

På andra Sidan: MDCCXCII.

På nedra Ringen: Kommer låter oss tillbedja, knåböja
och nedfalla för Herranom, den oss
gjort hafver. Ps. 95. 6.

N:o 5.

*Öfver Lands - Kamereraren i Umeå, ARNDT JOHAN
WINTERS Graf.*

Under denne Sten
förvaras
i lifstiden

Lands - Kamereraren ARNDT JOHAN WINTERS
Stoft.

lycklig den
som få lefvat i tiden
att han ej för evigt dör.

N:o 6.

N:o 6.

Öfver Prosten, Magister JOHAN TINGSTADH
Graf.

Memoriæ

Viri dum vixit

eruditione, pietate, virtute
clari.

Præpositi

Mag. JOHANNIS TINGSTADII

Nat. 1699. Denat. 1776.

Eccles. Skagershult. Neric. per XXVI ann;
Lundae & Kilæ Suderm. per XXX ann;
Pastoris

IV Uxorum Mariti

XIX Liberorum

Quorum IX ipsi Superstites
Genitoris.

Felici ex Matrimonio quarto
cum MARIA ELISABETHA CARLSTEIN

Nat. 1724. Denat. 1777.

Maximus Natu

JOHANNES ADAMUS

Litt. O. O. Prof. Upf.

MDCCXCII.

MINNES - PENNINGAR.

N:o 1.

Öfver Riks-Rådet och Fältmarskalken, Friherre
SIMON GRUNDEL HELMFELT.

Första Sidan: Bröfthilden, med Namn och Titel.

Andra Sidan: Krigsåran, föreställd på Romeriskt sätt, såsom en Qvinna i korrt drägt, hållande i ena handen en liten afbild af Segren (Victoriola) och i den andra
Svenska

Svenska Baneret. Ofvanföre: *Operum victoria finis.* Nedanföre: *Coram Rege pugnans occubuit ad Landserenam* MDCLXXVII.

N:o 2.

*Öfver Hans Kongl. Höghet Hertigen af Södermanland,
såsom Upsala Academies Canzler.*

Första Sidan: Hertigens Bröfthild, Namn och Titel.

Andra Sidan: Arion, omgifven af Delphiner bland vågorne, spelar på sin luta. Ofvanföre: *Potenti maris Deo.* Nedanföre: *Sereniss. Cancell. Acad. Upsaliensis* MDCCXCII.

Sidan 2, raden 5 står: ock. läs: och. Sid. 9, rad. 26 står: strander, läs: stränder. rad. 27, läs: pasfadvindar. Sid. 14, rad. 31, läs: epoks. Sid. 15, rad. 21, läs: efter. — rad. 22, läs: uppå. — rad. 24, läs: Pe. Sid. 18, rad. 24 nogate, läs: nogare. Sid. 21, rad. 32, läs: Hipparchi, Sid. 29, rad. 9, läs: Pedhersson. Sid. 38, Not. b, rad. 3, läs: Hakluyt. — Not. c, rad. 2, läs: with. Sid. 39, Not. rad. 8, bårttages puncten efter *Septentrionalium*. Sid. 42, rad. 19, läs: eft. — rad. 22, står: och, läs: och som — Not. 1, rad. 3, läs: Lauderdaleiska. Sammaledes Sid. 44, Not. 6, rad. 1. — Sid. 43, rad. 1 efter *Medelhafvet* tillägges Parenthes-tekniet. — Not. c, rad. 13, läs: förstått. Sid. 44. Not. f, rad. 1, läs: Ælfreds. — rad. 4, fåttes comma efter *Schwaben*. Sid. 45, rad. 3, läs: rihte. Sid. 46, Not. m, rad. 15, bårttages ordet: alt. Sid. 47, Not. r, rad. 3, läs: Siälland. — rad. 19, fåttes colon efter *berättas*, och *trans-fiscent* slafvas *trans-iscent*. — rad. 20, fåttes comma framför *devenerunt* och efter *Nortmannorum*. Sid. 48, Not. v, rad. 3, läs: Wolds. Sid. 51, rad. 6, skrif: Surpe. Sid. 57, rad. 9, bårttages *find*. Sid. 59, Not. rad. 16, läs: ljo. — rad. 36, bårttages Parenthes-tekniet framför *Hans*. Sid. 60, Not. m, rad. 2 flyttas comma, som står efter *Finnar* fram efter *Suomalaiset*. Sid. 62, rad. 13, flyttas Parenthes-tekniet, som står framför *venfler*, tillbaka framför *til*. Sid. 65, Not. c, rad. 3, efter och tillfåttes *hvilken flod*. Sid. 67. Not. h, rad. 4, ändras comma cum puncto efter ordet *Lappkan*, till comma. Sid. 68, Not. k, rad. 8, läs: *shaped*. Sid. 69, rad. 4, efter *de* tillfåttes *resande*. Sid. 71, rad. 10, läs: Stål-Hranas. Sid. 72, rad. 1, står: thæt, läs: thåt. — Not. u, rad. 2 och 3, bårttages parenthes-teknien framför *om* och efter *Halogaland*. Sid. 73, rad. 16, läs: Harald. Sid. 76, rad. 4, läs: upp. — Not. b, rad. 18, bårttages teknet emellan *Wild* och *Moors*. — rad. 20, flyttas comma, som står efter *fig*, fram efter *antaga*. — rad. 25, bårttages comma efter *Helsingar*. Sid. 78, rad. 3, läs: he evåth thår. — Not. 12, rad. 4, fåttes comma efter *de*, i stället för punct. Sid. 79, Not. f, rad. 1, läs: heller. Sid. 82, Not. i, rad. 5, läs: boningar. — Not. j, rad. 3, står: som, läs: hvari. Sid. 83, Not. n, rad. 8, bårttages comma efter *at*. Sid. 84, Not. q, rad. 20, bårttages *och*. Sid. 86, Not. v, rad. 6, bårttages

tages comma efter *Langebek.* Sid. 97, Not. m, rad. 13,
efter *Pillau*, tillfåttas comma, som rad. 15 bårttages efter
osammenhängande. Sid. 103, rad. 15, läs: Thonne. Sid.
105. Not. 1, rad. 3, står: och, läs: ock. Sid. 148, rad.
13, infigtet, läs: infigter. Sid. 159, rad. 33, Bores, läs:
Bofas. Sid. 175, rad. 25, Pru, läs: Far. Sid. 180, rad.
29, efter *Ålderdom* tillfåttas *här.* Sid. 324, rad. 5, läs:
förebårælfes. Sid. 335, rad. 31, läs: Svenskfunds. Sid.
357. Not. **. r. 4, läs: tidehvarf. Sid. 359, rad. 15, läs:
både. Sid. 416, rad. 31, läs: har. Samma rad, läs: Eder.
Sid. 445, rad. 2, naturligt, läs: naturlig.

GETTY RESEARCH INSTITUTE



3 3125 01049 6616

